

\$6.00

ב"ה

לוח יומי הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לימי בין המצרים

ט' תמוז - ט"ו מנחם אב ה'תשפ"ג
שנת הקהל

עם ליקוט שיחות-קודש ופתגמים קצרים מדא"ח

יו"ל על ידי
בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

מהדורת קאבאטשניק

לזכות
הרה"ת ר' **מנחם מענדל** זוגתו מרת **מלכה** שיחיו
ובניהם: **אברהם וארי' זאב** שיחיו
קאבאטשניק

להצלחה רבה ומופלגה בכל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציו שיחיו

לזכות

הבחור התמים **צבי מאיר** שיחי' לרגל היכנסו לעול מצות ט"ז מנחם אב
שיגדל להיות חי"ל - חסיד ירא-שמים ולמזון

ולזכות אחיו: **מנחם מענדל, זאב וואלף ולוי יצחק** שיחיו

והוריו: הרה"ח הרה"ת הרב **ישראל ארי' ליב** זוגתו **פרומט מינדל**

שיחיו **וואלאך**

לעילוי נשמת

מרת חי' **רחל** ע"ה בת ר' **יששכר דוב**
הלוי שיחי'

נפטרה י"ג מנחם אב תשס"ח
ו"הקיצו ורננו שוכני עפר" והיא
בתוכם תיכף ומיד ממש

לזכות

הבחור התמים **יוסף יצחק** שיחי'
בן חי' **רחל** ע"ה
לרגל יום הולדתו ט' באב ל"שנת
הצלחה"

לעילוי נשמת

הרה"ח הרה"ת **מיכאל** בן **נתן** ע"ה
ניגון

לעילוי נשמת

האשה החשובה מרת **רבקה** בת צבי
הירש ע"ה

שפריצער-יוסטמן

נפטרה כ"ט תמוז תשס"ב

ת.נ.צ.ב.ה.

ע"י ולזכות בניה הרה"ת ר' **שמואל**

ויעקב שיחיו **שפריצער**

ובתה מרת **גיטל לאה** שתי' **סטאליק**

ומשפחתם שיחיו

לזכות

החיילים בצבאות ה'

יוסף שיחי' ומנוחה **רחל** שתיחי'

לרגל יום הולדתם בט"ו תמוז וט' באב

ל"שנת הצלחה"

לזכות

הרה"ת ר' **יהודה ליב** שי'
ולזכות זוגתו מרת **חנה** שתיחי'
ובניהם ובנותיהם
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן,
מאריאשא ומרים מושקא שיחיו

מרזוב

לזכות

הת' **שלמה ישעיהו** שי' **סלזר**
והכלה **חנה** שתיחי' **גודמאן**
לרגל בואם בקשרי השידוכין
באור ל"ג תמוז תשפ"ג
יה"ר שיהי' בנין עדי עד וכו'

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י ה'בד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה

הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

לרשימת ההפצה של ה"לוח יומי" בקהילות אנ"ש ברחבי ארה"ב

לחץ על Copies & Orders באתר www.daytodayguide.com

צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל daytodayguide@gmail.com

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר

www.daytodayguide.com

משרד ה'בד"צ 718-604-8000

לשעות המשרד המעודכנות

www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב

www.asktherav.com

תחת פיקוחו של המד"א וחבר ה'בד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי

הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים

לימי בין המצרים

ט' תמוז - ט"ו מנחם אב ה'תשפ"ג שנת הקהל
עם ליקוט שיחות-קודש ופתגמים קצרים מדא"ח

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ
הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

בשיחת ר"ח מג"א תשמ"ח (מסרט הקלטה): "וכאן אויך המקום להזכיר אז בנוגע צו לימוד התורה איז דאך אויך דא דער ענין שהזמן גרמא, וואס בכלל איז דאך דאס די הלכות אין שולחן ערוך, וויסען די הלכות וועגן אט די טעג. וואס לפלא הכי גדול וואס מ'האט וועגן דערויף ניט געמאכט קיין טומעל, איז געבליבן דער טומעל וועגן הלכות בית הבחירה, און קיינער דערמאנט ניט, אז לכל לראש, הלכות שהזמן גרמא איז דאס מערער ווי הלכות בית הבחירה - די הלכות ווי זיי שטייען אין שולחן ערוך, הלכות פון די ט' ימים, און פאר דערויף - די הלכות פון די ג' שבועות, כמובן וגם פשוט".

בשיחת ש"פ דברים תנש"א: ס'איז נהוג צו מקדים ומוסיף זיין . . "טאמער משיח וועט זיך ח"ו פארהאלטן", ווארום "אחכה לו" שיבוא ביום זה ממש . . במילא באווארנט מען אז די החלטות טובות (פארבונדן מיט דער עבודה בזמן הגלות) איז "טאמער משיח וועט זיך ח"ו פארהאלטן". ובאמת, איז אויך נאך ביאת המשיח, וועט בלייבן און עס וועט זיין א המשך פון תורה ועבודה (והחלטות טובות) בזמן הגלות.

(1) וראה בשיחת ש"פ מסעי תשד"מ (חלקה הועתק להלן): ישנם דינים מיוחדים בנוגע להנהגה דבין המצרים, אבל דינים אלו כתובים כבר בשולחן ערוך, ספר שבדאי ישנו אצל כל יהודי, ועכ"פ יכול להשיגו בקל, ויש להעמיד כל יהודי בחזקת כשרות שבדאי לומד בשו"ע א פרטי הדינים השייכים לכל זמן וזמן, הלכות החג בחג, וכיו"ב בנוגע ללימוד הדינים המיוחדים לבין המצרים.

תוכן ומפתח

- פתח דבר..... 1
- יום רביעי, ט' תמוז..... 2
- יום ועש"ק פרשת חוקת-בלק, י"א תמוז..... 2
- שב"ק פרשת חוקת-בלק, י"ב תמוז, חג הגאולה..... 3
- יום ראשון, י"ג תמוז, חג הגאולה..... 4
- יום שלישי, ט"ו תמוז..... 4
- יום רביעי, ט"ז תמוז..... 4
- הלכות בין המצרים - יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה..... 5א
- תספורת / שידוכין ונישואין / שהחיינו / ריקודים, מחולות, וכלי זמר / לזיזור מסכנה, נסיעות וטיוילים / טיפול רפואי / קניית בית, העברת דירה, ושיפוץ בית / הוראות כ"ק אד"ש בקשר לימים אלה / התועדויות בימי בין המצרים
- ליל חמישי, אור לי"ז (טו"ב) תמוז..... 5ב
- יום חמישי, י"ז (טו"ב) תמוז - תענית שבעה עשר בתמוז, יהפך לשמחה..... 5ג
- שחרית / מנחה
- יום ועש"ק פרשת פינחס, ח"י תמוז..... 5ז
- שבת קודש פרשת פינחס, י"ט תמוז..... 5ז
- יום ועש"ק פרשת מטות-מסעי, כ"ה תמוז..... 6
- שבת קודש פרשת מטות-מסעי, שבת חזק, מברכים חודש מנחם-אב..... 6
- יום שלישי, כ"ט תמוז, ערב ר"ח מנחם-אב..... 6ב
- דיני תשעת הימים..... 6ד
- משא ומתן / קניות / בנין ונטיעה של שמחה / סעודות / כיבוס בגדים / ללבוש בגדים מכובסים / אכילת בשר ושתית יין / שחיטה / גזיזת צפרניים / רחיצה / לתפור בגדים
- סיומי מסכתות..... 6ד
- יום רביעי, א' מנחם-אב, ראש חודש..... 6ו
- יום ועש"ק פרשת דברים, ג' מנחם-אב..... 6ט
- יום שבת קודש פרשת דברים, שבת חזון, ד' מנחם-אב..... 7
- שבת חזון / הבדלה
- יום ראשון, ה' מנחם אב..... 7
- יום שלישי, ז' מנחם-אב..... 7
- יום רביעי, ח' מנחם-אב, ערב תשעה באב..... 7
- דיני סעודה המפסקת / סדר סעודה המפסקת

- דברים האסורים בתשעה באב ס
- אכילה ושתיה / רחיצה / סיכה / נעילת הסנדל / לימוד התורה / שאילת שלום / טיול והיסח הדעת / ישיבה על הארץ / עשיית מלאכה
- ליל חמישי, ט' מנחם-אב, תשעה-באב סז
- סדר ליל תשעה באב סט
- יום חמישי, ט' אב - תשעה-באב עא
- סדר תפילת שחרית / סדר תפילת מנחה
- מוצאי תשעה-באב, אור ליו"ד מנחם-אב פא
- יום ועש"ק פרשת ואתחנן, יו"ד מנחם-אב פג
- שבת קודש פרשת ואתחנן, שבת נחמו, י"א מנחם-אב פו
- יום שלישי, י"ד מנחם-אב פח
- יום רביעי, חמשה עשר באב פח
- קיצור דיני שכחה וטעות - טבלא צא

לעילוי נשמת
הילד שלום הלוי ע"ה
בן יבלחט"א הרב מנחם מענדל הלוי שליט"א
נפטר י"ב תמוז תשפ"ב
ו"הקיצו ורננו שוכני עפר" והוא בתוכם תיכף ומיד ממש
ולזכות הוריו
הרה"ת הרב מנחם מענדל הלוי וזוגתו מרת נחמה רחל
ולזכות אחותו חי' מושקא
ואחיו צבי מאיר הלוי, לוי יצחק הלוי, גבריאל נח הלוי, ישראל ארי' ליב הלוי,
יעקב בנימין הלוי, אברהם דוד הלוי, שניאור זלמן הלוי
שיחיו טובעור

פתח דבר

על-פי בקשת רבים, מגישים מגישים אנו לוח הלכות ומנהגים עם ליקוט שיחות קודש ופתגמים קצרים בדא"ח לימי בין המצרים יהפך לששון ולשמחה, במתכונת של לוח יומי. מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו"כ. ספר המנהגים-חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. **ועוד ועוד.**

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר www.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לסי' טו' צב יש לכתוב 15092), ואז בעזה"י תמצא את מבוקשך. עזר בעריכה הרה"ח הרב **מנחם מענדל שי' ראטנברג**.

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוטו.

* * *

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי, או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב, שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. **ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאז"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו**, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

* * *

בכמה מקומות הובאו ענינים השייכים ל"הקהל" ול"מבצע הקהל", בעיקר מקטעי שיחות קודש – מה ש"המלך הי' קורא", על "בימה של עץ בעזרה". והוא ע"פ המבואר בכ"כ שיחות קודש שהענין ד"הקהל" הוא ענין שהזמן גרמא בכל השנה כולה, ושכלל הזדמנות יש לעורר אודות הענין ד"הקהל" בכל האופניים האפשריים, ולקשר כל ענין וענין לצו השעה – "הקהל"¹ (ו"מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות" – בריבוי שיחות קודש). ובמק"א² נזכר שיש להקהיל ולקבץ עניני התורה שבהם נתבארו פרטי הענינים ד"הקהל" בנגלה דתורה, ובמיוחד – בפנימיות התורה כפי שנתבארה בתורת החסידות, בענינים המעוררים "ליראה את ה'". וכן נזכר³ ע"ד לימוד "הלכות הקהל", בדוגמת הלכות חג בחג, ובענינו – ההלכות הרוחניות של המצוה המפורשים בתורת המוסר החסידות והקהל.

כמובן אין בכך משום תחליף כלל ללימוד הענינים במקורם, ובפרט שהובאו כאן רק קטעים **אחדים**, והרי בשיחות ואגרות קודש בשנות הקהל כמעט שאפשר להמליץ ש"כל הספרים מלאים בדבר זה". להרחבה בענין הקהל – ראה "קובץ הקהל"⁴. "קהל גדול": אוצרות מצות הקהל⁵. וראה גם "אנציקלופדיא תלמודית" ערך הקהל. "הקהל": קובץ למצות הקהל ובירור הלכות⁶.

1) ובשיחת שבת בראשית תשמ"ח: "אז אלע עניני עבודה פון דעם יאר דארפן דורכגיין דעם "שער" און זיין דורכגענומען מיט דעם גייסט פון "הקהל".

2) שיחת שמח"ת תשמ"ח.

3) בשיחת ש"פ משפטים תשמ"א.

4) י"ל ע"י ועד להפצת שיחות בשנת תשנ"ה.

5) י"ל ע"י 'ממש' – מרכז הפצה באה"ק.

6) רבינוביץ תאומים, ירושלים תש"ו. תשל"ג.

"ספר הקהל": מצות הקהל – אסופת מאמרים⁷. ובלשון הרב⁸: "חבורות "הקהל" למחברים שונים".

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא"⁹, מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש¹⁰ [שגם זה שייך ל"הקהל" – "קהל גדול ישובו הנה", כש"המלך" – "מלך מבית דוד" – "קורא בתורה", וכפי שנתבאר בריבוי שיחות קודש¹¹], שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה מיוסד על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, ווען "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן

(7) י"ל ע"י מכון התורה והארץ, שילחי שנת השמיטה תשס"א.

(8) לקו"ש חי"ט עמ' 363 הערה 1.

(9) במדור "הלכתא למשיחא" זכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא [אגה"ק סכ"ז – קמג, א] שלמות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתחמ"מ דוקא. ואכ"מ.) וכ"מ מזה שהובאו הלכות אלו ברמב"ם ביד החזקה, דאל"ה מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו עד"ז בכ"מ – ראה לדוגמא שו"ת הרי בשמים ח"ר סע"ה. ולהעיר, שמשמ"ק שם בדין תק"ש בכ"מ ש"י"ב ב"ד שהביא הרמב"ם – שי ליישב ע"פ שיחת ליל ג' דחה"ש ח"ח תשמ"ח). ולהעיר גם מצותות הלכות'יות (יחזקאל מב, כ) בעטם התרחבות בבלי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מארז"ל (פסחים ג, א) שדיני נגעים ואהלות יקרון בעוה"ז, וקפויין – היינו קלים להנהגה (חדא"ג מהרש"א שם. בניהו שם) – לעוה"ב. (אבל ראה מה שפ' במאירי שם. וראה גם הגהות יעב"ץ ומלא הרועים שם.) ועפ"י, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו'" (בשלימות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימוה"מ, בתחמ"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רפ. סה"ש ננשי"א ח"ב ע' 576 ובהערות 9–108. ועוד. ולהעיר מאג"ק חי"ז ע' שנו. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש ח"ה ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל' – שבת – בפשטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"ג ר"ל שהל' שבת ונדה לא נז' בתניא שם. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נטי' בזה"ז בכדי שיהיו רגילים לאכול בטהרה לעת"ל (ש"ע אדה"ז סי' קנח ס"א). וראה גם ב"ח יו"ד סוס' פג – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל באג"ק ח"ג ע' קננ שגם בתקופה ראשונה דימוה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר טומאות. וראה גם לקו"ש חי"ז ע' 27 הע' 59. וי"ל). וראה זה פלא, בס' שערי ג'ע"ו אורח צדיקים דרך ז' שבסוף אלף הששי יתנוצץ אור תוס' ויעביר רוח"ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלויים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שחכה וא"צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, פ"א עכ"פ, אבל א"צ עסק. וכן פ"י בלקוטי ביאורים (קארף). וכ"מ גם בסה"ש תנשי"א (שם). וכן לעיל שם ע' 575, שהגיש תיבת "לעסוק".] וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אחו"ק תשמ"ח.

אמנם, בהמשך הענין, ש"גם אפשר וקובו הדבר מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלות כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל. (ורק ערב בר שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכס לעסוק במשמנה להתיש כח הס"א הדיוק בהם.) ור"ל, שלפי ב'י זה, ת"ח א"צ כלל ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (יעי"ש בסה"ש בהערה 89. לקוטי ביאורים שם. וראה בשער האמונה פנ"ו בארוכה. וצ"ע"ק שבכ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל – ראה לקו"ש חט"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. י"ד משיחת יום שמח"ת תשמ"ח. כ"ח חשוון תשנ"ב. וז"ה בכמה מאמרי דא"ח – ד"ה והמשכילים זיהירו תש"כ. הבאים בשרת תשל"ח. השמים כסאי תשמ"ח. ואולי הדיוק בתניא שם רק **גופי** התורה הנגלית" (וכמ"ש לפנ"ז ד"ה והמשכילים זיהירו תש"כ. הבאים בשרת תשל"ח. השמים כסאי וטעמיהם הנסתרים. ועד"ז הוא בכ"מ (ראה גם סה"ש תש"ד ס"ע 107 ואל"ך. סד"ה וה' ביום ההוא תשכ"ב. ועוד). ולהעיר מהמבואר בכ"מ (ראה דרך חיים ס"ד, חיים אדם לברך תרל"ח פ"ג. סה"מ מלוקט ח"ה ע' ערד) במעלת לימוד הנפלאות דתורה מתוך גליא דתורה, בבה"א "ותלמודו בידו", משא"כ הפרטים המסתעפים, וכן שקו"ט ופולפולא דאורייתא, לאפשא לה בנגלה דתורה (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 240). ולהעיר מו"ה הנה שייכל ענביו תש"לב בתחילתו. ולהעיר גם מסה"ש תשנ"ז ע' 357. וצ"ע בסה"ש תשנ"ב ס"ע 27 (דאילך), ששקו"ט בתושבע"פ יבטל לעת"ל. ובפשטות י"ל, שהכוונה שם לעמל ויגיעה ("במחשכים הושיבני") לברר ההלכה, שזה ל"ש לעת"ל – ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי דרוש'ס לפסח (ע' קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. וע"ד הנת' בסה"ש שם ע' 510 – ראה בכ"ז קובץ הע"ב לך וחי"ש תשל"ח. ועצ"ע, שבשער האמונה שם מפורש שמישיח לא ישפיע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ו. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ו).

ועוד כתב באו"י בתניא שם (לפנ"ז), ש"למעשה יהיו צריכים (ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה **יתור מ ישראל** שלא יארע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאוננו בו". ולכא"ז לפי ב'י זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא כמו בערב רב. וילע"ע).

(10) ובס' שערי צדק מצויינים בהלכה בעזבים (מכת"י אמרו"ר, ובתוספת נופך מאחמור"ר אהר"ג הרמ"ש שליט"א) בפתחה, האריך מאד בגודל החיוב לעמוד דיני הקרבנות הנגזרים עליה. ובתוך הדברים הביא מפרת את מוס' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צ"ע לישועה פלפלת בחכמה מן, וצ"ב מה ענין זל"ז. ומה למה לא אמר "פלפלת בתורה". אלא דשניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), ההינן אם למד סדר קדשים, שתמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

(11) חלקם הועתקו בס' "קהל גדול" פ"ט.

פון אידן בזמן הגאולה^[12].

"מוסיפים גם בהתשווקה והגעגועים להגאולה. . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממחר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה-עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב¹³.

"דער אויבערשטער בעט זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך¹⁴.

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת-מה – ולא לחכות לרגע האחרון¹⁵.

בשיחת ש"פ מטו"מ תשמ"ח¹⁶: נוסף ללימוד ההלכות ד"בין המצרים", הן פרטי ההלכות השייכות לכל שלשת השבועות והן פרטי ההלכות השייכות לתשעת הימים, כדי לידע את המעשה אשר יעשו (כל זמן שמשיח צדקנו עדיין לא בא), וכללות האבילות על החורבן והגלות כמארז"ל "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" – צריכה להיות הוספה מיוחדת גם בחלקי התורה שעוסקים בעניני הגאולה ובנין ביהמ"ק השלישי, כמדובר כמ"פ בארוכה. ונקודת הענין – שביטול החורבן והגלות הוא (לא כ"ע"י התבוננות בחומר ירידת הגלות) אלא בעיקר ע"י התבוננות במעלת הגאולה. . לעורר הכוסף והתשווקה והגעגועים, ובמילא, הבקשה והדרישה כו', להגאולה העתידה, שעי"ז ממחרים ומזרזים את הגאולה בפועל ממש, ולא עוד אלא שמגלים את הפנימיות והטוב שבענין חורבן והגלות, אתהפכא חשוכא לנהורא.

יום רביעי, ט' תמוז

"בחדש הרביעי בתשעה לחדש הבקעה העיר". ומכל מקום, אין מתענין בט' בו אלא בי"ז, מפני שאף על פי שבראשונה הבקעה בט' בו, כיון שבשניה הבקעה בי"ז בו, תיקנו להתענות בי"ז בו משום שחורבן בית שני חמור לנו. ולא רצו לגזור גם בט' בו, שאין מטריחין על הציבור יותר מדאי¹⁷.

יום ועש"ק פרשת חוקת-בלק, י"א תמוז

ביום הששי פ' חקת נהגו יחידים להתענות, לפי שבאותו היום נשרפו עשרים קרונות מלאים ספרים בצרפת. ולא קבעו אותו בימי החודש¹⁸, מפני שמתוך שאלת חלום נודע להם שיום הפרשה גורם גזירת התורה, ש"זאת חקת התורה" מתרגמין "דא גזירת אורייתא". וגם בשנת ת"ח נחרבו שני קהילות גדולות באותו היום, כמ"ש בסליחות שחיבר בעל השפתי כהן [=הש"ך]. אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע

[12] שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

[13] משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב ע' 485.

[14] לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.

[15] נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", הוה"מ פסח תשע"ח.

[16] בספר השיחות ע' 560.

[17] ו"א שבעל נפש יתענה גם בט'. מיהו בירושלמי איתא שבראשונה היה גם כן בי"ז אלא מפני הצרות טעו בחשבון. וראה בארוכה בלקו"ש ח"ח ע' 308 בהערה 9 ואילך ובשורה"ג.

[18] ט' תמוז שנת ה'ד – שבלי הלקט סי' רסג. ושם שהי' ביום ו' פרשת "זאת חקת התורה", "ודא גזירת אורייתא" – פירושו ביום ו' – דא גזירת אורייתא. אבל בפסוק ובתרגום הוא ללא וי"ו. (ויש שכתבו שהי' בשנת ה'ב. וראה במבוא לשבה"ל מהדורת מירסקי ע' 12.) ובמגילת איכה ד"ה ועתה בני: ה' תמוז. ושם: "דא" בגימטריא ה'. אלא שאא"פ לפי קביעות החדשים שה' בתמוז יחול ביום עש"ק.

פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית, ועדיף לפני שחרית].

העברת הסדרה שמו"ת – פ' חוקת-בלק.

בקריאת שמו"ת מנהגנו לומר שתי הפטרות¹⁹.

חייב אדם למשמש בבגדיו עם חשיכה.

זמן הדלקת נרות שבת קודש בשעה 8:12 (18 דקות לפני השקיעה).

שב"ק פרשת חוקת-בלק, י"ב תמוז, חג הגאולה

יום הולדת את כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ בשנת תר"ם.

יום בו נתבשר – בשנת תרפ"ז – שהוא חפשי מגלותו אשר הגלה – אחרי שהיה תפוס במאסר – על

עבודתו בחיזוק התורה והיהדות.

בשיחת ליל י"ב תמוז תשמ"ח (מסרט הקלטה): די התחלה פון היינטיקען יאר . . פון ימי הגאולה פון נשיא דורנו, פון רבין דער שווער, ממילא איז דאך לכל לראש איז "פותחין בברכה" פון זאגען "א גוט יום טוב", אט די אלע וואס זיינען דא און די אלע וואס הערען און די אלע וואס מ'וועט זיי דערנאך איבערגעבען אדער צו וועלכע ס'וועט דערגיין, איז דאס פאר יעדערען און פאר אלעמען צוזאמען, ביז ווי ער זאגט אין דעם מכתב הידוע . . פון בעל הגאולה אפילו אזא מין וואס בשם ישראל יכונה, איז אויך א מצוה אים איבערגעבען דער ענין פון "א גוט יום טוב", און אז דאס מיינט אים און בני ביתו און דורך דערויף חלקו בעולם.

ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ: בשני ימי הגאולה י"ב וי"ג תמוז הבע"ל יתועדו אנ"ש, לטובה ולברכה בגשמיות וברוחניות, כאשר הוקבע מאת אבינו הראשון הוד כ"ק אאזמו"ר רבינו הזקן זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע. בהתועדות זו ידברו אנ"ש שיחיו איש את רעהו בשבת אחים בחיזוק קביעות שיעורי הלמוד, והנני שולח להם את ברכתי כי ישא השם פניו אליהם בגו"ד.

כמה פעמים הורה כ"ק אד"ש²⁰ ללמוד המאמר ד"ה "עשרה שיושבים ועוסקים בתורה" תרפ"ז [אנשים נשים וטף], שכן, הדפסת מאמר זה והפצתו לחגיגת י"ב תמוז הראשונה, מהווה הוראה נצחית ללמוד מאמר זה בימי הגאולה י"ב-י"ג תמוז בכל שנה ושנה. ובאופן דלימוד ברבים, כמובן מתוכן כללות המאמר והמכתב שרצונו וחפצו של בעל הגאולה שילמדוהו ברבים דוקא, באופן ד"עשרה שיושבים ועוסקים בתורה". ובלית ברירה יכולים להסתפק גם בלימוד בפחות מעשרה, עד ללימוד ביחיד, אמנם, מובן וגם פשוט, שלכתחילה יש להשתדל ככל האפשרי שיהי' הלימוד בעשרה דוקא.

בי"ב תמוז תקע"ז נמסר לדפוס שולחן ערוך כ"ק אדמו"ר הזקן בפעם הראשונה.

ב'לכה דודי' אומרים "גם בשמחה"²¹.

אין אומרים אב הרחמים וצדקתך.

פרקי אבות פרק ה'²².

מוצאי שבת קודש בשעה 9:21.

(19) "אחרי קריאת שמו"ת ב' הפרשיות" – ס"ה תרצ"א ע' 229. וראה גם לוח כולל חב"ד לשבת בראשית (והוא ע"פ היום יום ל' סיון, נעתק בס' המנהגים ע' 25. אלא שיש לחלק בין הדברים בנוגע זמן האמירה, שבנוגע שבת ר"ח מפורשת ההנהגה באו"א קצת, ראה היום יום ד' טבת. וז"ה בכנה"ג סרפ"ה בהגב"י. הובא בכה"ח סקל"ו. וראה תהל"ד שם סק"א).

(20) שיחת ימי הגאולה י"ב-י"ג תמוז תשמ"ח – התועדות ע' 13. ד"ה עשרה שיושבים ד"ב תמוז תשמ"ב (בלתי מוגה). ועוד. וראה ש"פ חוקת תש"ג – התועדות ע' 409. ואף חילקו לקראת י"ב תמוז תש"ג.

(21) ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ט'תקנו.

(22) נהוג להחמיר שלא לבטא האזכרות שבפסוקים בשעת הלימוד כשאינו פסוק שלם. ומפי השמועה שכן הורה כ"ק אד"ש בקשר לאמירת פרקי אבות, לפי שהוא לימוד, משא"כ ב"כנוונא" שהוא תפילה (והארכנו בדבר בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"ג במילואים (ג) בשו"ת ג' הא' להערה בד"ה ובהיותי בזה. וש"נ). ובפרק זה – במשנה יח פסוק "צדקת ה' עשה". בנוגע לאמירת קדיש דרבנן – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כו'תתקכג. וש"נ.

יום ראשון, י"ג תמוז, חג הגאולה

אין אומרים תחנון.

יום בו יצא כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ לחרות.

המאסר הותחל רבע על שעה השלישית אור ליום רביעי חמשה עשר בסיון תרפ"ז. התעכב בגלות – בעיר קאסטרנאמא – עד חצי שעה אחר חצות היום יום רביעי שלשה עשר בתמוז תרפ"ז.

ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ לחג הגאולה: הנני שולח מאמר . . השתתפותי עם ידידנו אנ"ש שיחיו בכל מקום מושבותיכם להצלחה, ולהיות אתכם עמכם בהתועדותכם בדבר חיזוק דרכי החסידות בקביעות ושמירת זמני למודי דא"ח ולהתעורר בקיום עניני הלימוד . . אלקינו ואלקי אבותינו יברך את כללות אנ"ש [אנשי שלומינו] הם ביתם זרעם וזרעם בתוך כלל אחינו בני ישראל, השם עליהם יחיו, בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר.

יום שלישי, ט"ו תמוז

יום בו הגיע כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ לביתו בלענינגראד אחרי ששוחרר מגלותו בקאסטרנאמא, שלימות הגאולה²³.

חמשה עשר בתמוז האט דאך דער ענין וואס איז שייכות במיוחד און פארבונדן מיטן ענין פון שמחה והגאולה פון נשיא דורנו פון רבי'ן דער שווער. וואס דאס איז דער קיימא סיהרא באשלמותא פון דעם חודש הגאולה. וכמדובר כמ"פ, וויבאלד אז אין דעם טאג קען מען אויפטאן, וויבאלד אז דאס איז קיימא סיהרא באשלמותא, אויף כל ימי החודש שלאח"ז, כולל אויך דעם ענין פון יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה, מער ווי מ'טוט אויף, ווי מ'קען אויפטאן, אין שאר ימות החודש²⁴.

יום ההילולא²⁵ של האור החיים הקדוש²⁶.

יום רביעי, ט"ז תמוז

משיחת ט"ז תמוז תשל"ה, נדפסה בלקוטי שיחות²⁷: זיך גרייטן, באופן המתאים, צו די איין-און-צוואנציק טעג וואס נאך ט"ז תמוז . . דארפן אויך אידן מקדים זיין, נאר פאר'ן אנקום פון די דריי וואכן אנהויבן טאן דאס וואס איז א "רפואה" צו די ענינים בלתי רצוים וואס זיינען פארבונדן מיט די 21 טעג . . און דעריבער פאדערט זיך, אז אין אט די קומענדיקע טעג – אין יעדן פון די 21 טעג – זאל זיין א ספעציעלע השתדלות אין לימוד התורה און נתינת הצדקה (א הוספה – ביי די וואס זיינען דערין אפגעהיט פון פריער). [כמובן – נתינת הצדקה נאר בימי החול]. היות אז די שלימות פון יעדער ענין שבקדושה [סיי פון לימוד התורה, סיי פון קיום המצוות] ווערט דערגרייכט ווען עס ווערט געטאן בעשרה מישראל . . דעריבער דארף מען זיך באמיען ווי ווייט מעגלעך, אז אט די ענינים זאלן געטאן ווערן בציבור, בעשרה מישראל: לערנען תורה בציבור און געבן צדקה בציבור . . [און אין אן אופן פון צבור דאקא – במכש"כ מהנ"ל] . . און אין די אלע דריי קיום – אויך אין תפלה [צוזאמען דערמיט וואס עס דארף זיין דער כבוד ראש פארן דאווענען] – זאל זיין די תנועה פון שמחה, "עבדו את ה' בשמחה". [ועיי"ש עוד הוראות מפורטות].

23 שאז ה' יכול לברך ברכת הגומל.

24 ר"ד משיחת מוצאי ט"ו תמוז תשל"ו (מסרת הקלטה). ועד"ז בכמה שיחות קודש.

25 נזכר בכמה שיחות קודש, וכן ע"ד השייכות להבעש"ט, ושניהם שייכים לדוד מלכא משיחא – ראה בכ"ז לקו"ש ח"כ ע' 515. סה"ש תשמ"ז ח"ב ע' 469. וש"נ. שם ע' 471. אג"ח ח"ט ע' תכא. וראה שיחות ט"ו תמוז: תשי"ז. תש"כ. תשל"ו. תשל"ט. תשמ"ה. וראה שיחת ש"פ צו תשמ"ב. בלק תשמ"ג. י"ז תמוז תשמ"ה. י"ב תמוז תשמ"ז. ועוד.

ולהעיר ממאמרי אדמו"ר האמצעי בראשית ע' תנ: שידוע שיש נשמות גם עכשיו שהם רזויים יותר לענין העל' בהיכלות העליונים אף לנשמות הגבוהות מהם כמ"ש הבעש"ט על אוה"ח שתמיד ה' מוצאו בהקדם בהיכל דמשיח כו'.

26 הקדוש – כ"ה בכ"מ בשיחות קודש ואג"ק. וראה ש"פ מצורע תשל"ג. ט"ו תמוז תשל"ו. אבל להעיר מלקו"ש ח"ב ע' 509.

27 חיי"ג ע' 280 ואילך.

הלכות בין המצרים – יהפכו²⁸ ימים אלו לששון ולשמחה

כיון שבשבעה עשר בתמוז התחילו צרות החורבן, לכן נוהגין קצת אבלות מיום זה עד אחר תשעה באב. ובעוה"ר כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאלו נחרב בימיו. ואם יתבונן בזה יקרע סוגר לבבו.

בר"ד משיחת י"ב תמוז תשד"מ (מסרט הקלטה):

דער ראגאטשאווער טענה'ט, אז דער ענין פון בנין בית המקדש און חורבן בית המקדש, איז חורבן בית המקדש – איז דאס א **דבר נמשך**. ס'איז ניט דער פשט אז דער בית המקדש איז חרב געווארן מיט קארגע צוויי טויזנט יאר צוריק, און פון דעמאלט האט מען אן **אבילות ישרה [ישנה]**, וואס דערפאר אז ס'קומט תשעה באב און די דריי וואכן, וכיוצא בזה בכל יום – זאגט מען "תחזינה עינינו" און מ'איז מתפלל על הגאולה וכו' אויף א זאך וואס האט געטראפן מיט העכער ניינצן הונדערט יאר צוריק – זאגט ער: ניין! דער חורבן בית המקדש איז דאס **בכל יום ויום**, במילא איז דערפון פארשטאנדיק ווי אזוי ס'דארף זיין די געשריי "עד מת" בכל יום ויום! און ער זאגט אז דאס איז גאר א בפירוש'ער ירושלמי: עס שטייט אין ירושלמי אז "כל מי שלא נבנה בית המקדש בזמנו", איז "**כאילו חרב** בית המקדש בזמנו!" ס'איז דורכגעגאנגען ניינצן הונדערט יאר, מיט נאך יארן לאחרי זה. וויבאלד אז ביום חמישי פרשה פינחס [תאריך אמירת השיחה] און ס'איז שוין לאחרי תפילת מעריב, ולא נבנה בית המקדש – דארף מען וויסן זיין, אז עס דארף זיין דער געשריי אויף דער גאולה **כאילו חרב ביום חמישי פרשה פינחס**! . . און וויבאלד אז אידן האבן **נעכטן** געשריען "עד מת", און **אייער-נעכטן** געשריען "עד מת", און **כל הימים שלפני זה** געשריען "עד מת", דערנאך רחמנא ליצלן חרב בית המקדש, היינט אינדערפרי אדער היינט בייטאג – איז **דערפון פארשטאנדיק ווי אזוי עס דארף זיין דער געשריי "עד מת" איצטער!** וכאמור – דאס איז ניט אן ענין פון א פשט'ל. דאס איז א הלכה אין תורה, אז אין תורה שטייט "מי שלא נבנה בית המקדש בימיו" איז כאילו כך וכך. שטעלט מען זיך פאר, בשעת וואס נשרף בית המקדש, און דערביי שטייט א איד, וואס איז א **הארטער** איד, א שטיינער איד, מיט א "לב האבן" און זעט ווי אזוי ס'איז חרב בית המקדש בימיו – וואלט ער דאך **געקערט א וועלט!** זאגט תורת אמת און תורת חיים, הוראה בחיים [כ"ק אדמו"ר שליט"א צעק בקול]: קער א וועלט היינט!²⁹

בלקוטי שיחות³⁰: בשעת עס דערנענטערן זיך די טעג פון בין המצרים און א איד הויבט זיך אן אריינטראכטן ווי גרויס ס'איז די פינסטערניש פון זמן הגלות בכלל און פונעם זמן פון עקבתא דמשיחא בפרט, קען ער דאך, ר"ל, אריינפאלן אין מצב פון יאוש, ניט וויסנדיק ווי אזוי ער וועט קענען בייקומען די אלע שוועריקייטן. ער ווייס טאקע אז דורך (און פון) דער מאטערניש און יסורים אין זמן הגלות וועט **דערנאך** ארויסקומען אן עילוי בשעת דער גאולה; אבער **איצט** געפינט ער זיך דאך פארט אין אזא פינסטערן און ביטערן גלות – ווי קען ער **איצט** בייקומען די אלע שוועריקייטן? איז אויף דעם די הוראה, וואס לערנט און איז מעודד, אז אדרבה דוקא אין **דעם** דור, דרא דעקבתא דמשיחא, האט מען דעם גילוי פון פנימיות התורה וואס האט **מגלה** און מפרסם געווען דעם תוכן פנימי פון די טעג – אז אין זיי איז דא דער תוקף האהבה פון דעם אויבערשטן צו אידן; און אלס הקדמה צו די טעג האט מען דעם חג הגאולה פון "ב"י"ג תמוז, וואס האט באוויזן ווי מען קען אין **דעם** זמן הגלות גופא ארויסברענגען אט דעם עילוי פנימי **ביגלוי** (באופן אז ס'ווערט בטל דער העלם והסתר אויך אין חיזונית); און דאס איז מעודד און מחזק אידן צו קאכן זיך אין די טעג איז דעם **פנימיות'דיקן** תוכן פון גלות, ועל אחת כו"כ אז ער זאל ניט באווירקט ווערן פון דער ביטערקייט און אראפגעפאלנקייט פון מצב הגלות – [ער מוז היטן אלע דיני אבלות וכו' פון בין המצרים, ווי עס מאנט זיך ע"פ שו"ע, אין אלע פרטים, אבער ער געפינט עצות **ע"פ התורה** צו טאן אין עניני שמחה אויך אין די טעג – לדוגמא: דורך מאכן א סיום מסכת וואס ווערט א "יומא טבא לרבנן" אויך אין די טעג (ביז אז מ'קען עסן א סעודה של בשר ווען מ'מאכט א סיום מסכת אין די ט' ימים); אדער בכלל קאכן זיך נאך מער אין לימוד התורה וואס איז משמחי לב, ובפרט אין דעם לימוד פון הל' בית הבחירה וכו' (וועגן בנין

28) בטעם שקובעים דיני אבלות לפני תשעה באב, אף ש"אחכה לו בכל יום שיבוא" ומקוים ש"ת"ב יתבטל – ראה שיחת ש"פ פינחס תשל"א.

29) ולהעיר מצ"ח חגיגה ה: א. נמצא גדולה יותר צרותנו מהדור שבשעת החורבן כי בימיהם ה' החורבן רק ביום א' וכו' ונחננו מחריבים המקדש בכל יום מחדש ואצלנו ראוי להיות חורבן ביהמ"ק אבלות חדשה לא אבילות ישנה כי בכל יום נחרב מחדש. וראה עדי"ז בצל"ח סוכה כט, א.

ביהמ"ק וכיו"ב) וואס דורך דעם לימוד בתורה אין עניני "צורת הבית" איז "אני מעלה עליהם כאילו הם עוסקין בבנין הבית!" וואס די הנהגה ברענגט ארויס לידי גילוי די פנימיות פון בין המצרים – ווי זיי וועלן זיין לעתיד לבא – אז יהפכו ימים אלו "לששון ולשמחה ולמועדים טובים".

בנוגע צום זמן פון חורבן ביהמ"ק: מצד אחד איז דעמאלט דער חיוב על פי תורה פון "מתאבל על ירושלים", פון דער צווייטער זייט איז דוקא בין המצרים דער זמן וואס פארלאנגט א התחזקות מיוחדת אויף ניט אראפפאלן ביאוש פון גלות ח"ו, וויסן, כסיום וחותר הפטורת פ' מסעי אז מעתה קראת לי אבי אלוף נעורי אתה, ומה טוב – אויף מעודד זיין זיך און אידן בכלל אין דעם חושך כפול ומכופל פון עקבתא דמשיחא און דערצו נאך בבין המצרים – דורך דעם חיזוק ב"אחכה לו בכל יום שיבוא" און לערנען און עוסק זיין זיך אין "צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו וכל צורתו ואת כל חוקותיו"³¹.

בר"ד משיחת ש"פ מסעי תשד"מ: כאשר נמצאים בזמן דבין המצרים, יש להוסיף בכל עניני תורה ומצוות' באופן של "שטורעם", כולל – "שטורעם" מיוחד בענין השמחה. ובודאי אין הכוונה ל"שמחה מעושה" ש"צובט את לחיו" כדי שיחשבו שהוא שמח, ועאכו"כ כאשר עושה תנועה של מחיאת כפים, אלא שמחה אמיתית שחודרת ברגש הלב. ומטעם זה משתדלים לנצל כל הזדמנות כדי לערוך התוועדות בזמן דבין המצרים – שמחה אצל המתוועדים ושמחה למעלה, מכיון שע"י ההוספה בשמחה ממעטים ומבטלים את כל הענינים הבלתי רצויים דבין המצרים, ועד שפועלים את ענין הנחמה, נחמה בכפליים בפועל ממש.

בר"ד משיחת ש"פ מסעי תשמ"א: בשעת עס קומט עקבתא דמשיחא, און אין עקבתא דמשיחא גופא – בין המצרים כו' – דארף מען טאן אין די ענינים פון הפצת היהדות, הפצת המעינות, די מבצעים, וואס זיי במיוחד אטאקירן דעם גלות. און אע"פ אז ער האט אנדערע עניני תורה ומצוות – זיינען דאס די ענינים שהזמן גרמא. און אפילו אויב ער איז פארנומען מיט התבוננות ניט (נאר) אין גדלות האל, נאר אין שפלות האדם, וואס דאס איז אתכפאי און אתהפכא, ער קומט צו צו דער הכרה אז ער איז א בו"ד גלייך מיט אלעמען – אע"פ דארף זיין דער "חדוה תקיעא בליבאי מסטרא דא", און ער דארף גיין טאן און מפיץ זיין "פקודי ה' ישרים משמחי לב", וואס דאס מיינט מצוות, כפירוש הפשוט שבזה, און ווי דער רמב"ם שרייבט אז עס דארף זיין "עבדו את ה' בשמחה". בשעת מ'גייט אין גאס אין די טעג און מ'רעדט מיט א אידן, איז אמת טאקע איצטער טאר מען ניט מאכן קיין חתונות און ניט טאן אנדערע עניני שמחה – דארף ער אבער ניט זיין פאכמורעט און אומעטיק, ווארום אין אזא אופן וועט ער ניט קענען פועל זיין. ווי מ'זעט דא אין ארצות הברית, וואו מ'ויל אז יעדער זאך זאל געטאן ווערן "סמיילינג", און דוקא דעמולט ווערט נתקבל, אנדערש האט דאס צו יענעם קיין שייכות ניט. עס קען טאקע זיין א ריכטיקע זאך ע"פ שכל, בשעת אבער מ'זאגט דאס ניט אין אזא אופן – איז ניט דאס איז ער אויסן, ס'איז ניט אין ד' אמות שלו, און "אזלת לקרתא הלך בנימוסי!" ובפרט אז דאס איז ניט (נאר) דער נימוס פון דער "קרתא", עס איז דער נימוס פון דעם אויבערשטן וואס "עוז וחדוה במקומו". איז בשעת ער לייגט תפילין מיט א אידן – דארף ער זיין בשמחה גדולה, דערפון וואס ער האט ביי יענעם אויפגעטאן דעם "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". און ווי די גמרא דערציילט וועגן אן אמורא וואס "בדח טובא", האט מען ביי אים געפרעגט: עס שטייט דאך "בכל עצב יהי מותר [און דוקא "אז ימלא שחוק פיננו"]?! האט ער געענטפערט "אנא תפילין מנחנא". די הנחת תפילין האט אים גורם געווען צו "בדח טובא". עאכו"כ אז מ'לייגט תפילין מיט א צווייטן, ועאכו"כ אז מ'לייגט תפילין מיט איינעם וואס דורך איין מאל לייגן תפילין נעמט מען אים ארויס פון דעם סוג פון "קרקפתא דלא מנח תפילין", וואס דורך דעם דווקא טוט מען אויף אז יש לו חלק לעולם הבא, כמבואר אין פוסקים, און אזוי דארף ער זיין בשמחה אויך בא דער הפצה פון אלע עניני תורה ומצוות, און אזוי דארף ער זיין בשמחה אויך בא דער הפצה פון אלע עניני תורה ומצוות.

באור התורה³²: משל המלך כשהוא בדרך אפשר להשיגו לדבר עמו בקל יותר מכשהוא בביתו דמאן חשוב ומאן ספון, ועד"ז פ' העבודת ישראל³³ בשם הה"מ נ"ע פי' "כל רודפיה" להשיג גילוי אלקות, "השיגוה" דוקא "בין המצרים", כמשל הנ"ל³⁴.

[31] שם ע' 411.

[32] וישב ח"ה ע' התק.

[33] פ' מסעי. וראה שם לקוטים למס' אבות פ"ב מ"ד. פ"ד מ"ז. ותוכן הדברים דומה מאד למשל "מלך בשדה" שבלקוטי תורה.

[34] וראה בליקוט מעונות קודש תשמ"ה ס"ג ע' 110 ואילך.

ליקוט שיחות קודש בענין מעלת ימי בין המצרים

בכמה שיחות קודש, רבו מלספור, מבואר במעלת ימי בין המצרים, שלמרות שבחצינויות נראים כימי מיצר ופרענות ח"ו, והוא זמן של העדר השמחה, ועד שיש דיני אבלות, פשוט שאינו ענין לעצבות ונפילת הרוח ח"ו. ואדרבה, הכוונה בהירידה היא לצורך עלי', וכשהירידה שלא בערך – על' שלא בערך. ויתירה מזו, שהפנימיות ואמיתיות דימים אלו גופא הוא טוב נעלה ביותר, העלי' שבה. ומה שהוא בהעלם – לפי שהוא מחסדים המכוסים, טוב הנעלם, שבשרשו הוא נעלה יותר מטוב הגלוי. וכפי שהוא בתורה "האמורים בפרשה", ולא במציאות העולם למטה, ה"ז אך ורק טוב. וע"י עבודת בין המצרים, "מן המיצר קראתי", במיצר הגלות, "נמשך מלמעלה ממיצר העליון דלית מחשבה תפיסא בי' כלל". ובזמן הגאולה יתגלה הטוב למטה ממש במציאות העולם, כיתרון האור מתוך החושך, "ענני במרחב י-ה", מרחב העצמי, שאז יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה, ועד שמחה שלא בערך לשאר ימי שמחה. וכשחושבים ומדברים אודות שלושת השבועות בהתאם לאמיתיות ופנימיות הענינים (כפי שיהי' בגלוי לבוא) – אזי במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא, היינו שנהפכים לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

והתנוצצות וטעימה מזה ישנה כבר בזמן הגלות, ובפרט בדורות האחרונים, ובסמיכות לביאת המשיח, שאז נתגלה ענין של שמחה וגאולה בחודש תמוז, חג הגאולה י"ב-י"ג תמוז, ועד שהוא "חודש הגאולה", שדבר זה נראה בגלוי עוד לפני התחלת ימי בין המצרים – בכדי שמלכתחילה נדע ענינים הפנימי של ימים אלו. וככל שמתקרבים לגאולה האמיתית והשלימה פוחת והולך הרגש החורבן והגלות שבימים אלו, ומוסיף והולך ההרגש ההכנה לגאולה, הטוב שבימי בין המצרים, וכיון שנמצאים בסמיכות ממש לגאולה האמיתית והשלימה נרגש ומודגש ביותר וביותר הטוב דבין המצרים, שעני"ז באים להעילוי והשלימות דגאולה האמיתית והשלימה. וכשעומדים על סף הגאולה שבאה תיכף ומיד ממש, מודגש רק הטוב דבין המצרים.

ומודגש בהתחלתו, י"ז בתמוז, בגימטריא "טוב", כיון שהוא "יום רצון לה'", ובדברים שאירעו בו, והראשון שבהם – בזמן ובתוכו – שבירת הלוחות, שאף שהוא ענין בלתי רצוי, יש בזה ענין טוב, ואדרבה – טוב נעלה ביותר, שעני"ז ניתנו לוחות שניות, כפלים לתושי', ועד – עלמות אין מספר, באופן דאין סוף. וכן גם בסופם, בתשעה באב, שבו נולד משיח, התגברות מזלו של משיח צדקנו, ברגע החורבן.

ונתבאר גם הרמז והשייכות לפרשיות השבוע (מטות, מסעי, ודברים) שמדובר בהם בענינים השייכים לגאולה, כיבוש וירושת וחלוקת הארץ (כולל ג' ארצות, קיני קניזי וקדמוני שעתידין להיות ירושה לעתיד). וגם בפרשת פינחס – פינחס זה אליהו, מבשר הגאולה, ותוכנו – מנין בנ"י ורומז גם למנין העשירי לעת"ל, חלוקת הארץ כנ"ל, ענין הקרבנות (וקרבנות המועדים בפרט, שרומז גם על הפיכת הצומות למועדים טובים). [ולפנ"י³⁵ – פרשת בלק, שבה נתפרש בתורה ע"ד ביאת המשיח].

וגם במספר השבועות, "שלושת השבועות", "בתלתא זימני הוי חזקה", הן חזקה בעניני קדושה, והן שע"י הירידה בדרגת שלשה, כאילו ישנה קביעות חזקה ותוקף, נעשית על' שלא בערך לגמרי, שהתוכן הפנימי דבין המצרים הוא בנין בית המקדש השלישי, שכל מטרת הירידה והחורבן בכדי להגיע לעלי' דבית המקדש השלישי, בית נצחי, "בנינא דקוב"ה", שהוא לא בערך לבית הראשון והשני. וכן מספר "שלושת השבועות" מכוון כנגד "שלושה רגלים" (ועד"ז, ג' השבתות שבבין המצרים – כנגד "שלושה רגלים"). וכמו כן במספר הימים, כ"א יום, שסימנם "א"ך טוב" היינו שכל ימי בין המצרים הם באופן ד"א"ך טוב". ומכוון למספר ימי המועדים, כ"א ימים³⁶, שבה מודגשת הנתינת כח להפיכת כ"א ימי בין המצרים לימים טובים ולמועדים. והוא מספר הימים דגידול שקדים, שממהר להוציא פרח קודם לכל פרי, הזריות ומהירות בתגבורת גדולה לבטל המניעות ועיכובים דגלות, ובפרטיות: שקדים מתוקים שבקטנותם הם מרים, ובגמר בישראלם (בכ"א ימי בישול) מהתפכים למתוקים, שתוכן ימי בין המצרים להפכם לימי ששון ושמחה, ימים מתוקים ושמחים.

דיני בין המצרים מתחילים בליל י"ז תמוז³⁷.

(35) ובשיחת ש"פ בלק תנש"א: "כי גם כשקורין פרשת בלק בשבת שחל בו י"ז תמוז, נחזה התחלת "בין המצרים" ("צום הרביעי") ליום ראשון שלאחרי השבת ששייך לפרשת פינחס".

(36) באופן החשבון – ראה סה"ש תש"נ ח"ב ע' 567 הע' 40 ובשוה"ג. וראה שיחת ט"ו תמוז תשמ"ב.

(37) ראה שו"ת באתרא דרב ס' טו"צב.

תספורת

נוהגין שאין מסתפרין בימים אלו לא שערות הראש ולא כל שער שבגופו, הן אנשים והן נשים³⁸. ואסור לגדולים לספר את הקטנים.

בכלל זה, מריטת גבות, קציצת השפם וכל כיוצא בזה ואפילו של בית הסתרים. אבל השפם כל שמעכב את האכילה³⁹ מותר לקצוץ.

מי שיש לו בלורית מותר ומצוה לגלחה ואפילו בבין המצרים⁴⁰.

קטן שהגיע לגיל שלש שנים בימי בין המצרים: הנה, גזיזת השערות יש לדחותה לאחר בין המצרים. והיינו, בעשירי באב אחר חצות היום [ובקביעות שנה זו שת"ב חל ביום חמישי, בערב שבת, עשירי באב בבוקר]. אבל מה שנהגו להדר כו' [להרגיל את התינוק בניין נשיאת ט"ק וברכות השחר וברהמ"ז וק"ש שעל המטה] יש להתחיל מיום מלאות ג' שנים⁴¹.

מותר לקצר ולתקן פאה נכרית בימים אלו עד ראש חודש שאינה בכלל תספורת (ראה לקמן דיני תשעת הימים).

שידוכין ונישואין

מותר לבוא בקשרי שידוכים ולעשות "ווארט" ("לחיים") בימים אלו. אמנם, בתשעת הימים, מר"ח מנ"א ואילך, לא יעשו סעודה, רק מיני מרקחת.

אין עושים נישואין – אפילו בלא סעודה – בימים אלו, ואפילו מי שלא קיים פריה ורביה.

אף במחזיר גרושתו יהיה חושש לזה בימים אלו משום דלא מסמנא מילתא.

מותר לעשות סעודת שבע ברכות⁴² בימים אלו ללא ריקודים ומחולות וכלי זמר.

שהחינו

טוב לזיזהר מלומר שהחינו בין המצרים על פרי או על מלבוש. וממילא לא יאכל הפרי⁴³ ולא

38) אבל יש להחירי לאשה להסתפר מטעמי צניעות או חשש חציצה (ואפילו לצורך טבילה לאחר ת"ב, כיון שנוהגין שלא לגלח ג' ימים קודם הטבילה) וכן ליטול שער הגוף כדי שלא תתגנה על בעלה או לצורך שידוכים (ואפילו בתשעת הימים).

39) וה"ה למוהל כל שמעכב המציצה מותר.

40) ראה אצלנו בהלכה יומית אות רמג.

41) וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ס' יג"ק.

42) ראה שו"ת באתרא דרב ס' ח'רצג. ושי"ג.

43) אשה מעוברת מותרת לאכול פרי חדש בלא שהחינו דשמא תתאוה ויגרום נזק לה ולולד. וכן חולה מותר לאכול פרי חדש, שהפירות פותחין לו תאותו לאכול דברים טובים, ובמקום חולי לא גזרו.

[ויצא ע"ת ק"פ פיננו, מה שהשבנו בתשובה מאהבה לארי נעשה שוא"ל כענין, במה שכתבנו להכריע למעוברת לאכול ללא שהחינו, דהא מילתא תליא באשלי רבברי. ואמרתא אספרה כמו, ואפרש שיחתי:]

דורשין תחילות, שכ"כ דיניי ביהמ"צ ("הנהגה והכנה לביהמ"צ") שנדפסו בח"י, הוצאת ליורנו, תקכ"ד (ונקרא לפעמים בשם "ח"י חדש"), והוא מעשה ידי המקובל (מגאוני איטליא) הרא"נ פואה, והעתיק משם בברכ"י סתקנ"א סק"ח, והב"ד לדינא בכמה פוסקים (כסא אליהו (ירשאל) סתקנ"א סק"ו. קמח סלת דיני ביהמ"צ (קכה, סע"ג). שע"ת סקל"א. מ"לח ס"ט סכ"ג. ויאמר יצחק (וואליד) הל' ת"ב סי"א (ל, ז). זכרון משה (אזולאי) סתקנ"א סי"ז. מערכות וזכרונות בהלכה מכת"י (נדפס לבנו של המט"י (נדפס במן הגונים חוברת יא ע' קכו). דיני ביהמ"צ להר"מ טולדיאנו (נפ' בשנת תקס"ד) מכת"י (נדפס בס' זכרון עיונים בתענית ח"א ע' צד). משפט כתוב (פינסו) סתקנ"א סי"ז. גדולות אלישע סקנ"ז. לקט הקציר בשיירי הלקט סקס"ד. שו"ת נחלת בנימין ס' קט (זולת במעוברת הקרובה לעת לידתה, עיי"ש טעם). שערי עזרא עבאדי סתקנ"א. שו"ת קציני ארץ סי"ח. מעשה בראשית (בן אדהאן) ח"ד ע' 722. מעשה אליהו (מני) סי' קצט. ברכת ישוראל אורבאך סע"ח בליקוטי רימ"א סק"ד. משנ"ב סקצ"ט. זרע יעקב (צבאן) סי"ז. ועוד). וכולם הסכימו בשתיקה לדברי הברכ"י. וכש"כ אצל רובם ככולם של אחרוני הזמן, שעלו בהסכמה כדרכם לדברי המשנ"ב.

(ואף שכבר כתב החיד"א בכ"מ (שו"ת חיים שאל ח"א ס"ח. יוסף אומץ ספ"ב. הקדמה למח"ב) שבכל הכתוב לחיים בספרו ברכ"י אין הכוונה שמסכים לענין דינא, בנדו"ז נגרוו אחרייו כולם. וכנראה סברי רבנו, שהביאו בשם "יש מי שכתב", לפי שלא עלה זכרו על ספר אחר, וכדרך השו"ע כשהביא בשם "יש מי שאומר" אף דהכי הלכתא. ובפרט שאחזי צדיק דרכו בכ"מ ליהרר מלהביא דברי הח"י בשם אומרו מטעם הידוע לו (אלא שבנדו"ד אף שנמצא הוא בח"י, אינו ממעשה ידיו להתפאר).)

וזאת, למרות שהברכ"י עצמו הביא אח"כ בסק"ב דעת הכנה"ג, שבאם שכח ולקח הפרי וביקר ברכת הפרי יבקר שהחינו. ונתחבטו רבים בהחילוק ביניהם, וכן בהחילוק בין מעוברת לאוכל פרי שלא ימצא אח"כ או יתקלקל. (ומשנה שא"צ היא, שאפ"ל דס"ל להני פוסקים שבפרי שלא ימצא אח"כ אינו מברך, ושדעתם שהמחבר לא כן עמדו) – שהרי כל הפוסקים הביאו דעת הרמ"א בפשיטות, ולא עלה על דעתם לאשווי פלוגתא בדבר. וראה גם שו"ת פלא יועץ סכ"ג. וצ"ע בשו"ת יוסף אומץ דלקמן, לחד אוקימתא, דעובדא דמהרח"ו

שאכל ללא שהחיינו קאי באופן שלא ה' בנמצא הפרי אח"כ. ולהעיר מברית כהונה מערכת ב סקט"ו שמונהגם לא לברך גם כשאין הפרי נמצא אח"כ. זאת ועוד אחרת, שעדיין לא יגהה מזור בחילוק בין נידון דמעוברת לדין השוכח שבידך ברכת הפרי).

ותקצר הייריעה להצ"ב ציונים"ם דבר, שכל האר"ש רחבת ידים היא, ואציגה נא אשר עמדי, זעיר שם: תורת משה רביעאה פ' האזינו עה"פ ובדבר הזה (אלא שמרצצאת הדברים כמעט ברוב שאינו להחתי"ם, שאין דרכו בסגנון זה, ומה גם שנמצא מלה בהתעוררות תשובה דלקמן. וראה בראשי בשמים פאללאק (שד"ח חדש) עניני ברכת שהחיינו ס"ב, שהב"ד, אבל העתיק משם בשינוי הניכר, והאי ליטנא דשניי הוא, שניו קדש, שסיים עלה בשמו "כן יש ליישב שיטת הארז"ל, ומ"מ להלכתא אין לנו אלא דברי שו"ע ופוסקים". אבל כאשר מקור נפתח, באו הדברים בהיפך, שתחילה כתב שהדבר פשוט בחולה שאוכל מחמת בריאות שמברך שהחיינו, והב"ד הארז"ל ותמה עליהם, ושלהלכה אין לנו אלא דברי הפוסקים, אבל שוב כתב ליישב דברי הארז"ל שלא יסתור דברי פוסקים, וסיים "כן יש ליישב שיטתו", ותו לא. ומילתא היא). שו"ת התעוררות תשובה ח"ג שסמ"א. מעשה אליהו (מני) שם. שו"ת שלמת חיים סרכ"ג. תורת חיים סופר סתקנ"א סקל"ד. וגם אצל אחרוני זמננו עלתה להם ארוכה מזה, אפס קצהו תראה – ראה שו"ת אבן ישראל מ"ז סוס"י לו. ח"ט סתקנ"א סק"ז. הליכות שלמה פ"ד הע' 7. הלכות מנהגי ביהמ"צ ע' 31 בשם הגריש"א. וכהנה רבות. וכתבו ליישב בכמה אנפי, וישייתו בחלקות למו (מהם: שבמעוברת וחולה שאוכלים משום עגמ"ו ליכא משום שמחה; שבאוכל משום פק"ו אינו יכול לומר "שהחיינו וקימונו"; שכשחורים אינם אוכלים משום שמחה; שבמעוברת יכולה לשמוע הברכה אחרי ת"ב (כמ"ש בברכ"י שם בשם כנה"ג במי שחלה ללא שהחיינו. וי"א שמעוברת שאינה אוכלת מחמת מניעת היזק יכולה לברך אח"כ, שאי"ז אכילה שני, לפי ששמחת חידוש הפרי עדיין קיימת אצלה); שמעוברת אוכלת מחמת התאוה לפי ולא מחמת ההתחשיות (ועכ"פ, בימי בין המצרים לא תיקנו לברך כבגון דא); שבמעוברת וחולה אם נאמר להם לברך שהחיינו יש חשש שימנעו מלאכול ויסתנו בעצמם; שבמעוברת וחולה דחו"י היא ולא הותרה; שבמברך שהחיינו שיתקלקל הפרי עדיין מקיים זיהיות זו בשאר פירות, משא"ל במעוברת שהותרו לה רק מחמת הותר לה רק מחמת חשש שמא תאנוה ויזיק לולד, ונכה"ל לא הופסקה מתקנה זו ואינה מברכת; שבפרי שלא ימצא אח"כ נקבע דינו של הפרי לברך עליו עתה, וממילא מברך שהחיינו שאינו כמברך על הפרענות; לפי שעתה זמנו, אבל במעוברת הוא רק מצד הנברא שהפרי מצ"ע יאה קיים אח"כ, ודינו לברך עליו אח"כ, שאל"כ ה"ז כמברך על פורענות; דשאלה היש לה תקנה להימנע מהחיינו בעצמה גורמת לביטול הברכה, אבל כשהפסד הברכה, באה חתלה מסיבה אחרת, כבמעוברת וחולה שהותרו לאכול מחמת מצבם, והפסד הנברא באה ממילא כנה"ג אין לברך; כעין חנו"ט; שבדבר שאינו עכשיו מצ"ע מברך, משא"כ במעוברת שברצונה אוכלת כעת (וע"ד החילוק בין מתרפא בע"ז לעבר באונס (ראה אג"ק ח"א ע' רלו בהע'). וי"ל שיסוד האיסור לא להביא עצמו לדין שהחיינו, שנראה כמברך על פורענות, ושפיר יש לחלק בין פרי שיתקלקל שלא הוא הביא עצמו לד"ז). ומצינו בסידור יעב"ץ (שער החרסית חרך ד סק"ו) (וש שכתב, שמברך שהחיינו בביהמ"צ אמיד דמצוה, וכן בדבר הרות שזמנו עתה, "משא"כ זמן דפירי וכדומה דלא ליתנהו ולא לבידור". וכן להעמיס דבריו כעין תנ"ל (א"ש שאי"ז פשטות כוונתו), שכיניו שאינו מוכרח בריאתו, ובאה לו מרצונו, ואי בעי לא אכיל, אינו מברך שהחיינו. ועוד יצאו לחלק בכמה חילוקי דרבנן. וראה גם קובץ עוז ואורה ג' ה' ע' מח ואילך. ולכל הדברות צע"ק, שבברכ"י כתב בעצמו טעמו דשהחיינו רשות, ולא מחמת טעמי דלעיל. ושוב נצטרף ליישב ולחלק בין הדבקים. וראה הנלקט בס' הכי איתמר ס"ו סקמ"ה. ונאספו כל האמרים בקובץ עיון הפוסקה ג' קנח ע' קמ ואילך, יעו"ש).

ובאמת, זאת מצאנו ראינו שכל מהפוסקים כתבו לחלוק אדינא בתרייתא שבברכ"י בשם כנה"ג, וס"ל שגם בשכח ובידך ברכת הפרי לא יברך שהחיינו. וכ"כ דעת השע"ת שם. וכ"כ ברוח חיים פלאגי סתקנ"א סק"ט דיש סוברים שאם בידך על הפרי יאכלנו בלתי שהחיינו. וכן גם בזכ"ל"א כתב שבכה"ג שוא"ת עדיף (אף דס"ל לעיקר שאסור לאכול ללא שהחיינו). וראה גם שו"ת אול"צ ח"ג כפ"ה ס"ג (אף שיצא לחלוק בדין מעוברת). ולהעיר שגם המש"ב השמיט ד"ז.

(וראית לפי שכתב דלייק, שבלא המג"א שבלא ימצא פרי חדש "מותר לו לברך עליו ולאכול", מסייעת קצת לסברא זו, והיינו שהזיהות זו באמת מקמינה הימנו לו עיקר ברכת שהחיינו, ואמטו להכי קאמר, שבפרי שלא ימצא תתירו לו הברכה, דאל"ה הו"ל "מותר לו לאכול" ותו לא, ואנא ידענא שמברך עליו. (וראה זרע יעקב שם). ויתר על כן בל"ה הב"ח, הביאו בשכנה"ג בהגב"י סקמ"ב, "אין לקנות וכו' מאחר שא"פ לו לברך שהחיינו כל בין המצרים". והעיר מנרד חלם למרהיק"ש ס"ז). וכבר כתב החיד"א בשו"ת יוסף אומץ ס"ז שהכה"ג לשיטת' אזיל, שכתב בסרכ"ה בהגב"י סק"א שברכת שהחיינו חובה היא. והרי המג"א שם סק"ו דחה דבריו. וראה לקמן בדיעת אדה"ל.

[ויתירה מזה, ש"י"א שבלל אין מניעה מלאכול פרי חדש בבין המצרים, ואיסור רק אדמורי שהחיינו – דעת שו"ת כותנת יוסף מונטיקו ס"א. באר מים חיים מוציאי ס"ז. וחזר להעמיד דבריו הראשונים – שם ח"ב ס"ב. אבל, כמה פוסקים כתבו לדחות דבריהם בכל תוקף עוז – ראה שו"ת יוסף אומץ ס"ז. ואמרו רבנן כפפילא בספרו שו"ת מראית העין בלקוט"ם ס"ו ט"ב. וכ"כ בזכ"ל"א או"ח אות ט (לד, ב ואילך). מאמר סתקנ"א סק"י. וראה קסא ישראלי (אליהו) שם. זרע יעקב שם. ובפני משה ל"מ הכהן סתקנ"א ס"ז שכיניו שברכת שהחיינו רשות יכול לאכול כל שהחיינו. והוסיף שנתנה הוא על האוסר, שטוב לאדם לאכול כל שהחיינו ללא שהחיינו ויאכלנו הרבה לכל אורך ימי ביהמ"צ ומברך עליו כמה ברכות, דהיינו ברכת הפרי עצמה, מלהימנע בשביל ברכה אחת, ברכת שהחיינו, פעמים רבות].

והעיקר, דחזו מאן גברא רבה דקמסהיד, בנו של מרח"ו, שכשהפצירו באביו אכל בלא שהחיינו. והובא בח"י שם, ובברכ"י שם סק"ב. ועוד. ובשע"ת סתקנ"א סקל"ח הביא שמש"ב בברכ"י בשם הגהת מהר"י צמח שהעיד בשם מהרש"ל, כ"ה בפע"ח פדוס קאריו. (והמציניים רשמו שהוא בשכ"ג ס"ב – בכונות ט"ב – קכז, ד). וראה זה מצאתי, ותמינהי שלא הביאו ד"ז כימרי אלא בספרותם, שכלל הדברים והאמת האלה נמצא הוא שו"ת יוסף אומץ שם, עשנשא ברכות ס"פ"ה, מכלי רשאון מדברי מרח"ו, בעצמו, ש"הפצירו בי לאכול פרי חדש ומאכליו בלא ברכת שהחיינו". ובמימנו אלה נדפס גם ס' הכונות בית מועד לראשונה מכת"י, המיוחס למרח"ו בעצמו (אף שאינה מכתבתו, והאריכו בהסכמות אבה"א) ונמצא הוא שם בסוד ביהמ"צ (נ' קפ"ה, בהגה "מע"ח"). ודין גרמא שיש כאלה שעלו בספק אם דברים כהווייתם. ואכן בשו"ת ובגנ"ז או"ח סתכ"ח אכן העתיק הדברים כך מפע"ח שער הדברות. (ועיי"ש בשע"ת בענין זה, וכתב שם ליישב הל' באיהו מקומן שנראה כסותר. וראה בשו"ת יוסף אומץ שם, עשנשא ברכות ס"פ"ה, מכלי רשאון מדברי מרח"ו, שאיך לא נזוהר רבנן קדישי בזה. ומסתברת לכ"י שם (לדח אוקימתא) שהי' בשבת. ולפענ"ד כ"מ בסדר הרצאת הדברים בפע"ח שער הברכות ובבית מועד. וצ"ל אדינהו ס"ל להתייר בשבת). אבל בגוף הענין שאכל ללא שהחיינו כתב ד"אוי לחוד" לא קשיא" דס"ל דברכת שהחיינו רשות, עיי"ש. ובשו"ת אבנ"ז שם רצה להעמיד שהיו פירות אחרים שם, וכיון שכבר בידך ברכת הפרי לפני"ז, אין חובה ברכת הזמן דוחה האיסור שלא לברך שהחיינו, עיי"ש טעמו. ודוחק. ועוד שמש"כ עפ"ז בל"ה הארז"ל ש"הי"א להימנע מלאכול בימים ההם שום פרי חדש וכו' כדי שלא יצטרך לברך עליו ברכת שהחיינו. ויר"ל שכיניו שבידך כבר ברכת הפרי מוכרח הוא בברכת שהחיינו – צ"ע שהרי נזכר שם בהאי ענינא "שלא ללבוש שום מלבוש חדש". ובכה"ח ס"ק ריד נדחק ג"כ באוקימתא רחוקה. ויש שכתב שכיון שהפצירו בו לא נהנה. והוא תמוה. ויש שהרחיק לכת וכתב דדמאי למי שאנסוהו לאכול שאינו מברך. וג"ז אינו מן הישוב. וראה גם בשו"ת בכורי שלמה ח"א ס"ג. מרפא לנפש ח"ד ס"ל. וראיתי באיהו מקומן שנדחקו לומר שהי' במשך השנה, ולא העלו ארוכה בזה, דאדרבה הבכי קשיא טפי, והעיקר שבפע"ח ועוד מוכח דמיירי בביהמ"צ). ואתקינו סהודות דמהימנותא, שמה"ש

הכריע כן למעשה בזכ"א ש (לז, ב) דשוא"ת עדיף (אף דס"ל לעיקר, שבמוכרח לאכול בהכרח לברך שהחיינו. וראה שם במהדו"ב אות ט – יא, ב).

וכע"ז ל"כ גם הרמ"ע מפאנו, הביאו בברכי" שם סק"י, לגבי ת"ב שחל בשבת לאכול ללא שהחיינו.

ואיכא לאוכחי הכי גם מדין הקטן, שכתב בברכי" סק"ט (וגו"מ ח"א שם, ולכן ג"ז הביא בשם "שי מש שאומר"), שבמתאוה לאכול פר"ח מותר לתת לו ויברך שהחיינו, שלא יטעה ולא יברך שהחיינו בשאר הימים, והב"ד בשאר פוסקים (ביע"ת שם, וכן בפת"ע סקס"א ובבאר יעקב סקמ"ג ובכה"ח ס"ק ריב, ועוד). ואת"ל שכל שהותר לו לאכול מחוייב לומר שהחיינו, הרי בלאו האי טעמא חייב בשהחיינו. ודוחק ליישב דלדברי החולקים עליו קאמר. ועכצ"ל, דלאו בכל גווני איתמר, וכנ"ל. ונמצא שדברי הברכי" במעוברת, ובהנהגת הרמ"ע מפאנו בת"ב שחל בשבת, וכן בדן הקטן, הכל עולה בקנה אחד, שאפשר לאכול ללא שהחיינו, ורק בשכח ויברך ברכת הפרי כתב לברך שהחיינו. ובאמת, גם בדן ה"ל לא הכריע הברכי" במיורו, שכן אחרי שהב"ד כנה"ג, סיים עלה מעובדא דמהרח"ו, והקדיש לזה "אמנם", והאי לישנא – לשון חרטה ומסקנא הוא. (ובס"ד" כתב עלה "וק"ק", והיינו שגם קושייתו אינה מכרעת. אבל ראה שו"ת ישמח לב דלקמן). ולהעיר שבדע"ת ס"ז הביא מכתבי הדע"ק שגם ברואה חבירו אחר ל"א יברך שהחיינו. אבל דחה דבריו. וכדברי דע"ת, כ"כ בסידור יעב"ץ שם. וכן הסכמת הפוסקים).

ואעיקרא מילתא, שבנדו"ד לא מצינו זולתם שיפסקו איפכא בד"ז. ומאן ספין וחשיב למעבד עובדא בנפשי' נגד כל הני וברבי. וגם בה"ח ס"ק ריא שהקשה בסתירת הדברים אהודי, ל"כ אלא כמעיר, ותפס בלשון "משמע", ולא העלה להדינא כן. ובתורת חיים שם, שעמד גם הוא וימודד אר"ש בסתירת דברי הברכי", הכריע למעשה שלתלמידי האר"י שומעים שלא לברך.

ולראשונה מצינו בתוספות חיים (לבעל אלף המגן על מט"א) על חי"א כלל קלד סק"ג שכתב מדנפשי' לברך שהחיינו, וסיים עלה "כנלפענ"י". (ואף הוא עמד בסתירת דברי הברכי"). וכ"כ דור האחרון בבית כהונה שם סק"י, וגם הוא כ"כ מד"ע לחלוק על הברכי", ובלשנו – "לעד"ק שמברכת". (ולגותה נצח שמואל וזילי עדת הברכי" אכן שלא יברך). וטעמו הוא מצד המציאות, שבל"ע תמנע עלאכול שנראה לה דטפי עדיף להחמיר. (אלא ששוב הוסיף מד' כה"ח ה"ל, שכל שבא לאכול מברך. ולכאורה סותר קצת ד"ע ממש"כ שם בהאי ענינא, וגם לעיל סק"ד, והובא אצלנו לעיל, שמנהגם לא לברך גם כשלא יימצא הפרי אה"כ. וי"ל). וגם בחזו"ע בין המצרים ע"י קלה ואילך, שעיניו כיונים על אפיקי הפוסקים, והארזק למענייתו להחזיק דבריו שמעוברת מברכת שהחיינו, לא מצא מקום לגבות את חובו מדברי שאר האחרונים. (והוא בשו"ת ישמח לב גאון יו"ד סט"ז שהעלה להחמיר לברך שהחיינו על פ"ח או בגד חדש מחמת קיום מצות פט"ה, ובין הדברים העלה שמדברי הברכי" מוכח שבכ"מ שמוכרח לאכול מברך. אמנם, תמיה בעיני שלא העיר כלל מדין המעוברת, ולא העלה זכרו לפניו. אלא שבנדון דיד' עיקר סמיכתו להיתר, כטעמא קמייתא שכתב, שבכרתו אינה מחמת הפרי והמכושב אלא מחמת המצוה, ובכ"ה"ג לא חלה האזהרה שלא לברך. ומינה, דלעטע הראשון באמת אין לו לברך שהחיינו גם במוכרח באכילה או בליבישה, זולת מחמת המצוה. וצ"ע בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סרע"ג, בהגהות לס' תקנב, כמאן ס"ל, שאף שכתב להקל בחולה ומעוברת, לא כתב להדיא לברך שהחיינו).

והנה, בנוגע לחולה נסתפקו אם גם בזה הכוונה כמו במעוברת לאכול ללא שהחיינו. ובל"י ברכ"י, שחילקם בתרת (מעוברת – בסק"ח, וחולה – בסק"ג), איכא למימר הכי והכי. וכן העתיק גדולות אלישע בתרתי (סק"ז וסק"ט). ובעיני בנינו מצוה במקומו דינין בין המצרים (ע' רסג – בהוצאת ירושלים תשע"ג), שהעתיק תחילה שאסור לאכול פרי חדש, וישוב הויא הגהת צמח שבחולה מותר, שממע שההיתר גם באכילה. (ולגותה נצח שמואל וזילי עדת הברכי" אכן שלא יברך). ולחד אוקימתא בשו"ת, וראה בכורי שלמה שם, שעובדא דמהרח"ו ה' כשה' חולה והחמיר ע"ע, מוכח מינה שחולה אינו מברך. אבל בשמח נפש אות ש ערך שהחיינו (ע' קצה) העתיק מנגיד ומוצה שמברכת שהחיינו. ודא ליתא התם. אבל כ"מ בשו"ת בית דוד ח"א או"ח סכ"ה, ה"ד במבזבז אדמה (הל' ת"ב – ח, א), ובשמח נפש בנה אצלו ציון לדבריהם. ולאידך בהתעוררות תשובה העתיק איפכא מנגיד ומוצה שיהיאל ללא שהחיינו. וגו"י אינו. וראה במשפט כתוב שם שבמעוברת כתב שלא לברך, ובחולה לברך. ובאמת, ראייתי שיש שכתבו לחלק בסברות שמברכות שונות בין חולה למעוברת (והגם: שמעוברת אוכלת מחמת אונס התאוה, אבל החולה אף שמחלתו גרמה לו נהנה באכילתו, וכעין החילוק בין אנסוה לאכול שאינו מברך, לחולה שאכל איסור מחמת סכנה שמברך. ועוד כיו"ב). ושערי תירושים לא ננעלו.

[ולהעיר שבמשנ"ב שינה מל' הברכי" לגבי חולה, שבברכי" כתב "במקום חולי לא גזור רבנן", ובמשנ"ב "במקום חולי לא קיבלנו עליו". ויתכן שדימה ה"ל כיון שהחיינו לומר שהחיינו אינה גזירה דרבנן, ורק לשון של זהור"ת שנו כאן. אמנם, איכא לפרושי באו"א, שאין כוונתו לדון שלא לומר שהחיינו, אלא לאכילה ללא שהחיינו כמעוברת, וד"ל שאף שברכת שהחיינו רשות קיבלנו עלינו כחובה, ושמשו"ה ראו ליהוה שלא לבטלה (כמ"ש המשנ"ב סר"כ" סק"ט. וראה ערוה"ש שם ס"א. וזכ"א שם. וכ"כ בשו"ת כת"ס או"ח סכ"ה לענין הפסק. אבל ראה אה"ב שם בעשה"צ סק"ב). וראה בארוכה ברכת הזמן שילוני ס"ג סק"א אות ה ואילך. ואכ"מ). בכ"ה"ג לא קיבלנו עליו].

ולדינא, אנו קיי"ל דברכת שהחיינו רשות, כדעת רוה"פ, וכן יסד אדה"ז בלוח ברה"ה פ"ב הל"א. ואף שלא הביא ד"ז בסדר ברה"ה, אין לפרש על דבר ההשמטה שחזר בו, ואשכחן בה"ג במילי טובא שהביאם בלוח, ולא הזכירם בסדרו, אף שמוכרח הוא מדין התלמוד. הלא תראה גם בסדר ברה"ג ששינה לשונו, שבדין שהחיינו "אקרא חדתא" בפ"א ה"ב כתב "מברך שהחיינו", ואילו בשאר שמחת לבב כשאין עמו שותף בטובה ברפ"ב כתב שחייב לברך שהחיינו. ואודבה, דוקא בסדר ברה"ג חילקם לתת, שדין שהחיינו על הפרי בפ"א, ושאר דיני שהחיינו – בפרק בפ"ע. וכ"ה בשיחת ש"פ תזריע תשמ"א שדעת אדה"ז שברכת שהחיינו רשות היא. וכן עולה בפס"ד להצ"צ בלקוטים בסופו להחמיר לברך במקום ספק דרשות היא. (וראה גם שו"ת הצ"צ או"ח ס"ג סק"ט. א"ק"ח כ"ע ע"ט. ותמוה בעיני מש"כ בשו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח ס' קפא בסופו, ל"מ"ד שבספק יוכל לברך דרשות היא, דרשות היינו שיוכל לברך בספק, אבל באמת חובה היא. וכבר נתקשו שם המהיריים בדבריו). גם בשו"ת מורש"ג ח"א פ"א, אחרי שהביא עובדא דמהרח"ו, וכתב שהדין עמו כי ברכת שהחיינו רק רשות, העיני ע"ע, ש"כן עשיתי אף אני פ"א שהפצירו בי לאכול פרי חדש ואלכתי בלא ברכת שהחיינו". ובשו"ת ר' עקיבא יוסף שם כתב שגם למ"ד שהיא חובה, שאני הכא בעובדא דמהרח"ו שהאין אה"ל לברך (ואל ביאר לנו נימוקו לחלק כן).

ויתר על כן, בשו"ת אבני"ז שם, שכתב למיסד סברא, שאם יברך זמן והמנהג הוא לא לברך ה"ז איסור גמור משום אל תטוש, משא"כ אם לא יברך הוא רק גיטול המנהג לברך על קרא חדתא. וא"ש משה"כ בשו"ת יוסף אומץ שם ב"ל הפע"ח שכתב "אסור לאכול", שבאמת איסורא איכא. ומש"כ ביוסף אומץ ש"עין וראה דשום אחד לא כתב אסור" – יצייון ש"כ"ה במו"א סתק"ג"א סק"ב). וראה גם מה"ש שם. (אלא ששוב הקשה באבני"ז שהמנהג לברך ברכת הזמן יקרה המנהג שלא לברך ביהמ"צ כעין גדיל"ז, דהא מצוה עביד כשחברך. ולמסקנה, העלה שכל שא"צ לברך ברכת הפרי אין המנהג לברך חדתא דוחה האיסור. ו"ל שאף שקיבלנו ברכת שהחיינו כחובה, במקום ביטול מנהג כבביהמ"צ לא קיבלנו עליו). וראה זה מצאתי פלא במימי שלמה (קמחי) סתק"ג"א ס"ז לגבי י"ז תמוז שחל בשבת, דכיון מדמי פלוגתא לא נפקא אם לברך שהחיינו אינה משום ספק ברכה לבטלה. (וראה מה שהעיר עליו בשו"ת יבי"ח ח"ט ספ"ה סקט"ז,

ילבש הבגד. ומנהגנו שאין מברכים שהחיינו בבין המצרים, ואפילו בשבת⁴⁴ (וה"ה בר"ח⁴⁵).

נוהגים איסור שלא לקנות או ללבוש מלבושים חדשים חשובים בימים אלו⁴⁶.

בגדים שאינם חשובים כל כך, מותר לקנותם וללבושם מי"ז בתמוז עד ראש חודש (ולא עד בכלל)⁴⁷, כגון: בגדים תחתונים, גרביים, ומנעלים חדשים. גם מותר לקנות וללבוש טלית קטן⁴⁸. כמו כן, מותר לקנות משקפיים (באם אינו לתענוג).

מי שנולדה לו בת, מברך שהחיינו בפעם הראשונה שרואה אותה⁴⁹, אף בבין המצרים⁵⁰.

וכן בפדיון הבן מברך שהחיינו ואפילו בבין המצרים, שלא יחמיץ המצוה.

מותר לברך הטוב והמטיב בימים אלו.

ריקודים, מחולות, וכלי זמר

אסור לעשות ריקודים ומחולות מי"ז בתמוז ואילך.

אין לנגן⁵¹ ואפילו לשמוע כלי זמר, ואפילו מוקלטת⁵².

יש שהקילו בשירה בפה מוקלטת. אמנם, לדעת הרבה פוסקים הרי זה בכלל כלי זמר. וכל שכן, שיש להימנע מלשמוע הקלטות של שירה בפה הנשמע ככלי זמר (המכונה "אקאפעלע")⁵³.

יש מקום להתיר לשמוע ניגונים איטיים המושרים ע"י בעל מנגן עם קצת "מנגינת רקע".

מותר וגם חובה לאדם לשמוע מוזיקה בשעת הנהיגה לזמן ארוך ובפרט במשך הלילה כדי שיהא עירני.

איסור שמיעת כלי זמר קיים גם במחנות קיץ. ובפרט שמטרת המחנה הוא לחנך הילדים עם יראת שמים. בקייטנות שיש צורך להרגיע הילדים הקטנים שלא הגיעו לחינוך, והמוזיקה אינה לשם שמחה, יש להקל להשמיע מוזיקה.

מי ששכר אומן ללמד את בניו חכמת המוזיקה, אם לומדים אומנות זה לפרנס עצמם יש להתיר ללמוד הלאה בבין המצרים מי"ז בתמוז עד ר"ח. אבל אם הלימוד אינו בכדי להתפרנס מזה, איכא איסורא⁵⁴.

בהערות לס' פני משה הנ"ל. ובהיות כן, אנו בתר גדולי האחרונים נגדרים, ושוא"ת עדיף בכגון דא.

44 אף שאין עצב בה, לפי שהאיסור אינו משום אבלות (ראה מג"א סתקנ"א סקמ"ב).

45 כ"ה בכתהאר"י"ל (שעה"כ ענין בין המצרים (פט, ג). ועוד). וראה הגהות רעק"א למג"א סקמ"ב.

46 ובמקום צורך (כגון לכבוד הבריות או כבוד שבת) – יש להתיר (לפני ר"ח), ויש להשתדל לקנות בהפקה, היינו שיגמור לשלם לאחרי ת"ב – ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' טו'תקסא.

47 משנ"ב סתקנ"א סקמ"ה.

48 שו"ת באתרא דרב סי' ט'תצא.

49 סדר ברה"נ פי"ב סי"ב.

והעיר: יש הטוענים שמנהג חסידים לא לברך. וכמזומה גם הגר"ש ע"ה אשכנזי מסר כן בשם הגר"ש ע"ה גארעליק. אבל לענ"ד לקבוע מנהג חסידים ובפרט כמנוגד לדברי הפוסקים ודא"ז בכלל זקוק למקור יותר יציב, והיינו דברי רבותינו נשיאינו או מסורת ברורה ונהוגה אצל כולם. ולולא דמסתפינא, אמינא שמנהג חסידים הנ"ל כבר הביאו אדא"ז בלוח ברכת הנהנין שרבים טועים שלא לברך ברכות אלו, וד"ל. וראה שו"ת באתרא דרב סי' שנב.

50 ראה שו"ע או"ח סתקנ"א, סי"ז. ורמ"א שם. ולהדיא כתב כן בס"י יעב"ץ דיני ביהמ"צ סק"ח, ברואה חבירו בביהמ"צ. וראה גם דע"ת שם. ופשוטו ש"צ לדחות ראיית בתו – ראה לפאר ולברך ע' קג. וכ"כ כמה אחרוני זמננו.

51 מי שפרנסה שלו בכלי זמר, מותר לזמר בבית אינו יהודי בכדי פרנסתו עד ראש חודש, אבל מראש חודש עד אחר תשעה באב אסור, ויום שבעה עשר בתמוז עצמו גם כן אסור.

52 וכדמוכח בכ"מ. ודנו הפוסקים במנגן אצל גוים, ולגבי לימוד חכמת המוזיקה ועוד. ולהעיר, שבכ"מ מצינו שמאז ומקדם נהגו להחמיר אפ"י בשירה בפה. ובמקו"ח בקיצור הלכות סתקנ"א ס"א שאסור לשמוע קול זמרא דפומא אם לא בסעודת מצוה (אבל שם מיירי מר"ח מג"א). והבו דלא לסיף להקל גם בטייפ. וראה גם א"א מבוטשאטש סוסי' תקנב. שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ד. אור"צ סכ"ה סי"ב. יחו"ד ח"ו ס"ל"ד. ובשו"ת מנח"י ח"א סי' קיא שהיא הלכה פסוקה באחרונים. ובמכ"ש ממה שהובא בפוסקים לגבי ימי הספירה. וראה גם לקמן בהערה בדיני טיולים בבין המצרים. [וראה המסופר בקובץ העו"ב גל' א'פח בשם הר"ל"ג. ולהעיר, שבגליון 'טאלקס' ענד טיילס" נז' כמ"פ ובפשיטות בדיני בין המצרים, והוגה מכ"ק אד"ש, ולאחרונה נתפרסם (בתשורה וילהלם אברהם ו' תמוז תשפ"א ע' 18) צילום כתי"ק גם לקטעים אלו].

53 ראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'תתא.

54 ובאמת, גם בכל השנה משחורב ביהמ"ק גזרו חז"ל שלא לנגן בכלי שיר.

נוהגים לאסור ריקודים ומחולות וכלי זמר אפילו בסעודת מצוה המתקיימות בימים אלו כמו בר מצוה, סיום מסכת, סעודת שבע ברכות וכדומה.

סיום והכנסת ס"ת בימים אלו: באגרות קודש (במענה לשאלה בענין זה) שיש להתענין בדבר, האם אי אפשר לעשות בזמן מתאים יותר, ומגלגלין זכות ליום זכאי. ושם, שהסברא לעשות לאחר ר"ח מנחם אב מושללת.

ליזהר מסכנה, נסיעות וטיולים

הימים האלו עלולים לכל היזק ח"ו ולכן יש להיזהר מכל חשש סכנה.

צריך להיזהר מ"ז בתמוז עד ט' באב שלא לילך יחידי מסוף ד' שעות עד סוף ט' שעות. וכן יזהרו בימים אלו שלא לילך בין חמה לצל. וכל זה רק במקום תהו שאין בני אדם הולכים שם, מה שאין כן במקום שבני אדם הולכים שם אין חשש בזה⁵⁵.

יש למעט קצת בטיולים בימים אלו, אך אם הוא לצורך בריאות או כשנעשה כתמריץ ללימוד התורה וכדומה, בודאי אין לאסור⁵⁶.

בלקוטי דיבורים⁵⁷: [אין ליובאוויטש] א צוויי חדשים אין זומער – פון משך שבועות ביז שבת נחמו – מיט א געוויסער הפסקה אין די דריי וואכען וועלכע זיינען באמת געווען טרויער טעג, דער הלכות ט"ב האט זיך אפגעהיט מיט אלע פרטי דינים – האט מען בין מנחה למעריב א ביסעל שפאצירט איבערן מארק-פלאץ. פון פסח ביז שבועות איז קיינער ניט געגאנגען שפאצירן, נאר פון נאך שבועות ביז שבעה עשר בתמוז האט מען שפאצירט און גענאסען פון דער גוטער זומערדיקער לופט⁵⁸.

מותר לשוט בבריכה או בים בימים אלו עד ר"ח אב, אבל יזהרו ביותר מכל חשש סכנה. והרבה נמנעין מלרחוץ בנהרות מפני הסכנה.

אם יש צורך לנסוע נסיעה ארוכה בימים אלו, כדאי ונכון שההכנות משמעותיות⁵⁹ לנסיעה יחלו לפני כן, כדי שיודגש שהנסיעה התחילה לפני שבעה עשר בתמוז.

טיפול רפואי

נכון – באם אפשר – לדחות טיפול רפואי מורכב עד אחרי תשעה באב⁶⁰, וכל העכבה לטובה. וכמובן, עדיף לפני חודש מנחם אב. ובאם הרופא ידחוק בדוקא את השעה, יש לעשות זה קודם שבת חזון⁶¹.

מובן, שטיפול שיש בה משום פיקוח נפש יש לעשותו בהקדם ולא ידחה אותו כלל.

מותר לעשות בימים אלו טיפולים רגילים שאינם מעמידים את האדם בסכנה, ובכלל זה טיפולי שיניים וכדומה.

יתנו מוסר בניחותא לבנים ולתלמידים, ולא יכו⁶² התלמידים או הבנים כלל בימים אלו.

55) אשל אברהם (בוטשאטש) סתקנ"א סי"ח.

56) ראה שו"ת באתרא דרב סי' תקע. וש"נ.

57) ח"א קטז, א.

58) אף שמדינת מותר – ראה רמ"א או"ח סתקנ"ג ס"ב, ובהגהות ברוך טעם לשם דמייירי בטיול לתענוג – אא"כ במטייל יחידי בין די' לט' שעות ביום. ואולי יש לחלק בין מקום סכנה לשאר טיול, וכן גם בטיול ש"ב שמחה יתירה.

ולהעיר מדוגמתו, בס' משא חיים פלאגי בתחילתו אות ב, ע"ד תקנת בני מקומו איזמיר, "שעשו הסכמה ותקנה בכח תורתנו הקדושה שמיום שבעה עשר בתמוז עד אחר תשעה באב לא יוכל שום בר ישראל לטייל בגנות ופרדסים ועל שפת הים וכו' והעובר ע"ז מלבד שעובר על דברי רז"ל עוד בה וכו'". [הובא בש"ח ח"ח פאת השדה מערכת ביהמ"צ ס"א אות י (א'תשס"א, ג). ועיי"ש, ששק"ט בכונתו שם בהמשך דבריו "ולא ינגן שום ניגון" אם הכוונה לשירה בפה או בכלי זמר. ואכ"מ]. וראה שו"ת באתרא דרב שם.

59) ובשיחות קודש תשכ"ה ח"ב ע' 230, "לארוז מזוודה או אפילו מספר ממחטות". ומפי השמועה שכן הורה לכו"כ.

60) ובמכ"ש מזה שאין להכות התלמידים מחשש סכנה (אף שיש לחלק). וכן הורה רבינו לכו"כ. וראה אג"ק חי"ט ע' שעו. חכ"ד ע' שנו. חכ"ו ע' שלו. לק"ש חלו"ו ע' 301. מענה בשלחן מנחם ח"ג ע' נ בהערה. וראה מבית לוי ביהמ"צ ע' יא. ועוד.

61) אג"ק חי"ט שם.

62) ע"ד הכאה בכלל – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ו'שמט.

קניית בית, העברת דירה, ושיפוץ בית

אף שיש המחמירים שלא לקנות בית משום דלא מסמנא מילתא, אך מעיקר הדין מותר לקנות בית **דירה**, ובפרט במקום הפסד כשיש חשש שמא יקדמנו אחר (ואף בתשעת הימים מותר). כשרישום הדירה נעשית בפועל רק לאחר זמן (לאחר ת"ב) אין לחוש.

נוהגים שאין נכנסים לדירה חדשה בבין המצרים גם באופן שאינו צריך לומר שהחיינו⁶³. ונכון ליכנס לאחר חמשה עשר באב, ובאם אפשר בחודש אלול חודש הרחמים. מותר להרחיב דירתו בימים אלו עד ר"ח.

יש נוהגים שאין מתחילין לבנות בבין המצרים משום דלא מסמנא מילתא, ואם התחיל מקודם רשאים לגמור⁶⁴. ומותר לעשות שיפוצים קלים. אבל אין נכון לצייר ביתו כל בין המצרים. ואם קצץ עם נכרי בקבלנות לצייר ביתו, הואיל וקצץ עמו והתחיל יגמור.

אין לעשות סעודת חנוכה הבית בימים אלו דלא מסמנא מילתא.

הוראות כ"ק אד"ש בקשר לימים אלה

א. להוסיף בהימים דבין המצרים הן ב"משפט" – לימוד התורה (ובפרט בלימוד ההלכות דבין המצרים⁶⁵), והן ב"צדקה", וע"פ מש"נ "ציון במשפט תפדה ושב' בצדקה".

ב. בהימים דבין המצרים גופא – להוסיף בהנ"ל מתקופה פרטית שבהם לתקופה שלאחר' (עד ר"ח מנ"א, מר"ח מנ"א, שבוע שחל בו ת"ב, ערב ת"ב, ות"ב).

ג. בער"ח מנחם אב להוסיף במיוחד בתורה, תפלה וצדקה. והצדקה – הוצאת ב' סעודות, ומה טוב – של ג' סעודות, ולהחליט ע"ד כל זה לפני בין המצרים. ואלה שלא הספיקו להחליט אז, להחליט עד"ז **בהקדם** לאח"ז ויפה רגע אחת קודם (ע"פ פס"ד שו"ע או"ח סקתע"א ס"ג). ולהוסיף: מובן אשר אלה שלא עשו בפועל בכהנ"ל **ביומם** – כדאי להשלימם לאחר זה.

ד. להשתדל במיוחד – בכל המבצעים [מבצע: אהבת ישראל, חינוך, תורה, בית מלא ספרים (יבנה וחכמי), תפלין, מזוזה, צדקה, גש"ק, כשרות האכילה, טהרת המשפחה].

בכמה שיחות קודש הובא ונתבאר, שכיון שהסיבה לחורבן בית המקדש והגלות היתה "מפני שהיתה בו שנאת חנם", ולכן התיקון צ"ל באותו ענין, לבטל הסיבה, והיינו – להוסיף באהבת ישראל ואהדות ישראל ובאופן של אהבת חנם, כולל תורה תפלה וצדקה בצבור, ובהבטל הסיבה בטלה המסובב. ובהדגשה והוספה – בימי בין המצרים. ובעמדתנו על סף הגאולה, בודאי שכבר נתקנה סיבת הגלות, ולכן ההדגשה דאהבת ישראל היא בתור טעימה, ועד להתחלה, דהגאולה האמיתית והשלימה, הקשורה עם נקודת האחדות שלמעלה מהתחלקות, שמודגשת באחדותם של ישראל מצד בה' היחידה, שהיא ניצוץ מנשמתו של משיח, יחידה הכללית.

ללמוד במשך ימי בין המצרים בעניני בית הבחירה⁶⁶. לימוד זה שייך גם לנשים וט"ף⁶⁷.

בלקוטי שיחות⁶⁸: ולהעיר (אף שפשוט ומובן הוא) ועיקר הוא: כהנ"ל . . . שהזמ"ג לפעולות אלו ולהתחלתן קודם התחלת ביהמ"צ וקודם (ובמשך) ט' הימים דתחלת מנ"א – הכוונה היא שזמנים הנ"ל דורשים כהנ"ל – בלשון הידוע – "בהעדפה וזהירות וזריזות יתרה ביתר שאת וביתר עז כפולה ומכופלת למעלה מעלה מבשאר זמנים", אבל אם מאיזו סיבה שתהי' עבר יום ראשון מזמנים הנ"ל או שני ימים וכ' ולא עשה – פשיטא שצ"ל עשי' נמרצה בכהנ"ל, ואדרבה צריך למלאות את אשר החסיר

(63 ראה פרטי דינים אלו בשו"ת באתרא דרב ס' ו'תש"ז.

(64 וראה שו"ת באתרא דרב טו'שפא.

(65 ראה שיחת ליל ר"ח מנ"א תשמ"ח – נעתק בתחילת הלוח.

(66 בתנ"ך: ספר יחזקאל פרק מ ויאלך. במשנה וגמרא: מסכת תמיד ומדות, וברמב"ם הלכות בית הבחירה, ובהוספת הביאורים שנתבאר בתורת החסידות.

וראה שו"ת באתרא דרב ס' ששב כמה אופנים לקיים מצות בנין ביהמ"ק בזה"ז.

(67 ראה שיחת ש"פ מטו"מ תשל"ו (שיחוק"ע 496 ויאלך). ושיחת ש"פ מטו"מ תשמ" (שיחוק"ע 658 ויאלך).

(68 ח"ג ע' 279.

נוסף על עבודת היום ביומו. וי"ל שכיון שבנדו"ז, מקום להצטער ולהתחרט על אשר לא התחיל במועד הנ"ל – בתקופה הוראת חז"ל: ה' רגיל לקרות דף א' יקרא ב' דפים כו' – לעשות כבהנ"ל בכפליים לתושי'.

אין די ימים שלפני (ערב ת"ב ות"ב) וואס דעמולט האט מען דאך די ברירה וואס מ'זאל לערנען, דארף מען לערנען הלכות הצריכות און די שיעורים קבועים וואס מ'האט, איז אויב מ'וועט וועלן מוסיף זיין אין לימוד פון די פרקים אין יחזקאל וואו ס'רעדט זיך תורת הבית ומוצאיו ומובאיו, און די מפרשים אויף די קאפיטלען, און דערנאך מסכת מדות מיט די מפרשים אויף מסכת מדות, ביז אויך אין יד החזקה משנה תורה להרמב"ם אין הלכות ביהב"ח מיט די מפרשים ע"ז – איז זיכער אז דער אויבערשטער איז מקיים הבטחתו, אז מעלה אני עליהם כאילו בבנינו הם עסוקים. און דאס ווערט די הכנה קרובה, אז ס'זאל זיין דער בנין ביהמ"ק השלישי במקומו, בקרוב ממש, בביאת משיח צדקנו⁶⁹.

כיון שעומדים על סף הגאולה שבאה תיכף ומיד ממש, מובן שלימוד הלכות בית הבחירה צריך להיות באופן אחר לגמרי: לכל לראש – שהלימוד הוא לא מצד התגברות רגש האבילות וההשתדלות לתקן החיסרון דחורבן ביהמ"ק, אלא מצד הכוסף וההשתוקקות למעלה והשלמות דביהמ"ק השלישי . . ועוד ועיקר – שהלימוד הוא מתוך ידיעה והכרה בוודאות גמורה שאין זה "הלכתא למשיחא", כי אם הלכה למעשה בפועל ברגע שלאח"כ, כיון ש"מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומושלל (כבר עתה למעלה, ותיכף) יגלה ויבוא משמים" ברגע כמימרא!⁷⁰.

בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תש"מ: בשעת ס'איז געקומען צו דער התחלה פון די דריי וואכן בשנה זה האב איך געווארט צו זעהן אויב מ'וועט רעדן וועגן דעם, און בפועל האב איך געזעהן אז מ'רעדט ניט וועגן דעם. דערנאך אז ס'איז געקומען צען טעג נאך שבעה עשר בתמוז, קוים עטליכע טעג פאר די ניין טעג – האט מען זיך געכאפט צו אריינשטעלן א מודעה וועגן דעם אין צייטונג! און ערשט דעמולט האט מען געפונען די ברייטיקייט בא זיך צו שרייבן צו מיר דערשראקענערהייט, און פרעגן, צי ס'איז כדאי צו אויך לערנען הלכות בית הבחירה אויך בשנה זו – כאטש איך האב וועגן דעם ניט דערמאנט! איי איז די שאלה, אז מ'האט וועגן דערויף שוין דערמאנט די לעצטע פיר יאר, און מ'האט דערמאנט אז מ'זאל דאס מפרסם זיין בכל קצוי תבל, און אזוי האט מען טאקע געטאן, און ס'איז נתקבל געווארן בכמה מקומות, און איך האב דאס געזאגט ניט אין אן אופן פון "גזירה גזרתי חקה חקקתי", נאר איך האב אויך געגעבן א טעם לזה, וואס דער טעם איז שייך בכל שנה ושנה בזמנים אלו, אויך בשנה זו. און וויבאלד אז מ'האט עס געטאן דריי יאר – מוז מען דאס טאן אויך ווייטער, ווי דער דין איז אז אויב איינער טוט א זאך דריי מאל, און ער זאגט ניט קיין בלי נדר, דארף ער דאס ווייטער ממשיך זיין טאן, און ס'איז זיכער אז בשנים שעברו האט מען ניט געזאגט קיין בלי נדר בשעת מ'האט געלערנט הלכות בית הבחירה, וויבאלד אז איך האב ניט דערמאנט אז מ'זאל אזוי טאן – איז דאך דערפאר אז זיכערע זאך אז מ'דארף דאס טאן אויך בשנה זו! און ניט קוקנדיק אויף די אלע זאכן – פרעגט מען בא מיר א שאלה צי מ'דארף לערנען הלכות ביהב"ח אויך בשנה זו – צי דען דארף מען יעדער זאך דערמאנען נאכאמאל און נאכאמאל?! ויה"ר אז וויבאלד מ'האט זיך עכ"פ איצטער געכאפט און אריינגעשטעלט די מודעה אין צייטונג – זאל מען מקיים זיין מכאן ולהבא דאס וואס שטייט אין דער מודעה, אז מ'זאל לערנען הלכות ביהב"ח אין די קומענדיקע טעג, ובפרט אין די ניין טעג, ובפרט בשבוע שחל בו תשעה באב ובפרט בערב תשעה באב עצמו. און זיכער דארף מען דאס לערנען היינט, ווארום משיח איז דאך היינט נאך ניט געקומען, ועד"ז אויב משיח וועט ח"ו ניט קומען מארגן, וועט מען עס דארפן לערנען אויך מארגן.

און אפילו נאך דעם וואס משיח וועט קומען וועט מען אויך דארפן לערנען הלכות בית הבחירה – ווארום כאטש אז משיח וועט בויען דעם ביהמ"ק – איז אבער יעדער איד וועט קענען אפשר צוגעבן א פרט ווי צו בויען דעם ביהמ"ק ע"פ ווי עס שטייט אין הלכות בית הבחירה להרמב"ם, ביז – אז בשעת משיח וועט אויפבויען דעם ביהמ"ק, און אין איין פרט וועט דארטן ניט זיין ווי עס שטייט אין הלכות ביהב"ח להרמב"ם – וועט יעדער איד קענען צוגיין צו משיח צדקנו, און ביי אים פרעגן, מיט דער הקדמה אז כל הכבוד למשיח צדקנו, ער איז פון די "שמונה נסיכי אדם" און פון די "שבעה רועים" וכו' – אז לכאורה האט משיח צדקנו געבויט דער פרט אין דעם ביהמ"ק ניט ווי עס קומט אויס פון

69 משיחת אור ליום ועש"ק פ' מטו"מ מבה"ח מנ"א כ"ד תמוז התשל"ו (שיחוק"ע 485).
70 שיחת ש"פ בלק תנש"א ס"ט.

רמב"ם – און אויב אזוי איז "מהיכן דנתונגי" צו משנה זיין פון דעם וואס דער רמב"ם פסק'נט?! ווארום "תורה לא בשמים היא" און "לא הביישן למד" – איז אויב א איד וועט האבן א ספק אין דעם אופן ווי משיח צדקנו וועט אויפבויען דעם ביהמ"ק, קען ער און ער דארף דאס ביי אים פרעגן. און זיכער וועט משיח צדקנו קיין פאראיבל ניט האבן און ניט ברוגז ווערן – וויבאלד אז ער ווייסט אז דער דרך הלימוד אין תורה איז אז "לא הביישן למד" – במילא וועט ער אים זיכער ענטפערן אויף זיין שאלה.

בר"ד משיחת ש"פ מטות תשמ"א: בימים אלו זאל מען זיך משתדל זיין לערנען דעם חלק אין תורה פארבונדן מיט הלכות בית הבחירה, און אזוי אויך פועל'ן אויף אלע אנדערע אידן אז זיי זאלן אויך לערנען הלכות בית הבחירה, ווייל דורך דעם בויט אויף יעדער איד דעם בית המקדש, וואס ער איז דער יסוד לכל העולם כולו, כמבואר אין דברי חז"ל, אז אין קדש הקדשים, אין ביהמ"ק אויפן הר הבית, איז דער אבן השתי' וואס ממנו הושחת העולם. קומט אויס אז כל אחד ואחת וואס לערנט הל' בית הבחירה – בויט אויף דעם ביהמ"ק לכל העולם כולו! דארף מען בימים אלו ארויסגיין אין גאס און געפינען א אידן און אים זאגן: הער זיך איין – דו דארפט אויפבויען א ביהמ"ק לכל העולם כולו! וואס דאס טוט ער אויף דורך דעם וואס ער וועט לערנען דעם חלק אין תורה פארבונדן מיט בנין ביהמ"ק. טענה'ט יענער, אז ער ווייסט נאך ניט קיין אל"ף ב"ת, ער ווייסט נאך ניט דעם אל"ף ב"ת פון אידישקייט. זאגט מען אים, אז די אלע חשבונות זיינען ניט תופס מקום בשעת דו דארפט אויפבויען א ביהמ"ק לכל העולם כולו! איי דו פארשטייסט ניט דעם חלק אין תורה פארבונדן מיט בנין ביהמ"ק אין לשון הקודש, לערן דעם תוכן דערפון בלשון אחר אבער דו מוזט אויפבויען א ביהמ"ק לכל העולם כולו! וואס בשעת מ'ווייסט אז כאו"א בויט אויף א ביהמ"ק לכל העולם כולו דורך לערנען דעם חלק אין תורה פארבונדן מיט בנין ביהמ"ק – פאלן אראפ אלע חשבונות וואס מ'קען האבן פון העדר מנוחת הגוף און העדר הושתת העולם, ווארום במה נחשב הוא לגבי אויפבויען א ביהמ"ק לכל העולם כולו, וואס "ממנו הושחת העולם"... און דורך דערויף זאגט מען אן יעדן אידן – טוט ער אויף אז עס זאל זיין יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה ולמועדים טובים, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תשל"ו: בשעת ער לערנט ענינים וועגן דעם ביהמ"ק זעט דאס אפי' א גוי – אויב ער לערנט אויף ענגליש, ווארום בעיקר איז דאך נוגע דער תוכן, און מ'קען דאס לערנען אויף יעדער שפראך – ס'גייט א איד אין גאס און דער גוי זעט אז ער איז פארטראכט, אדער ער זאגט עפעס, פרעגט ער אים אין וואס ביסטו פארטראכט? זאגט ער אז ער איז פאר'דאגה'ט וויפל זיינען די מדות פון ביהמ"ק. וואס דאס איז ע"ד ווי ס'איז געווען ביי המן הרשע, וואס בשעת ער איז געקומען צו מרדכי האט ער געזעהן אז די תינוקות קאכן זיך. האט ער זיי געפרעגט אין וואס קאכן זיי זיך, האבן זיי געזאגט אז זיי קאכן זיך ווי אזוי מ'דארף מקריב זיין דעם עומר; ס'איז שוין דא א ביהמ"ק, און א כהן און א עומר – די איינציקע זאך וואס אין דעם זיינען זיי פאר'דאגה'ט, איז דאס בלוזי ווי איז מען מקריב דעם עומר! אז וועגן גזירת המן טראכט מען גארניט! ואע"פ אז דארטן איז געווען אויך מרדכי, וואס מרדכי ידע את כל אשר נעשה, ניט נאר למטה, נאר אויך וואס ס'טוט זיך למעלה, דעם גודל הגזירה רח"ל, און אע"פ אז זיין איינציקע דאגה געווען – די דינים פון הקרבת העומר. איי ס'איז דאך א גזירה אויף אידן, מ'דארף פאסטן, זאגן תהלים וכו' – איז אויף דעם אן אנדער זמן, אבער יעצט פארנעמט ער זיך מיט לימוד הלכות הקרבת העומר. ע"ד איצטער, וואס אלע גזירות זיינען שוין בטל געווארן, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, איז וואס איז זיין דאגה, ניט ס'הארט אים דער גלות כו'; משיח איז שוין געקומען און ס'איז שוין דא א ביהמ"ק, נאר זיין דאגה איז וואס איז די מאס פון ביהמ"ק וכו', וואס דערפאר לערנט ער מס' מדות וכו'. ביי אים איז מלכתחלה ניטא די גאנצע מציאות פון גלות כו'.

בר"ד משיחת ט"ו תמוז תשמ"ו⁷¹: [ללימוד הלכות בית הבחירה] אפילו אז משיח וועט קומען לפנ"ז [לפני י"ז תמוז] – איז דאך ניט אז ס'ווערט טעג ווי ימות כל השנה, נאר ס'ווערט טעג אויכעט אויסגעטיילט פון א גאנצען יאר, יהפכו לימים ולמועדים ולימים טובים. איז דאך א זיכערע זאך, אז צי דערפאר אז משיח צדקנו איז געקומען פאר שבעה עשר בתמוז דארף מען ח"ו אנדירען די שיעורים וואס זיי זיינען פארבונדען מיט די ג' שבועות? נאר אדרבה – לערנען זיי ביתר שאת וביתר עוז, וויסענדיק אז דאס איז נוגע אין מעשה בפועל בפשטות. אזוי דארף מען דאך דערמאנען וואס

שטייט אין מדרש תנחומא [שגדול קרייתה בתורה כבנינה, כאילו הן עוסקין בבנין הבית, ועד שעי"ז אין בנין ביתי בטל]. דערנאך דערמאנט מען זיך אז דער רמב"ם שרייבט – אפילו אז מ'וועט לערנען מדרש תנחומא און הלכות בית הבחירה אין רמב"ם, צוזאמען מיט מסכתא מדות, צוזאמען מיט אלע מפרשים, וועט נאך אלץ בלייבען ענינים וואס זיי זיינען ניט מבורר, וואס וועט מען ערשט וויסען פון הכהן אשר יהי' בימים ההם לאחרי ביאת משיח צדקנו – איז אט דעמאלט וועט ער לערנען די הלכות פון בנין בית הבחירה, איז דאס נוגע בפועל. צי ער פארשטייט די הלכה וואס מ'וועט אים דעמאלט מגלה זיין בענין זה כדרוש, אדער ער דארף דאס איבערמאכען זיין פארשטאנד, אדער ער דארף מוסיף זיין וכו' וכו' – איז דאס ביתר שאת וביתר עוז אז ס'דארף זיין די החלטה תקיפה אויף אנהאלטען אט די שיעורים פאר זיך, און פאר אנדערע, צוזאמען מיט אלע שיעורים אין תורה הקבועים, וכל המוסיף מוסיפין לו.

התוועדויות בימי בין המצרים

בשיחת ש"פ בלק תשמ"ז⁷²: וכדי להוסיף עוד יותר בענין השמחה – דמכיון ששמחה פורצת גדר, הרי ההוספה בשמחה כשלעצמה פורצת את גדרי הגלות – טוב ונכון ביותר שבימים אלו יוסיפו וירבו בעניני שמחה – התוועדויות של שמחה. . . לאחרי שבעה עשר בתמוז (בג' השבועות) – באופן המותר ע"פ שו"ע (סעודת מצוה וכיו"ב), אם משיח צדקנו יתעכב, ח"ו, עוד יום אחד כו'. והעילוי שבזה – הן מצד ענין השמחה, שפורצת גדרי הגלות, ועוד וג"ז עיקר – שעי"ז יתוסף ב"שבת אחים גם יחד", מתוך אהבת ישראל ואחדות ישראל, "גדולה לגימה שמקרבת", שעי"ז מבטלים סיבת הגלות.

בר"ד משיחת ט"ו תמוז תשמ"ז⁷³: מרבה זיין אין דעם ענין השמחה כפשוטה בנוגע צו התוועדויות פון אידען בכלל, און א חסידישע התוועדות'ען במיוחד, כידוע די פתקא משמיא נחתא, ווי נשיא דורנו האט דאס מסביר געווען. און ביי א געלעגענהייט, וואס אפילו אין די דריי וואכען, אויב אפילו ח"ו וועט זיך ביאת משיח צדקנו פארהאלטען, רגעים אין די דריי וואכען, אדער שעות אין די דריי וואכען – איז דאך דא אזא מין מעמד ומצב וואס ס'דארף זיין דוקא אן ענין של שמחה, צי דאס איז א ברית, אדער א פדיון הבן, אדער אן ענין של שמחה כיוצא בזה וכו' – זאל מען דאס אויסנוצען אבי ס'איז מותר ע"פ שולחן ערוך. אבער אין דערויף גופא קען דאך אויכעט זיין למעלה ממדידה והגבלה, ווי גערעדט כמ"פ אז דאס איז דער אויפטו פון תורה. . . מאכן בזמן המותר ובאופן המותר און מיט הגבלות דקדושה, אז ס'זאל זיין אין אן אופן, אז ס'זאל זיין אלץ מיט א סדר מסודר, אבער אין דעם סדר מסודר זאל מען זען אז דאס טוט א לעבעדיקער מענטש, און דאס טוט א לעבעדיקער מענטש וואס לעבט מיט תורת חיים, און אין תורת חיים עצמה – מיט פנימיות התורה, מחי' חיים יתן לך חיים. און וויבאלד אז מ'פארלאנגט דאס פון יעדען אידען – איז א סימן אז מ'האט פריער געגעבען כח אז מ'זאל קענען דורכפירען די ביידע הפכים. בפרט נאך אז מ'וועט וויסען זיין, אז מ'זאל וויסען זיין, אז דער ענין, קאן דאך וועט מען נאכפרייען זיך צי מ'האט געהיט די סדרים. . . אז מ'זאגט טאקע ס'זאל זיין א שמחה גדולה, אויב ס'איז נאר ביום בזמן ומקום המותר ע"פ תורה, און ס'זאל זיין גדולה למעלה ממדידה הגבלה, אבער ח"ו רחמנא ליצלן אז דאס זאל אים ברענגען צו שכרות לויט, און ניט לערנען אין דערויף קיין פשט'לעך, כמדובר כמ"פ. [לאחרי אמירת ברכה אחרונה עמד כ"ק אדמו"ר שליט"א ממקומו, וחילק בקבוקי משקה לכל אלו שיערכו התוועדויות].

ליל חמישי, אור לי"ז (טו"ב) תמוז

כל תענית שאוכלים בו בלילה הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר⁷⁴. והוא שלא ישן שינת קבע. אבל אם ישן שינת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה, אלא אם כן התנה לאכול או לשתות. והרגיל לשתות בלילה אחר השינה מותר לשתות בלא תנאי. ומכל מקום, תוך חצי שעה לעלות השחר⁷⁵ אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, אבל טעימה בעלמא (אכילת פירות וירקות ושתית

72) סה"ש תשמ"ז ח"ב ע' 471.

73) מסרט הקלטה.

74) ראה לקמן בהערות ביום י"ז תמוז.

75) ומה שסתמו הפוסקים בדיני תענית, מיירי באוכל פחות מכביצה או בהתחיל לפנ"ו. אבל להעיר שבש"ת בצה"ח ח"ג ס"ב סק"ו ר"ל בדא"פ בדעת אדה"ז בסידורו (סדר ספה"ע) שלילה שלפני התענית קיל טפי, ומותר לאכול עד עלוה"ש ממש, דל"ג שמא ימשך. וכן ראייתו לעוד אחרוני זמננו. אבל, נוסף לזה שכ' כן רק מסביר ואין לזה שום מקור, והו"ע הרגיש שהוא דוחק (אף שהביאו ענה"פ בסו"ד,

משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות כביצה ולא יותר) מותרת.

בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב: שמנצלים את הזמן הנותר עד הצום לעשיית תשובה. . . שעד עלות השחר (ואפילו עד להתחלת הזמן שלפני-זה, כהזהירות להתחיל להתענות עוד קודם עלות השחר) נותרו עוד כמה שעות – הרי זה ריבוי זמן לעשות תשובה!⁷⁶

יום חמישי, י"ז (טו"ב) תמוז – תענית שבעה עשר בתמוז, יהפך לשמחה

היום הוא תענית ציבור, יום האסור באכילה ושתיה, לפי שבו הובקעה העיר⁷⁷.

י"ז בתמוז חמשה דברים אירעו בו: נשתברו הלוחות, ובטל התמיד מבית ראשון, והובקעה ירושלים בחורבן שני, ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה, והעמיד צלם בהיכל.

מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שאירעו צרות לאבותינו ותכלית התענית כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה⁷⁸. וכתבו הפוסקים, שלכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים לפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העיקר התענית, ואין התענית אלא הכנה לתשובה⁷⁹. ולכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטיול ובדברים בטלים תפסו הטפל והניחו העיקר. ומכל מקום אין לפטור עצמו בתשובה לבד כי ימים אלו הם מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בהם⁸⁰.

כתב הרמב"ם כל השרוי בתענית וכו' לא ינהג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאוונן אדם חי גבר על חטאיו. וכתב השל"ה: ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא העינוי שמענה את עצמו, כי ענין התענית הוא להכניע את החומר ולהגביר את כח השכלי ולהיות מדוגמת עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה רק נהנין מזיו

במסקנת הדברים, ושוב בדא"פ, ומסתבר לומר דל"פ רבנן – יל"פ בפשי' דבסידור שם מיירי בטעימה בעלמא, ולא נחית לפרט, מדלא קאי בדיני ק"ש ותפלה. וז"פ.

76 ובענין דבסה"ש תשנ"ב ע' 231 הע' 45.

77 אע"פ שבראשונה הובקעה בט' תמוז, תיקנו להתענות בי"ז תמוז שבו הובקעה העיר בשניה משום דחורבן בית שני חמיר לן – שו"ע או"ח סתקמ"ט ס"ב. וראה במג"א סק"ב שם. ויא' (גם בשיטת הבבלי) שגם בראשונה הובקעה בי"ז בו. וראה בארוכה לקו"ש ח"ח ע' 308 ואילך ובהערות שם.

78 וראה שו"ת חת"ס או"ח סר"ח שכתב לדייק מל' הרמב"ם תענית פ"ה ה"א "כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה" שד' צומות נקבעו על התשובה ולא לאבל. וכתב שם, שלכן נהגו לומר וידוים וסליחות. וכדברי הרמב"ם, כ"ה מפורש יותר במאירי ברכות ו, ב: שהתעניות כולם נתקנו מפני התשובה. אבל ראה בר"ן תענית ט, א בדפי הרי"ף, הובא בתויו"ט תענית פ"ד מ"א, שנקבעו לאבל ולא לתפלה. וראה שם בר"ן ז, א. וכל"מ קצת בריטב"א מגילה ה, א ד"ה אבל. שם תענית י, א. ובמאירי פסחים נד, ב לגבי ת"ב (אבל לכאן קאי בכל ד' צומות): אינו אלא לזכר אבל. ומה שחייב להתענות – היינו מחמת צער להרגיש העינוי. ומצינו כענין באבילות, כתענית ביום שמת אביו או רבו, וכן התענה דוד כשמתו שאול ויונתן בנו, וכן היו מתענים ביום מיתת החכמים (ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז, הובא בטור יו"ד ששע"ח). אמנם, גם אם נקבעו רק לאבל, הרי המתאבל ג"כ צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה (ראה רמב"ם אבל פ"ג ה"ב). ולהעיר מרמב"ם תפלה פ"ג ה"ח שבשאר תעניות קורין ברכות וקללות כדי שישבו, משא"כ בד' צומות. ובשו"ת הצ"צ או"ח סי' קי (במהרה"ח) הביא ד' הרמב"ם ה"ג, וסמך לה מש"כ בר"ן כ"ג. ועלה כתב שחובת קריה"ת בד' צומות היא לפי ש"חייב לזכור האבל והחורבן כו' וכמ"ש הגד להם את הבית ויכלמו מעונותיהם כו", ונמצא שג"ז משום תשובה. ובפשטות, שכל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו חרבו לפי שלא עשה תשובה (מדרש תתלים עה"פ קל"ז. ז. ויקוט שמועני שם רמז תתפו). וראה שיערים מצויינים בהלכה לאאזמ"ר סי' קכא סק"ב, שכתב שלכן תיקנו סליחות ויודיו (וכבר הקדימו בענין זה בשו"ת חת"ס כ"ג) וזעקת י"ג מדות בשעת קריאת ויחל. והביא מש"כ בערוה"ש סתקס"ו ס"ג שמה"ט מפטירים דרשו במנחה לעורר לתשובה, לפי שבת"צ מתודים בסוף היום.

79 וראה בארוכה לקו"ש ח"ח ע' 159 ואילך, שיש בתעניות אלו שני הענינים, שהחפצא דהיום שהוא בעצם "יום רצון לה'" גם לא פעולת האדם (ראה שם הע' 40), אבל היותו "יום רצון" מתגלה ע"י הצום והנהגות התענית שביום זה, וכן שהדך להרגיש ולנצל מעלת היום היא ע"י עינוי הגוף שזה מעורר את האדם לתשובה.

80 ובחיבור התשובה למאירי: כי ענין התענית אינו מכוון לעצמו אבל הכוונה בו היותו הערה לתשובה ומעשים טובים וכשאין התענית בזה האופן אינו תענית. וראה ראשית חכמה שער התשובה פ"ד. ועוד.

80 וראה פלא יועץ ערך תענית, שמאחר שהתענית דוגמת הקרבן צריך לצרף עמו התשובה כמו שצריך עם הקרבן, שבלא תשובה עליו נאמר וזה רשעים תועבה. [וראה תולעת יעקב בסוד עשי"ת].

וממשיך: ואפשר שבתענית אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה יקבל שכר טוב בעמלו ועושה פרי למעלה וכפרה עושה בחסדי האל ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, אבל עיקר התענית הוא כדי שיכניע לבבו הערל ויפשפש במעשיו וכו' וישוה אל ה' וירחמהו, ויפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם [בנראה הכוונה לתעניות פ"א ה"ה] כי מה יתן ומה יוסיף להתענות על צרות שעברו מאי דהוה הוה אלא עיקר התענית הוא כדי שיתן לב שהצרות באו בעונות אבותינו ועדיין לא הטהרנו ומעשינו כמעשיהם ועל כן לא נושענו ובכן נשוב אל ה' וירחמנו.

שכינה, כן יתהנה גם כן להיות כל היום דבוק בו יתברך בתשובה תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם⁸¹.

חולים פטורים מלהתענות וכן מעוברות ומניקות ומצטערות⁸².

חתן וכלה בשבעת ימי המשתה, מתענים.

בעל ברית משלים תעניתו⁸³ ונותנין הכוס לתינוק לשתות והסעודה עושין בלילה.

גם מי שפטור מלהתענות, לא יאכל מעדנים רק יאכל מה שצריך לקיום נפשו.

הצום מתחיל מעלות השחר⁸⁴ (לחשבונו 16.1 מעלות בשעה 3:44).

הנוסע ממקום למקום צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן⁸⁵.

הלכתא למאשיח: כל הצומות עתידין ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה⁸⁶.

81) ושם: וקל וחומר שיהיה סר מרע להרחיק מעליו כל נדנדו עבירה וכל מדה מגונה, ובפרט ישמור מהכעס שהוא הפגם הגדול שבעולם, כי הכעס הוא אז לו והוא בא קצת בטבע למי שהוא ריקן מאכילה ושתיה, על כן יגבור על הכעס.

[מקרא מפורש הוא (ישעי' נח, ד): הן לריב ומצה תצומו וגו'. וכן הובא בראשית חכמה שער התשובה פ"ד (יעוד) בשם ס' הישר לר"ת (ולפניו לא נמצא). ובספר חסידים סתר"ז (הובא בר"ח שם): כשאדם מתענה ישמור עצמו שלא ייה' כעסו בו ביום כי כשהאדם רעב הוא כעסן ואם יכעוס מוטב לא שלא יתענה ויה' שבע וטוב לבריות שלא יתקוטט. ובפלא יועץ שם: וצריך לזהר ביום התענית מכל ממשול והרהור עון שלא יבא כטובל ושרץ בידו או כנוטע אילנות ומצד אחר מקפץ בנטיעות וביותר צריך לזהר מן הכעס שביום התענית הוא מעונת מאד לכעוס על עילה כל דהוא ומאחר שהכועס הרי הוא כע"ז נמצא שההפסד גדול על השבח וההעדר טוב ממצאות הרע אם לריב ומצה יצום לכן יתגבר מאד ויעמוד על המשמר לבל יגע לריק].

ועוד שם: גם לא ישיח שום שיחה בטילה, רק כל מגמתו תהיה על דבקותו בהשם יתברך ואף אם יהיה לו איזה משא ומתן ביום יחא באמונה ובנחת וימהר לחזור לדבקותו.

ועוד שם בשל"ה: גם אחר התענית לא ירבה בענווין, וביום התענית לא ידבר מענין אכילת הלילה באם אפשר לו – דהיינו שיש לו אשה המכנת לו מאכל – לא יתפצל לחקור מה יאכל בלילה, כי היום שמתענה בו הוא קדוש מדוגמת עולם הבא שאין בו אכילה ושתיה.

82) ראה בנו"כ השו"ע ורמ"א א"ח סתק"א ס"א. ואכ"מ. ולהעיר מר"ד ש"פ ויגש תשמ"ט.

83) ראה במג"א סי' תקנט סק"א.

84) זמן התענית מעלות השחר – כ"ה בפקוסים.

אמנם, בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב נזכר בין הדברים שישנם כמה שעות עד להתחלת התענית בעל"ה, או אפילו הזהירות [להתחיל להתענות] עוד לפנ"ו. ואולי הכוונה להמבואר בכ"מ "אג"ק ח"ח ע' תקנו, נעתיק גם בלקו"ש חט"ל ע' 225. ועד"ז – ובשינויים קלים – במ"מ והגהות לאגה"ת פ"ג בכונות אדה"ז באגה"ת פ"ג שיכול לאכול עד ג' שעות לפני יום החמה. ולהעיר מהוספת המלכת בספר המנהגים ע' 45 בשיה"ג (ונמצא בגובות"ק בתשורה לנישואי ברוך כ"ג אלול תש"ע ע' 13).

ועו"ל בפשטות שהכוונה להישן שינת קבע ולא התנה. וכ"מ בישיח הנ"ל, בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הערה 45 בשיה"ג.

85) באם מוגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם.

86) רמב"ם סוף הל' תעניות – נתבאר בלקוטי שיחות חלק טו ע' 412. מעלת"ה גדולה יותר מכל המועדים שבזה"ז, שהרי תמועדים שבזה"ז יבטלו לעת"ל, וגם נעלים יותר מימי הפורים שלא יבטלו לעת"ל – סה"ש בלהוכיח נתן העזתי שר"י. וראה גם שיחת ש"פ פינחס תשמ"ז (תורת מנחם ח"ב ע' 99 הע' 17). סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 530. תשמ"ט ח"א ע' 139. שם ע' 167. ובכ"מ.

ע"ד חיוב סעודה לעת"ל (ולא רק איסור הספד ותענית כבפירש"י ר"ה יח, ב ד"ה יהיו לששון ולשמחה. ולהעיר מהשק"ט בסעודות חנוכה אם הם סעודות מצוה): וראה מג"א סי' תקנ"ב סק"א, ובנוגע לזמן בית שני, ושלכן מרבים בסעודה הראשונה בעת"ל לזכרון שיהפך במהרה בימינו לשמחה. וראה סידור יער"ק דיני ביהמ"צ שער שלכת אשנב ג סק"א, ובכ"מ שמה"ט נהגו לעשות סיום במוצאי ת"ב, ובתשעת הימים בכל – ראה דברי תורה (מונקאטש) תניא ספ"ב. שלחן מלכים (לנדא) מתיחה להל' תפלין שלום ואמת סקט"ו – ו, רסג, א). נחל אשכול על ס' האשכול ח"ב הל' ת"ב ע' 18 (דמחוייב בסעודה דאיתקש למועד כר"ח. אמנם, בר"ח אי בעי לא אכיל פת). שיחת עשרה בטבת תשמ"ב (דששון ושמחה קאי על סעודת יו"ט בבשר ויין). שיחת יום ב' דר"ה תשל"ב (סעודה גדולה ביותר כסעודת שלמה בשעת).

ע"ד איסור מלאכה (שבששון הפסוק "מועדים טובים", והרי ר"ח איקרי מועד ולא איקדיש בעשיית מלאכה. אבל בתוספתא סוף תענית, וכן ברמב"ם, וז"ט, ובכמה מקומות "יו"ט" היינו גם איסור מלאכה, ראה מגילה ה, ב (וידוע שבכ"ב להוכיח נתן העזתי שר"י). וראה בלשון הרמב"ם בכל מקום. אלא, ש"יו"ט" שבמג"ת הוא רק לענין הספד ותענית): הנה, בפירש"י ר"ה שם משמע קצת שאין איסור מלאכה (אבל שם קאי רק כפי "ששון ושמחה"). וז"ה בטו"א שם (ד"ה בזמן) בפשטות (לגבי זמן הבית. וראה גם הגהות חשק שלמה תענית פ"א מ"ד ד"ה וכשה' (שר"ת בנין שלמה ח"ב ענינים שונים ס"ח)). וכן מוכרח בשו"ת מהרש"ל סס"ד, שכשיבנה ביהמ"ק יקריבו תודה גם בת"ב. אבל ראה בשו"ת תשובה מאבחה ח"ב סו"ע"ג בהגהות לשו"ע או"ח סי' תקפ (בשם הר"י אייזליץ) שאסור במלאכה כבחו"מ ע"י"ש. וראה דרוש חת"ס ח"א דרוש לו' טבת תקע"ד (פג, א – ד"ה כתיב. וכן בתורת משה תנינא ס"פ ויגש) בדרך אפשר (מטעם אחר, ע"פ המדרש "ולמועדים טובים כנגד מלאכת שבת"). שם דרוש לח' טבת תקפ"ט (פט, א ד"ה כתיב). וראה שו"ת עמק התשובה ח"ה בפתיחה ע' לא (מד"ע).

קרבנות: בסה"ש תנש"א ח"א ע' 694 נזכר בין הדברים ע"ד קרבנות המועדים, כולל ימים אלו שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ואולי הכוונה (נוסף לקרבנות מצד חובת ביהמ"ק – ראה עזרא ח, לג ואילך שהקריבו בכל יום, גם בת"ב) לקרבנות נדבה, שלמים ותודה (ראה שו"ת מהרש"ל סס"ד. מג"א (ושי"ע אדה"ז) סנ"א סק"א (א). ולהעיר שבשו"ת מהרש"ל כתב ר' בנוגע לעת"ל, ובמ"א שינה וכתב בל' עבר שהי' יו"ט בזמן המקדש, ואדה"ז השמיט ד"ו וכתב רק שהקריבו תודה ותו לא. גם לא נחית לבאר אם הכוונה בזמן בית ראשון

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית)⁸⁷: ולעיתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות⁸⁸, שלכן הובא בשו"ע להלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום התענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לששון ולשמחה".

מנהג ישראל להרבות בצדקה⁸⁹ ביום התענית. נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב⁹⁰. אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

אין שוטפים את הפה ביום התענית⁹¹.

שכח ואכל מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכונתו לשם כפרה. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום התענית זה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתי פחות מרביעית לא נעקר התענית ממנו ויאמר עננו כרגיל.

בי"ז בתמוז מותר ברחיצה וכיבוס⁹².

שחרית

רק הש"ץ אומר עננו⁹³, בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. [וכן אומרו במנחה, כדלקמן]. שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אמירת הסליחות בתוך סדר התפילה.

סדר התפלה לשחרית: לאחר חזרת הש"ץ, תחנון, נפילת אפים, והוא רחום, סליחות (מתחילים מ"אל תתנו" ומשמיטים הוידי – "אשמנו"), אבינו מלכנו הארוך, ואנחנו לא נדע, חצי קדיש, א"ל אך אפים, מוציאם ס"ת וקורין ג' גברי בפרשת ויחל משה.

בנוגע לאמירת וידי תחנון סליחות ואבינו מלכנו כשיש ברית וחתן וכדומה, המנהג בבית חיינו⁹⁴, שהקהל (משא"כ החתן ובעל ברית) אומרים סליחות אבל משמיטים וידי, תחנון, ואבינו מלכנו⁹⁵.

בשיחת ט"ו תמוז תשמ"ב – אחרי אמירת ברכה אחרונה בסוף ההתוועדות – נתבאר, שקודם

או ב"ש. ולכאורה קאי בזמן ב"ר, ומה"ט לא כתב שהי' י"ט). ולהעיר גם מקרבן עציים בת"ב (תוספתא בכורים פ"ב, ח. וראה ניצוצי אור (מרגליות) מגילה ה, א), וכן בת"ב נדחה, בעשירי באב (תענית פ"ד מ"ה. תענית יב, א. וראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קנו. הנסמן בשו"ת יבי"א ח"א סל"ד סק"ג).

כשמיטיח באמצע התענית: ראה בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 832 (תוכן משיחת צו"ג תנש"א) בנוגע לנתינת כח לדחיית הצום לגמרי בימות המשיח, שמקום לשק"ט בנוגע לתענית דרבנן אם משיח בא באמצע היום אם צריך להשלים התענית. וראה גם שם ח"א ע' 26 הערה 105 (שיחה הנ"ל).

87) ועד"ז בטור שם (בשינויים. ונתבאר בלקו"ש חט"ו שם ע' 414 הע' 19).

88) חט"ו שם ע' 416. וראה שם הע' 38.

89) צדקה זו – לא מכספי מעשר.

90) ראה בפירש"י ברכות ו, ב ד"ה אגרא דתעניתא שנותנין צדקה לערב. ומשמעות רש"י שבערב אחרי שהתענו העניים היא להם מה לאכול. וראה של"ה מס' תענית נר מצוה. א"ר סתקס"ו סק"ב. משנ"ב שם סקי"ב. כה"ח סקט"ו (נסמן בלקו"ש כה ע' 446 הע' 45. שם ע' 470 הע' 85). אבל י"ל בכוננתם שנותנים לקראת ערב. וכ"ה בתוס' מגילה כא, א ד"ה ואין מפטירין, וראה גם במטה משה שתשנ"ה, הובא בא"ד משנ"ב וכה"ה שם, ליתן צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ושמש"ה נכון להפטיר דרשו בערב אחרי שעושים צדקה. ואכתי י"ל, שברש"י מירי שחילקו מזון לעניים במוצאי התענית, ולכן נותנים אז בערב. וכ"מ בשבה"ל סר"פ.

איברא שברש"י סנהדרין לה, א ד"ה כל תענית – ונסמן בהגהות הגר"ז פיק במסורת הש"ס ברכות שם – משמע שנתנו לביל התענית, לפני התענית (וביד רמ"ה שם סתם וכתב "ביום התענית"). ודוחק לומר שבליל תענית הכוונה במוצאו (אף שכ"מ קצת במאירי שם). ואולי תרוויחה איתנהו. וכ"ה בשמחת הרגל להחיד"א לימוד ג (כא, א) שצריך ליתן לפני התענית ולאחרי'.

91) מי שיש לו צורך מיוחד, כגון שסובל מריח הפה וכדומה, ישטוף פיו בדבר מר (כמי-פה וכדומה) ויכפוף ראשו שלא יבלע. וראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תתקפח.

92) ויש שהחמירו לבעלי נפש ברחיצה בחמין ושאר עינייים ככתשעה באב. וראה אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות שמו. שו"ת באתרא דרב סי' יט'תתצו.

93) באם אין עשרה מתענים – אומר הש"ע עננו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור. וראה בארוכה בהערה להלן בדיני קריה"ת.

אם הש"ץ עצמו אינו מתענה – אע"פ שלכתחילה אין לא להיות ש"ץ (אפילו אם הוא אבל ר"ל), בדיעבד אם עבר או אם אין ש"ץ אחר – אומר עננו בשומע תפילה ובנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (מג"א תקסו, סק"ז).

94) היו בזה כו"כ הוראות במשך השנים. ואכ"מ. בפועל, המנהג כבפנים.

95) באופן כזה אין מדלגים כלל בסדר הסליחות. והיינו שמתחיל מסלח לנו, וגם אומר היודי ("אשמנו") כדרכו. [ודי בזה במה שמניחים מקצת – והיינו מה שמדלג בסדר התפלה על תחנון – מחמת החתן ומילה].

אמירת הסליחות ב"ז תמוז, מיד בהתחלת שלושת השבועות, מתחילים ומקדימים באמירת שלושה פסוקים, והפסוקים הם העיקר בסליחות, ובדוגמת תפלת שמונה עשרה בתפלה. ובפסוקים הנ"ל גופא – בסדר מדוייק, שלא מתחילים בענין של "חשבון צדק", אלא ההתחלה היא בפסוק "אל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלים תהלה בארץ", שפותחים בשטורעם, באמירת פסוק, שהתורה עצמה אומרת, שאסור להניח להקב"ה לשתוק, מלבנות את ירושלים. וגם זה אינו מספיק, ועדיין אסור להניח לו לשתוק, ויש להפציר ולבקש, עד שירושלים תהי' במצב של "תהלה בארץ". והטעם לכך, בפסוק השני "כי עמך מקור חיים", שמאמינים שהקב"ה מהווה ומחי' ומקיים הכל, ובודאי שכללות ענין הגלות נעשה ע"י הקב"ה – "עמך", והוא קשור עם "מקור חיים" כפי שיתגלה לעתיד לבוא, שאז יתהפך החושך לאור, אבל בכדי ש"נראה אור" הוא "באורך" ע"י התורה, שהתורה מאירה דרכו של יהודי ואומרת "אל תתנו דמי לו". ורק לאחר זה נעשה המוח והלב רגוע, שאפשר לעשות תשובה שלימה, כבפסוק השלישי "אלקינו בושנו במעשינו ונכלמנו בעוננו". ומובן, שהענין שהזמן גרמא ועיקר השטורעם הוא "אל תתנו דמי לו". ובאשר לענין התשובה – כאשר מחליטים בתוקף המתאים ש"בושנו במעשינו" ה"ז כבר תשובה שלימה וכו'. ועוד זאת, תשובה היינו לשוב אל ה', ולכן כאשר פונה אל הקב"ה באופן ד"אל תתנו דמי לו" הרי זו תשובה אמיתית.

קוראים בתורה בתפילת שחרית ומנחה ("ויחל משה")⁹⁶, ומפטירים בתפילת מנחה כבכל תענית ציבור.

ביום י"ז תמוז.. יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים)⁹⁷ פרשת היום ע"ד "צום הרביעי". . (ע"ד שבכל יום אומרים שירו של יום וכיו"ב). ויתירה מזה – התורה היא נצחית גם לע"ל, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים ע"ד הצומות; אלא **שבתורת אמת** ותורה **אור** – מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר (כמבואר במ"א בענין יעקב ועשו האמורים בפרשה⁹⁸), היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים **טובים** לע"ל, ואדרבה – ע"י הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, ה"ז מגדיל השמחה והיום טוב⁹⁹.

המבשלים היום לסעודת שבת: באם נצרך לטעום ממאכלי שבת לראות אם יש בו מלח ותבלין, יש לסמוך להתיר לטעום מעט ולפלוט.

מנחה

יש להקדים תפלת מנחה שיהא קודם בין השמשות (היינו, לסיימה קודם שקיעת החמה בשעה 8:29). והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות. בדיעבד, אם נתאחר בתפלתו, אפשר לקרוא בתורה ולהפטיר ולהתפלל מנחה גם בין השמשות¹⁰⁰.

גם במנחה, מוציאים ס"ת וקורין ג' גברי בפרשת ויחל משה. ומפטירין דרשו ה' בהמצאו.

סדר התפלה למנחה: וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קריאת התורה, הפטורה וברכותי', יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו"), חזרת הש"ץ, תחנון ואבינו מלכנו הארוך, ואנחנו לא נדע, קדיש תתקבל, עלינו, קדיש יתום.

96) באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים.

אלא ש"א ששאינו מתענין שלא מחמת חולי אין להקל, וכדמוכח בשו"ת קול גדול למהר"ם חביב סי"ד דמייירי רק באניסי – שו"ת שערי צדק (פאננט) סי' קיט. פרי השדה ח"ג סי' קסח סק"ב. שם סי' קעט. זכרון יהודה שם. אפרקסתא דעניא ח"א סע"ז ד"ה א"ב. בארות אברהם או"ח סל"ו. וגם בשו"ת צ"צ במהדו"ח או"ח סי' קיא מייירי באניסי (וכן בפס"ד שלו סי' תקסו. אבל שם י"ל דנקטי' לדוגמא בעלמא). ועוד להעיר שבכ"מ כתבו רק כשיש עשרה מתענים בעיר, ונוגע לשלוחים הנמצאים בערים רחוקות.

אלא, שבזמנינו כשאינם מתענים מחמת העדר הידיעה, כאנוסים דמי, וכתינוקות שנשבו. ובהנ"ל מייירי כשפורשים מדרכי צבור בשאט נפש, ועוד, שרובם ככולם של הסברות שהובאו בשו"ת הצ"צ שייכים גם בכגון דא.

97) מלכים ב כה, ג-ה. ירמיה לט, ב-ז. זכריה ח, יח-יט.

98) לקו"ש ח"כ ע' 341 ואילך. לקו"ש ח"ל ע' 145. ועוד.

99) סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 547 הערה 63.

100) לענין אמירת הש"ץ או"א ברבנו אפשר לאומרה בין השמשות. וראה שו"ע אדה"ז סת"כ"ג ס"ח, אפי' בנוגע לנ"כ, שצ"ל קודם צאה"כ ומשמע שביה"ש מותר. וכש"כ בנוגע אמירת או"א וכו', עיי"ש. [וצע"ק בסיום הסעיף: מבעוד יום. גם יל"ע אם בסידורו (שחזר בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל נמי הכין].

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו" בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), וברכת כהנים ("אלקינו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

דברי כבושין אחר מנחה¹⁰¹.

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת ח"י תמוז (תענית י"ז בתמוז נדחה) תנש"א, שיום זה יכול להיות יום שכן דוד בא, ובמילא יאמרו בתפלת המנחה לא בנוסח דיום התענית אלא ענינים של שמחה, שבברכת "שמע קולנו" מותר להוסיף כמה ענינים.

בר"ד הנ"ל, שכשיבוא משיח צדקנו היום יחסכו לקרוא בתורה במנחה¹⁰².

צאת הצום¹⁰³ [וזמן תפלת ערבית] בשעה: 9:03.

זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים. ואף שמון הדין די בכוכבים בינונים¹⁰⁴ – לפי שאין אנו בקיאים בהם¹⁰⁵ צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים¹⁰⁶. ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע כמה דקות אחר כך¹⁰⁷.

יום ועש"ק פרשת פינחס, ח"י תמוז

העברת הסדרה שמו"ת – פ' פינחס¹⁰⁸.

חייב אדם למשמש בבגדיו עם השיכה, ובפרט שלבשו בגדי שבת בחג הגאולה. הדלקת נרות שבת קודש בשעה: 8:11 (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת פינחס, י"ט תמוז

יום כניסת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע לבריתו של אאע"ה (בשנת תר"ם) ויום השביעי דחגיגת הבר מצוה שלו (בשנת תרנ"ג).

במעלת י"ט תמוז, יום שמחה גדולה, והשייכות ל"בין המצרים", כטעימה מגאולה העתידה – ראה הנסמן בהערה¹⁰⁹.

101 ראה לקו"ש ח"ב ע' 352 (וש"ג) ע"ד מנהג כמה קהילות בעבר לומר ביום התענית בזמן מנחה דברי כבושין לעורר לתשובה, ושכדאי לעורר ע"ד מנהג הנ"ל במקום האפשרי – שיאמרו אחר מנחה (לכה"פ כמה מלים) דברי כבושין או מזמור תהלים המתאים, ובמקום שאא"פ – שיחשו עכ"פ דברי כבושין.

102 ויל"ע אם הכוונה רק למנחה, או דבחי עסיק התם (דמירי בשעת מנחה). ולהעיר מהשקו"ט בקריה"ת במקום שאין מתענים (ראה לעיל), אם הוא חובת היום או שייך לענין התענית. ויש שכתבו לחלק בין שחרית למנחה. ולהעיר שאת"ל שיקראו בתורה כדין יו"ט – ה"ז רק בשחרית ולא במנחה.

103 זמן כוכבים בינונים אדה"ז.

104 שפסקו בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגודל גופם ברקיע ובאורים.

105 והארכנו בזה בקובץ אה"ת ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלחן הבר"צ שבועות תשע"ה.

106 ובסדר הכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקיין [במדינות אלו] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

107 והעיר המחזיר הריל"ג ע"ה, שבפעם הראשונה שהרבי רצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר לי לגשת להרה"ח ר' שמואל הלוי לויטין, באמרו שהרי הוא רב פוסק דינים, ולבקש שייסכים להתיר להתפלל ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחרי שיה' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן ה' - ואולי יותר מפעם אחד - שהורה להכריז הנ"ל. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ג'רג. ושנ"ת.

108 ההפטרות – דברי ירימיהו (מ"לתלא דפורענותא").

ולכאורה יש לומר ביחוד גם ההפטרות שייכת לפרשת פינחס (ע"פ היום יום ל' סיון (וראה שם ד' טבת. סה"ש תרצ"א ע' 229) שבהעברת הפרשה שמו"ת קורין שתי ההפטרות "אם הוא שבת ר"ה, או פרשיות מחוברות וכו' וכו' בזה". וגדולה מזו מצינו בסה"ש תרח"ץ ע' 289 (במהדור"ח). בהנהגות ב' ניסן פאריז צ"ח, בה על ע"פ ערב שבת, בנוגע הפטורת וערבה בשבת הגדול, ש"ביחידות אומרים ב' ההפטרות". ומשמע שר"ל לומר וערבה בכל שה"ג (ולא רק איפכא לומר גם הפטרת השבוע בקביעות ע"פ שחל בשבת). ואינו דומה לקריאת ההפטרות בקריאת שמו"ת דפ' מטות, כדלקמן בלוח שם).

109 ראה שיחת ע"פ פינחס תשמ"ט (ספר השיחות ע' 581 ואילך). ועוד.

בשיחת ט"ו תמוז תשמ"ה¹¹⁰ (בקשר ליום הברית של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע): "הימים האלה זכרים ונעשים ברוחניות, מען לעבט זיך אבער אין עולם העשי' – דארף מען זיך משתדל זיין און געפינען אזא מין ענין וואס דאס זאל מתיר זיין א שמחה אין דער יום הברית . . . צי דאס וועט זיין א ברית מילה, אדער א פדיון הבן אדער בכיו"ב – א ענין וואס דאס איז ע"פ שו"ע דארף מען מאכן א שמחה אפילו ווען דאס טרעפט אין דער דריי וואכן. און אט דעמאלט זאל מען מאכן אט דא די שמחה. און אויכעט מדגיש זיין אז בגשמיות על פי הלכה – טאקע דאס איז דער עיקר הטעם; אידן און חסידים לעבן דאך מיט נשיא דורנו, וואס משנה לשנה פונקט ווי ער איז געווען חי בשעת זיין ברית בפשטות, אזוי מדי שנה בשנה ביום הברית איז ער הולך ונתעלה און הולך מחיל אל חיל, במילא איז דאך דער יום הברית פון היינטיקן יאר [תשמ"ה] וועט עס דאך זיין דער הונדערט און זעקסטע מאל פון זיין ברית, איז דאך דערפון פארשטאנדיק ווי אזוי ס'דארף זיין די שמחה דעמאלט.

מען דארף אבער אראפנעמען די טענה פון אלה אשר תואנה המה מבקשים, אפילו ווי דאס איז פארבונדען מיט עולם ההלכה – איז דאס ניט קיין תואנה, נאר א טענה צודקת. איז דערפאר דארף מען אויסגעפינען א פדיון הבן אדער א ברית מילה, וכיו"ב א ענין וואס איז ניט נאר מתיר א שמחה ע"פ שו"ע, מען קאן זיכער אויסגעפינען א ענין וואס וועט אויכעט געבן כח און עידוד אויף מאכן א שמחה ביום זה. און אט דעמאלט בשעת מעשה זאל מען רעדן וועגן דעם ענין ע"פ הלכה, א ברית אדער א פדיון הבן וכיו"ב. און גלייך דערנאך, אדער פארדער, חזר'ן אן ענין אין חסידות פון דער בעל הברית, פון דער רבי דער שווער – נשיא דורנו, וואס ער איז חי בחיים און מידי שנה בשנה וועט אלץ מער ניתוסף . . . ממשך זיין איז די פארברענגענישן . . . און ביום הברית אויכעט זיכער . . . באופן מיט די הגבלות ווי אין שולחן ערוך. און ווי חסידות איז מברר – א הגבלה וואס מ'איז זיך אליין מגביל איז די הגבלה קיין הגבלה ניט, בשעת די שו"ע אליין איז דאס מגביל איז די הגבלה קיין הגבלה ניט¹¹¹.

משבעה עשר בתמוז ואילך מפטירין ג' דפורענותא. בשבת זו מפטירין בדברי ירמיהו¹¹².

בדא"ח מבואר שתלתא דפורענותא הם כנגד ג' המוחין (ושבע דנחמתא – כנגד ז' המדות), ושהענין תלתא דפורענותא לאמיתתו הוא למעליותא, פורענותא כמו פרעה דקדושה, דאתפריעו ואתגליין מיני' כל נהורין, שמורה על גילוי נעלה ביותר שלמעלה ממדידה והגבלה.

דער ענין העצבות פון בין המצרים דארף ניט זיין אום שבת, ווייל שבת דארף זיין שמחה. און נאך מערער, אז דעם שבת דארף זיין די שמחה נאך מער ווי אין אן אנדער שבת, בכדי עס זאל ניט זיין קיין חשש אז דער העדר השמחה קומט מצד דעם ענין פון בין המצרים. דער ביאור אין דעם בפנימיות הענין איז: שבת איז מעין דלעתיד לבוא, יום שכולו שבת, און וויבאלד אז לעתיד וועט דאך זיין די גאולה באופן אז עס וועט ניט בלייבן קיין רושם פון דעם גלות דערפאר איז אויך בשבת דארף ניט זיין דער ענין פון בין המצרים. דאס איז דאך אבער מער ניט ווי א ביאור אויף דעם וואס שבת דארפן ניט זיין די ענינים פון היפך השמחה. דער ביאור אויף דעם וואס דעם שבת דארף די שמחה זיין מערער פון אן אנדער שבת, איז: עס איז באוואוסט אז די גאולה וואס נאכן גלות ברענגט צו א העכערן מצב ווי ס'איז געווען פארן גלות . . . איז דער שבת וואס אין בין המצרים איז זיין ענין אז ער איז מעין לעתיד לבוא, יום שכולו שבת, און דערפאר דארף זיין דעמאלט א שמחה יתירה, ווייל דער גילוי אור דלעתיד, שבת איז א נתינת כוח צו מהפך זיין דעם בין המצרים לששון ולשמחה, ווייל דער גילוי אור דלעתיד, וועלכער איז אינגאנצן העכער פון דעם ענין פון גלות וגאולה האט ער בכוח צו מהפך זיין דעם בין המצרים גופא צו ששון און צו שמחה. און דאס איז אויך וואס עס ווערט אפגע'פסק'נט אין שלחן ערוך, אז שבת שבין המצרים מעג מען מאכן סעודת שלמה בשעתו, וואס בימי שלמה איז קיימא סיהרא באשלימותא. בשבת זה איז פאראן א נתינת כוח אז הימים האלו יהפכו לששון ולשמחה.

אין שבתים פון בין המצרים דארף מען מער ווי אין אנדערע שבתים פון יאר פארהיטן דעם חשש

110 מסרט הקלטה.

111 ובר"ד משיחת ש"פ בלק תשמ"ה: כאן המקום לעורר ולהזכיר שיש להמשיך את התוועדות דימי הגאולה יב-י"ג תמוז ככל האפשר, עד הזמן המותר ע"פ שו"ע. וכמו כן, טוב ונכון שישתדלו לערוך התוועדות גם ביום ז"ט תמוז, היום שבו נכנס בעל הגאולה בבריתו של אברהם אבינו, וכמובן – באופן המותר ע"פ שו"ע, ע"ז שיקשרו זאת עם סעודת מצוה של ברית מילה, פדיון הבן, וכיו"ב, כמדובר בהתוועדות שלפנ"ז.

112 אם טעה והפטיר בהפסדת פרשת פינחס, יפטיר לשבת הבאה דברי ירמיהו וגם שמעו מפני שהם סמוכים זו לזו. מ"א סתכ"ח, סק"ט. וראה שיחת ש"פ מסעי ר"ח מנ"א תשמ"א (שיח"ק ע' 284 ואילך).

פון אבילות (איינער וואס פלעגט בשבת טראגן שטעק-שיך [=נעלי בד] אירעו אבל ר"ל. האט ער געפרעגט ביים טאטן, צי ער מעג טראגן די שטעק-שיך דעם שבת וואס אין דער וואך פון אבילות. האט אים דער טאטע גע'פסק'נט, אז ער זאל עס ניט טאן, בכדי ניט צו געבן קיין ארט פאר א חשש פון אבילות בשבת).

במאור ושמש על התורה: מה שאומרים הקדושי עליונים שבתות שבין המצרים גבוהים עד למאד, נראה לי מפני ששת ימי החול שבין המצרים הם נמוכים מאד והם בקטנות עד למאד וידוע שבשבת קודש הוא עליות עולמות ויש עלי' לכל ששת ימי החול ממילא יובן ששבתות שבין המצרים הם גבוהים עד למאד לפי שיש עלי' לכל הדברים שהיה בקטנות עד למאד ונתעלו עד למעלה למעלה משא"כ בשבתות של כל ימי השנה שאין ששת ימי החול קטנים ונמוכים למאד ממילא אין עלי' גדולה כשבתות שבין המצרים שנתעלו כל הדברים שהיו מטה מטה בעמקי התהום למעלה בקדושה.

בכמה שיחות קודש הובא ונתבאר מה שכתב אדמו"ר הצמח צדק באור התורה: "ג' שבועות בין המצרים בזמן כמו מדבר במקום, ומקדים רפואה ג' שבתות שבהן, ובכל שבת ב' שבתות, נמצא ו' (ג"פ ב' שבתות) פעמים ז' (ז' ימי השבוע שבהם מאיר מבחי' ב' שבתות שבכל שבת) עי"ז מכניעים המדבר מ"ב" (מ"ב המסעות שבמדבר העמים, שרומז על כללות זמן הגלות מאה"ק). והיינו, שע"י השבתות נעשה התיקון דבין המצרים.

בר"ד משיחת ש"פ מסעי תשד"מ: אצל יהודים שעסקם בעניני העולם, מפני הרגילות להיות מונחים בעניני העולם, מתעורר קושי מיוחד לפעול עליהם שבזמנים מיוחדים ישתחררו מההתעסקות בעניני העולם ויהיו מונחים בענינים רוחניים, ועאכו"כ לפעול עליהם שירגישו את הצער דירידת הגלות, עד שישתוקקו לנחמה דענין הגאולה. . ועד"ז, כאשר מגיע הזמן דבין המצרים, כולל יום השבת, כמודגש בענין הפטרה ש"מבראשית עד י"ז בתמוז מפטירין מענין הפרשיות דומה בדומה ומשם ואילך לפי הזמן ולפי המאורע תלתא כו", הפטרה מיוחדת השייכת לבין המצרים, קשה לפעול עליו שיתעורר ברגש של צער מפני שנמצאים בזמן דבין המצרים וישתוקק לנחמה דענין הגאולה, דמכיון שהוא מונח בעניני המסחר ורואה שהקב"ה מצליחו ומברכו בבני חיי ומזוני רויחי הרי אינו מרגיש שחסר לו מאומה. . אמנם מכיון שהקב"ה אינו מבקש אלא לפי כחן, מובן שלאחרי כל הקושי שבדבר, הרי זה בכחו של כאו"א מישראל. . מכיון שהוא חדור בדיעה ורגש שמציאותו האמיתית היא הנשמה, הרי גם כאשר עניניו הגשמיים, בני חיי ומזוני רויחי, הם בשלימות יודע ומרגיש את גודל צער הגלות, ובפרט כאשר נמצאים בזמן דבין המצרים, ולכן נמצא בתנועה של תשוקה לנחמה דענין הגאולה. לכאורה יש מקום לשאלה, לשם מה מדברים בהתוועדות שיש צורך לזכור שנמצאים בזמן דבין המצרים, ובמילא להצטער ולהיות בתנועה של עצבות כו, וכי זוהי מטרתה של התוועדות? אמנם ישנם דינים מיוחדים בנוגע להנהגה דבין המצרים, אבל דינים אלו כתובים כבר בשולחן ערוך, ספר שבוודאי ישנו אצל כל יהודי, ועכ"פ יכול להשיגו בקל, ויש להעמיד כל יהודי בחזקת כשרות שבוודאי לומד בשו"ע את פרטי הדינים השייכים לכל זמן וזמן, הלכות החג בחג, וכיו"ב בנוגע ללימוד הדינים המיוחדים לבין המצרים, וא"כ לשם מה צריכים לדבר אודות ענין זה? ואפילו אם יש צורך לעורר אודות קיום ענינים אלו - רחמנא ליצלן משליחות כזו לעורר יהודים אודות ענין של היפך השמחה ח"ו... ולאידך, ישנה תקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו להתוועד בשבת מברכים החדש, כולל שבת מברכים חודש מנחם אב, ומובן שלכל לראש צריכים לדבר מענינא דיומא! הנה העצה וה"הצלה" בענין זה היא - "מנחם אב", היינו לעורר אודות הענינים המביאים לנחמה וביטול הענינים הבלתי רצויים דבין המצרים, עי"ז שמוסיפים בכל עניני יהדות תורה ומצוותי, מתוך שמחה וטוב לבב.

תקופת תמוז: בשעה 1:30 אחה"צ¹¹³.

פרקי אבות פרק ו'¹¹⁴.

מוצאי שבת קודש בשעה 9:19.

(113) התקופות נזכרו בהקדמה ללוח "היום יום" וכן בלוח כולל חב"ד.

לפרטי דינים: "ראה ב' או"ח סו"ס תנה. רמ"א שם ס"א (שו"ע אדה"ז שם סט"ו-טז. סר"ו ס"ד). יו"ד סקט"ז ס"ה. ובכ"מ" - נסמנו בלקוטי שיחות חט"ז ע' 98 הערה 33. חכ"א ע' 233 הערה 33. וראה לקו"ש חט"ז ע' 577. וראה בארוכה הנסמן אצלנו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תצד.

(114) ראה לעיל בש"פ חוקת-בלק בהערה שנהוג להחמיר שלא לבטא האזכרות שבפסוקים בשעת הלימוד כשאינו פסוק שלם. ובפרק זה - במשנה י פסוק "עדי יעבור" ופסוק "מכון לשבתך" אינם בשלימות.

יום ועש"ק פרשת מטות-מסעי, כ"ה תמוז

העברת הסדרה שמו"ת – פ' מטות-מסעי¹¹⁵.

הדלקת נרות שבת קודש בשעה: 8:08 (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת מטות-מסעי, שבת חזק, מברכים חודש מנחם-אב

הקהל

בלקוטי שיחות¹¹⁶: היות ונמצאים אנו בשבת מברכים החודש מנחם אב, הרי עתה הזמן לדבר ולעורר ע"ד הענינים השייכים לחדש זה. הפסוק ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה - פסוק הסיום והחותם דהפטרה האחרונה שבשבתות דבין המצרים - מבאר אדמו"ר הזקן שמשפט הוא ענין התורה. וצדקה היא כללות כל המצוות. וכיון שכל הענינים תולים במעשינו ועבודתינו במשך זמן הגלות - צריך להוסיף בחדש מנחם-אב בשני ענינים הנ"ל בלימוד התורה ובקיום המצוות בהידור. והוספה והדגשה מיוחדת בשנה זו, - שהיא שנה השביעית שבת להוי' והקדמה ל"מקץ שבע שנים גו' הקהל את העם האנשים והנשים והטף גו' ובניהם אשר לא ידעו גו'" בענין החינוך ובמיוחד של תינוקות (ילדים וילדות) שלא הגיעו עדיין לגיל מצות, שבהם המעלה ד"הבל שאין בו חטא" לחנכם בחינוך כשר ובחינוך על טהרת הקודש.

אמירת כל התהלים בהשכמה.

בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תשמ"ב: ישנם כאלו שגם כאשר מנגנים שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, מנגנים זאת בקול ענות חלושה (מיט א פאר'חלשטן קול), ולאח"ז מוחים את הזיעה מפניהם, באמרם שכבר יצאו ידי חובתם! ובקשר לזה, הנה אפילו כאשר מדובר אודות כל ימות השנה, צריכים לחשוב אם יש מקום להנהגה כזו, ועאכו"כ כאשר מדובר אודות ימי בין המצרים, שאז דרושה זהירות יתירה מענינים שהם העדר השמחה, כדי שאף א' לא יוכל לחשוב שהוא נוהג אבילות בשבת דבין המצרים (כידוע כמה סיפורים אודות גודל הזהירות בדבר), ולכן, דרושה שמחה יתירה מאשר בשאר שבתות השנה, נוסף על כללות הענין דביום שמחתכם אלו השבתות. ורק לאחר יום השבת, באם יהי' עדיין מעמד ומצב ד"אנחנו לא נושענו" ח"ו, צריך להיות ענין של אבילות באופן המבואר בשו"ע, אבל גם אז, אין הדבר מפריע ח"ו לשמחה הקשורה עם לימוד התורה וקיום המצוות שעז"נ פיקודי ה' ישירים משמחי לב. והי"ר שע"י שמחה של מצוה בכל עניני התורה ומצוותי', נזכה בקרוב ממש לשמחת עולם על ראשם כאשר יפכו ימים אלו לששון ולשמחה ולמועדים טובים, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

בקריאת התורה נוהגים לעמוד בפסוק האחרון, בסיום ספר במדבר.

בסיום הקריאה מכריזים כל הקהל (אנשים, נשים וטף) בקול רם ובשמחה "חזק חזק ונתחזק", אשר הכרזה זו מורה על התוקף של בני ישראל בכל עניני התורה ובאופן של חזקה.

גם העולה לתורה אומר "חזק חזק ונתחזק". אמירת העולה לתורה "חזק חזק ונתחזק" - לא חשיב הפסק, כי הוא שייך לקריאת הסיום. וגם הוא [העולה לתורה] אומר, כי נוסחא שלנו היא "ונתחזק".

בכמה שיחות קודש¹¹⁷ נתבאר השייכות דשבת חזק לבין המצרים, ובפרט שבת חזק דספר הרביעי מחמשה חומשי תורה, שבכמה ענינים ה"ז הסיום דכל התורה (כי ספר חמישי הוא "משנה תורה" שחזור וכולל ד' הספרים שלפניו, ושארנו משה מפי עצמו) - שע"י הירידה הגדולה דשלשת השבועות נעשה חיזוק הכי גדול בתורה, עד לחיזוק משולש, "חזק חזק ונתחזק", ושבכהרזה "חזק חזק ונתחזק" (חזקה משולשת) מרומזת החזקה דביהמ"ק השלישי וגאולה השלישית.

¹¹⁵ ובהיום יום ל' סיון שבהעברת הפרשה שמו"ת קורין שתי הפטרות בפרשיות מחוברות. ולא נתברר אם כ"ה גם בכגון דא שהפטרות הן "לפי הזמן ולפי המאורע" ולא "מענין הפרשיות דומה בדומה" (אף שנת' בכ"מ שכיון שכל הענינים שבתורה הם בתכלית הדיוק מובן שגם הפטרות אלו שייכות להפרשיות).

¹¹⁶ ח"י"ג ע' 271 ואילך (משיחת ש"פ מטו"מ, מבה"ח מנ"א, תשל"ג).

¹¹⁷ ראה שיחת ש"פ מטו"מ תש"נ (בסה"ש). תנש"א (בסה"ש).

מברכים ר"ח מנחם-אב.

י"א ששבת לפני ראש חודש אב אין מברכין החודש. וכתב על זה הדרכי משה בשם הגהות מרדכי: וליתא, דאדרבה צריך לברך ישראל באותו זמן¹¹⁸.

המולד ביום שלישי הבעל"ט 4:20 161 חלקים לפנות בוקר.

ראש חודש מנחם-אב¹¹⁹ ביום הרביעי הבעל"ט.

אין אומרים 'אב הרחמים' לפני מוסף כבכל שבת מברכים.

בשיחת ש"פ מטו"מ תשמ"ז נתבאר, ששבת מברכים החודש מנחם אב, ענינה – המשכת ברכה נעלית ביותר שבכחה להפוך את הענינים הבלתי רצויים דחודש אב, עד לתשעה באב, לששון ולשמחה ולמועדים טובים. וענין זה מודגש בנוסח ברכת החודש, הן בנוגע להכרזת שמו של החודש, "ראש חודש מנחם אב ביום פלוני" – כמנהג ישראל (תורה היא) שקוראים לחודש זה (לא רק "אב", אלא) בשם "מנחם אב", ועד שהשם הראשון והעיקרי הוא ("אב"), ענין הנחמה, והן בברכה ד"יחדשהו... לישועה ולנחמה" – ד"ישועה" קאי על הגאולה האמיתית והשלימה, ו"נחמה" קאי על נחמת ציון וירושלים ("מנחם ציון ובונה ירושלים"), ובאופן ד"ונאמר אמן", ובהדגשה יתירה ביחס לברכה הכי סמוכה – "לישועה ולנחמה", הן באמירת הברכה ע"י כל הקהל, והן באמירתה (לאחרי זה) ע"י הש"ץ, שאף שכל הקהל עונה "אמן" גם לאחר הברכות שלפני זה, הרי זה ב"שטורעם" גדול יותר בהסיום ד"ונאמר אמן", היינו שהברכה היא באופן של קיום אמיתי. ומזה מובן גודל העילוי דשבת מברכים החודש מנחם אב לגבי שבת מברכים דכל שאר החדשים.

בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תשמ"ז: בנוגע צו דעם ניגון הוא אלקינו וואס מ'זינגט אין כתר פון מוסף בשבת. ס'איז שוין כו"כ שנים וואס ס'איז איינגעפירט צו זינגען הוא אלקינו בשבת מבה"ח מנחם אב, וויבאלד אז אין דעם זמן איז נאכמער נוגע די גאולה. און בשנה זו, איז קיינעם ניט איינגעפאלן צו אנפאנגען דעם ניגון! מ'האט געווארט אז איך זאל מאכן מיט די פינגער אז מ'זאל זינגען – האב איך געווארט בכדי צו זעהן אויב מ'וועט אליין האבן שכל און זינגען דעם ניגון... האט מען בפועל ניט געזונגען דעם ניגון! וויפל מאל דארף מען דאס טאן בכדי אז מ'זאל אליין פארשטיין אז אזוי דארף מען טאן?! און אין עטליכע טעג ארום וועט מען מסתמא באקומען א בריוו פון איינעם מעבר לים – היתכן פארוואס מ'האט ניט געזונגען הוא אלקינו אין שבת מבה"ח מנחם אב?

יום התוועדות.

נהוג שהגבאים מארגנים התוועדות מיוחדות בשבת זו [= שבת חזק] (בהוספה על התוועדות שבכל שבת), ובה יתדברו ויתחזקו בכל עניני יהדות תורה ומצוות. [ובשיחת ש"פ ויחי תש"נ: וזירוז מיוחד בנוגע לביהכ"נ וביהמ"ד זה – שלא יצאו ידי חובתם בהתוועדות זו, ולכן מוכרחני לעורר ולזרז על זה, כדי שלא יתלו הדבר בי, שבגלל התוועדות זו לא ערכו הגבאים התוועדות מיוחדת בקשר לשבת חזק].

נוהגים להוסיף באמירת דברי תורה, ובפרט בשמחה לגמרה של תורה – כולל קבלת החלטות טובות להוסיף בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור.

[כ"ק אד"ש סיפר הסיפור הידוע מאביו כ"ק הרה"ק לוי"צ בענין לבישת נעלי בית בשבת שבתוך ימי אבלות, הובא לעיל, והמש"ך:] עס איז פאראן אזוינע וואס אלע שבת מברכים גייען זיי ארום מיט מחשבות אדער זיי זיינען במרירות אדער פשוט אין עצבות. איז יעדער שבת מברכים פאראן אויף זיי א לימוד זכות, זיי זיינען ניט אויסגעשלאפן, פארמאטערט, פויל, והדומה. דער שבת מברכים קומט צו נאך א לימוד זכות אז דאס איז מצד די דריי וואכן. איז אזוי ווי דער ענין פון די דריי וואכן דארף ניט זיין בשבת, כידוע אז אין געוויסע מדינות וואס מען האט געזאגט לכה דודי מיטן ניגון פון תשעה באב איז געווען גזירות אויף די מדינות¹²⁰, איז אפילו אויב אלע שבת מברכים מאכט דאס ניט אויס אזוי

118 אודות החידוש שאפילו בבין המצרים יש הכח לברך החודש מנחם-אב, ראה בשיחת ש"פ מטות מבה"ח מנ"א תשמ"א (שיח"ק ע' 205 ואילך).

119 ראה להלן בפנים, וכן להלן בר"ח מנ"א, הנעתק משיחות ואג"ק בטעם קריאת השם "מנחם אב", ובפרט בעת ברכת החודש. 120 (לחעי מדיברי תורה להרה"צ וכו' ממנוקאטש מהדורא שתינתאה אות צח בשם בעל קול ארי'. ושם שהוא ע"פ זח"ג (ברע"מ) ערב, ב.

שטארק, איז אבער דעם שבת מברכים, דארף נאך זיין די שמחה מיט א תוספת, אזוי ווי דער רבי האט געזאגט אז שבת מברכים זאל זיין א פריילעכן שבת, איז היינטיקן שבת מברכים, בכדי עס זאל ניט זיין קיינע חששות דארף נאך זיין די שמחה מיט א תוספת¹²¹.

בנוגע צו שבת מברכים מנחם אב איז דא אין כמה קהילות דער מנהג אז מען מאכט אין אים שינויים לגבי די אנדערע שבת מבה"ח פון א גאנץ יאר, און דאס איז צוליב די ענינים בלתי רצויים וואס זיינען פארגעקומען מתחלת החודש. אין מנהגי חב"ד געפינט מען אבער ניט דעם מנהג, נאר מ'פירט זיך אין דער שבת ווי אין אלע שבת מבה"ח פון א גאנץ יאר. און ס'איז ניט נאר וואס מען איז זיך נוהג אין דעם שבת ווי אין אנדערע שבת מבה"ח, נאר מ'איז נאך **מוסיף בשמחה** (בכדי שולל זיין דעם מנהג הנ"ל). וואס דער טעם אויף דעם איז, ווארום אויף שבת שטייט דאך אז "אין עצב בה", ובמילא איז ניט קוקנדיק אויף וואס פאר א שבת עס זאל נאר ניט זיין, טאר ניט זיין אין איהם א ענין פון עצב. ביז ווי מען געפינט בנוגע לשבת חזון, אז דער אלטער רבי האט זיך געפירט ניט צו משנה זיין די בגדי שבת לגבי שאר שבתות השנה (ניט ווי אנדערע גדולים וואס האבן יע משנה געווען זייערע בגדי שבת בשבת זו). איז מה דאך אז בנוגע צו שבת חזון, וואס דאס איז שוין איז די ניין טעג, איז דער מנהג ניט צו מאכן קיינע שינויים, איז עאכ"כ בנוגע צו שבת מבה"ח מנ"א, וואס דאס איז פאר די ניין טעג, איז מובן אז ס'איז ניטא אין דעם שבת קיינע שינויים לגבי די אנדערע שבתים פון יאר. דאס איז אבער אלץ מצד דעם ענין פון שבת, און מצד דעם כלל פון "אין עצב בה". וויבאלד אבער אז תורה איז דאך תורת אמת, און דער ענין פון אמת איז אז ער איז אמת אין אלע זיינע פרטים. . . מוז מען דעריבער זאגן אז דאס וואס מען זאגט אז ס'דארף ניט זיין קיינע שינויים בשבת מבה"ח מנ"א, איז דאס ניט נאר מצד ענין השבת שבו, דאס הייסט אז דער ענין השבת איז "מעלים" אויף דער ענין פון חדש אב, און דעריבער דארף ניט זיין קיין שינוי, נאר אויך מצד דעם ענין פון חדש אב שבו, דארף אויך ניט זיין קיין שינוי. ווארבה, מען דארף נאך מוסיף זיין בשמחה, ווייל היות אז יערער ענין אין תורה איז אמת בכל עניניו, איז דאס וואס מען מאנט אז עס דארף זיין בשבת זו א ענין פון שמחה, איז דאס בכל הפרטים פון שבת, סיי מצד ענין השבת שבו, און סיי מצד חדש אב שבו¹²².

פרקי אבות פרק א' [בפעם השלישית].

מוצאי שבת קודש בשעה 9:15.

יום שלישי, כ"ט תמוז, ערב ר"ח מנחם-אב

מהוראות כ"ק אד"ש: בער"ח מנחם אב להוסיף במיוחד בתורה, תפלה וצדקה. והצדקה – הוצאה ב' סעודות, ומה טוב – של ג' סעודות.

בר"ד משיחת ער"ח מנ"א תשל"ה (מסרט הקלטה), בנוגע להתוועדות בער"ח: לכאורה איז דאך דאס א חידוש פון א פארברענגען אין מיטן פון די דריי וואכן, במילא האב איך געמאטערט זיך זוכן א היתר. איז דער בעסטער היתר וואס איך האב געפונען, אז ס'שטייט אויף קלעזמער אז אויב זיי דארפן דאס האבן לשם פרנסתם מעגן זיי שפילן אפילו אין די דריי וואכן, וויבאלד אז דאס איז אן ענין בא זיי פון פרנסה. אזוי ווי ס'איז דאך מיין פרנסה, האב איך קיין ברירה ניט, במילא איז דאס אפילו אין די דריי וואכן. נאר וואס דען, ווי ס'שטייט דארטן אין פוסקים בלי ריקודים. אבער דער ענין של שמחה בהנוגע צו קלעזמער, בהנוגע צו נגונים, איז דאס א היתר מפורש אין פוסקים אפילו אין אחרונים.

עס איז אן ענין פארבונדען מיט די ניין טעג, קען מען דאס ניט רעדן מיט כמה זמן לפני זה, דערפאר וואס דארף מען זיך מייאש זיין חס ושלום, אז מ'רעדט דאס מיט א טאג פריער, און מ'רעדט וועגן די באווארעניש פון די ניין טעג, איז דאך א סימן אז מ'איז זיכער אז אויף מארגן אינדערפרי וועט משיח חס ושלום ניט קומען. במילא ווארט מען ביז די לעצטע רגעים פון ערב תשעה ימים, וואס דעמאלט זעט מען שוין אז עבר קיין כלה קציר ואנחנו לא נושענו...

בשיחת ער"ח מנ"א תשל"ד, נדפסה בלקוטי שיחות¹²³: האופן דרפואת הקב"ה ("אני הוי' רופאך") הוא שמלכתחילה "לא אשים עליך" – מקדים רפואה כו'. ולכן: גם ההשתדלות בפעולות אלו [הוספה

(121) ר"ד משיחת ש"פ מטות תשי"ד (שיחו"ק ע' ששג ואילך).

(122) ר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תשל"ג.

(123) ח"ג ע' 278.

בתורה ובצדקה וכו', עיי"ש בפנים] צריכה להיות עוד לפני הזמן ד"משכנס אב כו" – ע"י התייעצות וכו' ביום .. ערב ר"ח מנחם אב, איך שכא"ו יקבל ע"ע להתעסק בכל הנ"ל, בעצמו וכן בנוגע לפירסום כהנ"ל במקום שידו מגעת וכו' – ויה"ר שכל זה ימהר קיום העוד דיהפכו ימים אלו לששון ולשמחה ובהאופן ד"לא אשים עליך", מעיקרא ימי ששון ושמחה.

עצה טובה: בתשעת הימים אין לובשים בגדים מכובסים [לבד מבגדי זיעה כדלקמן], אבל אם לבשן פעם אחת קודם תשעת הימים מותר ללובשם בתשעת הימים, שאין שמחה לאדם אלא בלבישתם בפעם ראשונה בלבד. ולכן כתבו הפוסקים, שבמקומות שיש חוס הרבה בזמן זה, ומזיעין הרבה, ומוכרחים להחליף היתונות, ילבוש לפני תשעת הימים בגדים רבים **בזה אחר זה**¹²⁴ למשך זמן מה¹²⁵. והשיעור – זמן ניכר עד כדי שתתבטל הנאת הכיבוס, והיינו באופן שאדם רגיל מקפיד אם אחר לובשו לזמן כזה¹²⁶. כשלא הכין לפני תשעת הימים, יש מקילים להניחם ע"ג קרקע¹²⁷, והיינו קרקע עולם, ולא רצפה שבבית. עוד עצה: לפני שבוע שחל בו תשעה באב

124) וכתבו אחרוני זמננו, דלא מהני להניחם עליו כמה ביחד. אבל ראה בדע"ק י"ד שפ"ט להקל. אלא, דמייירי התם בבל תוך ל'. ועוד, דלשיטתו קאי שמתור ללובשם אפילו לרגע כמימרא, ראה לקמן בהע'. ואם נתפס בהם ריח הזיעה גם ככה"ג, ודאי שרי (ראה שו"ת אור"צ ח"ג סכ"ז סק"א).

125) ואף שיש שכתבו לפקפק, דלא מהני רק באבל אחר ז' ותוך ל', וא"כ בשבוע שחל בו ת"ב שהוא מדינה אין להקל. אבל בכמה אחרונים העתיקו כן גם לגבי שבוע שחל בו. ואף שעדיין יש מקום לומר, שבשבוע שחל בו לא סגי בלבישה כשעה, וצריך יום או חצי יום, ראה בהע' הבאה (וכ"כ בשו"ת משפטי צדק גארמיזאן סמ"ו, שבשבוע שחל בו לא מהני כלל כשלבשן מקודם. ושם ל"כ לחלק בין שעה לחצי יום כלל, אבל מסתבר שלא נחית לזה, שבדאי אם לבשו זמן רב לית לן בה, ובמכ"ש מאבל תוך ז', שאם בא להחליף תוך שבעה מחליף", ועכצ"ל דמייירי באופן שלבשו מקודם ולא כיבסו. ודלא כשו"ת ישכיל עבדי ח"ח ס"כ ס"ח שאלה ז' (ולענין אבל תוך ז'), שאין מקום לחילוק בין שעה לחצי יום. וראה בהע' הבאה) – הרי יש מתירין אפ"ל לאבל תוך ז', ופירושו להדיא גם בלבישה כשעה לחוד. וכי"כ שיש להקל האבילות ישנה דת"ב, דקיל טפי. (ואף שלאידך היא אבלות דרבים וחמירא מאבלות דיחיד, ה"ז רק בדבר המפורסם, אבל בדבר שאינו מפורסם קיל ת"ב מאבל – ראה תוד"ה שאני יבמות מג, ב, והובא במג"א סתק"ד סק"ד. והרי בגדים מכובסים אינו דבר שפכרסתיא כ"ב, ובפרט כשאינו בגד עליון (ראה מג"א סתק"ט סק"ג), ולאו כו"ע ידעי אם לבשן תחילה או לא). ועוד, שבש"ד שפ"ט סק"ג כתב דמהני לבישת שעה גם לגבי איסור לבישת שבועים משהוציאם שאסור מדינה תוך ל' (ודוחק לומר דמייירי ביהוין שאסור רק ממנהגא). וגם שכתבו הישועני"י סתק"א סק"ג ומטה יהודה שסק"ב ששבוע שחל בו דינו כחומרא דאחר ז', אף שהוא מדינה ולא כשנהגא. וגם שבלבושו שכתבו הצורך ולא לתענוג, הדר דינא שאינו אסור גם בשבוע שחל בו מדינה רק ממנהגא. וגם חזי לאצטרוף שי"י ושי"י והרמב"ם שאין לאסור בגדים מכובסים בשבוע שחל בו. והלכה כדברי המיקל באבל.

126) האריכו בכ"מ מזה. ואף שזכר הל' "ב' או א' ימים", "יום או יומיים", "חצי יום או יום", ויש שכתבו "שלבשוהו יום אחד כבר ושמוהו בגוף קודם הכנסת ר"ח שקיבל זיעה" (שו"ת מהר"י מברונא סוס"ח), או "ב' וג' שעות לפחות כדי שתקבל מקצת זיעה מן הגוף ותתרחק מעט מקשוי הכיבוס" (שו"ת רב פעלים ח"ד ס"ט), וכיו"ב – למעשה פסקו דסגי ב"שעה אחת", וג"ל לאו דוקא, והכוונה משך זמן מה, וא"צ שעה זמנית. (ושיעורים הנ"ל – לאו דוקא, וכמ"ש הש"ך שפ"ט סק"ד בל' הלבוש "שעה או שתיים" דאולי לאו דוקא קאמר. או שרק לאבל תוך ז' יש להחמיר כן. וראה בשו"ת זרע אמת ח"ב סי' קנב להתיר לאבל גם תוך ז' צמ"ח, ובמקום צורך גדול, אבל רק בתנאי שילבישו אחר יום או חצי יום, ולא סגי בשעה אחת ממו לאחר ז'. וראה בשו"ת ארחותיך למדני ח"ב ס"ד, ושם האריך להוכיח להיתר לאבל תוך ז' גם שלא במקום צורך גדול). ואף שבאבל לובשו אחר ולא הוא בעצמו כבתשעת הימים, סתמו הפוסקים וכתבו להקל לאבל אף בלבושו בעצמו לפני האבלות (וראה להלן). וכ"כ כמה אחרונים להקל בנדוננו.

ומש"כ שתבטל הנאת הכיבוס וכו' – הוא ע"פ שו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קלט (אמנם, בפנים מאירות שם, שאחר הליבישה ה"ז כנתכבס במים ללא נתר והלבישה מנטלת פעולת הנתר. ומה"ט לא מהני תוך שבעה שאסור גם בכיבוס במים לחוד, אא"כ בתכפוהו אבילי וכדומה. ועכ"ז, אפשר ללמוד מזה גוף הענין, שפעולת הליבישה לבטל הנאת הכיבוס). וכן באופן שמקפיד כשאחר לובשו תחילה לזמן כזה (אף שמתור גם לאבל בלבשו בעצמו לפני ז', דליכא קפידא כולי האי, ראה שו"ת בית יהודה בסו"ס במנהגי אבילות) – ע"פ שו"ת לחמי תודה ס"ל. (ושם, שאדם מקפיד על לבושו שלא יטנף, וכיון שלבשו אדם אא"פ שלא יטנף מעט או הרבה וכו' ולא יהא אלא זיעת הגוף שמתנספת אותו), וכ"כ בשו"ת בית דוד סוס"ל קפ"ט. וחדא שיעורא הוא. וכעני"ז כתבו כמה אחרוני זמננו. וצ"ע ע"פ מש"כ בשו"ת ישכיל עבדי הנ"ל, שמטרת הליבישה מקודם להיכרא בעלמא, שלא יסיח דעתו מאבילות – שאין לזה מקום בפוסקים.

[ולחעירי שבדע"ק י"ד שפ"ט סק"ג דסגי בכל שהוא ואפילו רגע כמימרא. אבל נוסף לזה שד"י מחודש ונגד סתימת כל הפוסקים. וראה ביוסף אומץ (האן) דיני שלשים ויב"ע, ע' 330, שללבושו לרגע ולנער תיכף הוא איסור גמור, שצריך ללבושם לפחות שעה (אבל, לדידי צ"ל שעה כפשוטה, אחד מכ"ד שעות היום והלילה) – עוד זאת, דאיהו מיירי לאבל אחר ז', שהוא רק מחומרא, ואין ללמוד מזה להקל בשבוע שחל בו שאסור מדינה. וז"ה להקל בדרכי חו"ש אות ששאל בדרכי לגבי בגדים חדשים תוך יב"ח (שהוא רק ממנהגא. אבל בראשונים כתבו גם בזה ב' או ג' ימים). ואף להסברא שדין שבוע שחל בו כאבל תוך ל' (ראה הע' הקודמת), כל כי האי אין להקל. אבל ראה שו"ת רבנות אפרים ח"ג שסמ"א לגבי לבנים].

127) ראה כרם שלמה יו"ד שפ"ט (לש"ך סק"ב), שהביא כן מלחם הפנים. וכמה אחרונים (ראה בית דוד דלקמן. ועוד) כתבו שלא מנאיהו שם. אבל נמצא הוא ב"ח ס"ה פ"ג שלא במקומו – יו"ד רס"י שיעו בסד"ה ס"ד, והביאו בשם מנהל לשון (פראג, שיע"ה), ושכ"כ מהר"ש מלובלין, ונמצא שמקורו טהור וקודם. ומצינו גם נגד בשו"ת הררי קדם שבסו"ס פסקי ושו"ת מהר"ש מלובלין סצ"ג – פסקים מהגאון ר' ברוך עזרי"ש מקראקא (נפטר בשנת ש"ה, וי"א – בשנת שצ"ב) – סק"א. וד' לחה"פ הובאו גם בלשון חכמים (לחל' הנוב"ז) ס"ו, הביאו בית דוד ביטוריץ יו"ד שפ"ט ס"א. וראה גם שו"ת מנח"י ח"י סמ"ד. ועוד. ולכא"ו אתיא בקי"ה מלבישה תחילה לשעה, שהחוש מוכיח שאחרי שנמצא משך זמן ע"ג קרקע אינו לובשו עוד אלא מכבסו תחילה, אבל אחר שלבשו תחילה כמה שעות ממשך ללבושו במשך היום. וממ"ל כתבנו בהקד"ק כשלא הכין לפני"ז, כינו שבשאר הפוסקים לא הובא ד"ז כלל (שהרי עצה פשוטה היא לכל אבל, וכבר העיר כן בבית דוד שם שבראשונים לא משמע דסגי בהניח ע"ג קרקע). ולענין ת"ב – כמעט ולא נזכר בשום פוסק (אבל ראה בבית דוד שם שלדברי לחה"פ

(השבוע), יכול ליתן לספרדי שילבוש אותם למשך זמן מה (שלמנהגם מותר בלבישת בגדים מכובסים עד שבוע שחל בו תשעה באב).

דיני תשעת הימים

משנכנס אב ממעטים בשמחה.

בר"ד משיחת ש"פ משפטים תשט"ז (חלקה הוגהה ונדפסה בלקוטי שיחות¹²⁸): זעען מיר אז בהנוגע לפועל איז דער משנכנס אב ממעטין בשמחה באגרענעצט. ניט אין אלץ איז מען ממעט. עס זיינען פאראן עניני שמחה אויך אין אב. . ווייל שמחה דארף זיין אלע מאל, אפילו בחודש אב, עס איז דאך אלע מאל דא דער ציווי פון עבדו את הוי' בשמחה¹²⁹. . דער ממעטין איז באגרענעצט, ווייל אויך דעמאלט דארפן זיין געוויסע עניני שמחה, ובפרט מצד דעם ציווי פון עבדו את הוי' בשמחה. . עס שטייט דאך עז וחדוה במקומו, דארטן וואו דער אויבערשטער געפינט זיך איז שמחה. במילא בכדי עס זאל זיין דירה בתחתונים, מוז מען האבן עז וחדוה, וואס דעמאלט קען עס זיין מקומו ודירתו יתברך. דערמיט איז פארשטאנדיק וואס מען דארף זיין שטענדיק בשמחה. אפילו אין די צייטן וואס עס שטייט אויך זיי ממעטין, דארף מען אויך דעמאלט זיין בשמחה, אין א געוויסער מאס, וויבאלד אז די דירה לו יתברך מוז מען מאכן שטענדיק, בכל רגע ורגע, ווארום דאס איז דאך כל האדם, אני (לא) נבראתי (אלא לשמש) את קוני, במילא ליגט דער חיוב צו זיין שטענדיק, יעדע רגע, בשמחה. דאס וואס אמאל דארף זיין דער סדר עבודה אין צווייטן קו, אין פארקערטן קו פון שמחה. . דאס איז די עבודה פון חודש אב, ממעטין בשמחה, בכדי ארויסצונעמען די ענינים פון ומפני חטאינו גלינו מארצנו. דאס איז אבער מער ניט ווי א הכנה צו א דירה. די דירה אליין מאכט מען דורך שמחה. און דאס איז אויך די טעם פארוואס חסידים זיינען ניט מהדר אין דעם משנכנס אב ממעטין בשמחה, ווייל דאס איז מערניט ווי א טפל צו עבודה. . וואס דאס איז מתאים צו דעם וואס איז איינגעשטעלט געווארען אז דער משנכנס אב ממעטין בשמחה איז בהגבלה, ווארום נוסף לזה אז אויך יעמאלט דארף זיין דער קו השמחה, כנ"ל אז שמחה דארף זיין אלעמאל, נוסף על זה איז דער ענין פון קו שהיפך השמחה איז דאס ניט קיין עיקר בעבודה.

עס איז פאראן גרויסע מחמירים וואס טענה'ן אויף דעם וואס מען מאנט שמחה פון דעם וואס עס שטייט משנכנס אב ממעטין בשמחה? איז ערשטענס, איז נאך פאראן פיר און צוואנציק אדער זעקס און דרייסיג שעה צו אב. און דערצו, איז אפילו אויף אב גופא שטייט נאר דער לשון **ממעטין** בשמחה, ד.ה. אז לגבי די שמחה פון אדר, און לגבי די שמחה פון ביאת המשיח וואס יעמולט וועט זיין אז ימלא שחוק פיננו, איז לגבי די שמחה דארף מען אב ממעט זיין, אבער שמחה דארף זיין. און דער שיעור פון דעם מיעוט וועט מען אפלידענען פון דעם וואס דער רבי האט אמאל דערציילט, וועגען די וואס האלטן ניט פון עבדו את ה' בשמחה, אז בא זיי איז דער סדר שמחת תורה, מען טרינקט מילך וואס ע"פ דין איז דאס משכר, און מען קנייפט זיך אין די באקן כדי עס זאל אויסקומען לעין הרואה אזוי ווי מען לאכט. היינט וויבאלד עס איז מרובה טובה, איז מובן דער שיעור אין דעם ממעטין בשמחה – וועט מען קנייפן פון דער צווייטער זייט¹³⁰.

בכמה שיחות קודש נזכר הפתגם הידוע¹³¹ ש"ממעטין" הענינים הבלתי רצויים דתשעת הימים ע"י

גם לענין ת"ב מהני, הביאו בשו"ת מנח"ם (ש"י). ויש הרבה מאחרוני דורא בתראה דלא ניחא להו בדבר. וגם מקום לחלק דיאנה או מיירי אלא לאבל אחר ז', ואין לנו להקל עפ"י שבוע שחל בו ת"ב (כנ"ל). ועוד זאת, דשאני הכא בתשעת הימים שאפשר בקל ללבוש בעצמו תחילה. וגם ת"ב חמירא לפעמים שהיא אבלות דרבים. (אבל ראה לעיל, שדבר שאינו בפרהסיא קיל טפי).

[וראה בשש"כ פס"ח הע' ל בשם הגרשו"א שכתב להקל לאבל לזרוק על הרצפה. וסותר להגמסר מפי השמועה בשמו, דלא ה' ניחא לי' כ"כ מזה בתשעת הימים. ואולי לא דקו, והחמיר רק בשבוע שחל בו ולא מר"ח, וטעמו שלא מצינו להקל רק לאבל אחר ז', ראה לעיל בהע', והה"נ מר"ח עד שבוע שחל בו שהוא ממנהגא].

(128) ח"א ע' 194 ואילך.

(129) להעיר ממקור חיים בטור ברכת סתקנ"א סק"ב: ואין זה הענין נוגע לעבודת הקב"ה שהרי נאמר תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה כי עיקר העבודה הוא השמחה אמנם השמחה הגופנית היא מנועה.

(130) משיחת ש"פ מטו"מ תשי"ג (שיחוק ע' 354).

(131) בשיחות קודש נזכר בשם הרה"צ וכו' ממונקאטש. [ולע"ע א מצאתי כן בספריו. וראה בספרו נימוקי או"ח סתרפ"ו סק"א, וכן בשער ישכר מאמר חודש אדר אות ב, שרק במה שיצאו חז"ל ממעטין, ובשאר דברים יתחזק בשמחה].

ולהעיר, שנמצא כע"ז במאור ושמש פ' וישב (עה"פ לט ב), ובכ"מ בשם החוזה מלובלין – ראה תורת שמעון השלם לפורים (בשם רבו החוזה מלובלין). בית יעקב (זאלשץ פ' פניחס לשבת שמברכין מנ"א (סד, א). ועוד. ובשם הרה"צ מרוזין – אהבת ישראל ר"פ עקב.

"בשמחה", ע"י ההוספה בשמחה¹³². ומובן שהכוונה לשמחה באופן המותר ע"פ שו"ע¹³³, ע"י תורה – "פקודי ה' ישרים משמחי לב", וכן מצוות, "פקודי ה'" כפשוטו, כולל ובמיוחד – צדקה – שמשמח העני כפשוטו. ובפרט, ע"י עריכת סיומי מסכת (בצבור) בכל מקום מקום, ובכל יום מימים אלו, שזהו שמחה למטה, ועי"ז נעשה שמחה למעלה.

הקדמה: שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור בהרבה דברים מעיקר הדין, ויש מהם רק מחמת מנהג, כדלהלן. וכתב הרמ"א, שאנו נוהגים להחמיר כבר מתחילת החודש¹³⁴ עד אחר התענית. והמנהג בפועל שנמנעים משקיעת החמה בליל ראש חודש עד חצות יום עשירי באב. **בקביעות שנה זו** שחל תשעה באב ביום חמישי, מותר לרחוץ לספר ולכבס בעשירי לפני חצות לכבוד שבת כדלהלן.

בן ישראל שיש לו דין עם גוי, ישתמט ממנו עד ר"ח אלול, ועכ"פ עד אחר ט"ב, שמזלו רע. אין מקדשין הלבנה קודם תשעה באב¹³⁵, שאז שרויים באבלות, שקידוש לבנה נחשב קבלת פני שכינה ואין מקבלים אותה אלא מתוך שמחה¹³⁶.

משא ומתן

בזמינו נהגו להקל במשא ומתן, משום שהכל נחשב כעת כדי פרנסתנו¹³⁷.

קניות

אסור לקנות כלי כסף ושאר כלי בית ותשמיש החביבים¹³⁸ כגון רהיטים חשובים וכיוצא בזה¹³⁹, אבל סתם כפות וקערות ושאר קניות של צרכי הבית מותר. קניות של שאר צרכי הבית שאינם דחופים, ימתין עד לאחר ת"ב. ולילך לחנות לידע המחיר מותר בכל אופן.

מי שקנה רהיט חדש לפני תשעת הימים והגיע לביתו בתשעת הימים, לא יכניסו לביתו, ועכ"פ לא ישתמש בו, עד אחרי חצות של עשירי באב¹⁴⁰.

אסור לקנות בגדים חדשים ומנעלים חדשים (אפילו אינם חשובים) בתשעת הימים¹⁴¹, אפילו במקום הפסד (כגון שיש מבצע¹⁴²), ואפילו דעתו להניחו ולא ללבושן עד אחר תשעה באב.

חפצי מצוה: לקנות תפילין חדשים מותר כיון שהוא רק למצוה. אבל טלית וט"ק¹⁴³ אף שלובשין אותן רק למצוה, כיון שהן בגדים אסור לקנותן¹⁴⁴.

נעלי תשעה באב: נעלי בד שלובשים בתשעה באב משום אבלות, מותר לקנותם וללבושם בפעם

132 וראה סה"ש ש"ב ע' 380 שהמיעוט בשמחה הוא באותו תוכן דריבוי השמחה שבחודש אדר, שהכוונה והתכלית דמיעוט השמחה בחודש אב היא שנהפך אותו מחשוכא לנהורא ומנהירו למיתקא.

133 להעיר ממקור חיים בטור ברקת סתקנ"א סק"ב: ואין זה הענין נוגע לעבודת הקב"ה שהרי נאמר תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה כי עיקר העבודה הוא השמחה אמנם השמחה הגופנית היא מנועה.

134 נוסף על המנהג להחמיר בתספורת ונישואין וכו' מי"ז תמו ואילך, כדלעיל.

135 ומקדשין אותה במוצאי תשעה באב – ראה שם אצלנו בלוח.

136 ובאור"ת ואתחנן ח"ו ע' ב'קצז לפי שחורבן בית המקדש זהו פגיומו דסיהרא.

137 משנ"ב סתקנ"א סק"א.

138 וכן יש להמנע מקניית מכונית, מכונת כביסה וייבוש וכדומה, כשאין צורך גמור בדבר. אמנם, במכונית שלצורך פרנסה ה"ז רק מדין ממעטין במשא ומתן, שבזמינו נהגו להקל.

139 ואף לדין שאין מברכים עליהם שהחיינו, מ"מ י"ב משום ממעטים בשמחה.

140 שו"ת באתרא דרב ס' ד'תתקכו. וש"נ.

141 יש מקום להקל לקנות בגדי קטנים עד גיל 17 שנים עד שבוע שחל בו ת"ב – שו"ת אתרא דרב ס' תשמח. וש"נ.

142 אמנם כשיש מבצע מיוחד שאינו רגיל, והי' קונה בגד זה גם לולא המבצע, והמבצע מסתיים לפני סוף תשעת הימים, יש להקל עד שבוע שחל בו ת"ב. ולא ילבושנו עד אחרי ת"ב, וגם בשבת אסור ללבוש – שו"ת אתרא דרב ס' ה'לח. וש"נ.

וכ"ש אם לא יהי' בנמצא כלל אח"כ יש להקל. ואם אפשר, ישלם עליו לפני ר"ח ולא ישתמש בה עד לאחר ט"ב – ראה שו"ת אתרא דרב ס' ד'תתקכו. וש"נ.

ולצורך חתונה לאחר תשעה באב, מעיקר יש להמתין ולקנותן רק לאחר תשעה באב. ואם ימתין לאחר תשעת הימים להזמין, ספק אם המשלוח יגיע בזמן שבביל החתונה, יש להקל – ראה שו"ת באתרא דרב ס' י'קמו.

143 לצורך קטן שהגיע לגיל שלש שנים בימים אלו – מותר (וה"ה כיפה). ובאם אפשר, ראוי להרגילו בנשיאת ט"ק כבר לפני ר"ח.

144 כשנקרעה טליתו ואין לו אחר, ואי אפשר לו לשאול טלית מאחרים, או שאיטונים הוא, מותר לקנות וללבוש חדשה.

הראשונה בתשעה באב, אם אין לו אחרים.

מתנה: מותר לשלוח מתנה לחבירו בתשעת הימים ולא נאסר אלא בתשעה באב¹⁴⁵.

בנין ונטיעה של שמחה

מר"ח אב ממעטים בבנין של שמחה היינו בנין של ציור וכיור. ולמעשה, כל בנין שאין צריך לו לדירתו¹⁴⁶ ורק שעושה כן להרווחה בעלמא אסור לעשות בימים אלו. וכן אין לצבוע ביתו, וה"ה להדביק נייר טפט (וואל-פיפער) על הכותל לנוי¹⁴⁷, בימים אלו. [יש נוהגים שלא לשטוף הרצפה בימים אלו. וע"פ דין מותר גם בשבוע שחל בו תשעה באב. ובמקום לכלוך, אין מנהג להחמיר וכל שכן אם הוא לצורך שבת. אבל אין להבריק הרצפה, שהוא לתענוג ואין בו צורך, ודומה לציור וכיור¹⁴⁸].

אין לקנות או להניח שטיח חדש על הרצפה בימים אלו.

איסור בנין קיים אפילו ע"י נכרי. אמנם, אם שכר נכרי קודם ר"ח בקבלנות מותר, ואפילו בט' באב עצמו, דנכרי אדעתא דנפשיה עביד.

וה"ה אם קצץ עם הנכרי בקבלנות לצייר ביתו, מותר לצייר (מטעם הנ"ל). ומ"מ אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר ט"ב תבוא עליו ברכה¹⁴⁹.

לצורך פרנסה מותר לבנות ולצבוע ביתו של נכרי בימים אלו.

מותר לבנות ולצבוע בית הכנסת ובית המדרש בימים אלו. וכן מותר לעשות מצות מעקה בימים אלו, ואפילו בתשעה באב.

היה כתלו נוטה ליפול, אפילו שאין בו משום סכנה אלא שיש לחוש להפסד ממון, אף על פי שהוא של שמחה, מותר לבנות בימים אלו, שהרי אינו עושה בשביל שמחה כ"א בשביל הפסד.

אסור לנטוע בימים אלו אילנות שנוטעים לצל ולנוי, או כל מיני פרחים והדס וכדומה. אבל, מותר להשקות מה שנטעו מקודם.

מותר לקנות פרחים לכבוד שבת, ובפרט אם קונה כל שבוע.

סעודות

מותר לבוא בקשרי שידוכים ולעשות "ווארט" ("לחיים") בתשעת הימים, אבל לא יעשו סעודה¹⁵⁰ (ואפילו בשבת), רק מיני מרקחת.

מי שנעשה לו נס, טוב וראוי שבו ביום יתבודד בכל שנה להודות ולשמוח ולספר קצת מהנס

145 ראה בשו"ת באתרא דרב סי' טו'תתכח.

146 היינו אב ביתו ראוי לדירה, רק שרוצה להרחיב מן הצדדים או למעלה. אבל מי שהל' לו בית קטן וסתו המעיזבה כדי להרויחו ולבנות עליו על גבו, וכעת אינו ראוי לדור בו, ולא כיון מלאכתו לימים אלו, ונתעכב בבנין עד ר"ח אב מחמת ריבוי גשמים, מותר לבנות גם מר"ח אב ואילך עד יום ז'. וכש"כ אם יש לו הפסד מרובה שאם לא ימשיך בבנין יתקלקלו קירות הבית.

147 ובשו"ת אג"מ או"ח ח"ה ס' פ' מתיר לגמור עד שבוע שחל בו תשעה באב.

148 וה"ה שטיפת רכב אם אינו מלוכלך מדאי. וכבר מצינו בדומה לזה בפסקי חמו"ד מכת"י הל' ט"ב סכ"ח.

149 וזהו דוקא בציור לנוי, שאסור לכו"ע, ולא בבנין להרוחה (וכמ"ש במהר"ל הובא במג"א סי' תקנא סק"ז. והרי למהר"ל ציור חמור מבנין להרוחה, שציור אסור גם מ"ז תמוז (ובמהר"ל משמע קצת, דהא בהא תליא, שמה"ט נכון לפייסו בדבר מועט), משא"כ בבנין שהיקל עד שבוע שחל בו ת"ב (אבל י"ל דקאי בכל בנין ולא רק של שמחה או להרוחה, כפשטות לשונו. וצ"ע). ועוד שבבנין שהוא להרווחה לאו כו"ע מודו שאסור מדין בנין של שמחה (וכפשטות השו"ע. וראה מטה יהודה עייאש סתקנ"א ס"ב. וגם בדעת הרמב"ם – מרכה"מ אלפאנדר תעניות פ"ג ה"ח. ועיי"ש שהוכיח מפיה"מ להרמב"ם. שושנת המלך על הרמב"ם שם. מחת"ש סק"ז. ועוד) משא"כ בציור וכיור. ולהעיר מדעת המקו"ח בקיצור הלכות ס"ב, שגם ציור וכיור אסור רק בבנין ולא ציור וכיור לחוד. וכדברינו שהחומרא לפייסו הוא רק בציור וכיור, כן עולה מד' הא"ר סק"ג וסק"ד, ובחיי"א כלל קלג ס"י. ועוד. ודלא כמשמעות כמה אחרונים. אבל ראה בלקט יושר ע' 107 דמייירי בבנין).

150 וכן אסור לעשות סעודת מרעים בימים אלו (ראה סי' האורה לרש"י ס"ד ובפרדס הגדול סי' קסה. ר"י מלוגיל (הובא במלאכ"ש תענית פ"ד מ"ו) ומאירי תענית כו, א. ואף שבדוחק איכא לפרושי שהכוונה למעט ולא לאסור לגמרי, אבל אגן קייל"ו שאין שמחים בו כלל, כמ"ש במג"א סתקנ"א סק"א. וכ"כ באחרונים להדיא בענין זה – ראה מ"ח סי' ט"ט. ערוה"ש סתקנ"א ס"ח. ועוד).

אבל מסיבת יום הולדת ללא סעודה בודאי מותר, וכש"כ לקטנים, ואפילו לחברים וידידים.

ולעשות סעודת הוד' להשי"ת¹⁵¹. ואם נעשה לו נס בתשעת הימים, יש לו להתבודד ולהודות וכו' בו ביום, אבל הסעודה והשמחה יש לו לאחרם עד שבת נחמו או חמשה עשר באב. אף שנוהגים שלא לעשות סעודת חנוכה הבית בכל בין המצרים דלא מסמנא מילתא, אבל בימים אלו אסור מן הדין אפילו בלא בשר, לפי שהוא בכלל ממעטין בשמחה.

כיבוס בגדים

אסור לכבס בגדים, ואפילו על מנת להניחם וללבשם לאחר תשעת הימים, ואפילו אם יוצא לדרך מיד לאחר תשעה באב¹⁵².

אסור ליתן בגדים לניקוי יבש (קלינערס), אף שאינו כמעשה כיבוס במים, אלא מנקים ע"י שאר חומרים.

איסור זה שייך לא רק למלבושים, שאסור לכבס בין ללבוש בין להציע, ואפילו במטפחות הידים והשלחן הכל אסור.

אסור לישראל לכבס בגדי נכרים בשבוע שחל בו ת"ב.

אסור ליתן לכובסת עכו"ם לכבס מראש חודש ואילך, אבל קודם ראש חודש מותר לתת, אף על פי שתכבס אחר ראש חדש. אמנם, כשאין לו כתונת לשבת, מותר לכבסו ע"י נכרי¹⁵³.

כמו"כ אסור לכבס פאה נכרית, ובמקום צורך יש להקל, חוץ משבוע שחל בו תשעה באב. אך מותר לסדר, לסרוק (אף בעזרת חומרים) ולקצר¹⁵⁴ (ובפרט שמוסיף בצניעותה) את הפאה¹⁵⁵.

כיבוס במקום הפסד – ראה בהערה¹⁵⁶.

אסור לגדולים לכבס כסות קטנים¹⁵⁷. אמנם, בקטנים¹⁵⁸ שתמיד מלכלכים בגדיהם, מותר לכבס בגדיהם בצנעה. אבל אסור להוסיף בגדים אחרים למכונת כביסה.

מה שהותר הכיבוס בשבילם הוא דוקא כשצריכים לזה כעת, אבל לכבס ולהניח פשוט שאין להקל. גיהוץ (פירוש, שמעבירין על הבגדים אבן חלק להחליקו) אסור, בין לגהץ וללבושו ובין לגהץ ולהניחו¹⁵⁹.

לצחצח מנעלים – נחלקו הפוסקים אם הוא בכלל כיבוס, ולכבוד שבת בודאי אין להחמיר¹⁶⁰.

151 ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' א'תפז ושי"נ.

152 ראה שו"ת באתרא דרב סי' ט'תשמה. ושי"נ.

153 ומכל מקום נכון לזהר שלא לעשות כן בבית ישראל, דאיכא משום מראית העין.

154 שתיקון בגדים ישנים אסור רק ממנהגא, ולכמה פוסקים מותר וכסתיתמת המחבר והרמ"א, וה"ז לצורך מצוה וצניעות, וגם הוא בכלל קישוטי אשה. ובפרט, כשאין לה פאה אחרת ראוי ללבישה, וגדול כבוד הבריות, שה"ז כמי שאין לו בגד אחר (בגדי ישע סתקנ"א ס"ח). ועוד, שי"א שגם להאוסרים תיקון בגדים ישנים מיידי פרום ולתפור מחדש.

155 ראה שו"ת באתרא דרב סי' תרעט.

156 יש להתיר לכבס למנוע הפסד בבגד, כגון שאם לא יכבסו יעלה עובש וכדומה, שא"ז היסח הדעת מאבילות – ראה שו"ת אתרא דרב סי' הלז. ושי"נ.

157 ולכמה דעות (וכן נראה עיקר) אפשר להקל עד שבת חזון.

158 בגדר קטנים לענינו: למעשה נוהגים להתיר עד גיל חינוך דהיינו ו' שנה, אבל במלוכלך ביותר יש לסמוך על הדעות להתיר עד גיל בר מצוה. ואם אפשר, יעשה על-די נכרי או קטן (שעיקר האיסור על הגדולים לכבס בגדי הקטנים. ולהעיר מרמ"א סרנ"ט ס"ז דכל היכא דאפשר ע"י קטן לא יעשה גדול) – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יטשו. ושי"נ.

159 ובגיהוץ שבימינו, יש מקום להקל כשראוי ללבישה ללא גיהוץ. וראה שו"ת באתרא דרב סי'תשסו.

160 בפשטות אינו בכלל כיבוס, שאין כאן מעשה כיבוס, וגם ל"ש כיבוס בעור (ובשבת איסורו משום מררח או צובע. ובשבת הותר ליתן מים לשכשוכו אבל לא לכבסו, דהיינו שמשפשיף צדו זע"ז). ועוד שהוא רק להסיר האבק והלכלוך ואינו בכלל הגזירה, נוסף לזה שהוא רק מבחוץ וע"ד ניקוי כתם (ובאו"א שהוא רק להעמיד שחרותו ולא לייפותו). וגם י"ל דדמייא לבגדי קטנים שמתלכלכים תדיר, וכשאין יותר מוזהר אחד דומה למי שא"ל אלא חלוק א' דע"כ קיל טפי (ראה לקמן). ואולי איכא לדיוקי הכי ממה שבתפירה וקני' נתפרש להדיא דקאי גם במנעלים חדשים, משא"כ בכיבוס. והחילוק פשוט, דהתם ה"ט משום אבן שת' או מיעוט בשמחה, אבל כיבוס איסורו שלא יסיח דעתו מאבילות, ולא גזרו אלא בכיבוס ממש ש"ב טורח והתעסקות. (אבל י"מ באיסור כיבוס כדי למעט בשמחה – ראה שו"ת תרוה"ד סי' קנב. פמ"ג בא"א סק"ב. אמנם מש"כ באר"ח ובכלבו שהוא כדי למעט בשמחה, הוא רק במה שמתחילים מר"ח, אף שאיסורו רק בשבוע שחל בו ת"ב) ואף שיש שכתבו גם באיסור תיקון בגדים משום כיבוס (ראה משנ"ב סתקנ"א ס"ו בבה"ל ד"ה ונהוג בשם ביהגרא"א) – אנו לא קיילין הכי (שהרי מהנ"ט כתב הגר"א לפקפק בהיתיר לתפור לגוים או לתת לאומן נכרי). ועוד, שלדבריהם באמת אין הכרח דטעם זה קאי נמי על

לבוש בגדים מכובסים

אסור ללבוש בגדים מכובסים או מגוהצים בתשעת הימים¹⁶¹, אפילו המכובסים מקודם, ובין ללבוש בין להציע בהם המטה¹⁶² ואפילו מטפחות הידים והשולחן, אסור¹⁶³.

אם לבשן פעם אחת תשעת הימים, מותר ללבושם בתשעת הימים.

נהגו להקל ללבוש בגדי זיעה הסמוכים לבשר מכובסים, כגון לבנים וגרביים וכיו"ב, בימים אלו, ובפרט בזמננו שכולם איסטיגניסים בענין זה¹⁶⁴.

מנעלים. וכ"כ כמה אחרונים (ראה שו"ת אול"צ ח"ג סכ"א ס"א. שו"ת יבי"א ח"ג סל"א סק"ד. שבה"ל ח"ו סרמ"ד סק"ג. מבית לוי בעניני ביהמ"צ ע' כג. ובשם הגריש"א – שו"ת רבבות אפרים ח"א ששע"ה הליכות והלכות ביהמ"צ ע' 9, והל" ומהגוי ביהמ"צ ע' נג. אבל ראה שו"ת שלמת חיים ששי"ב שהחמיר ללא טעם. וכ"כ בשבילי דוד סתקנ"א ס"ז. ובס' זה השולחן ח"ב סתקל"ד כתב לאסור בשבוע שחל. וראה מועד" ח"ה ששל"ח. ח"ה לקוטי הערות לשם. ויש שהביאו מחי"א כלל קלג ס"ד שאסור לתקן מנעלים חדשים "וכן לנקותם", ופשוט שטה"ד נפלה כאן וצ"ל "לקנותם", כברמ"א סתקנ"א ס"ז. וכ"כ בהשחרת המנעלים לחוד ללא הברקתם (ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ג ס"פ. ושם, שמסכתר שאין להבריק אף שאינו שייך לכיבוס. אבל לענין חוה"מ כתב להתיר לצחצח כרגיל אם אינו צחצוח היתר יפה – אג"מ או"ח ח"ה סל"ו סק"ד). ולכאורה השחרתו היא בגדר לבישת בגד ישן שצבעו (ראה שקו"ט מזה בדע"ת למחרש"ם סתקנ"א ס"ו) ולא מדין כיבוס, וגם בזה אין מקום לאסור כשהצביעה אינה מתקיימת, והצביעה רק מבחוץ.

וכ"ה הכרעת כמה פוסקים לענין חוה"מ. וכבר העירו מזה שלר"י אין משלחים מנעלים שחורים ביו"ט מועד מפני שצריך לצחצחם (ביצה טו, א) ומיירי שנשלח לצורך חוה"מ (ראה הגהות אשר"י), ונמצא שלדינא שמוותר לשלוח, עכ"ל שמוותר לצחצח בחוה"מ (ראה שו"ת יבי"א שם). וגם להמחמירים במועד – התם חמיר טפי שלא יכנס כשהוא מנוול, אבל הכא ליכא הך טעמא. ואדרבה.

ומ"מ י"א שגם בזה שייך גזירת כיבוס מטעם שלא יסיח דעתו מאבלות. ואולי דמיא קצת להשקו"ט בענין הדחת והברקת הרצפה.

161) אשה הלובשת לבנים מותר לה לכבס וללבוש לבנים ולהציע תחתיה. אבל בנ"י באב עצמו לא תלבש לבנים, רק לובשת חלוק בדוק ויפה. ואם אין לה, מותרת ללבוש חלוק לבן, שלצורך מצוה לא גזרו. וכן מותרת ליתן לכובשת נכרית לצורך לבישת לבנים.

162) במקום אורחים, יש להתיר לכבס מצעות המטה, כיון דלאו אורח ארעא להשתמש במצעותם שישנו עליהם אחרים (שו"ת מנח"י ח"י ס' מד. ועוד). כמו כן מותר לכבס שאלה – ראה שו"ת אתרא דרב ס' ה"ח. וש"נ.

ועצ"ע ההיתר להצביע להשתמש במגבות המכובסים ולא להביא מבייתם. ויש ליישב בדוחק, כיון דטריחא להו מילתא וחשו שיתבטלו מטבילה, וזימני דאיתרמי טבילת עורא, ויש כאן בטול מצוה. ועוד, שיש שמחמת הטריחא ישתמשו במלוכלכים שהשתמשו אחרים, ולא אורח ארעא למיעבד הכי, שבמקום ציבורי יש חשש למחלות מידבקות רח"ל. וזהו לאצטרופי, דאיקרא דמילתא יש שכתב שנהגו היתר להשתמש במטפחות הידים המכובסים. ובנדו"ד, שמתלכלכים תדיר, יותר ממטפחות הידים גרידא, דמיא למטפחות האף שהתירו הפוסקים. וראה גם אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כב'תשצו. וש"נ. ומ"מ ראוי בדאפשר להחמיר בכך, ועכ"פ להניח תחילה על הרצפה וכדומה.

163) לצורך רפואה כגון לנמוע זיהום, או כשיגרים גירוי בעור אם לא יחליף, וכן בבתי רפואה, מותר.

164) כ"כ כמה אחרוני זמננו. וכבר כ"כ בחקר הלכה אות א ערך אבילות סק"ב. וראה משנת יעקב סתקנ"א. ונוגע לגרביים – ראה שבילי דוד סתקנ"א סוסק"ו.

ואף שבכ"מ משמע שרק בשבת חזון התירו להחליף משום זיעה, וכבר חקרוה שרים אם טעם ההיתר משום זיעה או משום שבת, או דבעינן תרווייהו. וגם בכ"מ כתבו להדיא שאין ללבוש פוזמקאות ושאר בגדי זיעה מכובסים בתשעת הימים – הרי הטעם שהותר בשבת חזון הוא גם לפי שאין לך עני בישראל שאינו לובש כתנות מכובסת לשבת, והה"נ בימינו בשאר ימי השבוע (אף של"ש בזה הביאור משום אבילות בפרהסיא. ולהל"ע, שהמנהג להחליף כל הבגדים בשבת חזון, הוא כקולי דמר דזמנא, שכבר נחלקו קדמאי בפי"א כתנות" (שבמרדכי ועוד), אם הכוונה לבגד התחתון ומשום זיעה, או לחלוק ומשום אבילות בפרהסיא, ובשו"ת מהרש"ל דלקמן נראה שתפס החבל בשני ראשים. וצ"ע ק). ומצאתי שבכ"כ להדיא בבסקי חמודי דינאל מכת"י (ע"פ המג"א סתקנ"א סק"ד שאינו לבוש רק מפני הזיעה): ל"ז אפילו בחול מותר ללבוש כיון דהיתר שאינו אלא לזיעה. והאחרונים שהחמירו לא ראו דבריו. וכ"מ בשו"ת מהרש"ל סכ"ב בסו"ד. (ובת"י הראשון דמהרש"ל, קמ"ל להתיר לכבוד שבת גם כשלא נתמלא זיעה).

ועוד, שידוע שבמיהם לא החליפו הכתנות רק פעם בשבוע (ראה פתיחתא איכה יז. איכ"ד ג. ה. שו"ת מהרש"ל שם. נוב"י תנינא אה"ע סי' ס"ד ה"ח וע"ד הכתנות. וראה הגהות השואל ומשיב סתקנ"א ס"א. הגהות ברוך טעם למג"א סתקנ"ט סק"ג. וראה בנוגע לפוזמקאות בהגהותיו לסתקנ"א ס"א. והאריך בזה בשו"ת קנין תורה ח"א ס' קט סק"ג).

וי"ל, דעדיפי מבגדי פשתן הסמוכים לבשר שבוזמנם, לפי שידוע שנתעורר כבדי להציל מזיעה. (וי"ל דוגמא: ע"ד אפרקסותו שפטור מקריעה ללא בגד הוא. ורה"נ לעניינו. וראה מג"א סתקנ"א סק"ד. הגהות יו"ט ל"גמ"א סתקנ"ט סק"י. אבל בהגהות ברוך טעם גרס "שאינו לובש", ולא "שאינו לבוש", וא"ש משה"ק בהגהותיו למג"א סתקנ"ט סק"י).

ועוד שירחן רע, ואין משום שמחה בכיבוסן ולבישתן.

ועוד טעם, לפי שמחליפם גם לצורך אחרים המצטערים מחמת הריח. וי"ל שדומה להיתר לאבל להחליף בגדי כשנתלכלכו או משום כנים (ראה פת"ש יו"ד סשפ"ט סק"ב שהביא בשם שו"ת לחמי תודה ס"ל. וכבר העירו שבלחמי תודה כתב גם שילבשו אחר. וכן העתיק בקיצור שו"ע סרי"א ס"ח. והפת"ש קיצר בהעתקת דבריו. ואולי רמזו במש"כ "צ"י כן". וראה שו"ת מנח"י ח"י סמ"ד. אמנם, האחרונים לא החמירו בדבר. וראה גם חמו"ד שהובא בפת"ש סשפ"א סק"ג. ברכ"י יו"ד סשפ"ט. ערוה"ש שם ס"ו. וראה שם ס"ו. ובנדו"ד דל"ש שילבשו אחר הותר גם בל"ז משום כבוד הבריות. ועוד, דהתם מיירי בכתנות ולא בבגד הסמוך לבשר).

וכבר העירו מזה שאין איסור גיהוץ באנפיליא, אף למ"ד שגיהוץ היינו כיבוס בתנר.

ועוד איכא בגווה, שידוע שהחלפה מונעת כמה מחלות (וראה גם נדרים פא, א) והוי כלרפואה. וכמו שמוותר לרחוץ במקום לכלוך וזיעה.

ויש המחמירים עכ"פ בשבוע שחל בו תשעה באב, ועכ"פ להניחו תחילה ע"ג קרקע עולם, אא"כ נתמלא זיעה שמוותר להחליף, שגם למחמירים, אם נתמלא זיעה ואינם ראוים ללבישה שוב, ודאי מותר להחליף. והכל לפי הענין. וכ"מ בשו"ת מהרש"ל ה"ל. וראה שו"ת

מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו וללבשו. אבל בשבוע שחל בו ת"ב, אפילו אין לו אלא חלוק אחד אסור לכבסו¹⁶⁵, והיינו שגם כשנתלכלכו כל בגדיו אסור לכבסו¹⁶⁶.

קטנים שהותר לכבס בגדים בשבילם (ראה למעלה) מותר גם להלבישם בגדים מכובסים.

לכבוד שבת, לובשים בגדים מכובסים כמו בשאר שבתות (ומ"מ בגדים חדשים אסור¹⁶⁷). וכן פורסים מפה מכובסת על השולחנות אבל להחליף סדינים למכובסים נהגו איסור.

ללבוש בגדי שבת: אסור ללבוש בגדי שבת בתשעת הימים. בברית מילה נוהגים שהמוהל ובעל ברית (היינו הסנדק) האשה המכנסת התינוק¹⁶⁸ ואבי הבן והיולדת ואבי הבן ואבי היולדת הם ונשיהם וכן גם שאר קרובים (אם דרכם בימים אחרים ללבוש בגדי שבת בברית מילה של קרובים אלו) לובשים בגדי שבת. וכן בפדיון הבן, אבי הבן ואמו¹⁶⁹ והכהן לובשין בגדי שבת. והוא הדין בסעודת בר מצוה (בו ביום), שחתן הבר מצוה ואביו ואמו לובשין בגדי שבת. אבל בלאו הכי, אסור¹⁷⁰.

שלמת חיים שסי"א. ועוד.

165) אבל יש להקל לכבס כתם בודד וכל שכן בכתם הבולט ומכווץ – ראה שו"ת באתרא דרב ס' ה'ע"א.

166) אבל כשמצטער מאד (ולא רק איזה אי-נוחות), כבבגדי זיעה שדרך החליף כל יום וכולם מצטערים, או אפילו בבגדים עליונים אם מתבייש לילך כך בשוק, יש להתיר המוכרח לבד, ולא יותר. ובפרטיות:

* **בנגדים תחתונים** – עדיף לקנות חדשים וישימם על קרקע עולם. ורק אם אי אפשר לקנות חדשים, אפשר לכבס המוכרח בלבד, וישימם על קרקע עולם.

* **בנגדים עליונים** (חליפה מכנסיים) – אסור לקנות, ויכול לכבס רק בגד אחד.

* **בחולצה** (שמרובה ביועה) – יש מקום בדוחק גדול להתיר לכבס הנצרך, והיינו בצמצום, וישימם על קרקע עולם. (וראה בשו"ת באתרא דרב ס' י"רכ בטעם ההכרעה כ"ל).

167) ואם אין לו בגדים מכובסים – מותר גם בחדשים (אם אינם חשובים לכרך שהחיינו. וראה משנ"ב סתקנ"א ס"ט) – ראה משנ"ב סתקנ"א בבה"ל ס"ו ד"ה כלים, שכתונת אפילו חדשה מותר בשבת חזון. ובשו"ת אג"מ או"ח ח"ג ס"פ מבאר, דמייירי באין לו בגדים מכובסים. ואף שנוכר שם רק כתונת – היינו למנהגם ההלכתי לשבת חזון רק הכתונת. וכ"כ בבה"ח סתקנ"א סק"ט.

168) אבל המכניס והמוציא התינוק [שקורין קוואטער] וכן שאר המכובדים אינם בכלל זה.

169) וכן הסבא והסתבא, אם דרכם בימים אחרים ללבוש בגדי שבת.

170) לצורך שידוכים אם אין להם בגדים נאים אחרים, יש להתיר ללבוש בגדי שבת בפגישות. ואפילו בגדים מכובסים, כשאין להם בגדים שאינם מכובסים. וראה הליכות שלמה פ"ד הע' 25, שכל אלה שהותר להם בגדי שבת הותרו גם בבגדים מכובסים.

(וכ"ה בשו"ת פנים מאירות ח"ג ס"ז בנוגע לבעל ברית. אבל ראה שו"ת זרע אמת ח"א ס"ע"ו דלא בירידא ל"י להתיר בגדים מכובסים לבעל ברית, רק בגדי שבת. והביא משו"ת בית יהודה לאיסור. וכוות"י פסק במח"ב סתקנ"א ס"ב). (וראה שם סק"ה).

ובאמת, כ"ה להדיא לגבי מילה בת"ב, בשו"ע ורמ"א סתקנ"ט ס"ח, ללבוש בגדי שבת ולא לבגדים. ובפשוטות הכוונה להתיר רק בגדי שבת ולא בגדים מכובסים האסורים מדינא. וכמו שבת"ב אסור ללבוש חלוק לבן לצורך לבישת הליבון (רמ"א סתקנ"א ס"ג), שבפשוטות הכוונה לחלוק מכובס. וכ"נ קצת בביתא"ר סתקנ"א סתקנ"ט סק"א. וראה גם בשד"ח פאה"ש מערכת ביהמ"צ ס"ב סק"א.

ובערה"ש שם ס"ח נדחק בזה, ומשו"ה כתב של "בגדי שבת" ברמ"א שם לאו דוקא. והוא מחודש. גם בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סק"ח סק"ג נקט שאינו לובש בגדי שבת. וכתב שמדויק ל' השו"ע "בגדים אחרים" ולא "בגדי שבת". ותמוה שהעלים עינו שברמ"א שם מפורש "בגדי שבת". (ורק כשהם עדיין חדשים שגיהוצן ניכר יש להחמיר – מג"א סתקנ"ט ס"א). והביאו ביה"פ למג"א סתקנ"א סק"כ, והב"ד במשנ"ב שם בשעה"צ סקמ"ו. וצ"ל שהחומרא של שבת שע"פ רוב ניכר הגיהוצן, וכן הותר בגדי שבת בסתמא א"כ חדשים וניכר להדיא).

אבל בשו"ת מהר"י מברונא ס"ח, והב"ד בשכנה"ג שם בהגה"ט סקט"ז, פ"י "ולא לבגדים", שלובשים רק הקופטא וסרבל, ולא כתונת לבנה כיון שכתונת הוא דבר שבציניא. וצ"ע שבמרדכי ועוד הובא בהמשך לזה שכמו"כ בשבת חזון אין מחליפים עליהם רק הכתונת. ובשו"ת מהר"י מברונא המביא פ"י אחר במרדכי, שאין משנים שום שבת אחר, ורק הכתונת אין לובשים. אבל שאר הפוסקים כתבו איפכא שרק הכתונת מותר להחליף, לפי שהוא מפני הזיעה. (ודלא כהמפרשים דכתונת כאן היינו מעיל. ובשו"ת מהר"י מברונא מוכח דלא ס"ל הכי. וראה שו"ת הרדב"ח ז"א סתקנ"ג).

ולכאורה איכא לפרושי באו"י, שהכוונה למעיל בצבע לבן שהיו לובשים בשבת. וכן נהגו ללבוש בברית. וא"ש הל' "לבגדים ממש". ומה"ט אסור, דלאו כו"ע לובשים בגד לבן בשבת – ראה או"י הל' אבולת סתל"ז. וראה הנסמן בהערות המהדי ב'ס' קושיות ע' כד הע' 170. וכן ראיתי שפ"י בטור ברקת סתקנ"ט סק"ט, עיי"ש ע"ד הסוד. גם י"ל שמצינו כה"ג באיסור לבישת בגד מנוהץ תוך ל' שהאיסור רק בלבן וחדש (שו"ע יו"ד סתפ"ט ס"ה) וה"ג איכא לפרושי הכא. וא"ש בקל.

ועכ"פ, גם אם נפרש שהכוונה לשלול מכובסים – היינו רק בת"ב, אבל בשבוע שחל בו, קיל טפי, והותרו גם בזה. וכ"כ במט"י סתקנ"א סק"א שילבנים לא נאסרו רק בת"ב עצמו. גם בשו"ת נוב"י או"ח מהד"ק ס"ח נקט בפשוטות להתיר לבגדים לבעל ברית (אף שהחמיר בתפירתו, ודלא בשו"ת פנים מאירות שם. ולפלא שהרי כתב שם שכל מה שנאסר מדין התלמוד לא הותר לבעל ברית. ואולי גם בגוב"י לא מייירי לענין מכובסים. אבל ראה שו"ת נוב"י יו"ד מהד"ת סרי"ג לגבי אבל תוך ל'. וזכור גם דין שבוע שחל. ומשמע שמחלק בין לבגדים ומגוהצים ממש ללבגדים גרידא). וכ"מ בשו"ת סתקנ"א סק"ג שהמנהג ללבוש לבגדים. וכן המנהג גם בימינו ללבוש מכובסים. ולכאורה למפש"כ במג"א שם שאין להחמיר בבר"מ יותר ממשבת חזון, נמצא דלדין שלובשים בשבת חזון בגדים מכובסים אין טעם להחמיר.

ונראה, שצורך שידוכין עדיף מבעל ברית, דהתם ההיתר מפני שיו"ט שלו הוא, אבל אין בלבישת הבגדים צורך מצוה, וגם אינו יו"ט גמור,

אכילת בשר ושתית יין

נוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין מראש חודש עד התענית, ור"ח בכלל. ואע"פ שאין כאן איסור כלל מדין התלמוד (שאפילו בערב הצום בסעודה שאין מפסיק בה מותר לאכול בשר ולשתות יין), אף על פי כן מי שאוכל בשר בכל המקומות שנהגו בו איסור, פורץ גדר של ראשונים ופורץ גדר ישכנו נחש של דבריהם¹⁷¹.

איסור אכילת בשר כולל בשר עוף, בשר מלוח ותבשיל של בשר¹⁷². ודוקא בתבשיל של בשר אבל אם רק נתבשל בקדרה של בשר, אפילו אם היא בת יומא, פשיטא דמותר.

מותר לאכול מרק שיש בו בצלים שנחטכו בסכין בשרי¹⁷³.

ילדים מתחת לגיל שש רשאים לאכול בשר בתשעת הימים.

איסור שתיית יין כולל מיץ ענבים¹⁷⁴ וכן תבשיל שנתנו בו יין¹⁷⁵.

מותר בחומץ של יין.

מותר לשתות שכר, והוא הדין שאר משקין חריפים המשכרים.

נוהגין להחמיר שלא לשתות יין בברכת המזון בימות החול, אלא נותנים לתינוק שהגיע לכלל חינוך ברכת הנהנין, ולא הגיע עדיין להתאבל על ירושלים. וישתה התינוק מלוא לוגמיו. ואם אין תינוק יברך בלא כוס. ואם בירך על הכוס ואין תינוק, יניח ולא ישתה ממנו.

לענין הבדלה, ראה לקמן בדיני מוצש"ק.

מותר לאכול בשר ולשתות יין (וכן כוס של בהמ"ז) בסעודת מצוה, כגון בסעודת ברית מילה (ואפילו שלא בזמנו)¹⁷⁶, פדיון הבן, סעודת בר מצוה (דוקא ביומו) וסיום מסכת (ראה להלן פרטי דינים ומנהגים בנוגע לסיימי מסכתות). והיינו, כל השייכים לסעודה, כלומר כל מי שהיה הולך בזמן אחר לסעודה זו (ואפילו נשים), הן מחמת קורבה או מחמת שהוא אוהבו¹⁷⁷. וכן נשים

ומש"ה מקום לומר שלא הותרו לו בגדים מכובסים האסורים מדינא דגמרא. אבל כאן ה"ז צורך מצוה וחשש ביטול פו"ר. (ואף שנהגו איסור בנישואין דלא מסמנא מילתא). ודמאי ללבישת הליבון שהותר נמי מחמת צורך מצוה. וכמו שהותר לכבוד שבת. [ולהעיר שגם בתוך שבעה שאסור מדינא בגד מכובס כתב בגליון מהרש"א יו"ד ששפ"ט ס"א, ואמור רבנן בכפילא – שם ס' ת ס"א, בשם שו"ת מהרש"ל סכ"ז, שבשבת של אבילות מי שאינו לובש כתונת מכובס הוא חסידות של שטות". וכבר ראו כן תמהו בדבריו, שבמהרש"ל מיידי רק בשבת חזון, שאינו בשבוע שחל בו ואינו מן הדין, וכן באותם שמראים אבולת על קרובים המתאבלים, שהוא רק מנהג. וכן מפורש בט"ז יו"ד ששצ"ט ס"ק שבקובר מתו ברגל שאיסור גמור מן הדין ללבוש מכובסים ברגל. (ולמעשה נהגו להתיר בחולצה, שדומה קצת לבגדי זיעה וגרביים, שבזה בלא"ה התירו. ובמכנסיים – בד"כ לובשים של שבת שאינו מכובס). וראה ציוני הלכה אבילות על שפה בשם הגריש"א. והנה נדו"ד בשבוע שחל בו הוא איסור מן הדין (ול"ד לשבת חזון שאין איסורו מדינא דגמרא). ולדברי גליון מהרש"א שהותר גם בבכ"ג לכבוד שבת גם באבילות חדשה, כש"כ שיש להתיר במקום ביטול פו"ר. וגם להחולקים – אכתי יש לחלק, דשאני הכא באבילות ישנה, ובמקום ביטול מצוה רבה כה"ג. וחזי לאצטרופי דעת הראשונים דס"ל דליכא איסור לבישת בגדים מכובסים בשבוע שחל בו, ובפרט בכיבוס שלנו. ולכאורה דומה ממש ללבישת הליבון שהותר לה. ועפ"כ, בעשהד"ח כשאין לה בגדים שאינם מכובסים, יש להתיר].

171 חולה (אפילו במקום מיוחד וחולי קצת, אא"כ יודע שחלב לא יזיק לו), וכן מי שמאכלי חלב מזיקין לו (אלרג' וכדומה), ועוברת או מינקת שתינוק שלה חולה עד שרע לו כשאינו אוכלת בשר, מותר לאכול בשר עוף. ואם אין בשר יאכלו בשר בהמה. כיום שישנם הרבה אופציות של מאכלים בריאים, יש להעדיפם, וכמובן רק באם לא יזיק. כמו כן, אפשר לשמוע סיוס.

172 יולדות (כל שלשים יום מהלידה) שצריכה לכן, מותרת בבשר ויין. ונכון למנוע מז' באב ואילך אם אפשר (והיינו שלא במקום חולי). מי שבירך על בשר או יין, יאכל או ישתה משהו כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה, שאין במשהו לא משום שמחה, ולא משום ביטול המנהג.

173 נפל בשר לתבשיל, אם יש שישים מותר.

174 שו"ת אתרא דרב סי' י'קטו. וש"נ.

175 לצורך רפואה יש להתיר לשתות יין או מיץ ענבים שנתערב במים יותר מכדי מזיגה עד שאין ראוי לברך עליו בורא פרי הגפן. אבל שלא לצורך רפואה אין להקל (שע"ת סתקנ"א סק"א. משנ"ב סק"ו).

176 שו"ת באתרא דרב סי' ה'קמו. וש"נ.

177 לענין לשתות מכוס של ברכות המילה, נחלקו הפוסקים. ולמעשה נוהגין ליתן לקטן לשתות. (ואף שפסק המחבר סתקנ"ט ס"ז שאפי' בת"ב עצמו מותר לילדות לשתות מיין ברכת המילה – כבר האריכו לבאר בכמה אנפי, והארכנו מזה בדיני הבדלה לחולה בת"ב שחל ביום א' (ובת"ב נדחה). ובכל אופן, המנהג בת"ב אינו כן אלא שנותנים לתינוק). וכשאין קטן, ישתה המברך בעצמו. ולא יתן לתינוק הנימול. אבל מכוס של ברכת המזון מותר לשתות. וראה שו"ת באתרא דרב סי' י'פח. וש"נ.

177 אבל ההולכים רק לשתות, ובלאו הכי לא היו הולכים ה"ז מצוה הבאה בעבירה.

השייכות לסעודה, ודוקא במקום שמזמנים נשים לסעודה זו. אבל מי ששולחים לו לביתו אסור לו לאכול. (ובשבוע שחל בו תשעה באב אין לאכול בשר ולשתות יין רק מנין מצומצם לבד בעלי המצוה ולבד הקרובים הפסולים לעדות¹⁷⁸). ויש שנהגו שלא לאכול בשר ולשתות יין בימים הללו בסעודת מצוה, רק באכילת דגים ושתית שאר משקים, שלא יצטרכו לדקדק בזה, וכל הבא ברוך הבא.

שחיטה

ברמ"א מובא שמצניעים מראש חדש ואילך הסכין של שחיטה, שאין שוחטים כי אם לצורך מצוה, כגון לחולה או שבת או מילה (או פדיון הבן) וכיוצא בו. אבל בימינו אלה שאנו דרים בעיירות גדולות, שיש בהן תמיד כמה חולים וכמה יולדות והרבה חלושי הבריאות, וכן צריכים שיהי' בשר מצוי לשבת, לא נהגו להצניע הסכין.

גזיזת צפרניים

מותר ליטול צפרניים בתשעת הימים, ואינו אסור¹⁷⁹ אלא בשבוע שחל בו תשעה באב¹⁸⁰.

רחיצה¹⁸¹

אסור לרחוץ כל גופו לתענוג, אפילו בצונן, בתשעת הימים, אבל מותר להתקלח ולשטוף ראשו¹⁸² פניו ידיו ורגליו¹⁸³ בצונן (כלומר, שאינם חמים¹⁸⁴). וכן שאר אברים מותר, באם אינו רוחץ רוב גופו.

להסיר לכלוך וזיעה (כשמזיע מאד, שאינו סובל ריחו, ולאיסטיניס גם בזיעה קצת) – מותר

178) נתבאר אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יי.

179) בכלל זה, אסור לעשות מניקור ופדיקור.

180) וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' תרפה וסי' ה'לה. וש"נ.

ולצורך טבילה וכן כשיש חשש חציצה לנטילת ידיים, מותר.

181) יש שכתבו לחדש שבתשעת הימים אסור גם בסיכה, שרחיצה בכלל סיכה (מ"ק טו, ב. רמב"ם אבל פ"ה ה"ג), ובכלל סיכה חמורה תמיד יותר מרחיצה, שבי"כ אסורה גם להעביר זוהומא מש"כ ברחיצה. וכן באבלות נאסרה סיכה אפילו כל שהוא ואילו רחיצה רק בכל גופו או רובו. וכ"כ בהליכות אבן ישראל על' שלב. שם ע' שמ. נחמת ישראל פט"ו סי"ח בשם הגר"ק. ציוני הלכה אבולות ע' שסג בשם הגריש"א.

אבל לא מצאנו כן בשום מקום. וצ"ע לחדש איסור חדש מעצמנו. ועוד, שהרי לכמה פוסקים הותר רחיצה בצונן, ולדידיה עכ"צ שאין לאסור סיכה, וא"כ גם לדין אין לאפשי פלוגתא. וכן ביחול ופרכוס שנאסר לאבל וכל שלשים הותר בתשעת הימים. ועוד, שלא אמרו אלא שרחיצה בכלל סיכה, ובלי' הראשונים (תוה"א ענין האבלות. ר"ן מ"ק שם. ועוד) שלא מצניעו שאסור בסיכה ומותר ברחיצה. וכ"כ בב"י י"ד שפ"ד. אבל איפכא לא שמענו. ובפרי האדמה הל' אבל הענית הפכו. וצ"ע. וגם לפ"ז מיירי רק במה שאסור מדינא ולא ממנהגא, כבשבוע שחל בו. וראי' מרחיצה כל שלשים באבל שהותר בסיכה. וכבר כתבו הפוסקים שאין לנו ללמוד לאסור בת"ב מאבל, וכש"כ בשבוע שחל בו. (וי"ל שאיסור רחיצה בשבוע שחל בו דמיא לאבל תוך ל', שהוא אטו גזירת תספורת וכיבוס, ולא מחמת עצמו. וא"ש שמדינא דמרתא נאסרו רק תספורת וכיבוס, וממנהגא גם רחיצה. אבל סיכה ושאר עינויים שלא נאסרו מן הדין לא נהגו בהם איסור ג"מ. וגם אלא ש"מחמת עצמו, אכתי אין לנו להוכיח לאסור בסיכה). וגם ביו"כ ילפינן להו מתרי קראי ונמנו בעינויים שונים (ונדחק בזה בציוני הלכה שם ע' שסד). וראה תוספת י"כ יומא עו, ב ד"ה אשכחן. וגם לדבריו דבתר דאתריא ביו"כ ילפינן דסיכה בכלל רחיצה (וראה שעה"מ שביית עשור פ"א ה"ה) – היינו רק בסיכה שאסורה מדינא. ועוד ועיקר, דאכתי אין לנו להוכיח איפכא, שסיכה בכלל רחיצה. וכ"כ בחי' ר"מ מאיראן יומא עו, א, דמה"ט אפ"ל לרבויהי תרווייהו מחד קרא דרחיצה בכלל סיכה ולא להיפך, ומחד קרא לתוד נימא דרחיצה אסורה וסיכה מותרת. וראה גם שדה הארץ תעניות פ"ה ה"י בסו"ד. ובכל אופן, איסור רחיצה וכש"כ בצונן בתשעת הימים וגם בשבוע שחל בו הוא רק ממנהגא. ומה שלא נהגו לא נהגו. ובטעם האיסור בחפיפת הראש בע"ש בבורית – ראה להלן בהע'.

182) כ"ה בדרה"ח סי' קל. וכ"מ בשו"ת מהרי"ל סט"ו הביאו בב"י סתקנ"א, שהוא בכלל פיו"ר. אבל ראה ד"מ שם סק"ז שהעתיק באו"א. וכבר העיר בזה בשו"ת דברי נחמ"י סל"ט. וראה גם במנהגי מהר"ל שכתב באו"א. ועכ"ל, הותר שאינו רוב גופו. ומש"כ הלבוש סט"ז להתייר בחמטנים רק כשיש להן חטטין בראש – היינו להתייר גם בחמין. וכן ברמ"א יו"ד שפ"א ס"א לאסור חפיפת הראש לאבל כל ל' – מיירי בחמין, ראה ערוה"ש שם.

183) ובאופן כזה מותר לשחק במתזי מים – "ספרניקלערוס" – בימים אלו.

184) גדר חמין לענין זה – כל שבני"א רגילין לרחוץ בו, ונהנה מחמימותם, ונקרא בלשון בני"א מים חמים (ראה שו"ת חכ"צ סי"א: שיעור שיקראו להם מים חמים), משא"כ כשחום המים הוא רק להפיג צינתם (ראה בדה"ש יו"ד שפ"א ביאורים ד"ה בחמין. שם סק"ו. ובכ"מ כתבו כן גם לענין רחיצה בשבת. אבל דעת אדה"ז במהדו"ב סרנ"ט ד"ה והנה ברמב"ן שכל שהופשרו בשבת אסור אפילו במי הנהר בחורף שעמדו קצת בבית. אבל לאידך, בהופשרו מע"ש משמע קצת שכל שאינו חם שהי"ב הותר. וראה קצוה"ש סי' קלג סק"א שמדברי האחרונים משמע שאפילו אין הי"ב מיקרי חמין. ואאזמ"ר בשערים מצויינים בהלכה סי' קכב סק"ב היקל בעינויים בפתות מחמימות הרוק. אבל להעיר מל' הש"ך יו"ד ששע"ד סק"ו: פושרים גמורים. וראה שביית השבת מבשל בבאר רחובות סוקס"ה שלא כל הפושרים שווין).

להתקל כנ"ל, ובאם אינו מספיק להסיר הזיעה, אזי מותר לשטוף כל גופו, אבר אבר. באם במים פושרים לא מתנקה, מותר גם בחמין ואפילו בסבון¹⁸⁵, שכל שהוא משום נקיות ולא לתענוג מותר, והכל לפי הענין וכפי ההכרח. ויש להתקל בצענה במקום הצורך, ולא במקוה ציבורי וכיו"ב. אבל אין להקל מחמת החום לחוד¹⁸⁶, ובכלל יש למעט בזה ככל האפשרי, ולשנות מהרגלו הקבוע, אף שמצטער קצת, ובפרט בשבוע שחל בו תשעה באב, וכדאי הוא בית אלקינו. והדבר מסור ללב יראי ה' מתי להקל.

לפי זה, אסור לשחות בבריכה או בים בימים אלו¹⁸⁷.

(185) ויל"ע אם עדיף רחיצה בצונן ובסבון מרחיצה בחמין ללא סבון, שבע"ש התירו רחיצת ראשו בחמין אבל ללא סבון, כדלקמן. ולא ידך בשו"ת מהר"ל ס"ו איפכא להתיר בע"ש רחיצה בצונן בסבון אבל לא בחמין. (וראה בלקט יושר ע' 109 בהנהגת התורה"ד. וכן בהנהגת מהר"ל אות מד שחפץ בל"ג (סבון) חמין). ונראה פשוט שרחיצה בסבון עדיפה, שאין איסור מניקה הדין בסבון. ודלא כשו"ת שבה"ל ח"ז סע"ז סק"א. (ופשוט שלא נאסר מחמת סיכה, כנ"ל. ומה גם דמיירי במימי חיפה שנעשה מאפר ולא בסבון שלנו. ועדיין יש לדחוק שהמתירים אכן מייירו רק בחכי. ולפי"ז נצטרך לומר דבלבש ועוד שאסרו מיירי דוקא "בבורית ולוג" גם יחד. ודחוק, ובקיצור שו"ע סי' קכב ס"ג: לא בבורית ולא בלוג).

ומש"כ הלבוש שתקנ"א סקט"ז שלא לחפוף ראשו בע"ש בבורית – היינו כיון שיל"א שלא לחפוף ראשו בחמין כלל, או שבזמננו לא ה' רגיל לחפוף בבורית. ואולי, שכיון שנוקקו להתיר בחמין מחמת ההכרח כתבו למעט בזה שלא יהא בבורית. ובלבוש גופא לא הביא לאסור בבורית לגבי פי"ד. ועוד איכא גנוהו, שהאיסור רק בע"ש חזון, ולא בע"ש שלפניו כשחל ר"ח בע"ש – ראה הליכות שלמה פי"ד ס"ט. קובץ בית הלל ח' מז.

(186) וגם בזמננו כתבו בטעמא דמילתא שרבים המקילים לרחוץ כל גופם בצונן "שמפני רוב החום שבא באב מתמלאים זיעה והו"ל לאינשי כאיטניטי", ועכ"ז לא קייל"ן הכי, "ואילו ה' בידו למחות הייתי מוחה" (שו"ת מהר"י ברובנא ס"ב). ובפרט שבימים קדמונים היתה עיקר עבודתם בשרה ועל"ז נמנעו מרחיצה, וק"ו בזמננו היום, וגם נמצאים בחדרים ממוזגים. וכבר המליצו בזה גדולי ישראל וחסמיהם, על ריבוי השואלים מדי שנה בשנה המבקשים צדדי היתר, שבנוגע לאבלות על אב ואם רח"ל כמעט שאין באים לבקש היתר, ורק לענין תשעת הימים שנתרופפו הלבבות מהרגשת צער החורבן והגלות מחפשים צדדי קולא. (אלא שבשעת אבלות רח"ל אין יוצאים מהבית).

ועכ"ז, מקום להקל לפי הצורך ברחיצה בצונן שכאינו לתענוג, ובפרט מ"ח עד שבוע שחל בו (דאיכא תרתי לטיבותא, ושניהם לא נתפשטו כמ"ב – צונן ואיסור רחיצה לפני שבוע שחל בו), וכש"כ וק"ו ברחיצה להעביר זיעה שהיא כרחיצה להעביר זוהמא, עכ"פ במזיע הרבה ומפונק (ולכמה דעות, כ"ה אפי' לגבי יו"כ וכש"כ לענין ת"ב – ראה פמ"ג סתרי"ג במ"ז סק"י. מט"א שם ס"ב. משנ"ב שם סק"ב). ובנשים אינן העדת, עוד טעם להקל, שיל"א שהנשים לא נהגו להחמיר שלא יתגנו על בעליהם (ראה ערך לחם למחריק"ש שתקנ"א ס"ז. הגהות מהר"א אזולאי ללבוש ס"ח).

ויש להוסיף, שמקור דברי הרמ"א להחמיר ברחיצת כל גופו בצונן הוא משו"ת תרוה"ד ס' קג, שכתב "והמחמיר תע"ב", והיינו שגם ממנהגא מקום להקל. וראה כע"ז בישועותי שתקנ"א סק"ג בסו"ד.

וראה בשו"ת תשוה"ז ח"ד ס' קכט, שר"ל יתירה מזה, שהרמ"א שהחמיר הוא לשיטתו ביו"ד רס"י שפא לאסור רחיצה בצונן גם כל ל', אבל לדעת הש"ך שם סק"א שהותר בצונן תוך ל', ולכמה דעות – היינו גם כל גופו (ראה א"ר שתקנ"ח סק"ט וסתרו סק"ד. פמ"ג שתקמ"ה בא"א סק"י. ויג. שו"ת מגידות ס"ג (בדעת הש"ך). תפארת למשה יו"ד ספ"א. דגו"מ תנינא שם וששצ"ט (לדינא, אבל לא בדעת הש"ך). ועוד. וראה בפת"ש ספ"א סק"ב שלאחרים יש להורות לקולא בזה), מקום לומר להתיר יונה. ובשו"ת הנ"ל מטוב בה הכי משמ' דהגר"מ מברסקי. וז"כ בהרי"ד קדם (להגרי"ד ס) ח"ב ס' קלט. וכבר קדמו בסברא כע"ז בישועותי"ש שם. וכ"מ קצת בדברי שאול יו"ד ספ"א ס"א ובודאי לא חמור מאבלות ל' (אלא שלדעתו גם בזה אסור). ולהעיר מדע"ק שספ"א, שבזמננו במדינות אלו שרגילין ברחיצה ביותר אין צד להחמיר כל שלשים. אלא שלמעשה כל האחרונים העתיקו חומרת הרמ"א. ועוד, שבשו"ת מהר"י ווייל ס' קלב מוכח שהמנהג לאסור ברחיצה בצונן מ"ח דמיא לאבלות שבעה, עיי"ש. וכ"ה בראב"ה סתתפ"ב (ומש"כ שם "בחמין" ונתקשה בזה המהדיר לשם, ור"ל בדעת הראב"ה להתיר בצונן, ונגרד אחריו בשו"ת יב"א ח"ה א"ח סמ"א סק"ג – צ"ל דהיינו לגבי פניו יו"ד, ולא להתיר בצונן, וכדמוכח בשו"ת תרוה"ד שהביג בדעת המרדכי והא"ז (שמקורם מהראב"ה) לאיסור בצונן. והרי בראב"ה מדמה לה לאבל, ולאבל אסור בצונן). וכ"ה בביהגרא"א שתקנ"א סק"ז. ומ"מ, ור"א מזה בדעת הרמ"א (אף שכ"מ קצת גם בשו"ת תרוה"ד, מקורו דהרמ"א). ועכ"פ, חזי לאצטרופי להתיר במקום הדק. ובפרט בימינו שחבולו לעינו לשמור המנהג משום נדר – ראה גם דברי שאול שם – הרי גם הם לא

[ואף שבזמננו אבותיהם חייבו לשמור הרמ"א, וחובנו עלינו לשמור המנהג משום נדר – ראה גם דברי שאול שם – הרי גם הם לא החמירו ע"ע במקום צער או לאיטניטי, אלא שלדידהו לא ה' צער כ"כ כבימינו. ועוד שגם בזמננו היו כאלו שרחצו ולא מיהו בידם מה"ט. ועוד להעיר, שגם בזמננו הרבים שקיבלו אבותינו מותר ללא התרה במקום צורך וחולי, ראה חיי"א כלל קכז ס"ו. ואף למש"כ להחמיר בשו"ת זר"א ח"ג ס' קכה בחולה שזוקק לבשר משנכנס אב שצריך תרה, אינו מדינא ורק משום סלסול נהגו בהתרה, ראה מש"כ הו"ע שם ח"א סס"ז ד"ה ובאמת כן, שבכ"ה"ג לא קיבלו המנהג. ועיי"ע שם ד"ה אכן הואיל, שבמנהג האבות משום סיגוף אין הנבים מחוייבים בכך, אם לא נמשכו מעצמם אחר מנהג אבותיהם. אבל ראה שם שמנהג למנוע מבשר ויין אינו מנהג סיגוף אלא גדר וסייג, כיון שיש לזה שרש איסור מדינא למעט בשמחה אלא שמתמרים יותר מן הדין. וא"כ לכאו"ה הנ"ל לעניננו].

ועוד להעיר שיש שכתבו למיסר סברא, שבני ספרד לא קיבלו המנהג להחמיר, לפי שבמדינות וארצות שלהם האקלים חם ביותר, ולפי"ז הדיר דינא גם לדידין שקמומתו חמים. ומה גם שיש"א שבזמננו יש שינוי האקלים לגריעותא. וגז"ד דחוק.

וראה שו"ת ברוך השם א"ח ס"ג, שאף שכתב לאסור איסור כמנהג שנתפשט, הביא בין הדברים שברחיצת ראשו או פניו ידיו ורגליו לכבוד קונו או לתפלה יש קצת מצוה, עיי"ש. (וצ"ע שהרי בצונן בלא"ה מותר בפיו"ר, אא"כ כוונתו בחמין, ולא דייק בלשונו).

(187) יש להתיר – באם יש צורך – לקטני מתחת לגיל ו' שנים. אלא שכבר כתבו שיש להיזהר מפני הסכנה. מי שלומד לטוט בנהר לצורך פרנסתו וכבר התחיל מקודם בין המצרים, ועדיין לא השלים לימודו, מותר לו ללכת לטוט בנהר גם אחר ר"ח עד ט"ב, שבמלאכתו הוא עוסק, ואין כוונתו לתענוג. אך ודאי נכון להחמיר בזה.

מותר לרחוץ ואפילו בחמין לצורך רפואה, כגון חולה, מעוברת או יולדת שצריכה לכך.

הנזהר בטבילת עזרא, וכן מי שרגיל לילך כל בוקר קודם התפילה למקוה, מותר לילך בימים אלו. והמנהג הפשוט לחמם המקוה, ולטבול גם בחמין, אלא שאין לישב ולשהות במקוה רק לטבול תיכף בכניסתו ולצאת מיד¹⁸⁸.

לצורך מצוה (ראה גם להלן בידיני ערב שבת בנוגע רחיצה לכבוד שבת) מתרחצים כרגיל (בחמין ועם סבון)¹⁸⁹.

לתפור בגדים

אסור לתפור ולתקן בגדים חדשים ומנועלים חדשים בימים אלו. אבל לפי מנהגנו לאסור כיבוס מראש חודש אפילו בישנים, הוא הדין בתיקון כלים שיש לאסור אפילו בישנים. וכל זה אינו אלא לענין לתקן תיקון גמור, אבל מותר לתקן בגדים ישנים בתיקון קל שאינו מעשה אומן¹⁹⁰.

לצורך גישוואין, שאין לו אשה ובנים, מותר לעשות בגדים חדשים. ומותר אפילו בט"ב עצמו – ע"י נכרי.

אומן ישראל אסור לעשותן לאחרים, בין בשכר בין בחנם. ואפילו בשביל נכרי יש לאסור משום מראית עין¹⁹¹, אבל אם ידוע ומפורסם שהמלאכה של גוים מותר. ואם אין לו מה יאכל, מותר בכל אופן. ונהגו להקל בזה¹⁹², ואפילו אם עושה בשביל ישראל אם נתנם לו קודם ר"ח. וכן נהגו להקל

188 ראה שו"ת באתרא דרב סי' טו'תתק. ושני"ת.

189 וכן אשה לצורך טבילת מצוה, עושה החפיפה כרגיל בחמין וטובלת. ואפילו אם טובלת ליל' ל' באב, מותר לה לרחוץ בערב תשעה באב, ולמוצאי ט"ב חופפת עוד הפעם וצריכה ליהרר מחציצה ושלא תלך יחף לגמרי שידבק בה טיט ורפש. והוא הדין לצורך הפסק טהרה, יכולה לרחוץ מעט כדרכה, והואיל ואינה עושה לתענוג רק לצורך מצוה.

190 כגון שנקרעו – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה"ח וש"נ.

191 ומשמע, שגם מר"ח יש להחמיר, ולא רק בשבוע שחל בו. ואף למ"ד שבכיבוס בגדי נכרים מותר עד שבוע שחל בו – תפירת בגדים חדשים חמורה מכיבוס, וכדמוכח שגם להמחבר יש להחמיר מר"ח, וה"ט שהוא בכלל ממעטין בשמחה (ראה בב"ח, והב"ד בשכנה"ג בהגב"י סק"י. וראה גם בלבוש ס"ח), וא"כ הוא מדינה דגמור, משא"כ במנהגא ל"ש מרא"ב. (אבל ראה באר"א – מט"י סק"י. מג"א סק"ג. וגם לדבריהם, ל"ל שהחמירו בזה טפי, כיון שהמנהג בתפירה מר"ח הוא ע"פ הירושלמי).

192 כ"כ הרמ"א שתקנ"א ס"ז.

וצע"ק בהמשך דבריו לכתב "אבל אם ידוע ומפורסם שהמלאכה של א"י שרי", דהא בלא"ה נהגו להקל, כמ"ש מיד לפני"ז. ועוד תיקשי, לגופו של ענין, שלא ביאר לנו הרמ"א מ"ט נהגו להקל בדבר, והמציינים עה"ג לא הראו מקור לדבריו.

והנה, במשנ"ב בשע"צ סקנ"ה פ"י שר"ל שבזה מן הדין מותר ולא רק מטעם דנהגו להקל. (ואכן בשלחן תמיד ס"ד שינה הסדר הדברים, שתחילה הביא להתיר בידוע שהמלאכה של גוי, ובסו"ד הביא המנהג להקל בכלל). והנה, אף שהדברים עולים יפה בכללי הרמ"א, של "ונהגו" מורה שאינו מן הדין, וכמ"ש בשו"ת הרמ"א סל"ה, והב"ד במג"א סת"צ סק"ט, דהיינו שמעצמם נהגו כן. (אמנם, שם מיידי בל' "והעם נהגו" משא"כ בל' "ונהגו" גרידא, שחלוקה בזה – ראה פת"ש אה"ע סס"ד סק"ה בשם ס' המקנה שם. שו"ת תשובה מאהבה ח"ג יו"ד סשנ"ה בהערות לס"י קעט. מהר"ז אסאד סכ"ד. ארי' דבי עילאי ס"ח. שד"ח אס"ד מערכת חו"כ סכ"א. שו"ת דברי חכמים להג"ל סוסי' (ה) – מ"מ לא נתיישב הדבר על לבנו, שכ"ז דחוק מאד בל' הרמ"א כאן, וכמדומה שלא מצינו כדוגמתו במק"א בל' הרמ"א שאחרי שמעיד על המנהג להקל יוסיף לכתוב להתיר רק באופן מסוים. ופשטות הדברים שלמעשה מורים תמיד להקל כפי המנהג. ועוד שעדיין לא נתבאר לפ"ז טעם להחמיר להקל. (ובמט"י סק"ט, והב"ד בכה"ח ס"ק קט, פי' לפי דרכו, הנהגו להקל" קאי רק מחמת המהבר שיש להחמיר בזה מר"ח, שעז"כ הרמ"א שבעושה לאחרים נהגו להקל מר"ח, ולא אסרו בזה רק בשבוע שחל בו. וכ"כ דיני באר"א ש"א דברים ס"ט. אבל המ"א בסק"ד לא קט כך, פי' להדיא שהתירו לאומן לעשות לישראל מיירי בנתנו לו קודם ר"ח).

ולכאורה י"ל באר"א, תרתי קאמר הרמ"א, שהמנהג להקל היינו בנתנו ישראל לאומן קודם ר"ח (כנ"ל מהמג"א), ואח"כ הוסיף שבידוע שהמלאכה של גוי מותר אפילו לקבל המלאכה מחבר ר"ח. וה"ט שכיון שהאיסור משום מראית עין אסור לישראל לקבל אחר ר"ח, אבל בגוי אין לנו לאסור כיון שידוע שהיא של גוי. אלא שג"ז לא נפרש בשלחן הרמ"א, והדברים באו סתומים וחתומים. ודחוק ליפלו וליתני בידה, דהא כדאיתא והא כדאיתא, כשהכל נזכר בדא מחתא. ואף שהדברים נכונים מצ"ע שבגוי אין טעם שצריך לקבל לפני ר"ח, עדיין לשונו דחוק. (ועוד, שמש"כ המג"א דמיידי בנתנם קודם ר"ח, לכאורה היינו רק מצד הנותן, ובא לומר שאפ"ל לאוקמי בד' הרמ"א שהמנהג להקל מיידי בנתן אחר ר"ח, שהיה אסור ליתן, ולא מסתבר שהמנהג קאי בדבר שנוסר לנותן. ולפ"ז, האיסור רק מחמת הנותן ולא מחמת המקבל. וכ"כ בשו"ת מחנה חיים ח"ג סט", הובא כאן בתורת חיים סקט"ז לבנו, שגם למי שאין לו מה יאכל אסור ליתן לו אחר ר"ח, שהאיסור מחמת הנותן. וא"כ אכתי תיקשי מאי קמ"ל להתיר בידוע שהמלאכה של גוי, שהיה אין סוף איסור בקבלת המלאכה, גם בישראל, ומצד המלאכה עצמה הרי נהגו להקל. אבל ראיתי בשלחן תמיד שם שאם נתנו לו הישראל אחר ר"ח אסור לעשותו).

אמנם, בלבוש הרצאת הדברים היא באר"א, שבס"ח הביא בפ"ע האיסור לתקן מנועלים, וכלשונו ש"אפי' מנועלים יש בהם שמחה", ועלה כתב לדחתיה באומן לאחרים, ושנהגו להקל בזה. ולפ"ז, איכא לפרושי נמי ברמ"א דקאי רק אמנועלים שבדברי המחבר. ואם נפרש כן, א"ש הדק היטב, שלא החמירו כ"כ במנועלים לאסור גם לתקן לאחרים, שאי"ב שמחה כ"כ, ואינו כשאר תיקון בגדים. ולפ"ז נצטרך לומר שבהמשך דברי הרמ"א להתיר במלאכה כשידוע שהיא של א"י מיידי גם בשאר בגדים. אבל ג"ז אינו מרווח בכתומת דברי הרמ"א.

וראיתי באר"א סק"ח שכתב שמרמ"א משמע להתיר לתקן כלים ישנים. ולא ידעתי היאך ראה כן בדברי הרמ"א. והואיל פי' בדברי הרמ"א, דהך "נהגו להקל" קאי רק אישנים. וצ"ב בל' הרמ"א. אולם, בעיניו בדברי הרמ"א בד"מ הארוך, עולה שהאיסור רק בדבר הדומה לתיקון

לעשות ע"י נכרי כדי שיהיו מוכנים לאחר התענית. ומיהו טוב למעט בזה במקום שאפשר¹⁹³. [ויש מחמירים בשבוע שחל בו תשעה באב]¹⁹⁴.

אריגה: נוהגין הנשים שלא לעשות חוטי שתי מצמר [וה"ה משארי דברים] על שם שבטלה אבן שתיה¹⁹⁵. טוויית החוטין לתפור בהן בגדים מותר, שאינו בכלל זה. וכן מותר לעשות אריגה בעצים¹⁹⁶ שאינו בכלל בגד.

סיומי מסכתות

יש לעזור ולפרסם בכל מקום האפשרי על דבר המנהג של עריכת סיומים בכל תשעת הימים [והיות שחמשה עשר באב הוא המשך לתשעה באב, יש להמשיך בעריכת הסיומים עד חמשה עשר באב ועד בכלל] (כולל סיומי ההלכות בשיעורים היומיים ברמב"ם), כדי להוסיף בשמחה של תורה באופן המותר, שעל ידי זה מבטלים הענינים דהיפך השמחה כו'.

על ידי עשיית "סיום" בתורה, נעשה "סיום" בכל הענינים בעולם, כולל גם ובעיקר – סיום הגלות, "סיום" דייקא, לא ביטול הענין, אלא אדרבה, גמר ושלמות הענין, ובנדוד¹⁹⁷ – שעושים מהגלות גאולה, על ידי המשכת האל"ף, אלופו של עולם, שאז נעשה מ"גולה" גאולה¹⁹⁷.

יש להשתדל שהסיומים יתקיימו **ברוב עם הדרת מלך**¹⁹⁸, אנשים נשים¹⁹⁹ (בנפרד כמובן) ואפילו טף²⁰⁰.

השתי, "שהוא מתחילת אריגת הבגדים ואיתו ב' שמחה" (ולכן מותר במלילת הקצוות של הצעיפים, ובטוויית חוטים בכדי לתפור – ד"מ שם, ע"פ שו"ת תרוה"ד סי' קנב). ולפ"ז י"ל שהמנהג להקל קאי רק בתיקון בגדים, משא"כ תפירת בגד חדש, שנ"ז דבר ש"ב שמחה, והוא בהתחלת האריגה. (ושק"ט בנוגע לטוונות חוטים כשאנייה בשביל התפירה אלא בשביל האריגה – ראה מח"ש סתקנ"א סקכ"ג. סידור בית יעקב להיעב"ץ הל' ביהמ"צ, הובא במח"ב. שו"ת רב פעלים ח"ד סכ"ט). אבל הניחא בדברי הרמ"א בד"מ, אבל בל' הרמ"א בהגהותיו, במפה שעל השו"ע, קשה להעמיס הדברים, שלא נרמז כלל חילוק כזה.

איברא, שבהמשך דברי הרמ"א בד"מ כתב להקשות בהאיסור שכתב הב"י לתקן בגדים חדשים גם לאומן (ושם, שכ"מ בתרוה"ד), "דמנ"ל דכש"כ תיקון בגדים חדשים דאסור דילמא דוקא שתי אסור מטעם אבן שתי אבל שאר תיקונים שרי". ולכאורה משמע שהמנהג להקל מבוסס על דבריו בד"מ, שכיון שלא נתפרש להדיא רק בתיקון השתי, לא נהגו להחמיר כולי האי גם בתפירת בגדים כשעושה בשביל אחרים. וכ"מ גם בביהגור"א כאן. ומעתה, הדרא קושיא לדוכתה, במש"כ להתייר כשהמלאכה של גוי, שבלא"ה נהגו להקל בכל עיקר איסור תיקון בגדים חדשים באומן העושה לאחרים. ועל כרחנו לפרש כדברי המשנ"ב, שבא להתייר גם מן הדין. וכ"מ קצת בביהגור"א. (ובדוחק י"ל שעולה בקנה אחד עם הנ"ל דמירי בנותן לו קודם ר"ח, שבכה"ג א"ז דומה לתיקון השתי, שהרי המלאכה נמצאת אצלו עוד לפני"ז, ואי"ז התחלה. אבל דוחק גדול לומר כן, דמאי אחי הנתניה אם לא התחיל בתפירה עדיין. וגם בהתחיל בתפירה יש להתיישב היטב בדבר. ושו"ר בשו"ת אול"ע ח"צ פג"ו ס"ב שאכן כתב להתייר בחייט שהתחיל לתפור לפני ר"ח. וכבר קדמו בשלחן תמיד בזו זה סק"ב בעושה למכור בשוק).

אולם, מתו"ד הגר"א בביאורו למדתי פירוש מחדש שעולה ברווח בדברי הרמ"א, שמש"כ "ונהגו להקל בזה" קאי רק אמאי דסליק מיני, בעושה בחנם, שבאופן כזה ליכא משום משא ומתן. ויומתק לפמש"כ בד"מ שבאומן ליכא משום שמחה שבמלאכתו הוא עוסק. ומ"מ איכא למימר שבעושה בשכר שדעתו על הריחו איכא שמחה ולא נהגו להקל. וא"ש ההמשך שבידוע שהמלאכה של גוי מותר, דהיינו בשכר. והכל נהיר וצהיר. אבל לפ"ז עולה לדינא שאין מקום כלל להקל באומן העושה בשכר. אבל פשוט דברי כל האחרונים שהמנהג להקל קאי גם בשכר. ואדרבה, בשכר עדיף טפי שהוא בשביל מחייתו (ראה תרוה"ד שם). וראה גם בערוה"ש ס"כ דאילו בתר איפכא שאין להקל רק בשכר. וכ"ה בבא"ח שם. וגם בביהגור"א לא נראה שהבין כך בדברי הרמ"א.

(193) היינו חן בנתינת לאומן נכרי, והן באומן ישראל העושה לאחרים בשכר – כן נראה.
(194) טעם החומרא, לפי שמא מאחרונים ממפקקים במש"כ הרמ"א להקל. וכבר נתל' בהערה, שגם לרמ"א מן הדין אסור ורק שנהגו להקל.

אבל אין להחמיר רק בשבוע שחל בו. וכ"כ בהב"ל ד"ה ונהגו. ויש להוסיף עוד, מש"כ המט"י ועוד, כנ"ל בהערה, לפרש בדברי הרמ"א שהמנהג להקל רק מר"ח ולא בשבוע שחל בו. [ובבה"ל נראה שיש מקום להחמיר גם בנידון שהמלאכה ידועה שהיא של גוי, והוא עפ"ד הגר"א. אבל כיון שהביאור כן בתור חומרא ולא מן הדין, והרמ"א כתב בפשיטות להתייר, לא העתקנו כן בפנים].

(195) בנות הלומדות חכמת האריגה ותפירה וכיו"ב, יש להן להימנע מזה בימים אלו. וכן יש להימנע ממלאכות אלו במחנות קיץ. וראה שו"ת באתרא דרב ס' ה'מ"ט. ושם, לענין עשיית ציצית אשה חולה הצריכה לרקום להרגעת עצביה, מותרת אפילו בימים אלו. (196) וה"ה שמונת לעשות לאן-יא"ד (שרוכים).

(197) משיחת ה' מנחם אב תשמ"ח.

(198) אך כמובן שאפשר לערוך סיום בלי מנין.

(199) מעיקר הדין מותר לאשה לסיים מסכת (ולומר הדרן, וכמובן בלי אמירת קדיש) והסעודה נחשבת לסעודת מצוה, עם בשר ויין. אך למעשה אין לעשות כן, שיש להתרחק מכל דבר הדומה לשיטת הרפורמים ושיוון זכויות וכו'. אמנם, במקום שאין חששות אלו (שנעשה בצורה פרטית בביתה בצניעות וכיו"ב) נכון הדבר – ראה שיחת ער"ח מנ"א תשל"ה. והארכנו בשו"ת באתרא דרב ס' ט'תתצג.

(200) קטנים המסיימים מסכת נחשב "סעודת מצוה" והמשתתפים בה רשאים לאכול בשר ויין. ואחד מהגדולים יאמר קדיש – שו"ת באתרא דרב ס' ד'תתקעד.

המנהג שמתקבצים אצל המסיים קודם שסיים, והוא מסיים לפנייהם המסכת, ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו, ואח"כ עושין סעודה.

צדקה: נהוג לקשר הסיום גם עם נתינה לצדקה, ובשבת קודש – ע"י צדקה רוחנית²⁰¹, ואחרי ש"ק גם צדקה גשמית. ובספר השיחות תשמ"ז²⁰²: מ'זאל דערביי האבן א צדקה פושקע וכיו"ב, און פארן "סיום" (אדער באמצע) זאלן די משתתפים דארט אריינזארגן געלט אויף צדקה²⁰³.

יש לקשר (במקום המתאים) את הסיום – "יומא טבא לרבנן" עם סעודה והתוועדות. כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע ה' נהג "לעשות סיומים" בט' ימים שבין ר"ח לט' באב, אף שלא הי' סועד אח"כ בבשר ויין.

כמובן, מותר לאכול בשר ולשתות יין בסעודת הסיום²⁰⁴, אם היו משתתפים גם בזמן אחר משום ריעות (ראה לעיל בדיני אכילת בשר ויין²⁰⁵. ובשבוע שחל בו תשעה באב מותר שיאכלו בשר רק מגין מצומצם לבד הקרובים הפסולים לעדות²⁰⁶).

ומכל מקום, אם לא נזדמן בלימודו הסיום, י"א שלא ימהר או יאחר בשביל זה, אם עושה סעודה עם בשר ויין²⁰⁷. ויש המיישבים המנהג להקל²⁰⁸. אכן אם נזדמן כראוי, מותרים לאכול אף אותם שלא למדו עמהם, אם היו משתתפים גם בזמן אחר משום ריעות. ואם לא היה עושה סעודה בשאר הימים, כתבו הפוסקים שאפשר שלא יעשנה גם עתה. והיינו אם אינו עושה בשאר ימים סעודה כלל, אבל אם נהוג תמיד לעשות סעודה אפילו קצת, רשאי עכשיו לעשות סעודה בבשר ויין²⁰⁹. ויש מקילים גם אפילו אם אינו עושה סעודה כלל בשאר הימים²¹⁰. וכבר נזכר לעיל, שיש מקומות שנהגו שלא לאכול בשר ולשתות יין בימים הללו בסעודת מצוה, רק באכילת דגים ושתיית שאר משקים, שלא יצטרכו לדקדק בכל זה.

השתתפות בסיום דרך הרדיו, טלפון או שאר אמצעים, נחשבת כהשתתפות, ואף לאכילת בשר ושתיית יין, אם היו משתתפים בזמן אחר משום ריעות, אך לכתחילה אין לסמוך על כך ונכון להשתתף בגופו²¹¹.

מי שלמד מסכת שלימה עד גמירא, אך טרם ערך מסיבת הסיום (היינו, אמירת ה"הדרן עלך" וכו'), נכון שיעשה מסיבה לגמרה של תורה, אבל אין זה בגדר סיום להתיר אכילת בשר ושתיית יין²¹².

201) ובסה"ש תנש"א ח"ב ע' 719 הע' 94: באופן המותר, ע"י אכילה ושתי, וכיו"ב. (202) ח"ב ע' 498.

203) ובהע' 86 שם שהוא ע"ד נתינת צדקה קודם התפלה או באמצע התפלה. ולהעיר גם בר"ד כ' טבת תשנ"ג (בקשר לסיום הרמב"ם), לקשר עם ענין הצדקה, יהיב פרוטה לעני והדר מצלי, עאכו"כ שבכדי להצליח "כשם שעזרתני וכי" זקוקים לברכה מלמעלה "כן תעזרני" זקוקים גם לענין הצדקה.

גם נתפרסם מענה בכתי"ק (נדפס במאוצר המלך ח"א ע' 283, וכנראה בקשר לסיומים בימים אלו): "למסור לאנ"ש שי' המתעסקים בהסיומים – לסיים כל סיום בהצעה-התעוררות ע"ד (להוסיף ב) נתינות לצדקה – נוסף על ההצעה לפנ"ז לחתום כל סיום בתיבות (ענין) דאהבת ישראל". וראה גם ליקוט מענות קודש תשמ"ז מענה רטו.

204) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'קכט. והטעם שלא אכל כ"ק אדנ"ע בשר – נתבאר בשיחת ש"פ דברים תשמ"ו. וראה בארוכה אצלנו שם.

205) אבל כמה פוסקים כתבו להקל, דבסיום שאינו וא"צ לדקדק כ"כ – ראה שו"ת באתרא דרב טו'תקעט. וש"נ.

206) נתבאר אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' י"י.

207) אבל, אם נזדמן ללימוד כראוי, אין לו לאחור הסיום בכדי שלא לעשות סיום בימים אלו – ראה בתורת חיים סופר סתקנ"א סק"ז (חלקו הובא בלקו"ש חכ"ו ע' 357 הע' 25. חכ"ז ע' 233 הע' 31. סה"ש תשמ"ח ע' 205 הע' 7), שאם מאחר הסיום משום כבוד התורה שאז יהי' נעשה ביותר הידור ברוב עם נוחא, אבל כשאין טעם זה, כיון שנזדמן לו הסיום בלי שום תחבולה ופעולה שמיחר ללמוד כדי לסיים מהיכא תיתי שיאחר המצוה.

208) ראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' יד'תנה.

209) ראה תורת חיים שם.

210) ראה תורת חיים שם.

211) שו"ת באתרא דרב סי' ה"ג.

212) נסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ת'תקטג.

אפשר לערוך סיום על מסכת משניות²¹³ (ועדיף ללמוד עם פירוש, כגון פירושו של הרע"ב) ואף לאכול בשר בסעודת הסיום. ומ"מ, מוטב לערוך סיום על מסכת (ולא רק פרק) בגמרא (ולא רק משנה), כדי שיהא סיום לכל הדעות. אפשר כמובן לעשות סיום על ספר שלם ב"משנה תורה" להרמב"ם²¹⁴ וכדומה.

מי שהשתתף בשיעור גמרא, וסיים כל המסכתא וכדומה, יכול לערוך סיום, אף שלא למד כל המסכתא בפנים, שהרי העיקר בלימוד תורה שבע"פ הוא ההבנה ולא הלשון²¹⁵.

למנהגנו, אומרים אחרי סיום מסכת קדיש דרבנן, ולא הקדיש שנדפס בסוף המסכת²¹⁶.

אם נכנס אדם באמצע הסעודה אחרי הסיום, האם נחשב שהשתתף בהסיום לגבי אכילת בשר ושתיית יין, וכן לאידך, אם שמע הסיום ולא השתתף בסעודה האם מותר לאכול בשר אחר כך בביתו – ראה בהערה²¹⁷.

יום רביעי, א' מנחם-אב, ראש חודש

יום ההסתלקות של אהרן הכהן²¹⁸.

בשיחת ר"ח מנחם אב תשמ"ט נתבאר, שר"ח נחשב בנוגע לכמה ענינים כמו יום טוב, להיותו יום נעלה ומיוחד מכל ימי החודש, השרש ומקור וכולל כל ימי החודש, ובהו גופא – עילוי מיוחד בהיום טוב דר"ח בחודש מנחם אב, חודש החמישי, שצום החמישי יהפך לששון ולשמחה ולמועדים טובים, וכיון שהירידה דצום החמישי היא הכי גדולה מכל ד' הצומות מובן שגם העל' היא העל' הכי גדולה, שיהפך לששון ולשמחה ויום טוב גדול משאר הצומות. ועוד, שהעילוי ד"חמשה עשר באב", שהוא יו"ט גדול יותר מכל הימים טובים, ועילוי זה כבר מתחיל בראש חודש מנחם אב, כיון שענינו של חמשה עשר בחודש הוא שלימות הלבנה, וכיון שמולד הלבנה הוא בראש חודש, נמצא שההתחלה דשלימות הלבנה היא ברגע המולד, בראש חודש, שמעלת היו"ט דחמשה עשרא באב מתחילה כבר בר"ח מנחם אב.

בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תשל"ז: בר"ח אב זאגט מען הלל, וואס דער ענין פון הלל איז פארבונדן מיט דעם ענין הגילוי ווי דער אלטער רבי²¹⁹ איז מבאר בנוגע צו דעם ענין פון הלל, אז דאס איז מלשון בהלו נרו – דער ענין הגילוי. וואס אע"פ אז דער ענין הגילוי פון הלל איז לכאורה דער היפך פון די ענינים פון חודש אב. אעפ"כ, זאגט מען הלל אויך בר"ח אב, ווארום דאס איז אין אן אופן אז פון

213 שיחת ר"ח מנ"א תשמ"ט. וראה סה"ש תשנ"ח ע' 603.

ושקוט' מזה באחרונים. ואכ"מ. וראה לקו"ש ח"מ ע' 116. וש"נ. שיחת ער"ח מנ"א תשל"ה. יט"ב תשל"ח. ט"ו בשבט תשל"ט. ולהעיר מה"מ תשנ"א ע' 296. וראה קובץ האלי תורה דברים תשנ"ח שבא' השנים הראשונות אחרי תשל"ה נמסר מכ"ק אד"ש למי שלימד הל' ביהב"ח ברדיו שיעשה גם סיום מסכתא ועירוף הסיום ברדיו, ואמר שכיון שהזמן קצר ילמד מס' מדות.

ע"ד אופן הלימוד – להעיר משיחת ש"פ משפטים תשט"ז.

214 וראה שו"ת באתרא דרב ה'לט. ובחטיבת הלכות ברמב"ם – דמאי לכא' למס' משניות.

215 שו"ת אתרא דרב סי' ד'תתקלד.

וכן גם אם שמע דרך הטלפון וכדומה (אף שאינו מקיים מצות ולמדתם אותם, רק מצות והגית, ומצות ידיעת התורה, "ושנתתם", ראה בארוכה במקורות ועיונים הלכה יומית אות רס), שהרי בסיום העיקר ידיעת התורה עפמש"כ בשו"ת צפע"נ ח"ב סי' (לענין קטנים, ראה לעיל).

216 שו"ת באתרא דרב סי' ה'מו.

217 אם לא שמע הסיום: הדבר שנוי במחלוקת. וראה שיחת ש"פ פינחס תשמ"ה. וכתבנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תתקלד. ולמעשה, לכתחילה יש לשמוע הסיום (וראה דברי יחזקאל החדש ע' שסז. ויש שהביאו משד"ח אס"ד מערכת ביהמ"צ ס"ח: אם אינם שומעים. אבל שגגה היא בידם, דקאי לענין מי שאוכל בשר בסיום מסכת שלא בדרך לימודו אלא שמהא או אחר הסיום דלאו שפיר עבדי (לדעתו, ראה לעיל מזה) ועז"כ "ואם אינם שומעים", היינו שלא ישמעו לנו, "עכ"פ לא יאכלו רק בשר עוף". והדברים מוכרחים ממקור הדברים בשו"ת הרמ"ן ח"א סמ"א, יעו"ש), ובפרט לדין שעיקר הענין להרבות בשמחה ע"י הסיום, אבל בשעת הדחק אפשר להקל בתשעת הימים (משא"כ בערב פסח) ע"י השתתפות בסעודת הסיום.

אם שמע הסיום ולא השתתף בסעודה: נחלקו גם בזה (וראה שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי' קלג), ולמעשה מקילים גם בזה בשעת הדחק (וראה לעיל בנוגע שמיעת הסיום בטלפון וכדומה), ואינו דומה למי ששולחים לו לביתו שאסור לאכול, דהתם מיירי ששלחו לו משיירי סעודת מצוה, אבל כאן שמע עכ"פ הסיום.

218 כמפורש בפרשתנו לג, לח.

בענינו של יום – ראה שיחות ר"ח מנ"א תשל"ה, תשמ"א, תנש"א. ש"מ מנ"א תשל"ט. ועוד.

219 לקו"ת צו יד, ד.

דעם חושך גופא קומט ארויס דער ענין האור והגילוי, וואס דעמולט איז איז דאס כיתרון האור מן החושך וכיתרון החכמה מן הסכלות. . אמירת הלל בר"ח, מצד דערויף וואס דאס איז מערניט ווי א מנהג ישראל, איז דאס אן ענין נעלה ביותר. . אז פון דעם חושך קומט ארויס דער גילוי אור פון "בהלו נרו", און ס'ווערט אין אן אופן וואס לילה כיום יאיר, אז ס'ווערט אויס חושך, נאר לילה כיום יאיר.

בר"ד משיחת ש"פ מסעי תשמ"א: בר"ח איז דא דער ענין השמחה, ווי מ'זעט אז דעמאלט זאגט מען הלל, וואס הלל זאגט מען נאר אין א זמן פון שמחה, ווי עס שטייט אז הקורא הלל בכל יום איז א הנהגה בלתי רצוי, ווארום אויף הנהגה הרגילה זאגט מען ניט קיין הלל, נאר דוקא אויף אן ענין של שמחה זאגט מען הלל. און דעמאלט איז אדרבה, אויב ער זאגט ניט קיין הלל איז דאס א הנהגה בלתי רצוי, ווי די גמרא דערציילט וועגן חזקי' אז ער האט באקומען אן עונש דערפאר וואס ער האט ניט משבח ומהלל געווען דעם אויבערשטן²²⁰. און אזוי איז דאס אויך בנוגע צום היינטיקן ראש חודש, ראש חודש אב, אז ניט נאר וואס ער איז ניט פון ימי המעשה כו' נאר מ'זאגט אויך הלל, דאס איז א יום של שמחה. און אין דעם איז דא דער חידוש, אז הגם אז מ'געפינט זיך אין בין המצרים, און נאכמער דאס איז דער ערשטער פון די יינען טעג, אעפ"כ זאגט מען הלל, וואס איז פארבונדן מיט שמחה.

בכמה שיחות קודש נתבאר השם מנחם אב (בכמה אופנים), "אב" – האהבה עצמית של הקב"ה לבני"כאב לבן, ו"מנחם" – הנחמה על הגלות, שהאהבה באה בגילוי, והנחמה – שינוי מן הקצה אל הקצה, שכאשר ישנה על'י מדרגא לדרגא אין זה עדיין ענין של נחמה, וכולל נחמה בפירושו חרטה (על העבר). והנחמה מתחילה (לא רק אחרי תשעה באב, אלא) מיד בראש חודש. וה"מנחם" הוא ע"י "אב", "אב הרחמן" ו"אב(מקור) הרחמים", באופן ש"אב" נהפך ל"מנחם", ועד שמקדימים "מנחם" ל"אב", שהשם הראשון והעיקרי הוא מנחם, ועד שנקרא "מנחם" במקום "אב"²²¹. ונתבאר, ש"אב" היינו רחמים גדולים שלמעלה מהשתלשלות, והכוונה – מנחם, שתהא המשכת רחמים בגילוי. ועוד, שהיא גם נחמה להאב (ולכן נקרא "מנחם אב", ולא "אב מנחם"), שהגלות נוגע בעצמות ומהות, והנחמה להקב"ה היא ע"י בני ישראל, שכאו"א מבני"גם במצב ירוד ביותר (שמטעם זה זקוק הקב"ה לנחמה) בכחו לנחם אבינו שבשמים, אבל זה גופא "מכח האב", שמבלי הבט על מעמדו ומצבו יש בו את עצם ה"אב". ולאידך, אחרי שניתוסף הענין ד"מנחם", מובן שהשם "אב" (לא זו בלבד שאינו ממעט ח"ו, אלא) אדרבה תוסיף עוד יותר בענין הנחמה, ע"ד כרחם אב על בניו, רחמים הכי גדולים. ונתבאר בזה, ש"מנחם", "זרחה אם לנחם כאיש אשר אמו תנחמו", מדת הנחמה (אם, בינה, תפיסת מקום לעולמות) – היינו רק נחמה (או חרטה) על העבר, שנרגש החסרון ומקבל בשמחה, ולא מילוי החסרון גופא והפיכתו לטוב, אבל "אב", "זרחה של אב לרחם אב על בניו", מדת הרחמנות (אב, חכמה, ביטול, שאין העולמות תופסים מקום) – היינו שנתמלא החסרון לגמרי, ונהפך לטוב. ו"מנחם אב" – חיבור ב' העיניים "אנא עביד דאב ודאם", שגם במציאות העולמות גופא, בתחתונים כפי שהם במציאותם (בינה) נמשך אור שלמעלה מהשתלשלות (חכמה) ובפנימיות (יחוד חכמה בבינה, "דירה לו יתברך בתחתונים").

ובפרטיות – בר"ד משיחת מטו"מ תש"ל: עס איז דאך מנהג ישראל תורה היא. ווערט דאך דער נאמען אנגערופן מנחם אב, ווי עס איז דער דין לגבי שטרות וכתובות, וואס עס זיינען פאראן דעות אז דער נאמען איז מנחם אב, און אויך פאראן דיעות אז דער נאמען איז מנחם אליין. ואפילו לויט די דיעה וואס זאגט אז עס ווערט אנגערופען אב אליין, איז אבער בשעת ער וועט שרייבען מנחם אליין, אפילו לויט די דיעה איז עס גוט, ווארום עס איז נתפרסם געווארן בכל תפוצות ישראל אז מנחם מיינט מען חודש אב. וויבאלד אז דאס איז א ענין וואס איז נתפרסם געווארן און צו אידען, און דאס איז אויך א ענין אין אידישקייט, ווארום רוב שטרות זיינען דאך שייך בלויז לגבי אידען, איז דאך מובן אז עס איז טאקע אזוי, אז בחודש אב איז נוגע בעיקר דער ענין פון מנחם, ענין הנחמה. און ווי מען זאגט עס אויך בברכת החודש, מנחם פאר אב, וואס דא איז א ענין של קדימה, ניט בלויז בזמן, נאר אויך באיכות, ובפרט אז דאס איז א ענין אין תורה, וואס אין תורה איז דער עיקר איכות ניט כמות. וואס לכאורה אין ניט פארשטאנדיק ווי זאגט מען אז דא אין דעם חודש דווקא אין פאראן ענין הנחמה, בשעת לכאורה איזגאר פארקערט אז "בחדשה ימצאונה" וגו', אז עס אין א חודש של היפך השמחה, ווי מען זעט לגבי כמה ענינים טאר מען ניט טאן אין חודש אב, און מען דארף צו ווארטען בין חודש

220) ראה גם בשיחת תשל"ז הנ"ל, חלקו הוגה בכתי"ק (נדפס בתשורה פולטורק – ג' כסלו תשס"ה).

221) ראה גט פשוט אה"ע סק"ו ו"סקל"ה (הובא בפתחי תשובה שם סק"ב): הדבר מפורסם וידוע דחודש אב קרו ל' חודש מנחם.

אלול אויף דאס טאן, און דער חודש איז היפך השמחה, ווי עס שטייט משנכנס אב ממעטין בשמחה, און דא זאגט מען אז פון שבת מברכים אן איז שוין פאראן ענין השמחה, ניט בלויז פון ראש חודש נאר פון שבת מברכים אן . . איז דער ביאור בזה: דער דין איז דאך א ג' שנים אין א חזקה, ובפרט אז עס איז אסאך מער ווי ג' שנים, איז דאך לכאורה ניט מובן, לכאורה האט מען זיך שוין געדארפט צוגעוואוינען צום גלות, ווארום עס איז דאך שוין אזוי פיל יארען וואס מען איז בגלות. ולפועל, איז פאראן די געגועים ותשוקה בכל הזמן אויף ארויסגיין פון גלות, וואס דאס איז ניט בלויז במחשבה, נאר אויך בדיבור, ווי מען זאגט ג"פ בכל יום בשמו"ע ותחזינה עינינו בשובך לציון . . די געגועים אליין, דאס אליין אין א ענין של נחמה, אז בשעת מען דערמאנט זיך אז מען איז בגלות, דאס אליין פועל'ט א נחמה אז מען דארף פארענדיקען די עבודה און מען וועט ארויס גיין פון גלות. . איז בשעת עס קומט חודש אב און מען אין מכריז אז מען איז אין גלות און דער ביהמ"ק אין חרוב געווארען, דאס אליין פועל'ט אז מנחם אב, אז עס ווערט ענין הנחמה.

ובשיחת שבת מבה"ח מנ"א תש"ז²²²: שם החודש הוא אב וכן כותבים בגט (ראה קב ונקי סנ"א סק"ד), אבל בכתובה וברכת החודש אומרים מנ"א. וי"ל ע"פ המבואר בדא"ח דיש לראות גודל אהבת האב כשמכה את בנו, וזהו בזמן הגלות שאז ישראל כאשה שנתגרשה (יומא פ"ב) לכן בגט כותבים אב (לשון אב, כ"כ בד"ה נחמו עת"ר) אבל בקשתנו היא שתהי' האהבה בהתגלות דוקא ולכן בברכת החודש (וכן בכתובה שהיא כדי שלא תהא קלה כו' היפך דגירושין) אומרים דוקא מנחם.

בראש חודש מתגלה בכאו"א מישראל ניצוץ משיח שבו, בחי' היחידה, שהיא ניצוץ מבחי' היחידה הכללית, נשמתו של משיח, וגילוי זה פועל חידוש בכל מציאותו וכל עניניו שנעשים חדורים בבחינת היחידה, והעיקר, שע"ז נעשה התגלות וביאת משיח צדקנו ועד כפשוטו ממש, נשמה בגוף, "מלך מבית דוד כו"²²³.

הקהל: בר"ד משיחת ר"ח מנחם אב תשמ"ח נתבאר שהפסוק "קרא עלי מועד" קאי על ר"ח מנחם אב, ומיני' ילפינן ש"ראש חודש נמי איקרי מועד", ונמצא שענין המועד דר"ח מודגש ביותר בר"ח מנחם אב. ועילוי מיוחד בר"ח מנחם אב בשנה זו, מצד החידוש דכללות השנה שנת תשמח ותשמח ושנת הקהל השייכים לענין השמחה ד"מועד".

בתפילה ובברכת המזון: יעלה ויבוא. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בברכת המזון: הרחמן לראש חודש.

במעין שלש: "זוכרנו לטובה ביום ראש החודש הזה". דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח. בשחרית: חצי הלל²²⁴. ואברהם זקן וגו'. קדיש תתקבל. שיר של יום. הושיענו. ברכי נפשי. קדיש יתום. קריאת התורה.

בקריאת התורה: ארבעה קרואים בפרשה של ר"ח. לכהן קוראים שלשה פסוקים עד "עלה תמיד". ללוי חוזרים וקוראים מפסוק "ואמרת להם" עד "רביעית ההין". לשלישי ממשיכין מן "עלת תמיד" עד "ונסכה". לרביעי מן "ובראשי חדשיכם" עד סוף הפרשה. חצי קדיש. הגבהה וגלילה. אחר הגבהה וגלילה: אשרי ובא לציון (ואין הש"צ מסיים בקול), אחר כך יהללו, ואחר החזרת ספר תורה להיכל – חליצת התפילין והנחת תפלין דר"ת, [מזמור תהלים ע"י הש"צ לפני קדיש], חצי קדיש, מוסף²²⁵.

הלכתא למשיחא: מוסף ר"ח (2 פרים, איל, 7 כבשים לעולה, ושעיר לחטאת).

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יעלו לרגל לא רק שלש פעמים בשנה, אלא "מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו".

222 נעתק מאג"ק ח"ב ע' ריג. ושם: אמרתי בהתעודות דשבת מברכים מנ"א וכו'.

223 סה"ש תשנ"ב ע' 123.

224 בנוגע לברכת הלל כשאין גומרין הלל – ראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשנ.

225 בנוגע להוראה מפי השמועה ע"ד אמירת "קוה" ו"אין כאלקיננו" בר"ח מתוך סדר התפלה לשבת בסידור, ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יט'קצו.

מצוה להרבות בסעודת ראש חודש.

"מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש"י, ואפשר להוסיף עם עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן כמספר שנות חייו, ואם הקאפיטל מחזיק פחות מ"ב פסוקים, וכן בשנת העיבור, אז כופלים שיעלה כמספר חדשי השנה ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים בכל ר"ח".

יום ועש"ק פרשת דברים, ג' מנחם-אב

העברת הסדרה שמו"ת - פ' דברים.

לכבוד שבת, לובשים בגדים מכובסים כמו בשאר שבתות (ומ"מ בגדים חדשים אסור²²⁶). ואפשר להחליף הבגדים אחר חצות, בשעה שמחליפים בכל ערב שבת (ואין צריך להמתין עד סמוך לשבת ממש). וכן פורסים מפה מכובסת על השולחנות אבל להחליף סדינים למכובסים נהגו איסור. וכן יש לפרוס מפה נקיה על השולחן לכבוד שבת.

מותר ליטול צפרניים היום²²⁷.

באם יש צורך, מותר לטעום את מאכלי שבת הברייתם תוך כדי הכנתם, ובלבד שיפלוט ולא יבלע. מותר להאכיל בשר לקטנים, אפילו בני שש ומעלה, כל שלא הורגלו לחכות בימי הקיץ הארוכים עד אחר מעריב, ודרכם לאכול סעודת שבת כשעה או שתיים קודם קבלת שבת²²⁸.

מתרחצים לכבוד שבת כרגיל (בחמין ועם סבון)²²⁹.

226 ואם אין לו בגדים מכובסים - מותר גם בחדשים (אם אינם חשובים לברך שהחינו. וראה משנ"ב סתקנ"א סק"ט) - ראה מהשנ"ב סתקנ"א בבה"ל ס"ד ד"ה כלים, שכתונת אפילו חדשה מותר בשבת חזון. ובשו"ת אג"מ או"ח ח"ג ס"פ מבאר, דמיידי באין לו בגדים מכובסים. ואף שנזכר שם רק כתונת - היינו למנהגם להחליף לשבת חזון רק הכתונת. וכ"כ בכה"ח סתקנ"א סקפ"ט.

227 ואפי' להאוסרים מר"ח - הותר לכבוד שבת. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' תשפ"ה וסי' ה"לה. ושי"נ. 228 ובלקט יוסף ע' 110 להתיר לקטנים לאכול בע"ש אחר חצות כשחל (ערב - כ"ה בהגמ"נ שם) ת"ב בשבת. וראה בא"ר סתקנ"א סקכ"ד שהוא ממש קדושת שבת. והב"ד בבגדי יגיע סק"א והנהגות אמרי ברוך למג"א סק"א ובכה"ח ס"ק קנה. ועוד, ומשמע בא"ר להתיר גם כשהגיעו לחינוך. ובהנהגות אמרי ברוך שהטעם להתיר כיון שנתבשל בהיתר. והוא מחודש. ולמעשה, קשה להתיר שהרי במג"א שם פי' באו"א בעובדא הנ"ל. וראה משה"ק עליו בא"ר. ובפמ"ג בא"א סק"ב הביא נוסחא דקאי בע"פ שחל בשבת. וגם בלקט יוסף כתב שהנהיג לקטנים ולא מיחה ביהם, ומשמע דלא שריתא לכתחילה דא"ל. ובסו"ד, שאמר בשם ה"ר אנשי"ל אנושיל קודם שימחה בידם. ואם קאי ארישא (ולא אטעימת נשים מהקדירה שלאחריו), נמצא דתליא בפלוגתא.

ועוד, שגם בנוגע לרחיצה כתב בלבוש סתקנ"א ס"ט"ו. שיהא סמוך לשבת. ובאמת, מקורו טהור בס' הפרנס סרע"א, הובא בשו"ת מהר"ל ס"ט"ו, ובב"י סוסי' תקנא ובד"מ ס"ק, ועוד בנוגע לרחיצת הראש. (והוא דלא כפמ"ג במ"ד סקט"ז, וכ"כ משמו במשנ"ב בבה"ל לט"ז ד"ה בחמיפת, הבע"ש שחל בערב ת"ב לכתחילה זהו שיהא קודם חצות. ולא נהגו כוותיהו. ובס' הפרנס מפורש גם בנוגע לעת"ב שיהא סמוך לשבת. וצ"ע מ"ט חשש הפמ"ג להחמיר איפכא שיהא דוקא קודם חצות. ואולי הוא מחמת דעת הרמב"ן בתוה"א, הביאו הט"ז סתקנ"ג סק"א, שאיסור רחיצה הוא מערב ת"ב בסעודה המפסקת, דהנאה דרחיצה היא הנאה דלאחר שעה ונראה כרוחץ בת"ב. (ובט"ז העתיק "כרוחץ לצורך ת"ב". ואינו מובן). וצ"ע, דהא לא קייל"ן הכי. וגם הרמב"ן, כשחל ת"ב בשבת אין טעם להחמיר. ואיפכא איכא למימר, שכיון שרחיצה הנאה דלאחר שעה עדיף שיהא סמוך לשבת, שתבוא הנאה בשבת. וגם לדידן שנוהגים בדברים שבצינעא, לא החמירו במקום מצוה כבליל טבילה. והה"נ שאין להחמיר ברחיצה במקום מצוה דכבוד שבת. ואף דהכא אפשר גם קודם חצות, וליכא ביטול מצוה, מ"מ מחמת כבוד שבת בכלל עדיף שיהא סמוך יותר לשבת).

229 וכבר ורשימו בטעמא דמילתא שלא נהגו להחמיר שלא לרוחץ בחמין, אף שבעבר נהגו להחמיר בזה (וראה ליקוטי סיפורים פערלאו מהדורת תש"ב - ע' קפד), שבמינו זמנא חפיתת הראש למי שרגיל בכך, שרגילים כולם לרוחץ בחמין כל ע"ש, ואין לך עני מישראל שאינו רוחץ בחמין בע"ש. (ועדיף זמנים, שלא כולם היו רגילים בדבר. ולהעיר שבמג"א סקמ"א השמיט ל' הלבוש סט"ז באיסור חפיפה בבורית שהוא אפי' להרגיל בכך. ויש שהתירו להדיא גם בזה. ולהעיר מהסברא שבמנהגי מהר"ל לגבי חפיפת הראש (בצונן), דמאחר דרגיל לחפוף בע"ש מתקין חולי אצלו). וכבר כתבו כמה פוסקים כבר בזמנם שחומרא יתירה היא, ושאינן המנהג יאות כ"כ לבלטל הרחיצה בע"ש ולא שכבר נתפשט המנהג (ראה שו"ת מהרש"ל סצ"ב. ב"ח סתקנ"א ד"ה ואם - הובאו בט"ז שם סקט"ז). ובפרט, לדידן שלובשים בגדי שבת בשבת חזון, מטעמא שלצורך מו"ת לא גזרו (ראה שו"ת תשוה"נ ח"ד סי' קכט).

והמנהג להקל הובא כבר במשמרת שלום ס"מ ס"א (שרחיצה מצוה היא מחז"ל ואין למנוע ממנה כיון שלא נזכר בפי' בגמרא ופוסקים לאיסור, ובפרט כי ע"פ הסוד אין לעשות שום שינוי). וראה גם מש"כ הגר"א העניקין (בהסכמה לס' נחמת יוסף. והיא לו נדפס"ה בתשובות איברא סי' י ובגבורות אליהו או"ח סל"ז סק"ד) שבמדינת זו הכל בגדר איסטנסיים בזה, ודיינו להחמיר בשאר ימים ולא בע"ש חזון, ושכן ראה נוהגים חסידים ברייסין. וכן נהגו בצאנז ובקראקא (ראה קובץ עץ חיים באבוב גל' כה). וכ"כ להקל בשערים מצויינים בהלכה לאאזמור' סי' קכב סק"ג, עיי"ש טעמו. וכן בשם הגרמ"פ (בשו"ת רבבות אפרים ח"ג שש"נ ובשמעתא דמשה שמועות סתקנ"א סקל"ו). וראה מסורת משה ח"ג שסט"ז סכ"ד הגר"א. ושם שש"ז, שכן נהג בעצמו. וכן המנהג בכ"מ, ולא רק אצל עדת החסידים (ראה גם קובץ הלכות קימנצקי ביהמ"צ פ"ד ס"ה. שושנת ישראל פי"ב ס"ב. ועוד). וגם בערוה"ש סתקנ"א סל"ו נראה שנהגו להקל במקומו בזה (אלא דלא ינחא ל' בהכ"ו). וראה שו"ת שלמת חיים סש"ג. והאריך בזה בקובץ בית אהרן וישראל גל' לו וגל' קסח. וראה רשימת הרמ"ז ע"ה גרינגלאס

הולכים למקוה לכבוד שבת.

הדלקת נרות שבת קודש בשעה: 8:03 (18 דקות לפני השקיעה).

יום שבת קודש פרשת דברים, שבת חזון, ד' מנחם-אב

ביום זה התחיל נחמי' והעולים אתו לבנות חומת ירושלים²³⁰.

שבת חזון

באור התורה (בסוף הרשימות על מגילת איכה²³¹), ונזכר בכמה שיחות קודש: "ומחזון ותחזינה עינינו". ובהערת כ"ק אד"ש שם: כנראה הכונה אשר משבת חזון יהי' ותחזינה עינינו כו'. והיינו, לא ראיית המקדש מרחוק (כדלקמן), כי אם, ראי' חושיית בקירוב מקום ממש דבית-מקדש כפשוטו בעוה"ז הגשמי.

בביאור הפנימי של השם "שבת חזון" (שבפשוטות הוא ע"ש ההפטרס), ידוע מה שהביא הרה"ח הנודע ר' הלל מפאריטש "בשם הרב מבאָרדיטשוב נבג"ם²³², ד"שבת חזון" הוא מלשון מחזה, "שמראין לכאו"א מישראל המקדש דל-עתידי מרחוק" ומביא שם משל לבאר זה וז"ל: "משל. מאב שיש לו בן יקר ועשה לו מלבוש יקר להתלבש בו ומצד שלא נזהר הבן באותו בגד ועשה מעשים אשר לא יעשו קרע אותו לכמה קרעים. ועשה לו פעם שני לבוש יקר וקרע אותו ג"כ. מה עשה האב עשה לו לבוש שלישי ולא נתן לו ללבוש אותו רק גנזו ולפרקים ידועים הוא מראה לו הלבוש ואומר לו ראה שאם תתנהג בדרך הישר יתן לך לבוש זה ללבוש אותו [ומצד זה מרגילו לילך בדרך הישר עד שידע בו שנעשה אצלו כמו טבע אז יתן לו הלבוש להלביש אותו כי אז אינו ירא ממנו פן יחזור לסורו מאחר שנעשה כמו טבעית כו'] וזהו ענין שבת חזון ל' מחזה שמראין לכאו"א מישראל המקדש דלעתידי מרחוק כו' וד"ל". ונתבאר בריבוי שיחות קודש²³³, כדלהלן.

בר"ד משיחת ש"פ דברים שבת חזון תש"מ: דעם "מקדש דלעתידי" וואס מ'באוויזט שבת חזון, באוויזט מען ניט נאר צו יעלי' הנביא, אדער צו שאר הנביאים, נאר אויך לכאו"א מישראל. אמת טאקע אז פריער האט מען דאס באוויזן צו א נביא, בכדי עס זאל זיין דער פתח את הדרך, אבער דערנאך דורך דעם נביא באוויזט מען דאס לכאו"א. און דאס באוויזט מען לכאו"א ניט דעם ביהמ"ק וואס משיח וועט בויען לע"ל, יבנה ביהמ"ק במקומו, לשון עתידי [אדער (בלשון הרמב"ם) "ובנה מקדש במקומו", וואס אויך "ובנה" איז לשון עתידי], נאר דעם בית המקדש פון דעם אויבערשטן וואס איז "בנוי ומשוכלל", דער "מקדש אד' כוננו ידיך". וואס דער ביהמ"ק וואס משיח וועט בויען איז אויך א דרגא נעלית ביותר, כמובן דערפון וואס בכלל וועט משיח זיין דער נבחר מכל מין האנושי, און ער איז בחי' יחידה, און דערנאך וועלן אין אים צוקומען די אלע עליות פון "הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו", און "יכון כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה", און "ילחם מלחמות ה' וינצח", אתכפיא און אתהפכא, ולאחרי כל זה וועט זיין "בנה מקדש במקומו", איז דאך פארשטאנדיק דער גודל העילוי וואס וועט זיין אין דעם ביהמ"ק שיבנה משיח. אבער אעפ"כ באוויזט מען לכאו"א בשבת חזון ניט דעם ביהמ"ק וואס משיח וועט בויען, נאר דעם ביהמ"ק בנוי פון דעם אויבערשטן, "מקדש אד' כוננו ידיך", וואס דער ביהמ"ק איז באין ערוך העכער פאר דעם ביהמ"ק שיבנה משיח. און דאס באוויזט מען לכאו"א דא למטה מיט דער כוונה, אז דאס זאל אים מעורר זיין אז ער זאל טאן דעם "קב שלו" אין אויפבויען דעם ביהמ"ק.

בתורה רבינוביץ סיון תשס"ד ע' 17.

והנה י"א להחמיר לרוחץ רק סמוך לשבת – ראה בהערה הקודמת. וכ"כ בהליכות שלמה פי"ד הע' 63. אבל לא הובא ד"ז בנו"כ השו"ע בנוגע לחפיפת הראש. ואדוברה, יש החמירו שיהא לפני חצות דוקא, כנ"ל שם.

230) במעלת יום זה וההוראות בנוגע לימים אלו – ימי הכנה לבנין בית שלישי – ראה בשיחת ש"פ דברים תשל"ה (שיחו"ק ע' 359 ואילך).

231) אוה"ת נ"ך ח"ב ע' א'צז.

232) הובא בהערה באוה"ת שם. שינויי נוסח בין כת"י הר"ה להנעתק באוה"ת – ראה לקוש חכ"ט ע' 18 הע' 3. חע' 19 הע' 14. חל"ט ע' 8 הע' 4. שם ע' 9 הע' 24.

233) כו"כ שיחות מוגהות בביאור הנ"ל – ראה לקוש ח"ב ע' 357 ואילך. ח"ט ע' 24 ואילך. חכ"ט ע' 18 ואילך. שם ע' 241 ואילך. חל"ט ע' 9 ואילך. סה"ש תשמ"ט ע' 608. תש"נ ע' 595. תנש"א ע' 723.

כמה אופנים ופרטים במשל הנ"ל נתבארו בשיחות קודש במשך השנים, ולהלן ליקוט חלקי המהבואר בזה:

המקור: לא הובא בדרושי רבותינו נשיאינו, אבל נמצא בהשגחה פרטית בביכל דרושי ר' הלל מפאריטש (תשל"ט); נתגלה ע"י הרב מברדיטשוב שהיתה לו שייכות מיוחדת עם אדה"ז וחסידות חב"ד (לקו"ש ח"ט); א"צ "סמיכה" כו, אבל דבריו הובאו בכמה דרושי חסידות החל מלקוטי תורה, וכן בהשיחות, ובפרט של כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לגודל מעלתו באהבת ישראל (תשל"ל); ה' בקירוב עם אדה"ז (עמד לצדו בעת המחלוקת), ואמר שתורתו היא המשך תורת הבעש"ט והה"מ (תשכ"ט); ידוע ומפורסם גודל מעלתו בענין דאהבת ישראל ולימוד זכות על בני ישראל (תשד"מ); ראה הטוב שבבני"ו ולימד עליהם זכות והכין אותם אל הגאולה, כבפתגם הנ"ל (תשכ"ט); מליץ יושר וממשיך רחמים על בני"ו, ועד שאוה"ע קראו לו "דערבארעמדיקער" (תשמ"ג); ענינו ועבודתו – לפעול גאולתן של ישראל (תשמ"ט); שמו מורה על העלם הגלות (יצחק – גבורות), אך מזה דוקא (ע"י המתקת הגבורות) מגיע הגילוי דלעתיד (לוי – ילוה אישי אלי) (שם); הגיע אלינו ע"י ר' הלל מפאריטש, מגדולי חסידי חב"ד (ח"ט), ושליח (כמותו ממש) ושייך כל כולו לאדמו"ר הצ"צ (תשד"מ); ה"ה הר"ה הי' מסור ונתון לרבותינו נשיאינו, ועד לביטול במציאות לגמרי (תשל"ט); צריך ביאור מה שלא הובא ענין זה בדרושי רבותינו נשיאינו, אבל אעפ"כ כך היא אמיתית הענין (שם); מצוה לפרסם דבר זה, ובשם אומרו (תשמ"ח).

הרואים: ישנם יחיד סגולה שרואים בפועל (תשמ"ז); אלו שרואים בפועל ממש אינם זקוקים להסברת וביאור הענין בעת ההתוועדות (תשמ"ב); אף שמראין לכאו"א, צריכים לחפש אחד (או אחדים) שראו המקדש בפועל בשבת חזון (תשל"ט); "לכאו"א" – נאמר בר"ת, שמתפרש גם "לכל אחד ואחת" (תשל"ל); גם לקטנים ולקטנות, הן בשנים והן בידיעות, וממילא צ"ל מובן גם להם (תשמ"י); גם למי שמאיזה סיבה שתהי' לא שמעו ההפטרה (שם); מראין לכאו"א, גם ובעיקר לאלו שהם מלאים מצוות כרמון, שהרי הטעם הוא שייטיב הנהגתו (ח"ט); גם כאלו שלא יודעים ע"ז, ופועל על גופם ונה"ב ללכת בדרך הישר (שם); מחזה הוא ראי' בלשון תרגום, שחודר ונמשך למטה מטה, גם בדרגה שלמטה מלשון הקודש (תשד"מ); מוסבר ע"י משל, שחודר ונמשך גם למי שאינו יכול לתפוס הנמשל (שם); נתגלה לכל בני"ו דוקא בדורות האחרונים, בזמן חושך החזק דעקבתא דמשיחא נתגלה ונדפס (שם); נתגלה לכל בני"ו דוקא בדורות האחרונים, בזמן חושך החזק דעקבתא דמשיחא מחמת ההתקרבות לגאולה, ובדורות האחרונים – ה"ז בגילוי יותר ובפנימיות יותר מבדורות הקודמים, באופן שיוכלו להתבונן ולהעמיק בזה, כיון שאז נמצא בית השלישי (למעלה) יותר בגילוי, שעומד מיד ממש להתגלות למטה (תשמ"ט).

אופנה: מראין המקדש כפי שעומד בנוי ומוכן למעלה (תשל"ג), ובתכלית השלימות והיפוי (עשירי באב תנש"א); לא רק ראייה שכלית, אלא ראייה מוחשית (תשמ"ב); ראיית ביהמ"ק היא גם מצד העולם, שלכן "חזון" הוא בלשון תרגום, ענין העולם כפי שהוא בתורה (תשל"ג); ראייתו של כאו"א מישראל שייכת וקשורה עם ראיית ישע' הנביא, גדול שבנביאים (תשל"ט); "מראין" – מלמעלה, פעולת הקב"ה, נעלה שלא בערך ממה שנברא יכול לראות ולהשיג (חל"ט); מה שאינו רואה בעיני בשר – לפי שמראין רק "מרחוק" (תשל"ט); כמה חילוקי מדרגות בענין הראי' דהנשמה – יחידה שבנפש, ח'י, נשמה, רוח, נפש, אבל לא נפש שבגוף, בעיני בשר (שם); מה שאינו רואה בעיני בשר לפי שעין הגשמי אינו ראוי לראות ביהמ"ק, כיון שלא הגיע שלימות עבודתו, וכשיגמור עבודתו אכן יראה (תשל"ג); אף שטוען שאינו רואה, המזל שלו רואה, ועבודתו לקשר עצמו עם שורש ומזל נשמתו (שם); אף שאינו רואה בעיניו הגשמיים עליו לדעת שנשמתו רואה, ואין זה אלא שעפעפיו מסתירות על העינים מלראות (תשמ"א); אף שידע אינש בנפש' שאינו רואה בעיני בשר – ה"ז כסיפור הידוע, שבגלל שהסוס הוא סוס האם המלאכים אינן מלאכים, וכן כאן – בגלל שנה"ב ועיני בשר אינן רואים מה שמראים לו, היחידה לא רואה! (תשל"ט, ותש"מ); מה שאינו מרגיש אינו נוגע באמיתית הענין, כיון שיועד שהנשמה שלמעלה רואה זאת (תשל"ט); האם בגלל שלא זיכך גופו, ה"ז אומר שהמציאות לא קיימת (תשל"ג); תמוה ביותר, שאף שמקדש העתיד "אינו מפורש ומבואר" רואים בזמן הגלות כל פרטי הדברים, אבל "אזוי אזוי איז די מעשה", זוהי המציאות לאמיתתה (תשד"מ); רואים מיד כל הפרטים דמקדש העתיד, אבל אין מבחינים כ"כ בפרטי הדברים בהבנה והשגחה עד לעת"ל (שם); אף שטוען שאינו רואה מאומה, ואדרבה – רואה חורבן וגלות, ה"ז רק דבר

חיצוני (משל) ולבוש (בגד) והעיקר – המלוּבש בו (הנמשל), וכשרואה הלבוש מלבד (מאיזה סיבה שתהי') יודע שהעיקר – המכוון הפנימי דהחורבן והגלות, ביהמ"ק העתידי (שם); בכל שנה מיתוסף גילוי חדש, שהרי הראיה דשנה הקודמת לא הביאה המקדש למטה בגאולה האמיתית והשלימה, ולכן צ"ל בשנה הבאה גילוי נעלה יותר (תשמ"ז).

זמנה: ראיית המקדש היתה לפני תקנת אמירת הפטורה ד"חזון ישעיה", משבת חזון הראשון מיד לאחר החורבן, והפטורה היא רק ראי' והוכחה (תשמ"ז); דוקא בזמן הירידה הגדולה ביותר בג' השבועות, ושבט שלפני תשעה באב. כי פנימיות הירידה והגלות היא העליה (תשמ"ט); מחזה בלשון ארמי, ענין הרמאות, שמראין לו המקדש גם בגלות, ובפרט בשבת שלפני ת"ב, דרגא הכי תחתונה של רמאות דעוה"ז, כיון שאמיתית מציאות הגלות היא גאולה (תשמ"ט); כבר ברגע הראשון של שבת חזון מראים (שם); בדורות האחרונים בגילוי יותר ובפנימיות יותר מבדורות הקודמים (תשמ"ט).

סיבתה: מצד עצם ענינו של יום השבת שלפני תשעה באב (תשמ"ז), שאז מתגלה התוכן הפנימי ההחורבן – העילוי דבית המקדש השלישי, לפי שבשבת מודגש ביטול החיצוניות לגבי הפנימיות, שהחורבן הו"ע חיצוני שבטל לגבי הפנימיות, הכוונה והתכלית – התחלת בנין חדש (תש"נ); מורה ומדגיש זכותן מעלתן וחובתן של ישראל (תשד"מ).

פעולתה: פועל יותר מבית ראשון ושני (תשמ"ז). ושם, שאף שבת ראשון ושני ניתנו לישראל בפו"מ ועלו שם לרגל וראו גילוי אלקות במשך ריבוי שנים, ולא רק ראי' מרחוק, לא פעלו שתהא הנהגתם בדרך הישר, וראיית המקדש דלעתידי בשבת חזון, אפילו מרחוק, לפני שניתן בפו"מ, פועלת הנהגת בני' בדרך הישר באופן נצחי – ונת' בחל"ט); אף שהגילוי רק "מרחוק" פועל על כל יהודי בפנימיות להיטיב הנהגתו (ח"ט); והתוצאה – שהנהגה זו נעשית אצלו "כמו טבע" (בכ"מ), ובפרטיות – שההתקשרות שלו להקב"ה היא לא רק שייכות כללית, התמסרות בכללות לעבוד ה', אלא גם שייכות פרטית, שחודרת בכל כחותיו הפרטיים, שכל מדותיו נהפכו לקדושה, באופן שכל כח ומדה פרטית קשור לגמרי לה', ולכן נעשה "כמו טבע", שאינו שייך הרגש ח"ו שאינו לה' (חכ"ט); חזון – בלשון ארמי, שפעולתה לא רק בעבודה בתו"צ ובתפלה (עניני לה"ק), אלא גם בעניני העולם, אכו"ש ושאר עניניו (לשון ארמי); מכיון שמאמין שהיחידה שלו רואה – ה"ז פועל התאמתות בידיעה שלו כאילו רואה בעיני בשר (תשמ"מ); כשיהודי זוכה לראות המקדש דלעתידי אין לך שמחה גדולה מזו (תשמ"ז); שמחה והתפעלות בל"ג (שם); ע"י שהנשמה רואה, שהיא חלק אלוהי ממעל ממש, גם מלשון ממשות, ה"ז פועל גם על הגוף שיהי' בשמחה גדולה ביותר למעלה ממדוה"ג (ד"ה ציון במשפט תשמ"ז); ואף שבימי החול נהג ע"פ שו"ע כפי שיש לנהוג בתשעת הימים, מיד בהגיע שבת חזון הנהגתו היא בשמחה, כיון שרואה ביהמ"ק השלישי בנוי (תשל"ה); ואף שגם בשבת בין המצרים צ"ל זהירות בענינים מסויימים בצינעא, אי"ז ענין שבצינעא, כיון שמראין לכאו"א בפרהסיא ובגלוי וממילא נעשית אצלו שמחה גלו' (תשמ"ז); פועל על האדם לחזק עבודתו לעשות מעצמו וד' אמות שלו "מקדש" לה', הכנה ומעין מקדש דלעתידי, ועד – המקדש עצמו, כביכול, ש"אינו זו לעולם" (תשמ"ז); הראי' דעצם הנשמה פועל גם על כוחות הגלויים, שירגיש התעוררות של תשוקה וגעגועים לגאולה (תשל"ב); מעורר להוסיף בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור, ובפרט בצדקה, מתוך ידיעה שעיי"ז יבנה הקב"ה ביהמ"ק בגאולה האמתית והשלימה (תשמ"ט); עיי"ז שהראי' היא רק "מרחוק", ולא בעיני בשר, שהוא ענין של ירידה, נפעלת עלי', "כיתרון האור מן החושך", כמעלת בעלי תשובה לגבי צדיקים גמורים (תשל"ט); מגדילה ומגבירה הכוסף והתשוקה כו' שהמקדש דלעתידי ירד ויתגלה בביהמ"ק שלמטה (תשמ"ו).

העבודה: לא להסתפק בזה שנשיא דורנו רואה את המקדש דלעתידי, אלא על כאו"א להשתדל לראות בעצמו (תשמ"ב); המזל שלו רואה, ועבודתו לקשר עצמו עם שורש ומזל נשמתו (תשד"מ); במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא, ובכחו לגלות המקדש דלעתידי בעוה"ז הגשמי בפועל ממש (שם); להתבונן בשכלו בגודל העילוי דמקדש דלעתידי, וזוה מה שמראים לו בשבת חזון, וההתבוננות תביא בדרך ממילא שיראה בעיניו (שכלו ועד לעיניו) בשר התוצאות (תשמ"ז); באמרו מודה וכו' שהחזרת בי נשמתי יודע ומתבונן שהנשמה שהחזיר לו הקב"ה ביום השבת קודש בהיותה למעלה ראתה ביהמ"ק דלעתידי (שם); ע"י התבוננות המתאימה מיתוסף חידוש בעבודתו ועד לעלוי והוספה באין ערוך לגמרי כפי שהי' מיתוסף אילו ראה המקדש דלעתידי בעיניו ממש! (שם); לא די שעצם הנשמה למעלה רואה, אלא צריך שיבוא בהבנה והשגה כדרישת תורת חסידות חב"ד, ע"י התבוננות בפרטי הענינים דמעלת ביהמ"ק השלישי (בית ראשון – בח' ב, בית שני – עבד נאמן

(דרגת משה), וביהמ"ק השלישי – עבדי דוד (משיח), עד שנעשה זיכוך המוח, ופועל במדות שבלב, ועד לעבודה בפועל ממש (תש"ל); התבוננות בזה ש'מראין . . מרחוק', שהוא עצמו רחוק מזה (ורק מראין מלמעלה) גורמת לו תנועה של ביטול, שעושהו כלי להגילוי מלמעלה, גילוי שלא בערך ממה שנברא יכול לראות ולהשיג (חל"ט).

המשל: נמשך לאדם באופן גלוי, ע"ד לבוש שקרוב יותר להאדם (תנש"א); שחודר בכל כוחותיו הפרטיים, בדוגמת לבוש המותאם למידת המלוּבש (חכ"ט); בלבוש (משא"כ בבית) רואים מיד כל פרטי המלוּבש, אורכו ורחבו, כיון שהוא לפי מדת המלוּבש (תשד"מ), כמו שבביהמ"ק דלעתיד יראו בגילוי פרטי מדרגות "המלוּבש" במקדש שלמטה, בכל חלקי המקדש, ואפי' בעולם – כח הפועל בנפעל, דרגת האלקות הפרטית המלוּבשת בכל פרט ופרט בעולם (חכ"ט).

הקהל: בשיחת שבת חזון תשמ"ח נזכר, שבשנה זו, שנת הקהל, "הקהל את העם האנשים והנשים והטף", כולם באים לביהמ"ק לשמוע פרשיות התורה מפי המלך, "כאילו מפי הגבורה שומעה", כלומר, לא רק שרואים המקדש דלעתיד מרחוק, או אפילו מקרוב, אלא עוד זאת שנכנסים בו בפועל ממש בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו במהרה בימינו ממש.

מצינו בכמה ספרים, ששבת חזון יותר גדול במעלה מכל שבתות השנה²³⁴, ושכל השבת הוא בבחינת רעוא דרעוין.

קבלת שבת: מנגנים לכה דודי כבכל שבת²³⁵. ואדרבה, מתוך שמחה יתירה²³⁶.

הנוהגים לטבול במקוה בכל שבת מותרים לטבול גם בשבת זו.

סימן לקריאת הפרשיות – "צומו וצולו", שתשעה באב לעולם קודם פרשת ואתחנן. והטעם הוא כדי שיקראו פרשת דברים שמתחלת בתוכחותיו של משה קודם ט' באב, כדי להפטיר בה בחזון שהוא תוכחות ישעיה על חורבן.

בספר המנהגים-חב"ד: "בפרשת דברים – הקריאה לכהן מפסיקין פסוק אחד לפני שני, בכדי שלא להתחיל פרשה שני' בפסוק איכה". אבל זה כמה שנים שאין נוהגים כן בבית חיינו²³⁷.

בר"ד משיחת ש"פ ויק"פ תשמ"ג, שלעת"ל יתהפך "איכה אשא לבדי טרחם גו'" למעליותא, שמשנה רבינו, "גואל ראשון הוא גואל אחרון", אכן ישא לבדו, לא בתור טענה ושאלה כי אם בניחותא, כללות עם ישראל, שהיו אז בריבוי גדול ביותר, לאחרי תחיית המתים.

הרב או החשוב שבקהל מפטיר חזון ישעיהו.

ההפטורה קוראים בניגון הרגיל של כל השנה²³⁸.

בכמה שיחות קודש הובא פירוש רלוי"צ מבארדיטשוב בפסוקי ההפטרה למעליותא, ונזכר שר' לוי"צ מבארדיטשוב "האט זיך געקענט איינקערן" עם הפסוקים שבהתחלת ספר ישעיה, ולדוגמא, בפסוק "עם כבד עון", שישאל הוא עם שכל ענין של "עון" הוא כבד לו (ס'איז אים שווער טאן אן עון), כי אין לו כחות וכלים לזה. והיינו, שתמורת "עם כבד עון" כפשוטו ח"ו, נעשה ה"עם" במעמד ומצב שענין ה"עון" (אפילו המחשבה על זה, ועאכו"כ העשי' בפועל ח"ו) הוא "כבד" אצלו, היינו, שקשה (כבד) לו להבין איך יתכן מציאות של עון בעולם.

אומרים אב הרחמים.

234) וראה בר"ד משיחת שבת חזון תשד"מ, ששבת חזון הוא באופן נעלה יותר מסתם שבת בשבתו (מצד העילוי דראיית המקדש בשבת חזון). ובר"ד משיחת שבת חזון תש"ל, שנעלה יותר מכל הימים טובים (מטעם הנ"ל).

235) ראה גם שיחת ש"פ מטות תשי"ד (שיח"ק ע' שסג ואילך), חלקו הובא לעיל בשבת מברכים מנ"א .

236) ראה גם שיחת ש"פ מטו"מ תשל"ג, חלקו הובא לעיל בשבת מברכים מנ"א.

237) ראה מזה בשו"ת באתרא דרב סי' יכה. וש"ג.

238) ודלא כמנהג לקרותה בניגון קינה (ראבי"ה סתקצ"ה – הובא בלקו"ש חכ"ט ע' 9 הע' 11. וראה גם מגן אבות למאירי ענין כד) – ראה ענין המפקד הל' ת"ב בנהר פקוד סוסק"ד. נהר מצרים הל' ת"ב ס"ג. כתר ש"ט (נאגין) ח"ד ע' 72. זה השולחן ח"א סתקנ"א ס"א. שם ח"ב סתקנ"א ס"א. וכן נהגו בכמה ק"ק הספרדים ותימנים ועוד. וראה לפי ספרי ערך שבת (הח'. ושם, דאיסורא קעבדי). שו"ת בית ישראל (הורוויץ) ס"א (והבין כן בכוננת מורה באצבע ע"ח סר"ד (ובפשטות לא מיירי בהכי)). ולהעיר מלדוד אמת סכ"ד ס"א. וראה בשו"ת הרדב"ז ח"ג סתרת"ב.

עושים סיום גם ביום השבת²³⁹. ויש לקשר הסיום בש"ק עם סעודה²⁴⁰.

פרקי אבות פרק ב'.

מוצאי שבת קודש בשעה 9:09.

במוצאי שבת, אם נמשכה סעודתו עד הלילה, ולא התפלל תפילת ערבית עדיין, מותר בבשר ויין, דכיון שאומרים רצה בברכת המזון שייך אצלו שבת. וכל זה כשמתפלל ערבית עם הציבור, אבל אם מתפלל ביחידות, ורוב הקהל כבר התפללו ערבית, נגרו היחיד אחריהם, ויפרוש מבשר ויין²⁴¹.

(239) סה"ש תנש"א ח"ב ע' 708 – בנוגע לשבת ת"ב.

(240) שיחת שבת חזון, ת"ב נדחה תנש"א – שם ע' 733.

(241) הנה, במג"א סתקנ"א סקכ"ו כתב שנגרד אחר הציבור שהתפללו ערבית. ואם מתפלל ערבית במנין אחר, נגרד אחר המנין שמתפלל בו (ראה מהח"ש ועוד).

והנה, פשוט ד' המג"א מיידי שהתפללו הציבור מבעו"י, וקאתי עלה מדין 'עשאו לילה', כדמוכח מכל המ"מ שהביא עד"ז (ראה בפ"י המ"מ בהגהות לכו"ש, גליון מהרש"א ומחה"ש). וכ"מ בהמשך דבריו שכתב עד"ז שה"ה בר"ח, כלומר שהתפללו הציבור ערבית, שבפשוטו ר"ל שאסור גם ביום מה"ט (דלא מסתבר לומר דקמ"ל לאסור בליל ר"ח באמצע סעודתו, דלכא' מילתא דפשיטא היא. וראה שער המפקד הל' ט"ב בנהר פקוד סק"א ד"ה ולידיו). וכ"מ גם בפמ"ג בא"א שם. וכן מוכח מקושיית האחרונים דמ"ש מתפילין, שכתב המג"א (ס"ל סק"ז) שאין היחיד נגרד אחר הציבור (ראה חיי"א כלל קלג סט"ז). פת"ש על אתר, הביאם במשנ"ב בשעה"צ סק"ז. ערך שי למג"א כאן. וליקוט הירושני כאן סק"ה. ס' החיים דלממן. וכ"מ שהק' בהגהות רע"ק או"ח ס"ל. וראה הגהות הגר"י קאפך מכת"י לס"ל ס"ה, נדפס בקובץ אור ישראל גל' ה. ועוד. וראה גם משה"ק באו"א בעזרת ישראל תענית כט, א ד"ה במשנה על המג"א. וכ"ה להדיא במשנ"ב בשי"ת בשעה"צ סק"ז 'כיון שבעצם יום הוא ולא התפלל עדיין'. (וצ"ע במש"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סרפ"ו דנראה דקאי במשנ"ב בני שומשכה סעודתו לתוך הלילה. וי"ל, דקושטא קאמר, שבדעת המתירים צ"ל דמיידי בתרווייהו, גם כשהשיך כבר, כדלקמן). וכן פ' בישו"ת עדות ביהוסף דלממן. וכ"ז שהבין בשד"ח פאת השדה מערכת ביהמ"צ ס"א סקי"א. ומצינו כבר כהן דאן, בס' המחלוקת לבעל שילה"ה ח"ל הפרה ל"ג שא"ע התפללו ערבית בביהמ"צ אע"פ שעדיין היום גדול אסור לאכול בשר. אבל שם כתב לאסור רק כשענה ברכו עם הקהל. (אלא, ש"ל דלא קאי לענין סעודת שבת, שלענין שבת שאני משום תוס"ש, וסעודת מצוה). ולפ"ז, גם דעת המתירים בכה"ג מיידי (ראה לקמן), ואין ראי' להתייר במשכה סעודתו לתוך הלילה.

לאידך, גם אם נפרש במג"א כפשוטו, דמיידי בהתפללו מבעו"י, אין לומר ולהוכיח לאיסור מדבריו בכה"ג שנמשכה סעודתו לתוך הלילה, ובמכ"ש וק"ו, שהרי לילה ממש גרע מדין 'עשאו לילה' – ש"י"ל דהמג"א קאי במי שאינו עומד בסעודה, אבל כשהתחיל בסעודה אינו מפסיק. וכ"ה להדיא בס' החיים למהרש"ק סתקנ"א (ונדפס בהשמטות – ז, ד, ז) שגם להמג"א מותר בכה"ג להמשיך בסעודה. ועוד, שגם אם נאמר שהמג"א מיידי במי שעומד בסעודה (וכ"ה במשנ"ב סק"ו), היינו רק בהתפללו הציבור ערבית, כיון שכולם אסורים בבשר ויין, ואין לו לפרוש מהציבור (ראה משנ"ב בשעה"צ סק"ז), אבל כל שלא התפללו ערבית, שאין כאן דין גרידה להיחיד אחר הציבור, ומותר לו להמשיך בסעודה, וע"כ סעודת מושג"ב (וכ"כ בישו"ת רבבות אפרים עם דעת המג"א).

אמנם, בפמ"ג בא"א סקכ"ז כתב בפ"י ד' המג"א באו"א, שמתחילה כתב שבמו"ש אחר הסעודה גם להמג"א מותר בכוס של ברהמ"ז כל שלא התפלל ערבית. ונראה שהבין שהמג"א מיידי מבעו"י, ושלא בעת הסעודה, ואילו כשעומד בסעודה ונמשכה סעודתו עד הלילה הותר גם בכוס שבמהמ"ז. ושוב כתב שז"א, ושדוחק לומר דהמג"א מיידי בהתפללו מבעו"י. ולפום כבודא בתיריתא מיידי בהתפללו בלילה, אלא שנמשכה סעודת היחיד אחרי שחשיכה (כצ"ל בכונתו), ועכ"ז אסור. (וכת"ש, דש"ש לאסור גם בכוס ברהמ"ז. וצ"ל, שהתכריח לאסור בכוס ברהמ"ז, שהרי י"ל לכוס ברהמ"ז עדיף, ולא נאסר. ואף שלפני הבדלה בלא"ה אסור לשתות, ועכ"ל דמיידי בכוס ברהמ"ז אסור לפני הבדלה ברוג' לברך על כוס – הא בורכא, שהרי נזכר גם בשר, ובהכרח דקאי בתוך סעודתו, ומנין לנו לאסור בכוס של ברכה). וכן בכה"ח סקכ"ב פ"י להדיא בדעת המג"א דמיידי שמשכה סעודתו לתוך הלילה. ובהגהות אמרי ברוך נראה נמי שפ"י דקאי בנמשכה סעודתו לתוך הלילה, שבכה"ג אסור רק בהתפללו הקהל ערבית. [ועיי"ש, שעז"כ המג"א אח"כ ש"יש נמנעים משקיעה"ח, והיינו מסוף שקיעה (לפי"א אבות שם), כלומר שיש נמנעים גם בלא התפללו ערבית, וגם הוא לא התפלל ערבית (כצ"ל לכאז' בכונתו, אף שכתב רק שהוא לא התפלל ערבית). ועד"ז הוא בשד"ח פאת השדה מערכת ביהמ"צ ס"א סק"ג, שגם בסעודה שלישית יש שפורשים משקיעה"ח ואילך (אלא, שלידיו מיידי בתחילת שקיעה (כפי שפ"י בבמ"ג בא"א. אבל לא פ"י להדיא דמיידי בסעודה שלישית), ורק כשהתפלל ערבית. ולדבריו צ"ל שמתחילת ד' המג"א היינו משחשיכה (עיי"ש)). איבאר, שבשו"ת עדות ביהוסף (בן סאמון – ליוורנוו תת"ס) פ"י להיפך ממש, דמיידי בהתפללו מבעו"י, וקולא אתא לאשמועינן, שיש המקילים ונמנעים רק משקיעה"ח ולא לפני"ז, אף שהוא אחר ערבית].

ומצינו כבר בשו"ת יפה נוף לבן דורו דהרמ"א או"ח סצ"ח, שאין להקל בנמשכה סעודתו לתוך הלילה בבשר ויין, מחמת תוס"ש וסעודת מצוה, שהרי אומרים רצה לפי שהסעודה שייכת עדיין לשבת, וטעמו שתוס"ש היינו לעילויא דשבתא ולא לאכחושי שאר מצוה. אמנם, אין הכרח שז"א מתקנתו להלכה למעשה, ותת"ז רק שאין ראי' להקל. ועוד, שלפנ"ז כתב בסגנון של פס"ד, שיש להורות שאם מכוונים לשם מצוה בדיעה הותר להם. וצ"ע אם חזר בו מזה הלכה ועצ"ע.

אלא, שד' הפמ"ג סותרים מש"כ בס"ק שלפנ"ז (סק"ז). וי"ל, שלפמ"ג בדעת המג"א, צדקו שניהם יחדיו, שאסור בבשר ויין גם מבעו"י וגם בלילה. וצ"ע. ואולי תרתי מילי וינהו, שבר"ח קמ"ל מג"א לאסור גם ביום כשהתפללו הציבור ערבית ועשוהו הקהלילה, ואילו בשבת כל שעדיין יום הותר אף שהציבור התפללו ערבית, וי"ל שבהתפללו בלילה אסור אף שמשכה סעודתו לתוך הלילה. ובס"ק שלפ"ז קאי בר"ח. וכ"ז דחוק ביותר. ועצ"ע.

והנה, במשנ"ב הביא דעת החולקים על המג"א, א"ר ודה"ח (נוסף לד' הפמ"ג סקכ"ו שהקשה מדיני אבלות). והנה, בדה"ח (הל' ביהמ"צ ס"ט) משמע להדיא דקאי בהתפללו מבעו"י, ממש"כ לחלק בין ר"ח לשבת, שבר"ח אם התפללו הקהל ערבית עד"ז אסור בבשר ויין, אבל במו"ש מותר (ועד"ז כתב לדייק בשד"ח שם בל' החיי"א, עיי"ש לשלול הדעה שבר"ח מותר). אלא, ש"י"ל, שבמו"ש עדיף מר"ח בתורתו, הן מבעו"י, והן משחשיכה בעומד בסעודה. (וראה ביוסף אומץ (האן) דיני ביהמ"צ סתת"ג, שלענין סעודת מילה נקט שהספק הוא באופן שהתפללו הקהל ערבית, ואילו בסעודת שבת כשנמשכה הסעודה עד הלילה. ועיי"ש מש"כ לחלק בין מנהג היחידים שנוהרים כבר אחר

הבדלה

מבדיל על היין ונותנו לתינוק [ולא לתינוקת] שהגיע לכלל חינוך ברכת הנהנין ולא הגיע עדיין להתאבל על ירושלים, ומכוון להוציא התינוק בברכת בורא פרי הגפן, וישתה התינוק לפחות מלוא לוגמיו²⁴². ואם אין קטן – יכול המבדיל לשתות בעצמו²⁴³, ואין צריך לדקדק שלא לשתות רק רביעית דוקא, ויכול לשתות כל הכוס אפילו מחזיק כמה רביעיות.

אם נתכוון להוציא התינוק בברכה, ושוב לא רצה התינוק לשתות, יברך שוב הגדול וישתה²⁴⁴. מלוה מלכה – סעודתא דדוד מלכא משיחא.

אפילו הנוהגים לאכול בשר בסעודת מלוה מלכה בכל מוצ"ש אין להם לאכול בשר בסעודת מלוה מלכה בט' הימים, ואין צריך התרה למנהגם.

יום ראשון, ה' מנחם אב

יום הסתלקות-הילולא של האריז"ל (ה' מנ"א ש"ב), שנקרא בכ"מ "האריז"ל²⁴⁵ החי²⁴⁶.

י"ז בתמוז, למנהג אחר ר"ח). אמנם, בא"ר סתקנ"א סק"ג תלה הדבר להתיר מחמת שעדיין אומר רצה, ול"כ עדיפא מינה מחמת שעדיין יום הוא, ומשמע דקמ"ל שכיון שאומר רצה גם משחיכה ה"ז בגדר סעודת שבת. וגם אם נדחוק דקאי מבעו"ה, הרי טעם זה דאמירת רצה אהני גם לענין מי שנמשכה סעודתו עד שחיכה. וכן מוכח ממש"כ שמותר לו גם לברך ברהמ"ז על היין, ועכצ"ל דקמ"ל שהותר אף שגמר סעודתו וכבר שחיכה. ודוחק לומר, שלפנ"י מיירי בעומד בסעודה, וכאן קמ"ל להתיר כשגמר סעודתו, אבל עדיין יום. וכן מפורש בבגדי ישע סק"ב ש"תפס על הא"ר, שאין לו לשתות קודם הבדלה כיון שהוא כבר לילה. וכן מוכח במשנ"ב בשעה"צ סקנ"ה (אמנם, לא מיירי שם בהתפללו הקהל ערבית). וראה גם תורת חיים סופר סק"ז.

ובעיוני בספרי המלקטים דדרא בתראה, ראיתי דלא נחתו לכ"ז כלל. ושור' בקובץ בית אהרן וישראל גל' קלב שהעיר לנכון במש"כ בשש"כ פנ"ט סי"ט ובהערות לשם. ומה שהשיב המחבר שם על דבריו – אינה ממין הטענה. ובחלק מהדברים, דברינו עולה בקנה אחד עם דברי הרב הכותב בגל' הנ"ל, ושנינו מתנבאים בסגנון אחד. אלא שוטינו קו מדבריו בכמה פרטים, ומה גם בדברים שהיו בהעלם דבר אצלו, וכאשר עיני המעיין תחזנה מישרים.

ולמעשה, המנהג להקל בכל הנ"ל. וכ"כ בתורת חיים סופר סק"ב ד' דנהוג עלמא כא"ר (ולא נחית לחלק בין מבעו"ה למשחיכה. ושם סק"ד מיירי ודאי משחיכה). וכש"כ הוא משיורי סעודת שבת שיש שהקלו משום הואיל ואישתי אישתי (ראה שד"ח פאת השדה מערכת בימה"צ ס"א סק"ג ובשער המפקד הל' ת"ב בנהר פקוד שם סוסק"א ששק"ט בדעת המנ"א בהנ"ל. וראה גם שו"ת שערי עזרה (טאראב) ח"א או"ח סכ"ד בד' שלחן גבוה שרצה לה"ר מהמנ"א). וראה עדי"ז בשו"ת יבי"א ח"י או"ח סוס"י מ (ונראה שתפס במג"א דמיירי בנמשכה סעודתו לתוך הלילה). ואף שלא קייל"ן הכי, הבו דלא לוסף עלה בנדו"ש שעומד עדיין בסעודה, ושפיר יש להקל. ומ"מ, כשכבר פנה יום, וכבר התפללו רוב הקהל ערבית, ואיהו נמי מתפלל ביחיד, דיאכי תרתי לגריעותא, אף שעומד עדיין בסעודה, קשה להקל נגד ד' המג"א. וראה בקדש פנימה (בעלזא) ח"ב פ"ז.

(242) אמנם, טוב לשתות רביעית לצאת מידי ספק ברכה אחרונה, שמכזיב עד רביעית יש מסתפקים אם צריך לברך ברכה אחרונה. ועדיף להבדיל בעצמו על היין מלהבדיל על מיץ ענבים וליתן לקטן.

(244) שכיון שלא הי' דעת הגדול לשתות ברכתו הראשונה אינה מועילה לו, וה"ז כנמלך. כמו כן, אם הקטן לא שתה מלא לוגמיו, יברך הגדול וישתה כשיעור. ואם לא שתה הגדול, בדיעבד אין צריך לחזור ולהבדיל. ונכון אם אפשר שישמע הבדלה מאחר. ואם לא שתה הקטן כלל, וכן לא הגדול, לא יצא (שצ"ל טעימה ובל"ז אינו מועיל. וראה לקו"ש ח"מ ע' 206). ואם הסיח דעתו או הפסיק, צריך להבדיל שוב (ראה שו"ע אדה"ז סרע"א סכ"א. סי' קצ"ט ד).

הפסיק הקטן בין ברכה לטעימה, חוזר הקטן ומברך וישתה כשיעור. ואם אינו רוצה לשתות, ישתה הגדול. אם חזר הקטן ובירך בפה"ג בעצמו, אין כאן חשש ברכה לבטלה, ואין להגדול לשתות, ויתן לקטן לשתות (שאין לגדול לטעום מחשש ברכה לבטלה, לפי שאין ברכת הגדול לבטלה שהי' נתכוון להוציא, ורק ברכת הקטן לבטלה כיון שכבר יצא ע"י שומע כעונה מהגדול. ואף גם אם הקטן לא ידע שצריך להתכוון לצאת ברכת בפה"ג מהגדול, אין לגדול לטעום כיון שבשעת הברכה לא נתכוון לצאת בעצמו רק להוציא הקטן).

(245) בסה"ש תשמ"ז ח"א ע' 336 הע' 71: תואר נפלא "האריז"ל" ר"ת "האלקי אדוננו רבינו יצחק זכרוננו לברכה".

(246) בביאור תואר הנ"ל – ראה שיחת ה' מנ"א תשל"ז. ע"פ דברים תשל"ט (ושם, שאף שאומרים "ז"ל" ומדגישים מיד "החי", שאף על נשמה בגוף אפשר לומר "זכרוננו לברכה"). תשמ"ח (שהתואר ז"ל מצד ההסתלקות, וביחד עם זה מסיפיים ומדגישים "החי", ענין החיים, ואדרבה – שבה אחי ההקדמה ד"זכרוננו לברכה", שהחיים הוא באופן של הוספה וחוקק ועד בתוקף הכי גדול. ושם, שהתואר "החי" הוא בשייכות לעניני המינוח של האריז"ל – גילוי פנימיות התורה, שכללות התורה היא "חינו וואך מינו", ועאכ"כ פנימיות התורה, ה"מעין" שבתורה, "מים חיים". ושם, גם בנוגע לשמו בשייכות לגאולה). שיחת ה' מנ"א תשמ"ט (הועתק בקיצור בסה"ש תשמ"ט ע' 619 הע' 84. ושם, שהתואר "החי" לא נמצא בנוגע לגדולי ישראל, אפילו אלה שעליהם נאמר ש"לא מתו אלא בעטיו של נחש" (להעיר משיחת ה' מנ"א תנש"א שאצל האריז"ל הוא "ותלית אותו על העץ" כמו אצל הרמ"ק (ראה לקו"ש ח"כ ע' 132 ואילך), ואפילו על אלו שעליהם נאמר "לא מת" בכלל – מעין הגילוי דחיים נצחיים לעל"ת. ועיי"ש עוד ע"ד השייכות לגאולה המרומזת בשמו (ובא"ר) – דגל מחנה אפרים בשלח יד, ח, הובא בלקו"ש ח"ג ע' 872).

ההוראה מהתואר "האריז"ל" – ראה שיחת ש"פ דברים תשמ"ב (שהנהגה בכל עניני עבודת ה' צריכה להיות באופן ד"גבור כארי", ועי"ז ממשיכים בחינת הגבורה שלמעלה כפי שהיא בבחינת גילוי "יבוא ארי", ונשלל הענין ד"הן גבורותי" באופן של צמצום והסתור, ומתבטל הענין ד"ארי" דלעו"ז, זה נבוכדנאצר, ואדרבה – מגלים הכוונה הפנימית, "עלה ארי" במזל ארי' והחריב את איראל", שזהו "על מנת שיבוא

בשלשלת היחס בתחילת לוח "היום יום": "תשל"ו . . להוסיף בנתינת הצדקה לפני תפילות שחרית ומנחה ביחס ליום ה' במנ"א, יום הסתלקות האריז"ל, מעורר ללמוד תורת האריז"ל בימים אלו".

בכמה שיחות ואגרות קודש²⁴⁷ מעורר ע"ד הלימוד וההוראה מהנהגת האריז"ל, שיום זה שעת הכושר במיוחד להתבונן בדרכיו "הורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו", שהיות ונתפרסמו דרכיו, ומספרים לנו ע"ז, וגם לילדים, מובן שזה שייך לנו, ושזו הדרך בה ילד יהודי יכול לצעוד ומחוייב לצעוד. והיינו, הן בהוספה ב"משפט", לימוד התורה, ובפרט – להוסיף בלימוד פנימיות התורה, ענינו של האריז"ל, ביתר שאת ויתר עוז, וכן בקיום המצוות ע"פ כוונות האריז"ל (שההוספה הנפעלת ע"ז היא לא רק באיכות אלא גם בכמות), והן ב"צדקה", ששניהם (תורה וצדקה) בהדגשה מיוחדת אצל האריז"ל. ובפרטיות: שהי' מתגבר כארי בכח בעת שהי' עוסק בתורה עד שהי' נלאה ומזיע, לימוד התורה ביגיעה גדולה, הן בנגלה דתורה והן פנימיות התורה (שלימודו הי' ו' דרכים ע"ד פלפול ודרך שביעי ע"ד הסוד). ובצדקה ובמצוות – לא הי' קמצן כלל, ונתן צדקה בלי חשבונות, שהכניס ידיו לכיס והוציא משם כסף לצדקה או לשלם עבור מצוה, מבלי למנות כמה מטבעות עלו בידו²⁴⁸. וכן בשמחה של מצוה, שזכה לרוה"ק מחמת ששמח בעשיית המצות, ובהקדמת אהבת ישראל לפני התפלה, כהוראתו לקבל מ"ע של ואהבת לרעך כמוך לפני התפלה. ובכללות – הפצת המעיינות חוצה, פנימיות התורה, ענינו של האריז"ל, שעי"ז קאתי מר דא מלכא משיחא. [וכמה פעמים הורה ללמוד מתורתו ולהתפלל וליתן צדקה, ובציבור, על הציון שלו, וכן בכל מקום ומקום].

הלכתא למשיחא: זמן הבאת עצי הכהנים והעם - בחמשה באב, בני פרעוש בן יודא (ממשפחת דוד המלך)²⁴⁹.

יום שלישי, ז' מנחם-אב

בר"ד משיחת ז' מנחם אב תשמ"ט נתבאר, שאודות שבעה במנחם אב איתא בגמרא ש"בשבעה נכנסו נכרים להיכל כו", ומובן בפשטות שאין כוונת הגמרא לגרום ח"ו צער ועגמת נפש ליהודי, אפילו בענין פרטי, ועאכו"כ בענין שנוגע לכלל ישראל, ובזה גופא באופן שנמשך כבר יותר מאלף ותשע מאות שנה מהפעם הראשונה שנכנסו נכרים להיכל, אשר הימים האלה נזכרים ונעשים גו' בכל שנה ושנה. וכוונת הגמרא היא לעורר ע"ד השתדלות נוספת במעשינו ועבודתינו למהר הגאולה ובנין ביהמ"ק, נוסף על ההשתדלות המיוחדת במשך כל ג' השבועות דבין המצרים, ובפרט החל מר"ח מנחם אב, מוסיף והולך מיום ליום, ככל שמתקרבים יותר לתשעה באב, ועאכו"כ החל משבעה באב שבו נכנסו נכרים להיכל. וע"ד המבואר במדרש, בנוגע לכללות ענין החורבן "עלה ארי' כו' והחריב אריאל על מנת שיבוא ארי' כו' ויבנה אריאל", כן הוא גם בנוגע להזכרת ענין החורבן, החל משבעה באב שנכנסו גוים להיכל, בכל שנה ושנה: כשהימים האלה נזכרים ונעשים, ורואים שעברה עוד שנה, ועובר עוד יום ועוד יום, ועדיין לא זכינו כו', ולא רק שעובר יום סתם, אלא שמגיע יום שניתוסף בו ענין מיוחד בלתי רצוי, כבנדו"ד, שבעה באב, שנכנסו נכרים להיכל – הרי זה על מנת (כלשון המדרש) ליתן לכאו"א מיישראל תוספת כח וחיוזוק בתביעה הנפשית מקרב ולב עמוק, שתקוים כבר בפועל ממש ההבטחה ד"בוא ארי' כו' ויבנה אריאל", בנין ביהמ"ק, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י דוד מלכא משיחא.

יום רביעי, ח' מנחם-אב, ערב תשעה באב

לא יטייל ערב תשעה באב²⁵⁰.

ארי' במזל ארי' ויבנה אריאל".

247) מכתבים כלליים (ובכלליים-פרטיים): ה' מנ"א תשל"ב (לקו"ש ח"ט ע' 251). תשמ"ז (חל"ד ע' 231). תשמ"ח (שם ע' 234). וראה גם מכתב כללי-פרטי ה' מנ"א תשכ"ה (לקו"ש ח"ח ע' 359). תשמ"ג (חכ"ד ע' 338).

248) וכן נתינת הצדקה מעומד ב"ואתה מושל בכל". ואופן הצדקה – כמבואר בכתבי האריז"ל שקשורה עם שם הוי', "כי דבר הניתן (הפרוטה שנותן לצדקה) הוא יוד', והיד הנותן יש בה ה' (אצבעות) הוא בחי' ה"א, וזרוע הנותן הוא וא"ו, ויד המקבלו הוא ג"כ ה"א". 249) תענית פ"ד מ"ה. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1105 הע' 9.

250) ובפמ"ג סתרגנ' במש"ק ס"ב כתב דהיינו כל היום. וכ"ה ביוסף אומן סי' תתעב דאין יעלה על לב שום בר ישראל או בת ישראל לילך לטייל ביום שנעשו לאבותינו צרות גדולות וחזקות ועוד היום הזה אנחנו סובלים את הצרות בגלות המר הזה בעוונותינו הרבים

נוהגים שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך [1:02 בקראון הייטס], רק דברים המותרים בתשעה באב. [פרטי הדינים, להלן בדיני תשעה באב]. וכמובן, כ"ז רק כשאפשר בכך²⁵¹.

בנוגע לשיעורים הקבועים – יש להשלים שיעורי חת"ת, רמב"ם וכדומה לפני חצות היום. באם לא השלים יכול ללמוד חת"ת כל היום עד שקיעת החמה²⁵². ונראה שכן הדין גם בנוגע ללימוד הרמב"ם²⁵³.

ברמ"א הובא שהמנהג לאכול סעודה קבועה קודם מנחה ונוהגין להרבות קצת בסעודה ראשונה²⁵⁴. ובמגן אברהם כתב הטעם (נוסף לטעם שברמ"א שלא יזיק להם התענית): מפני שבזמן בית שני ה' יום טוב והיו מרבין בסעודה²⁵⁵, ואף עכשיו לא זזו ממנה להיות לזכרון שיהפך במהרה בימינו

ושיכנה הולכת עמנו בגלות. אבל בכה"ח ס"ק כ' משמע שהאיסור הוא רק אחר חצות.

251) להעיר ממש"כ במאמ"ד סתקנ"ג ס"ב (הותק בחלקו ובשינויים קלים במשנ"ב בבה"ל שם ד"ה ולכן, והובא בלקו"ש ח"ט ע' 43 הע' 53): הוראה זו תמוהה היא בעיני הרבה, וכבר מצאתי לקצת מן האחרונים דצווחו עלה. אמנם הרב מגן אברהם קיים דברי הרמ"א ז"ל וכו'. ואין שיהיה נלענ"ד דאין לחשוף זה לפי שאין לנו טעם נכון לאסור הלימוד [בערב תשעה באב שחל] בשבת כלל. ומש"כ הרב מגן אברהם להחמיר מטעם דיכול ללמוד דברים המותרים ע"כ, אומר אני שאין זה מספיק, לפי שאין אדם לומד אלא מה שלבו חפץ. ועינינו הרואות דכמה ת"ח מתרשלים בלימוד המותר ביום ט"ב, משום דצער הוא להם ללמוד במה שאינם רגילים, וגם אני בער"ה כאחד מהם. ולכן איני חושש לסברא זו ודעתי נוטה להתיר אפילו [בערב תשעה באב שחל] בחול עד סמוך לבין השמשות. ואי לא דמסתפינא מחברותא הוה אמינא דאפילו ביום ט"ב עצמו היה לנו להתיר, דבעו"ה נתקלקלו הדורות וביום ט"ב עצמו מטיילין בשווקים ומשיחין שיחת חולין ואפילו היודעים ספר וקצת הלומדים מקלילין בזה. ופשיטא דבאופן זה טפי הוי עדיף להו ללמוד. וכיוצא בדבר מצינו בירושלמי וכו' א"ר אבא בר ממל אלו היה מי שיתמנה עמי הייתי מותר מלאכה בחוה"מ כלום אסרו אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ושחמין ועוסקין בתורה כדון אינון אוכלין ושותין ופוחזין ע"כ. אף אנו נאמר כלום אסרו [הלימוד] אלא כדי שיהיו יושבין בעיני צער ואבילות ומתוך כך וזכרין ודואגין על חורבן הבית, והנה מטיילין ומשיחין שיחת חולין ומסיחין דעתן מן האבלות ומתוך כך באים לידי שחוק והיתול. אלא דמאחר שאיסור ברור הוא בש"ס ופוסקים פישטא דאין לנו כח להקל ושומר נפשו ירחיק עצמו משחוק והיתול וטויל כדלקמן ס' תקנ"ד ס"א, והשם יכפר בעד השוגגים. אמנם בעט"ב ט"ב להקל כיון שלא הוזכר בש"ס ופוסקים, וכן אני נוהג אף בחול, וסמיכנא בהא על רש"ל ז"ל, עיין ט"ו. ומ"מ מי שמוגש בעצמו ללמוד לחתוך וללמוד דברים המותרים ולא יעמט מפני זה בלימוד, קדוש ימיו צער ואבילות ומתוך כך וזכרין ודואגין ובמועד לכל חי ס"י סק"א: והעיקר הוא שלא יהא בטל מדברי תורה וכבר אפשר ללמוד בפיורש האיכה ואיוב וירמי' ומדרשי רז"ל ופרק אלו מגלחין ובהלכות ת"ב ומי הכניסו לחכם בתגר זה במקום שיוכל להגות במילי דשייכי לאותו היום. אף מה יעשה עם הארץ דאינו יודע כאלו, ולהיות בטל הוא יותר רע ואין דנין אפשר משאי אפשר, ואם יוכל לילך ולשמעו מוסר ואגדה מפי חכם מה טוב ומה נעים. . ומש"כ במטה יהודה לענין אבל וערך השולחן לגבי ת"ב דאם רוצה להיות בטל רשאי יעו"ש, לי הפעוט צריכה רבה, ואני מצטער על הנשים דהם בטילות, והם באו להוסיף על האנשים זה דבר תמוה.

וראה גם עד"ז בערוה"ש שם ס"ד, שיש לסמוך על המקילים בשביל ביטול תורה, ומה שיכול ללמוד דברים המותרים אין זו טענה שאנו רואים בחוש דכיון דמפסיק מלימודו הרגיל אינו לומד עוד.

וראה עד"ז במשנ"ב שם סק"ח. (וראה המסופר בס' החפץ חיים חיינו ופעלו ח"ג ע' 1) תתמו. קונטרס ורפא ירפא בתשובות הגר"ח ע' נט. בדידי הוי עונדא פריעדמאן ספמ"א. שאלת רב ח"ב פ"א ג סמ"ב).

252) ראה לקמן בנוגע לימוד שיעורי חת"ת בתשעה באב עצמו.

253) כיון שהעדר הלימוד בעת"ב הוא רק ממנהגא, ולא מדינא (אף שהובא ברמ"א סוס"ל תקנ"ג, וכן בקדמוני אשכנז, ונתקבל אצל רוה"פ), וחומרא יתירה היא (כמ"ש בביהגר"א שם. ובחיי"א כלל קלד ס"י שהוא חומרא בעלמא, והובאו במשנ"ב סק"ח), ויש שכתבו בכלל לפקפק בדבר (ראה ט"ז סק"ב בשם מהרש"ל. חלילה לי לנהוג כוותיהו. ורואה גם בהערה לעיל). ואיכא נמי דעת ה"ח סתקנ"ד סק"ג בריגיל לחזור הפרשה דהו"ל כסדר היום, ושירי גם בת"ב גופא. וראה גם ברכ"י שם סק"ג בשם זקנו מהר"א אזולאי (אף שכתב לחלוק עליו). וכן התירו כמה פוסקים אפ"ל לאבל בשיעורים קבועים בשבת שבתוך השבעה – ראה לה"פ הובא בבלי"י יו"ד ס' ת סק"ג, ערוה"ש שם ס"ו. (ואבל חלקו עליהם). וראה הסמך אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' בתנ"ג. ונהגו כך בת"ב שחל בשבת – ראה כה"ח סתקנ"ג ססק"ח. ועוד. וכש"כ בעת"ב דקיל טפי. ויש לצרף הסברא להתייר בלהוט אחר התורה, עכ"פ לענין עת"ב שהוא מנהג בעלמא – ראה הגהות אמרי דוד סתקנ"ג שם, הובא באר"ח ספינקא שם סק"ג. וכע"ז בשיעור חוק יעבוד דא"פ בלא"ה, ודין נדר עליו (ראה מג"א סרל"ח סק"א). וגם דבר האבד הוא, ול"ש להשלים, שהרי תשלומין לשיעור קבוע שייך רק בליה שלאחריו (שו"ע או"ח סרל"ח ס"ב). ובפמ"ג בא"א שם, שאם לא השלים בליה ה"ז מעוות לא יוכל לתקון כי ביום שלאחריו מחויב בפ"ע. וראה משנת חכמים, הובא בפת"ש יו"ד סרמ"ו סק"א. אבל במאירי עירובין סה, א, שכל שצריך לפעמים לפי ההכרח לבטל ולחסר ממה שהתנה שלישים ביום הבא או בשבוע הבא. ואולי היינו בתור דבר טעם, השליש חוק לימוד, ולא מחמת גוף הנדר, וגם בזה מיייר באונס דוקא, "לפי ההכרח". ובכלל, אפשר דלא קאי בחוק לימודו מידי יום ביומו, דרך נדר, אלא באמר אשנה פרק זה בכלל לכשידמו. דוחק. ומחזורתא כדמעיקא, שב' פרטים בנדרו, ללמוד קבועות מדי יום, וגם ללמוד איזה דפים בכ"ז, ראה גם עד"ז משנת חכמים שם, ולענין מספר הדפים עדיין חובת השלמה עליו, אף שביטל נדרו ללמוד ביומו, ועבר זמנו). וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב שם, שיש שצידדו להקל גם בימי אבלות, ואף שכתבנו שם לשלול הדברים – מסתיין סק"ג באבלות וישנה בת"ב, לגבי ערב ת"ב שהוא רק ממנהגא.

254) ולהעיר מטור ברקת סתקנ"ב סק"ט, במה שא"צ לזוהר בדיני סעודה המפסקת בשאר סעודות היום: כי כל הדברים הללו הנעשים לזכרון א"צ להיות כמ"פ, רק אחת מזכרת עון. ומה גם שמעשה האדם כך הוא מעורר למעלה ולא נכון להרבות הצער. ומה גם כי ענין האכילה האדם אוכל וכו' נעשה בערך קרבן וכו' מפני כי המאכל הוא גורם כל השבח והיחוד הנזכר אין ראוי למנוע עצמו מענין זה רק בסעודה המפסקת.

255) ובנו"ב (עט"ז על אתר ועוד) הביאו ד' המדרש שהיו אוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת תשעה באב. ובמג"א סנ"א סק"א (ובשו"ע אדה"ז שם ס"א) שבזמן המקדש ה' יו"ט גדול והיו מקריבין תודה.

וידוע, שדעת הרמב"ם בפי"ה מ"ר ר"ה פ"א מ"ש שהיו מענינים בזמן בית שני. אבל פטוה המוסקים זכר"ו ז, א (וא פירש"י ורד"ק שם), וכן

לששון ולשמחה²⁵⁶.

נוהגים להקדים זמן תפלת מנחה בכדי שיוכלו לאכול סעודה המפסקת. [כאן בשכונה מנחה גדולה החל מהשעה 1:37].

אין אומרים תחנון ערב תשעה באב במנחה, משום דאיקרי מועד.

מאמר דא"ח שנאמר בסעודה בערב תשעה באב [בחול] – ראה בהערה²⁵⁷.

דיני סעודה המפסקת

גם אם יודע שלא יתענה בתשעה באב יאכל סעודה המפסקת.

בסעודה המפסקת (אחר חצות), לא יאכל שני תבשילין, כדי להרבות אבל ולזכור חורבן הבית ויצטער עליו. [ולמנהג שאוכלים ביצה מבושלת, כדלקמן, אין לאכול שום תבשיל אחר].

בישל מין אחד בשתי קדרות, אחד בלילתו עבה ואחד בלילתו רכה מקרי שני תבשילין. אבל אם שניהם בשוה אין קפידא לאכול משתי הקדרות.

יש להחמיר ולזיזר מלאכול שני מינים בקדרה אחת, אלא אם כן הוא דבר שדרכו בכך כל השנה כגון מאכל שכל השנה נותנים עליהם בצלים, אבל לאקשי"ן עם גבינה כיון שרוב פעמים אין עושים כן²⁵⁸ ה"ז ב' תבשילין.

מרק ירקות אע"פ שיש כמה מיני ירקות, מותר לאכול בסעודה זו.

תבשיל הנעשה מדבר שנאכל כמות שהוא חי, נקרא תבשיל לענין זה. וכן מאכל צלי או מעושן או מטוגן נקרא תבשיל לענין זה. אבל מותר לאכול פת עם תבשיל²⁵⁹.

מותר להוסיף תבלינים להמאכל שמבשלים לסעודה זו.

לכמה דעות קפה נחשב תבשיל. (וכן נחלקו בחלב מפוסטר, ובמוצרי חלב בכלל). ויש שנהגו להקל, וכתבו ללמד עליהם זכות, שמשקה אינו נקרא תבשיל, וגם אין בקפה משום שררה ועונג, שמקרוב נתפשט בעולם מאד לשתותו ואפי' העניים רגילים בו (ואינו דומה למשקאות של תענוג ומנהג עשירים). ולמעשה יש להחמיר בשתיית קפה ותה, אא"כ לזקוקים לכך, ובכל אופן לכתחלה ראוי למי שאפשר לו שלא לשתות אלא מים בלבד.

מותר לאכול פירות לא מבושלים, אפלו כמה מינים. ומכל מקום נכון למעט הנאותיו בסעודה זו ולא ירבה בפירות ורק יאכל פרי הצריך לו בשביל התענית, וכן לא יאכל סלט ירקות לתענוג. ולא

גמ' ר"ה יח, ב שלא התענוג. ואדרבה, בכ"מ שהיו עושים אותו יו"ט. וי"א שט"ס נפלה בדברי הרמב"ם – ראה שו"ת תשב"ץ ח"ב סרע"א. אלא שבדיני היום גוף כתי" הרמב"ם ונמצא כנ"ל. והאריכו בזה האחרונים – ראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קנז. שו"מ מהד"ק ח"ג סקע"ט. וראה הנסמך בשו"ת יב"א ח"א או"ח סל"ג ואילך וח"ב או"ח סכ"ח. וראה לקו"ש ח"ד ע' 185. חט"ו ע' 416 ובהע' 43. ואכ"מ.

256) ומציין שם לבי" סוס'י תקנז. וראה במחה"ש שפי' הכוונה, דשמעינן דיש לעשות זכר לגואל במהרה בימינו היכא דליכא איסורא ולכן עושים זכר בערב ט' באב ע"י ריבוי סעודה.

257) ד"ה מורי זלה"ה ה'י נוהג – נדפס במאמרי אדה"ז הקצרים ע' תסד. וש"נ. ונז' גם בשיחת ש"פ ואתחנן תשכ"ה. ושם, שלא נתברר אם ה' בסעודה המפסקת או בסעודה שלפ"ז. ועיי"ש השייכות לת"ב.

258) אבל במקום שדרכו בכך כל השנה הרי הוא תבשיל אחד.

וכן מותר לאכול תבשיל ענגבניות וביצים (שקשוקה) ותבשיל עדישים עם אורז במקום שהדרך לבששן כן כל השנה.

259) כפשטו. וכן נהגו בפת וביצה. וכן מבואר בפוסקים שאוכלים פת, ועכ"ז נהגו בביצים או בעדשים (וזהוהו רק שלא לאכול גם שניהם – לבוש שתקנ"ב ס"ה. משנ"ב סק"ג). וראה גם משנ"ב סתקנ"ב סוסק"ב. והטעם, מחמת שפת אינו בכלל תבשיל, כבדיון עירוב תבשילין, לפי שהוא אפוי. וראה מאירי ביצה טז, א: הבישול הוא שם כולל כל מיני הכנות של מאכל חוץ מן הפת הן מעשה קדרה הן צלי הן בער על גבי נחלים הן תיקון כל מאכל. וכפי שמצינו בראשונים שלמדו מדיון ע"ת, ראה מרדכי הל' ת"ב סתרל"ד. ועוד. (ואף להסברא שדג וביצה שעליו כתבשיל א' חשיבא דלא ילפינן מע"ת – אכתי יש ללמוד בעיקר הענין שהאפוי אינו בכלל). ובראשונים סתמו וכתבו רק תבשילין, ותו שברא"ה סוף תענית כתב שאינו אסור אא"כ שם תבשיל עליו. וכ"כ לדינא בא"א מבוטשטש רס"י תקנז, הובא באר"ח ספינקא. ורבותא פרימ"ח א' סשע"ו. אול"צ ח"ג פכ"ח ס"ג. אשרי האישי פ"ע ס"ג. והאריך בזה בארוחתיך למדני ח"ו סצ"ד.

ויש שפירשו באו"א, לפי שהוא עיקר קביעות סעודה (ולפ"ז, שאר מיני מאפה בכלל תבשילין, ראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג שסמ"ט. וראה שו"ת בצה"ח ח"ד סנה"א. ואולי טעמם, שייסוד האיסור בריבוי תבשילין מחמת שיי"ב כבוד ותענוג. והוא דרך חשיבות, כמ"ש בראשונים (רא"ש תענית פ"ד סל"ד, משא"כ פת שיכחא לפי שבכ"י יש לחם, ראה ביצה טז, א. וברש"י שם. וא"כ תלוי בחשיבות, ושאר מיני מאפה דרך תענוג הם. ובלא"ה, מחמת פרישות יש לימנע משאר מיני מאפה. וראה שו"ת עמק הלכה להר"ז וואלף או"ח סי' קמח).

יאכל אחר סעודתו לקינוח דברים שנוהג בהם בשאר פעמים כדי שיתנהג בפרישות. בסעודה זו אסור מן הדין לאכול בשר ולשתות יין (אבל נוהגין לאסור מר"ח וכדלעיל בדיני תשעת הימים).

אפילו בשר דגים נהגו לאסור בסעודה זו.

אף ממשקים [חשובים] אחרים ממעט בשתייתם ממה שרגיל לשתות.

אין לשתות שכר וי"ש בסעודה זו.

אין לאכול מלפפונים חמוצים²⁶⁰ (או שאר ירקות שכובשים אותם במלח או חומץ) בסעודה זו. אסור ללעוס שורש מתוק שקורין לאקרי"ץ (וכל כיו"ב) בערב ט"ב לפי שישאר המתיקות בפיו וכשבולע הרוק בולע המתיקות²⁶¹.

סדר סעודה המפסקת

יושבים על גבי קרקע (ויפסיק בינו לקרקע בדבר שאינו לבוש בו, והוא נמוך (פחות מג' טפחים) – ראה לקמן בדיני תשעה באב). ואינו צריך לחלוץ מנעלי²⁶².

יש ליזהר שלא ישבו שלשה לאכול בסעודה המפסקת, כדי שלא יתחייבו בזימון, אלא כל אחד יש לבדו ויברך לעצמו. ובדיעבד אף אם ישבו שלשה ביחד לא יזמנו שאינה חשובה קביעות.

אוכלים פת וביצה קשה. ולא יאכלו תבשיל אחר כיון שאסור לאכול שני תבשילין בסעודה זו, כדלעיל. נוהגין לטבול הפת והביצה באפר.

טוב להתנות בפירוש שאינו מקבל עליו התענית בגמר הסעודה, ואז מותר לאכול ולשתות עד השקיעה.

אומרים שיר המעלות ואין מזמנים, ומברכים ברכת המזון.

באם שותה מים שלא בסעודה, שלא לצמא, רק כדי שלא יצמא אח"כ, אינו מברך עליו²⁶³.

צריך להפסיק לאכול ולשתות לפני²⁶⁴ שקיעת החמה [כאן בשכונה בשעה 8:05], כי מיד בשקיעת החמה אסור בכל מה שאסור בתשעה באב (כדלקמן).

אם שכח מלברך ברכת המזון עד שחשיכה, לא יאמר נחם בברכת המזון²⁶⁵.

כשחולץ מנעליו יזהר שלא יגע בהם בידיו²⁶⁶. ואם נגע בהם (או בנעלי בד שלובש עתה באם אינם חדשים²⁶⁷) נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו²⁶⁸.

260) שכנה"ג (הגה"ט אות ב) הו"ד בא"ר סי' תקנב סק"ז. שעת"ת שם סק"א. שלחן גבוה שם סק"ג. כה"ח שם סקט"ו. 261) אבל משום בליעת הרוק לבדו אין איסור.

262) שאין אבילות נוהגת עד הלילה ומטעם זה מותר לישב אחר הסעודה על כסא רגיל.

263) כ"ד רה"פ. ותלוי גם אם בא לשלול דוקא בדחנקת' אומצא או שצ"ל דוקא לצמאו. ועכ"פ שיהנה מהמים בעת השתי'. וכן הוכיחו מכ"מ. וכן"ה פשוטות ל' אדה"ז אדה"ז בשו"ע סר"ד סי"ג ובסדר ברה"ג פ"ז ה"ז שאין הנאה לאדם בשתיית המים אלא בשעה שהוא צמא". ואף אם לא יצא מכלל ספק, סב"ל.

264) בענין תוספת לת"ב, ראה בתוד"ב ראה בתוד"ב לקביעה – פסחים נד, ב שת"ב תוספתו מותר. וכן"ה במ"מ תעניות פ"ה ה"ז. והובא לדינא במג"א סתקנ"ג סק"ג. וכן נקטו כל הפוסקים.

אמנם, כפי"ה מ' להרמב"ם תענית פ"ד מ"ו כתב שמוסיפין בת"ב מחול על הקדש. וראה בשו"ת הרדב"ז ח"ד בלשונות הרמב"ם סי' א' תעז שהשיא דבריו לכוונה אחרת, דהיינו שביה"ש שלו אסור. ועדיין צ"ב בפשטות לשונו. ועמדו בזה במנ"ח מ' ש"ג. שפ"א תענית יב, ב ד"ה במשנה. ועוד. ואולי י"ל, שבאמת ספק דרבנן מותר, ונתחדש בת"ב להחמיר בביה"ש מספק מדין תוספת. [ומש"כ בל' "על הקדש" אף שאי"ב קדושה – היינו לפי שנק' מועד, ולעת"ל יהפך לששון ולשמחה וליו"ט].

265) שעת"ת סתקנ"ב סק"ג (וחולק על הלק"ט ח"ב סק"ו, הביאו בנו בלקט הקמח הל' ת"ב (נג, סע"ד). והב"ד בשו"ג סתקנ"ז סק"ו ובשתי"ז סתקנ"ב סק"ט). וכוות'ו הדשע"ת – כ"פ בכה"ח סתקנ"ב סקס"א. ולדין, ודאי דינא הכי, דאנן קייל"ן אפי' באוכל בע"ש וקידש עליו היום ולא אכל משחשיכה שאינו מזכיר של שבת. וכש"כ בנוד"ד (שהרי אפי' בת"ב גופא נסתפקו בזה, והבו דלא לסיף עלה. ואף למ"ד לאומרו בת"ב – א"ז מדין "מעין המאורע", שהרי בת"ב אין קרבן מוסף ואי"ב חובת הזכרת מעין המאורע).

266) מג"א סתקנ"ג סק"ו. ולהעיר משו"ע אדה"ז סקב"ח סכ"ז.

267) כה"ח סתקנ"ד סקע"ג.

268) מחה"ש סתקנ"ג סק"ו. כה"ח סק"ג. ודלא כמשנ"ב סק"ו. ורק באין לו מים יטול בכל מידי דמנקי.

דברים האסורים בתשעה באב

בתשעה באב אסור בכל אלו הדברים כל היום משקיעת החמה עד צאת הכוכבים במוצאי התענית²⁶⁹.

אכילה ושתייה

אכילה ושתייה אסור אפילו במשהו, אבל ליגע באוכלין מותר.

עוברות ומיניקות מתענות בט' באב, ומשלימות כדרך שמתענות ומשלימות ביום כפור. אולם אם הריונה בסיכון או הריונה קשה או שמרגשת חולשה יותר מן הרגיל או שיש חשש שתפסוק החלב תאכל ותשתה כצרכה²⁷⁰.

יולדות כל שלשים יום אינן מתענות.

חולה שהוא חלוש וחש בגופו וצריך לאכול אע"פ שאין בו סכנה מאכילין אותו.

קטנים פטורים מלהתענות.

בעל ברית משלים תעניתו ונותנין הכוס לתינוק לשותות והסעודה עושין בלילה.

אין שוטפים את הפה ביום התענית²⁷¹.

שכח ואכל מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לשם כפרה. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום התענית זה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעית לא נעקרה התענית ממנו ויאמר עננו כרגיל.

הנוסע ממקום למקום צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן²⁷². גם מי שפטור מלהתענות, וכן קטן שיש בו דעת להתאבל, לא יאכל מעדנים רק יאכל מה שצריך לקיום נפשו.

מי שאינו מתענה, יאמר נחם בברכת המזון לפני ובנה ירושלים, ויחתום "מנחם ציון ובונה ירושלים"²⁷³. שכח ולא אמר נחם, יצא ואינו חוזר.

269) ואין מועיל לזה מה שיתפלל מעריב מקודם.

270) ראה הליכות שלמה פט"ז, א-ב ובהערות שם.

271) מי שיש לו צורך מיוחד, כגון שסובל מריח הפה וכדומה, ישטוף פיו בדבר מר (כמו-פה וכדומה) ויכפוף ראשו שלא יבלע. וראה שו"ת באתרא דרב ס' א'תתקפה.

272) באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם. וראה שו"ת באתרא דרב טז'מה.

273) ככתפילה – רמ"א סתקנ"ז ס"א ובמג"א ס"א ק. וראה בבירור הלכה ח"ד סתקנ"ז שהביא מכ"כ מקורות שכן נקטו לדינא.

וראה גם פסקי הסידור (להגרא"ח נאה) אות קפה (לענין יו"כ), שהשיג על שעה"כ פל"ד ס"ט, ודבריו הובאו בקיצור בהגהות לסידור רבינו הזקן ע' ע. והרי גם למאי דחש לדעת החולקים בשו"ע אדה"ז סקפ"ח ס"א – היינו רק לגבי ברכת אשר נתן, משום ברכה לבטלה, אבל אין חשש בהזכרה באמצע הברכה. ובת"ב – קיל טפי מיו"כ, שהרי הוא ממש מתוכן וענין הברכה גם בשאר הימים, וכנוסח הרמב"ם בברכה שלישית דברה"ז שאומר "נחמנו ה"א בירושלים עירך", וחותם "מנחם עמו בבנין ירושלים". וכ"ה בטוש"ע (ודאדה"ז) סקפ"ח ס"ד: "מנחם ציון בבנין ירושלים". וידוע מתלמיד האריז"ל שאמר נחם בכ"י (וראה שיחת ש"פ בהו"ב תשט"ז. ל"ג בעומר תשכ"ב ותשל"ה. ש"פ תצוה תשכ"ז. אחוק"ת תשכ"ח. ש"פ אמור תשל"ז. פסח שני תשמ"ג. ובלקו"ש ח"ג ע' 1003 מפורש שהכוונה לברהמ"ז. אבל ראה לקו"ש חל"ז ע' 138 הע' 67. לקו"ש חכ"ב ע' 330 ואילך. ואיך שיהי, ברהמ"א אתיא בק"ו מתפלה). וראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ג ספ"ד שהאומר נחם בתפלה בכל יום אין מחזירין אותו בדיעבד. ואף גם בט"ז סתרי"ח סק"י שחולק הן בנוגע ליו"כ והן בנוגע לת"ב, איכא למישמע מיני, דת"ב עדיף, ממש"כ בסו"ד "ואף לענין ת"ב נראה כן", ומשמע שאינו כביו"כ.

לעומת שבוש"ז בעי חיי סע"א (הביאו בברכ"י סתקנ"ז סק"ב) כתב הכנה"ג לחלק בין יו"כ לת"ב, כיון שבת"ב אומרים נחם רק הנה המנחה. אבל כבר כתב במג"א סתקנ"ז סק"א, שמדינא אומרו בכל התפלות (וכ"ד רוה"פ, וכפי שהעיר בברכ"י שם על הכנה"ג), ורק ממנהגא אומרים רק במנחה, ובברהמ"ז שאין מנהג אומרו כל היום. ואף גם מש"כ בביהגר"א סתקנ"ז סק"א, דשאני ת"ב שאי"ב קרבן מוסף וממילא אין חובת הזכרת מעין המאורע – אה"ג, שאי"ז מדין מעין המאורע (ראה שפ"א שבת כד, א. ובס' החיים סתקנ"ז, מדין ברכת האבלים בברהמ"ז). ושוב דחה וכתב שהוא מדין מועד. וכבר ביארו בכ"מ, שההזכרה בברהמ"ז הוא "מעין הברכה" ולא מעין המאורע – ראה ברכת מרדכי חנוכה סכ"ז. נזר המלך וגולדברג ס"ה. דברי הקודש מועדים ע' קלט. אגרות הגר"ז ע' מג). וראה עוד בדמשק אליעזר לביהגר"א שם. שדה אליהו שבת כד, א. ועוד.

ומש"כ בט"ז סקפ"ח סק"ג שלא לשנות חתימת הברכה בשבת, שהפתיחה והחתימה צ"ל שוות (והביאו ע"ג בשו"ע אדה"ז שם) – אינו שייך לנד"ד, שבאמת דחמים ונחמה היינו הך, ורק מי שמקפיד לשנות החתימה בשבת, ואינו אומר "בונה ברחמי" דס"ל שאין לבקש דחמים בשבת, גילה דעתו דחמים שאני מנחמה אבל כשמשנה בת"ב בכדי להזכיר נחמת ציון לית לן בה. וכמו שחותמים בברכה

אף שמן הדין מותר לעשן בתענית ציבור למי שרגיל בזה²⁷⁴, בתשעה באב ראוי להחמיר בדבר. ועכ"פ גם מי שדחוק לו מאד כיון שמורגל בו ביותר, יעשן רק בצינעא בתוך ביתו. ויש שכתבו גם בזה להתיר רק אחר חצות. ונקיי הדעת אינם מעשנים כלל בתשעה באב. אבל אם אינו צריך בכך, אין להקל (שיש שכתבו ששומר נפשו ירחק מזה אפילו בד' צומות, וכ"ש בת"ב, והחמירו מאד עד שכתבו שמי שמעשן בת"ב ראוי לנדונו). ובזמננו שנתפרסם גודל הסכנה בעישון, יש להימנע מהעישון גם במשך כל השנה.

רחיצה

רחיצה אסורה בין בחמין בין בצונן; אפלו להושיט אצבעו במים²⁷⁵.

בבוקר נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו²⁷⁶. ולאחר שנגב ידיו ועדין לחות קצת, מעבירם על עיניו. ואם היה לפלוף על גבי עיניו ודרכו לרחצם במים, רוחץ ומעביר.

מותר לשרות מפה במים בערב תשעה באב ומוציאה מן המים והיא מתנגבת – עד שאין בה טופח ע"מ להטפח²⁷⁷ (ובלאו הכי אסור) – ומקנח בה פניו ידיו ורגליו²⁷⁸.

גם הנוהגים לטבול במקוה בכל יום אסורים לטבול בתשעה באב.

נגע במקומות המכוסים נוטל עד קשרי אצבעותיו. היוצא מבית הכסא יגע במקומות המכוסים ויטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו²⁷⁹. באם עומד לפני תפלה – נוטל ידיו גם בלי לגעת במקומות מכוסים.

אם נגע בנעליו, ואפילו בנעלי בד (באם אינם חדשים)²⁸⁰, נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו²⁸¹.

נתלכלך בטיט או בצואה רוחץ מקום המלוכלך לבד.

חולה רוחץ כדרכו.

שלישית בבית האבל (ראה ש"ך י"ד שעי"ט סק"ד).

274 וראה במאורי אור ח"ה בספר עוד למועד פסחים סתע"ח (לא, א – העתיקו בשו"ת זכר יהוסף או"ח סקצ"ח): דברי המחבר הוא (שכנה"ג) שמנדין אותו מי נתן רצועה ומקל בידו על דבר שאינו כלום ואולי במדינתו שישבין בביהכ"ס כל היום כמ"ש בשו"ע לכה החמיר ואיים במקומו בשעת אמירת הקינות. . ומי ביקש זאת ממנו והבו דלא לוסף כי הטפל משכח העיקר מן ההמון שעומדים בט"ב אחר ביהכ"ס כל היום בניגילת הסנדל שאיסור גמור. והוסף על דבריו בשו"ת זכר יהוסף סקצ"ח: אין להחמיר במה שאין בו חשש מדינא. . [ד] הכי שסובר שהוא מעיקר הדין אסור להחמיר. . ועל המדפיסים מוטל להסיר מ"ש בקיצורים בבאר היטב וחי אדם ולכל הפחות להזכיר דברי התשובות בזה ושאינן להחמיר בזה יותר ממשא ומתן דמקילין מדינא אחר חצות. . [נשוב העתיק מש"כ במאורי אור שם] ועל כיוצ"ב נאמר ולא תוסף ולא תגרע כי ריבוי חומרות נוספות שאינם לסייג גורם לגרוע גם במה שמחוייבים מהדין ואולי שהחמיר השיורי במקומו בפרהסיא למלול על דרך שאמרו מנדין על כבוד הרב ובפרט כנודע שהשיורי [בעל שכנה"ג] נכשל אז לבטל לגמרי התענית בט"ב שהאמין לשמועת שקר שהגיע הזמן שיהפך לשמחה וכנודע שמינהו אז ש"ץ שר"י לרב באיזמיר. . ולזה החמיר השיורי לשנה הבאה גם בשאר עיניו שאין מחוייבין מהדין להוציא מלבן של צדוקים הנתעים באותה העת.

ובא"א מבוטשטשטש ססי תקסז (לענין עישון בתענית ציבור בכלל): פשיטא שאין שום פתחון פה על הנוהגים להתיר וגם אותם שכתבו להחמיר היתה כוונתם רק וכו' משא"כ במדינתנו אין שום פתחון פה כל שהוא לחשוש בזה וכו' והמחמירים היתה כוונתם רק למיגרד מילתא מקלות ראש. ובשו"ת מחנה חיים ח"ג או"ח סמ"א (לענין תענית בכלל): דבר זה יהי' גיאות גדולה להשיב בו מה שכבר נתפשט בעולם להתיר וכו' אני מחמיר מנעורי הנהתי כן לעצמי אבל מי ייער לאחרים בשתיית טבאק טבע אנשים אינו שוה בו יש שהוא אצלו חצי חיות ויש שיכול למנוע עצמי וכו' אך לא נאה ולא יאה לשאול עליו לדינא כלל. וראה בארוכה שו"ת יב"א ח"א סל"ג ובחזו"ע דיני ארבע תעניות ע' לב.

ועכ"ז, בהיות שכמה אחרונים החזיקו בתוקף בדעת המחמירים ואף כתבו דברים חריפים למאד (וראה גם במ"ב סר"י סקי"ג מה שגילו מהשמים להר"י אזולאי בדבר), ראוי להחמיר בדאפשר, ככפנים.

275 לצורך הפסק טהרה צריך לשנות קצת שלא תרוחץ רק באותו מקום ובין ירכותי בין בחמין בין בצונן.

276 אף שהטומאה מתפשטת עד מקום חיבור היד לקנה הזרוע "ל אשר בת"ב מפני החלישות שבקדושה אינה מתאוה כ"כ לשרות, וע"ד מש"כ בשו"ע רבנו מהדו"ב בסופה, ומתפשטת רק עד קשרי אצבעותיו. וטעמא דמסתבר הוא" (אג"ק ח"ג ע' קמח).

277 פירוש, כשמניחין דבר אחר עליו אותו דבר הוא טופח ויכול להטפח אחרים.

278 מטעם זה מותר להשתמש בממחטות לחות כל זמן שאינן טופח ע"מ להטפח.

279 והנוהגים בכל השנה ליטול ידיו ג"פ, יכול ליטולן גם היום ג"פ אבל רק עד קשרי אצבעותיו.

אבל אם נכנס לבית הכסא קבוע ולא עשה צרכיו שם ויצא לא יטול ידיו אם נשאר נקיים כבתחלה, רק יש לו נקוטה בצרור או בכותל וכו' אפילו אם מחמיר בכל השנה ליטול ידיו וכו'.

280 כה"ח סתקנ"ד סקע"ג.

281 מחה"ש סתקנ"ג סק"ו. כה"ח סקי"ג. ודלא כמשנ"ב סק"ו. והארכנו מזה בשו"ת בתרא דרב סי' טו'קמב. ורק באין לו מים יטול בכל מידי דמנקי.

כלה אחר נשואיה כל שלשים יום מותרת לרחוץ פניה. נשים המבשלות וצריכות לרחוץ את הבשר מותר אף שממילא רוחצת גם ידה. וכן בהדחת כלים²⁸².

הצריך לאכול לחם בת"ב יטול ידיו עד פרק הזרוע²⁸³ וה"ה למים אחרונים.

סיכה

סיכה בשמן ובמשחות וכדומה לתענוג אסורה. בכלל זה, בושם וכל אבקות וחומרי קוסמטיקה שונות. להעביר זוהמא מותר²⁸⁴. ולכן מותר להשתמש בדאודורנט בלי ריח. כלה אחר נשואיה כל שלשים יום מותרת בסיכה²⁸⁵. מותר להתזיז על גופו דבר נזולי נגד יתושים²⁸⁶. והוא הדין קרם הגנה מהשמש. סיכה לרפואה מותר.

נעילת הסנדל²⁸⁷

אסור לנעול נעלי עור ואפילו מחופים בעור. [ובספר המנהגים חב"ד: "הולכים בקאלאשי"ן או סנדל שאינו של עור. ודלא כהמחמירים].

יולדת כל ל' יום וחולה שהצינה קשה לו ומי שיש לו מכה ברגליו מותרים בנעילת הסנדל. וטוב שיחליפו מנעל של שמאל בימין וכו' (באם אפשר). ובזמנינו שמנעלים שאינם של עור מצויים, כתבו הפוסקים שאין להקל. והוא הדין לקטנים אפילו לא הגיעו לחינוך כיון שמנעלים שאינם של עור מצויים, ראוי לחנכם באיסור נעילת הסנדל.

אם ירדו גשמים ורוצה לילך לביתו מביהכ"נ או להיפך והוא איסטניס²⁸⁸ (דהיינו איש מצונן וה"ה אם הוא איש חלש ויכול להזיק לבריאותו כשילך במקום הגשמים בלא מנעלים) מותר לנעול מנעליו של עור (אם אין לו מנעלים שאינם של עור) – עד שמגיע למקומו.

לבני זוג – צריך לנהוג כל ההרחקות בין בלילה בין ביום²⁸⁹.

282) ומותר להדיחם גם בחמין.

כמו כן, מותר לרחוץ הקטנים שלא הגיעו לכלל חינוך אם רגילים לרוחצם כל יום. ויש שהחמירו להלביש כפפות כשרוחצים אותם, שלא ליהנות מהרחיכה. וראה שו"ת באתרא דרב י'טו. וש"נ.

283) כה"ח שתקנ"ד סקנ"ג.

284) ולא כיהו"כ פ' שאסור, ראה שו"ע ס' תריד ס"א. וראה בשו"ת באתרא דרב ס' כב'תצט.

285) ואפילו להמחמירים ביהו"כ פ', ראה שערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ד זצ"ל סימן קל"ג ס"ק ב, דשאני הכא שרואה אותה. ויש להביא קצת ראי' מזה שבסתרי"ג סקכ"ו (לגבי יוה"כ) כתב המשנ"ב שבוה"ז שאינו רואה אותה כל היום לא שמעתי שנוהגין בזה היתר, ומשמיתו בסתקנ"ד סקכ"ט (לגבי ת"ב).

286) שאינו לתענוג ואדרבה אין בו ריח נעים – שו"ת שבט הקהתי ח"ב ס' קצא סק"ד.

287) באג"ק ח"ד ע"ת, שאף שהאיסור דנעילת הסנדל ביו"כ ובת"ב הוא מטעמים הפכים (וראה אג"ק ח"ג ע' קמח), מ"מ גם בת"ב הענין חדליצת סנדל שהוא למעלה מסנדל. ולהעיר שכעני"ז הוא בזכר דוד מ"ג פנ"ג, עיי"ש.

288) ובערוה"ש שתקנ"ד סט"ז דאע"ג דגבי יוה"כ אין היתר רק לאסטניס, מ"מ בת"ב דרבנן מותר לכל.

289) כ"ה ההרואה המקובלת. וראה ד"מ שתקנ"ד סק"ז. מחה"ש שם סק"ט. משנ"ב שם בשעה"צ סקמ"ד. בא"ח ש"א דברים סכ"ג, והב"ד כה"ח שתקנ"ד סקפ"ה.

וב"מ קצת בשו"ע י"ד סקפ"ד קו"א סק"ב (בדין פרישה בעונת הוסת, לענין שינה במטה אחת וחו"ג, ד"לא דמי ליו"כ ות"ב", כיון שבת"ב האיסור הוא מדינא ולא משום גזירה. ואולי סברתו שהשוו דין ת"ב שהוא מד"ק ליו"כ (ראה שו"ע אדה"ז סתרט"ו ס"א) בכל מילי, וכעין דאורייתא תקון, ומשו"ה ל"ד נמי לאבלות. וראה שם סק"א. ועצ"ע. וראה שו"ע אדה"ז ס"מ ס"ח (והוא במוסגר שם, וידוע בכללי רבינו שכל ספק העמיד במוסגר – ראה שו"ת שארית יהודה או"ח ס"ו, הב"ד בשעה"כ פ"א ס"ב, והובאו באג"ק ח"ב ע' קמ, והל' נדה חיבר לעת זקנותו), ובקו"א לשם (שאין לחלק בין יום ללילה. אבל קאי לענין שינה במטה אחת). וראה שאילת משה קליין סכ"ו פ"ג. ואכ"מ).

ואם חל ל"ט בליל ת"ב תטבול במוצאי ת"ב, ולכתחלה תרחוץ ותחוף מעט בערב תשעה באב ולמוצאי ט"ב חופפת עוד הפעם וצריכה לזוהר מחיצה ושלא תלך יחף לגמרי שידבק בה טיט ורפש. ואם לא רחצה וחפפה בערב תשעה באב יש לה לרחוץ ולחוף במוצאי ת"ב ותשעה שעה אחת בעסק החפיפה. ראה שו"ע שתקנ"ד ס"ח. מ"א סק"י. שו"ת סק"ח. כה"ח סקמ"ג.

מותר להפסיק בטהרה בת"ב אבל הרחיצה צריך לשנות קצת שלא תרחץ רק באותו מקום ובין ירכותיה.

לימוד התורה

אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובתלמוד בהלכות ובאגדות משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב ותינוקות של בית רבן בטלים בו אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה ואם יש ביניהם פסוקי נחמה צריך לדלגם ומותר ללמוד מדרש איכה ופרק אלו מגלחין וכן ללמוד פירוש איכה ופירוש איוב. והוא הדין אגדת החורבן בפרק הניזקין ובפרק חלק ולקרות בחורבן הנזכר ביוסיפון מותר.

אפילו תינוקות של בית רבן בטלים בו ותינוק שמבין מה שהוא אומר מותר ללמוד עמו דברים הרעים.

יש מי שאוסר ללמוד על ידי הרהור²⁹⁰.

אפילו במקום שמותר ללמוד היינו שילמוד בפשוטן של דברים, אבל לא דרך פלפול. וכן אסור ללמוד איזה דרוש או בדרך קשיא או תירוץ אפילו בדברים הרעים מפני ששמחה היא לו.

מותר לקרות כל סדר היום, דהיינו ק"ש וברכותיה וכל מה ששייך לברכת התפלה, ופרשת הקרבנות, ומשנת איזהו מקומן, ומדרש רבי ישמעאל. ובעל קורא מותר לחזור על הפרשה שיקרא בתשעה באב ואפילו במנחה.

גם בתשעה באב יש לערוך סיומים באופן המותר ע"פ שו"ע, בענינים המותרים ללמוד בתשעה באב, כגון מסכת מועד קטן או מסכת שמחות²⁹¹. [ולהעיר, שבר"ד משיחת ער"ח מנ"א תשל"ה, שגם אחרי ביאת משיח יצטרכו לעשות סיום בתשעה באב. וכ"ה בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תשמ"ג, והסיום יערוך בנוכחותו של משיח צדקנו, ובאופן של שמחה גדולה ביחד עם בשר ויין, כסעודת שלמה בשעתו ועוד יותר מזה. ובספר השיחות תש"נ²⁹²: כיון שמשמח צדקנו בודאי יבוא לפני תשעה באב, ותשעה באב יהי' יו"ט הכי גדול, יערכו בתשעה באב "סיום" באופן של משתה גדול ושמחה גדולה. ובהערה: ויש לומר – "סיום" על כללות לימוד התורה בזמן הזה, שהוא הבל ("זכר") בלבד לגבי תורתו של משיח].

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ה' לומד בכל שנה ושנה בתשעה באב איכה רבה וסוגיית רבי יוחנן דפרק הניזקין²⁹³.

290 אף הרהור לאו כדבור דמי שאני הא דעיקר טעמא משום שמחה – משנ"ב סתק"ד סק"ה.

291 ונת' בארוכה בר"ד משיחת ש"פ מטו"מ תש"מ הטעמים בדבר – שהמכרח לאכול מחמת בריאות, לכה"פ ישמע סיום. ועוד, שעצם הענין דעשיית סיום פועלת שמחה, וממילא בת"ב שהוא זמן שבו נמצא בגלוי הענין ד"מפני חטאינו וכו'" וצוים לפעול שיהי' כמה שפחות עצבות ומרירות, ולכן דבר נכון לעשות סיום בדברים המותרים בלימוד, שיע"פ תורה נפעלת בזה ענין השמחה עד כמה ששייך בת"ב (וע"ד אמירת נחם בת"ב אחר חצות בכדי לנחם בני מאבלותם). ועוד זאת, שיע"ז שיעשו סיום יתוסף שילמדו עוד ענין בתורה.

ובר"ד שיתח"ש ע"פ דברים תש"מ נתבאר, שאין להקשות איך אפשר לערוך סיום בתשעה באב והרי יש בזה משום שמחה – לפי שאינו דומה להאיסור בת"ב ללמוד בתורה "במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות" שהם עצמם בגדר "פקודי הוי' ישרים משמחי לב", ובת"ב אסור בשמחה, משא"כ כשלומד בדברים המותרים ומסיים מסכתא בת"ב, אין כוונתו לשמחה שבלימוד זה, שהרי אין לו שמחה מיוחדת מממרא פרטית זו הנלמדת בסיום, וכוונתו היא רק להסיים כשלעצמו, והשמחה שיש בזה אינה אלא תוצאה הבאה לאחר מעשה אחרי הסיום, ולכן הסיום עצמו אינו נחשב לענין של שמחה. ועיי"ש דוגמא לדבר בהלכה (לחלק בין התוצאה הנגרמת מהדבר לעצם הענין), מהמובא בס' החקירה להצ"צ (סד, א) בענין עדות שתחילתה בדיני ממונות, ובדיני ממונות העדים אינם צריכים דרישה וחקירה, אבל יש לה תוצאה בדיני נפשות, ובדיני נפשות צריכים דרישה וחקירה, שכיון שתחילתה של העדות בדיני ממונות אין העדים צריכים דרישה וחקירה, ואי משום שיכול להביא לד"נ אין להחמיר בו כ"כ, דהיינו רק גורם לדבר דד"נ ואינו כהדבר עצמו, דכל גרמא אין בו חומר כמו עצמות הדבר". וראה המסופר ביומן הירל"ג ע"ה משנת תשל"ה (נדפס בהתקשרות גל' תיט), ופרטים נוספים בס' לשמן תן כבוד ע' 55, בקשר להסיום בכותל המערבי בת"ב. וראה צילום המכתב ש"ל מטעם צא"ח ז' מנ"א תשל"ה ("הוראות כ"ק אדמו"ר שליט"א... שהגיעו אמש" – התקשרות גל' שסה).

וראה יתירה מזו במאמר סלאנים ע"ב ע"ו רו (ונדפס בס' שני המאורות (קאמינקא) מהדו"ח ע' 61) בשם הרה"צ מרוזין (אבל בכ"מ נדפס בנ"א). ואולי ילה"ע מדומנתו בשו"ת מהר"ג מברונא סי"ד, שמשמע מדבריו שאפשר לקדש הלבנה גם ב[ליל] ת"ב גופי' (אך שאין מקדשין הלבנה אלא מתוך שמחה. – כמה מהמלקטים העתיקו מדבריו בזה"ל "שנוכל לקדש הלבנה בת"ב גופי'", אבל ל"כ כך בפנים, עיי"ש. ועכ"ז, כ"מ בלשונו). וראה לקו"ש חל"ט ע' 232. ואף שלכא"י יש לקבוע סיום בשעת הכושר, וזמן שמחה, ל"ג משאר תשעת הימים שמפורש שמותר לעשות בהם סיום מסכתא, ואפי' בעת"ב.

292 (חצ"ב ע"ב 579 ובהע' 190.

293 מסכת גיטין דף נה ע"ב – נח ע"א.

חסידות: בלקוטי שיחות²⁹⁴: "מהנכון שהלימוד במעל"ע זה יהי בעניני דיומא וכמחז"ל שואלין ודורשיין בענינו של יום כו' – ברשימות כ"ק אדמו"ר הצ"צ למגילת איכה". ועיי"ש במעלת הלימוד בפנימיות התורה בת"ב²⁹⁵.

בספר השיחות תר"צ²⁹⁶: [כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ] ראה את אדנ"ע לומד דא"ח בט' באב, וכנראה למיגרס בעלמא²⁹⁷.

בנתיב החיים²⁹⁸: שמעתי מהרה"צ המפורסם בשמו ר' הלל פאריטשער שמותר ללמוד בחכמת הקבלה²⁹⁹ בט"ב שאין מוסרין רזי תורה אלא למי שלבו דואג בקרבו עכ"ל³⁰⁰.

בשנת תנש"א אמר כ"ק אד"ש שיחה ביום א', עשירי באב (לפני תפלת ערבית), ונדפסה בספר השיחות תנש"א³⁰¹. וראה שם בהערת המו"ל (בשוה"ג): בשעה 8:35 בערב נכנס כ"ק אדמו"ר שליט"א לבית הכנסת ואמר שיחה וכו'.

אפילו בתשעה באב, שעד שנה שעברה היו בו הגבלות בנוגע ללימוד התורה, ש"אסור לקרות בתורה כו' משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב" – **חייבים ללמוד תורה בכל רגע ורגע**, אלא שהלימוד הוא בחלקי התורה המתאימים ליום זה³⁰². [ובר"ד משיחה הנ"ל (פינחס תש"נ): ולא כפי שהעלו כמה (מספרי האחרונים) "א מאדנער איינפאל פון א גדול ישראל"³⁰³ שבת"ב אין את החיוב של לימוד התורה, ומה שכתוב שישנם דברים שמוותר ללמוד בתשעה באב, אין הכוונה שחייבים ללמוד בהם, אלא כשאחד כבר אמר את כל הקינות וכו' ואינו יכול להירדם, התיירו לו ללמוד ענינים מסויימים בתורה... ומביאים רא' לדבריהם – דאם לא כן היה צריך להיות כתוב בפירוש שהם דברים (שמותרים, וממילא) מחוייבים ללמוד בהם בתשעה באב...]

294 ח"ט ע' 250 (משנת תשל"ל. וראה שם בפרטיות ע"ד משמרות ללימוד. וביומן הריל"ג ע"ה משנת תשל"ה – נדפס בהתקשרות גל' טיט – שנמסר לו ששייך גם השנה (תשל"ה). ובצילום המכתב ש"ל מטעם צא"ח ז' מנ"א תשל"ה (הנ"ל), דהיינו שאר הפרטים שם ולא ע"ד המשמרות ללימוד).

295 וראה סה"מ מלוקט ח"ה ע' של הע' 14 במעלת הלימוד בפנימיות התורה, ובפרט בענין האור, בשבת ת"ב נדחה. 296 ע' 134.

297 ובסה"ש תורת שלום ע' 202: יום א' תשעה באב (נדחה) בשעה 4 נכנסתי לכ"ק אדמו"ר הרה"ק שליט"א מצאתיו כותב דא"ח, וכפי שראיתי התעסק אז בתיקון הדרושים שהגיד, והיינו לא שכתב דרכו בהתעסקות בהענין שעומד בו, כ"א בקונטרס ההגהות, ואפשר דהוי דבר האבוד. ולהעיר שבתורת מנחם "מנחם ציון" ח"ב עמ' 370, שמה שאירע (בשנת עדר"ת) שנמשכה החזרה (במוצ"ש ת"ב נדחה) בלילה (כנ"ל) הוא "דבר פלא".

וראה המסופר בלשמע אזן (מהדורת תש"נ) ע' רטו: א"ז רמ"י נ"ע פלעגט דערציילן, אז ער איז איינמאל געקומען פון ליובאוויטש פון אדמו"ר צ"צ, ער איז נאך געווען א יונגער בחור, האט ביי אים הרה"צ ר' אייזיק האמליער ארומגעפרעגט דעם סדר הנסיעה וכו' . אז עס איז געקומען צו תשעה באב, פרעגט ער: וואו ביסטו געווען? זאגט ער אין קארמע. נו, און וואס האם מען געטאן? זאגט ער: גע'חזר'ט חסידות. זאגט ר' אייזיק: אזוי גרויס ביסטו ביי זיך, ת"ב ריידן חסידות?

298 לדרה"ח סר"ח. ובס' המנהיגים ע' 77 (ומציין לשם): אבל בימי האבלות, ר"ל, לומד פנימיות התורה. וראה שלחן מנחם ח"ו ע' רעג (ונדפס בשלימות בליקוט מענות תשמ"ח ע' 35) במכתב השואל, שלומדים בימי אבלות שיעור חת"ת [ובפשוטו כוונתו לשיעור תניא היומין] ושאר פנימיות התורה.

ולהעיר משעה"מ צ"ב ויחי: וענין עסק התורה בימי האבלות ע"ד הסוד ה' מגמגם בהם לפי שהם משמחי לב ועי' ההפצרה שהיינו מפציצין בו ה' מתחיל להתעסק בהם והי' פוסק באמצע הדרוש. אבל בטעמי המצות שם כתב "ענין עסק התורה **בדיני** האבלות". וכ"ה בנוכח"ק מהרה"ו. ואינו סותר, דאכן מיידי בימי האבלות שהותר אז ללמוד בדיני האבלות, ועכ"ז ה' מגמגם בענין עסק בהם ע"ד הסוד, כנ"ל.

299 ראה המסופר ביומן הריל"ג ע"ה משנת תשל"ה (נדפס בהתקשרות גל' טיט), ופרטים נוספים בס' לשמך תן כבוד ע' 55, ובצילום המכתב ש"ל מטעם צא"ח ז' מנ"א תשל"ה (הנ"ל), בנוגע לחזור מליקוטי הש"ס להאריז"ל עמ"ס ברכות ושבתניא באנה"ק סי"ז, בהסיסם עמ"ס מו"ק בת"ב, (בכלל ו) בכותל המערבי (בפרט).

300 וראה המסופר בתשורה שולביץ-לרנר כ"ד טבת תש"ע ע' 22.

ולהעיר מל' שר"ת מהר"ל סר"א (הביאו בבי' רס"י תקנד) דמשמע מינה להתייר ללמוד עניני תוכחה. וכ"כ המאירי מו"ק בא, א, שלא זו בלבד אלא שראוי לעשות כן. וכל שהכוונה לא לשם לימוד אלא להתעורר מזה מותר – ראה שד"ח אס"ד אבלות סוף סקכ"ה בשם נוה שלום שפ"ד. והביאו בדרכי החיים סט"ו בהגה סק"ד. ומה שאין אומרים פרקי אבות – לפי שנאמר לשם לימוד. וכן הותר תהלים דרך תחינה. והה"ג בדא"ה.

301 ח"ב ע' 721.

302 סה"ש תש"נ ע' 574 ואילך. וראה שיחת יום שמח"ת תש"מ. מקץ תשמ"ה. ועוד.

303 ובר"ד שנדפס בהערות ובאיורים ספר היובל ע' תמט: מ' האט געשריבן א סברה משונה ומזוהר. ועיי"ש הרקע.

ובהנחה אחרת: שסברא זו לא כתובה לא בראשונים ולא באחרונים.³⁰⁴

בר"ד משיחת יום ב' דחה"ס תשנ"ב: ההגבלות – מפני חטאינו – שבתשעה באב שאינם אלא בנוגע ללימוד ענינים מסויימים בתורה, אבל מעצמו מובן שאותם הענינים שיישנו היתר גמור ללמדם, הרי לימודם נעשה חיוב גמור, וזכות גמורה. ואדרבה, דוקא בתשעה באב מחפשים עצות כיצד להפטר מכל עניני תשעה באב, ועד להפרכתו "לששון ושמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו" כפי שהי' בתשעה באב האחרון.

בר"ד משיחת ש"פ דברים תשל"ד³⁰⁵: לכאורה יש להקשות איך ממלאים מה שנחסר ע"י העדר לימוד התורה בתשעה באב? ואין לומר וליישב הענין, שמותר ללמוד דברים המותרים בתשעה באב, שהי' א. ישנן הגבלות בהלימוד המגבילים את הלימוד רק לדברים המסויימים, וממילא חסר ב"בלעולם ילמד אדם במקום שלבו חפץ". ב. גם בדברים המותרים גופא יש לעסוק ללא פלפול וכו', וממילא ישנה הגבלה באיכות הלימוד. (וההגבלה בכמות ואיכות – ג"ז בגדר "ביטול תורה"). והביאור בזה על דרך המבואר בענין האיסור דנטילת ידים בתשעה באב ויום כיפור, שגם בזה מצינו הגבלות "עד קשרי אצבעותיו", ולכאורה מכיון שהנטילה ענינה הסרת הטומאה, איך אפשר לומר שבתשעה באב ויום כיפור חסר בזה. ונתבאר במק"א, שיש בזה ב' אופנים: א. שביו"כ מאירה הקדושה ביותר, ומצד קדושת היום אין צורך בנטילת ידים. ב. ולהיפך, בתשעה באב – הקדושה דבני ישראל היא בחלישות, וממילא אין ה'לעומת זה' מתאמץ להשיג יניקה. (ומה שצריך ליטול ידיו "עד קשרי אצבעותיו" עכ"פ – מפני שבענינים מסויימים דרושה נטילת ידים דוקא). וישנו אופן שלישי: שכיון שהקליפות הם מעשיו של הקב"ה, והרי "רחמיו על כל מעשיו", לכן נתנו להם יניקה, שמזה יש להם קיום. וזהו הטעם לכך שמצינו שניתנו להם כמה ענינים. ולדוגמא: שחמץ מותר במשך כל השנה, וגם בפסח – ישנן הגבלות מסויימות בפרטי דיני בדיקה וביעור ושריפת חמץ, והטעם – בכדי שתהי' יניקה לחיצונים לצורך קיומם. ועד"ה, מה שבית הכסא פטור ממזוזה (שאיין לומר שענין המזוזה נפעל שם מצ"ע ח"ו, ע"ד הביאור בנוגע לתקיעת שופר בר"ה שחל בשבת, שהענין דתק"ש שבר"ה נפעל בשבת ע"י השבת, אלא הביאור בזה הוא), שכיון שענין המזוזה לבטל יניקת החיצונים ולעו"ז, לכן בביה"כ ששם מקומם – לצורך יניקתם וחיותם – א"צ במזוזה, ואדרבה. ועד"ה בנוגע ללימוד התורה בביה"כ. (ומה שמתר לפעמים ללמוד תורה בביה"כ, לאפרושי מאיסורא או לאונסו – שכיון שרואה שישנו

304 וכן נקטו רוב ככל האחרונים. ודעת החולקים, דחוי' קרינו לה. ובכמה פוסקים נזכר להדיא בנוגע לעת"ב שהוא ביטול תורה. ויל"ד. ולהעיר משו"ת חת"ס אה"ע ח"א סוסי' קכא בשם בעל ההפלאה. וכן מוכח בדגו"מ למג"א סתקנ"ד סק"ב שגם לקטנים איכא משום ביטול תורה. ובשו"ת שבת ציון סס"א בנוגע לקטן שהגדיל תוך שבעה, דל"ש חינוך לאבילות שא"כ אתה מטבול מת"ת. (וראה חמ"א כלל קנב סי"ז). וראה גם שו"ת טיאה וייל סי' קיא להתיר שלא להודיע לבן תורה שאמנו נפטרה בכדי שלא יתבטל ז' ימים מלימודו. (והרי מברכים ברכה"ג עם בת"ב, (ובשבה"ל סר"ט מחמת הלימוד ברברים הרעיים). וגרע נשנים, גם להסוברים שלימודם גדר רשות, ושיכולות לומר "וצוני" כיון שצ"פ אנשיים במי"ב בתורה, ובש"כ בת"ב. ואפי' את"ל דבוקים בשפטר לכבוד על ההיתר ללמוד, אף כשאין חובה – יצטרך לברך בכל פעם שמסיח דעתו מלימוד (ראה לקו"ש ח"ד ע' 154 לגבי נשים).

ויש מהאחרונים שצידדו בראיות קלושות שהוא רק רשות. וכבר נדחו דבריהם בקל. וגם בערך השלחן סתקנ"ד ס"א שכ"ב – תיקן הדברים לאחמ"כ במילואים בסוה"ס (תיקון ערך השלחן ט"ו, כקד, ב), וכתב להוכיח משו"ת חכ"צ סי' ק (שהתיר ללמוד משניות לאבל שלא ישב בטל) שכן. ומה שיש שו"ת מהריט"א ש"א ל"ב, ב והרמב"ן בתוה"א ענין אבילות, שהקשו דאבל אסור בת"ת ול"כ שמתר בדברים המותרים – חדא, התם מיידי לאבל ולא בת"ב, ובא ליישב גם להשיטות שאבל אסור גם בדברים הרעים, אבל לדינא שאבל מותר בדברים הרעים ודאי חובה גמורה היא (ערוה"ש י"ד ספ"א ס"א). והרי י"א שבאבל דין בפ"ע דהאנק דום, ולא רק משום צער החורבן כבת"ב, שלכן אסור לגמרי גם בדברים הרעים (ראה מאיירי מו"ק טו, א. המכתם מו"ק כא, א. א. הגהות הרמ"ך קא"מ ח"א אב"ל פ"ה ה"א. ועוד). ועוד, שהריט"א עצמו נסתפק בדבר (החידושי למו"ק כא, א) אם ההיתר שבת"ב ללמוד דברים הרעים קאי גם באבל. וכ"מ בדינתו ממשח"ק (שם טו, א), בטעם האיסור לאבל בת"ת, אף שאינו בדין לפרוק ממנו עומ"ש. וכן גם ברמב"ן שם הביא שנחלקו בדבר ולא הכריע. ובשמחת יהודה (שמחות פ"ו) כתב שדעת הרמב"ן נוטה יותר שאבל אסור בדברים הרעים. ויתירה מזו, שבריטב"א (שם כא, א) כתב שההיתר ללימוד הלכות אבילות לאבל הוא רק "כדי שידע מה לעשות" (ובהערת המהדיר לשם הביא מפי' אחד הקדמונים: "כדי לקיים אבילות כדנינו"), ולא כהדעות שהותרו לגמרי. ועוד שגם ההתמיים י"ל שאבל שגני מת"ב בגדר ההיתר. וכבר כתב דלייק ב"ל הלכות, שבאבל כתב "יכול לעסוק", ואילו בת"ב "קורא הוא", שהיא חובת קריאה ומצות ת"ת. ושו"מ שדרך עד"ה בשו"ת דברי יציב או"ח סר"מ לחלק בין ת"ב לאבל, אבל לא נחית לכל הג"ל.

ובאמת, גם באבל אפי' להוכיח מד' הריטב"א, שיל"פ בכונתו שפטור מת"ת בנוגע לשאר חלקי התורה. (ושו"ר עד"ז ובארוכה בתשובת הגריש"א בצינוי הלכה אבילות ע' שלד). ובסגנון אחר, שחייב בתורה אבל לא בגדר "משמחי לב" שבת"ת (וא"ש גם לת"י בתרא, שבק"ש הותר אף א"י "משמחי לב"). ועו"ל דמיידי במי שאין לו אפשרות לדברים הרעים (קובץ תשובות ח"א סקס"ח. וראה צינוי הלכה אבילות ע' שלג ואילך בהג"ל, ועוד כמה אופנים, ושעפ"י סרו גם שאר הראיות). ועכ"פ, גם אם מצינו סברא כזו (וכ"מ דעת הגאונים בשבה"ל הל' שמחות סכ"ו, שא"א ברכה"ת בת"ב ובאבל, אלא שדחה דבריהם) – אי"ז להלכה למעשה, דאנן קיי"ל להתיר דברים הרעים לאבל, ושחייב בברכה"ת. ומינה, שגם באבל וגם בת"ב חובה גמורה ללמוד תורה. ושור' שהאר"ך בכע"ז בקובץ העו"ב גל' א"מ, עיי"ש.

ענין שצריך לפעול ע"י לימוד התורה, מוכרח שבמצב זה חייב לעשות כן. ועיי"ש, שזהו הטעם מה שהזכיר כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ענין המזוזה, בדרך שלילה, בבית האסורים, שאז ה' צורך בכך – "לאפרושי מאיסורא". ועד"ז, הוא בנוגע להגבלות בת"ב בלימוד התורה, שההגבלות הן – לצורך יניקת וחיות הקליפות, והחובה ללמוד תורה – שבענינים אלו, כיון שרואה אפשרות ללמוד תורה, מוכרח שבפרטים אלו חייב בכך.

שאלת שלום

אסור ליתן שלום בתשעה באב. ואלו שאינם יודעים ונותנים שלום, משיבין אותם בשפה רפה ומודיעים להם שהיום אסור ליתן שלום.

גם לומר צפרא טבא, שבוט טוב וכדומה אסור בת"ב.

מותר לברך לחברו בשאר מיני ברכות כגון אריכות ימים ורפואה והדומה, ואפ' ברכת מז"ט לא מצינו שיהא אסור, דהא רק בשאלות שלום אסור.

אסור לשלוח מתנה לחבירו בתשעה באב³⁰⁶. אבל לעני ובפרט כשהוא תלמיד חכם, לא רק שאין איסור, אדרבה מצוה בדבר, וכל שכן אם שולח מעות להוצאת בני ביתו וכו' ובלאו הכי כבר נהוג בכל תפוצות ישראל לחלק צדקה לעניים ביום תשעה באב.

טיול והיסח הדעת

לא ילך ויטייל בשוק, כדי שלא יבוא לידי שחוק וקלות והיתול³⁰⁷.

לא יקח תינוק בחיקו שמא יבא לידי שחוק³⁰⁸. אבל כשבוכה וצריך להרגיעו הותר³⁰⁹.

שיבה על הארץ

ליל תשעה באב ויומו יושבים לארץ עד חצות (1:03).

ע"פ הקבלה אין לישוב ישר על הקרקע רק יפסיק בדבר שאינו לבוש בו בינו להקרע.

מותר להניח תחתיו שק או כר קטן. וגם יוכל לישוב על ספסל נמוך דהיינו פחות מג' טפחים³¹⁰.

מי שהוא חלוש בבריאותו וכן מעוברת ומינקת בשעת הנקה מותרות לישוב על כסא רגיל³¹¹.

מי שנוסע ברכב מותר לו לישוב כדרכו³¹². וכן בבית הכסא.

בעל הגבהה וכן סנדק יושבים על כסא רגיל.

בספר אמרי פינחס בשם הר"פ מקאריץ: בתשעה באב כשיושבים על הארץ יכולים לפעול אצל

(306) שזהו ככלל שאלת שלום.

(307) שו"ע תקנ"ד, כא. וראה כה"ח שם ס"ק צה.

(308) כ"ה בשו"ע יו"ד ששצ"א ס"א לגבי אבלות. והה"נ בת"ב. וכן להרמב"ם אבל פ"ה הכ"א, שנקט משום טעמא דהאנק דום – הה"נ בת"ב שאסור בש"ש. וכן מובן מביהגר"א סתקנ"ד סכ"א בדין טיול שסמכה לאיסור לקחת תינוק בחיקו. ומצינו כן להדיא בראשונים – בס' מנהג טוב שאין ליקח תינוק בחיקו בת"ב. וכ"כ בבלא יועץ ערך ת"ב. והרי כל המצוות הנהוגות באבל נוהגות בת"ב, עכ"פ ל"ת שבאבל. ואף למש"כ בשו"ת מהר"ם חלאווה ס"י שאין ללמוד ת"ב מאבל – היינו באיסורים ככפית המטה וכדומה, אבל בנדו"ז דמאי ממש לטיול וכבביהגר"א הנ"ל. וכן העלה בתשו"ה ח"ב סרנ"א.

(309) ובוזה נדחית הסברה דשאני ת"ב מאבל, שכולם אבלים, ומי יקחנו – דאה"נ בצריך לכך הותר גם לאבל.

(310) כ"מ בירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה: סמוך לארץ. והובא בבב"י יו"ד ששפ"ז. וראה בפס"ד להצ"צ או"ח סתקנ"ט סק"א, אפ' לענין אבל. וכש"כ בת"ב שהוא רק ממנהג (וראה פמ"ג סתקנ"ט בא"ח סק"ב. וראה פס"ד להצ"צ שם בארוכה). ובמס' סופרים פ"ח ה"ז (לגבי ת"ב): יורדים מספסליהם למטה. ומשמע שאין העיקר שיהא על הארץ. וכבר העירו מרש"י יומא יא, ב ד"ה ולא כלום. תוס' כתובות לא, ב ד"ה רב אשי. ועוד. וראה ילקוט הגרשוני סתקנ"ט סק"א. חיים וברכה שמחות אות י סמ"ז. ערוה"ש ששפ"ז ס"ג. (ובערוה"ש סתקנ"ט ס"ד: לא דוקא על הארץ וכו' ספסל קטן נמוך לארץ). דע"ת שם ס"ב. שם סתקנ"ט ס"ג. ועיי"ש שהביא מפירש"י ישע"י ג (כצ"ל שם), כו: לארץ תשב מגובה לשפלות ישוב וכו' בת"ב. וראה חיים וברכה שם). אמנם לדעתנו אסור שיהא חלל אויר טפח בינו ובין הקרקע (ראה גם חיים וברכה שם), ולא ראינו מקפידים בזה. וברוח חיים פלאגי סתקנ"ב ס"ח ובבא"ח ש"א דברים וכה"ח סתקנ"ב סק"מ החמירו יותר שצ"ל נסר שאינו גבוה טפח. ונראה שהכל לפי הענין, שיהא שינוי דמינכר. וראה גם רוח חיים יו"ד ששפ"ז ס"א. וראה גם בדה"ש ששפ"ז בציונים סק"ב.

והרבה מקילים גם בגבוה יותר, כל שנמוך מהרגיל.

(311) ראה ערוה"ש יו"ד ששפ"ז ס"ג.

(312) ויש שהחמירו לישוב ע"ג קרש המונח ע"ג המושב ברכב. וכן ראינו במעשה רב.

השי"ת מה שצרכים כיון שהשי"ת שורה ג"כ בבחינה זו.

עשיית מלאכה

אין עושיין מלאכה עד חצות (1:03). מי שהוא ירא שמים יש לו להחמיר כל היום³¹³. נהגו להחמיר בכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת, אפילו מעשה הדיוט, אבל דבר שאין בה שיהוי, כגון הדלקת נרות או קשירה וכדומה, מותרת.

כתיבה מותרת בתשעה באב³¹⁴.

מלאכת דבר האבד מותר אבל לא יעשה זה בפרהסיא.

אפילו קודם חצות מותר לעשות מלאכות של צרכי ביתו³¹⁵ אפילו בביתו על ידי גוי. כל העושה מלאכה בתשעה באב, ואפילו לאחר חצות, אינו רואה סימן ברכה מאותן מעות שמרויח מאותה מלאכה. ודוקא כשקובע עצמו למלאכה ומסיח דעתו מהאבילות.

ליל חמישי, ט' מנחם-אב, תשעה-באב

"אין שמחה בא אלא בתשעה באב"³¹⁶

תשעה באב חמשה דברים אירעו בו: נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ. וחרב הבית בראשונה ובשניה. ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורובבות מישראל והיה להם מלך גדול ודימו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא מלך המשיח ונפל ביד הרומיים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן בית המקדש. ובו ביום המוכן לפורענות חרש טורונסורופוס הרשע את ההיכל ואת סביביו לקיים מה שנאמר ציון שדה תחרש.

הלכתא למשיחא: כל הצומות עתידין ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה³¹⁷.

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית): ולעתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות³¹⁸, שלכן הובא בשו"ע הלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום התענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לששון ולשמחה".

בכמה מקומות שלעתיד לבוא יהי' תשעה באב יום טוב הכי גדול, יותר משאר הימים טובים, ויותר משאר הצומות שיהפכו לימים טובים.

באגרות קודש³¹⁹: עס איז באוואוסט דער חסידישער ווארט³²⁰, עבדו את ד' בשמחה, אז אפילו

313 ואף את"ל שהטעם משום היסח הדעת באבלות ל"ש כ"כ אחר חצות היום, איכא נמי לשאר הטעמים (ראה לעיל לפני "דברים האסורים בת"ב" בהערה).

314 אבל המעתיק ספרים בשכר נחלקו הפוסקים, ובמג"א מסיק שאסור.

315 אכן לבנות בנין דאוושא מילתא, אסור.

316 פס"ד פ"י על נהרות בבל בסופו. ויש: לפי שקבעו אבל בזמן הזה ועתידי לפני הקדוש ברוך הוא לעשותו יום טוב שנאמר והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיוגנם. ובמדב"ר (פ"ג, ה' בסופו): אף היא אינה צרה אלא שמחה שבו ביום נולד מנחם.

והעירי מפי' הידוע (קדושת לוי ועוד) במאהו"ל "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה", שזוכה הוא מלשון הזדככות שמזדכך ורואה עתה בשמחה, קצת משמחת ירושלים איך יהי' לעת"ל, שע"י שמצטער ומתאבל על חורבן ירושלים מעורר הגאולה, ולכן זוכה מיד לראות בעוה"ז הנחמות של עתיד, שמראים לו תיכף הנחמות העתידיים. וראה פרי צדיק דברים טז.

317 ההערות וציונים לקטע זה ושלאחריו, תמצא לעיל בדיני שבעה עשר בתמוז.

318 חט"ו שם ע' 416. וראה שם הע' 38.

319 ח"ב ע' רצז.

320 ראה גם שיחת כ' מני"א תשל"ד. ולהעירי משיחת ש"פ ואתחנן תשכ"ח בנוגע לשון המאמר בד"ה נחמו תרכ"ו ע"ד "ההפרש... בין ט' באב לשמח"ת", שלכאורה ה"ז לשון מזור. ועיי"ש הביאור שט"ו באב דומה לשמח"ת, וממילא גם ט' באב שעל ידו בא העילוי דט"ו באב דומה לשמח"ת, רק שבת"ב הוא בקו הירידה והעלם, ובט"ו באב ושמח"ת הוא בקו העל"ה והגילוי.

וכ"ה בס' תורת שמעון השלם (תשע"א) ע' קלא בשם הר"ש מעיריסלאוו, עיי"ש. וכן מסופר על הר"ד לייקעס תלמיד הבעש"ט (אדמור"י טשרנוביל ע' צח). וראה ייטב פנים אבני זכרון לר"ה אות' י, הובא בשיח השדה ס"פ דברים אות קצד.

ולהעיר מעבודת ישראל פ' מסעי (חלקו הועתק באוה"ת, כנ"ל אצלנו בדיני בין המצרים): אפילו בתשעה באב שהוא חושך למראה עין הגם שיש לככות במר נפש על כל אשר מצאתנו ביום ההוא מכל מקום יש לשמח לב המלך בשמחה העתידה שבו יולד מנחם ויגאלנו

תשעה באב – יהפך במהרה לששון ולשמחה – בביאת משיח צדקנו, דארף דער תענית און זאגן קינות, בשעת מעשה זיין אויך בשמחה-געפיל, וואס מען האט דעם גרויסען גליק און מעגליכקייט צו מקיים זיין דעם ציווי מלך מלכי המלכים הקב"ה, און לויט ווי עס [איז] אפגע'פסק'נט געווארן אין רמב"ם סוף הלכות לולב, אז דער וואס פארמיידט זיך פון שמחה, ראוי להפרע ממנו וכו' און דער וואס טוט דאס עבודה גדולה היא כו' עיין שם.

איתא בירושלמי שביום שחרב הבית (ת"ב) "יליד מלכא משיחא". ובפרט ע"פ הידוע שביום הולדתו של אדם מזלו גובר, דלפי זה נמצא, שביום ת"ב מתגבר מזלו של משיח צדקנו, והוא יום מסוגל לענין של ישועה וגאולה. וענין זה נוגע להלכה למעשה, וכמ"ש הרח"ו בשם האריז"ל שזהו מהטעמים שאומרים "פסוקי נחמה" "ביום ט"ב במנחה. . כי אז במנחת ט"ב נולד המשיח הנקרא מנחם", וי"ל שזהו הטעם הפנימי שנק' ט"ב בשם "מועד"³²¹.

בכמה ספרים נזכר ש"כ"א ימי בין המצרים מי"ז בתמוז עד ערב תשעה באב הם כנגד הימים מראש השנה עד הושענא רבה, ותשעה באב – כנגד שמיני עצרת (ושמחת תורה)³²². ועוד מצינו, שתשעת ימים הראשונים של חודש מנחם אב כנגד ימי חג הסוכות, ותשעה באב – כנגד שמחת תורה.

אף שאין להסיח דעת המאבילות³²³, וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה

במהרה וישמח ה' במעשיו.

ובס' מגן אברהם (מטריסק) ס"פ מסעי, שאע"פ שהם ימים הנמוכים בשנה, עכ"ז בת"ב נולד משיח שאז הלידה והתגלות אורו של משיח, ולכן אדרבה היא שעת הכושר שע"י שיתאמץ ויסיר מאתו החשכות יזכה לאור גדול להרגיש האור של מלך המשיח.

(321 לקו"ש הל"ט ע' 8 (משיחות ש"פ דברים תשמ"ז-מ"ח).

(322) כן מצינו בספרים, שעשירי באב כנגד שמחת תורה. ובא"א קצת, ששלשת השבועות על הסדר כנגד שבעת ימי פסח שבועות (וימי תשלומין) וסוכות, ות"ב – כנגד שמע"צ. (ובכ"מ קדום מ"ת ה' י"ז בעשירי באב).

(323) וגדר היסח הדעת – שקבוע עצמו לדבר אחר (ולכן מותר במלאכה שאי"ב מן הדיו. וראה גם בא"א מבושטאש (לענין ת"צ בכלל) בכלל. (כן מוכרח מזה, שבשעת הקינות אסור אפי' לספר דבר ולצאת חוץ, משא"כ בשאר היום).

[הנה, מה שאיסור מלאכה משום היסח"ד הוא רק ממנהגא, וכן נהגו שלא לשחוט ולהכין צרכי סעודה עד צחות מחמת היסח"ד, ואינו מדינה – י"ל של"ש להטיל איסור מלאכה והכנת צרכי סעודה שהם דברים המוכרחים. וראה בהגמ"י תענית פ"ה הי"י ק"ש שהביא מלה שמחות להרמב"ם הדיו דומיא דקניית ירק שהותר בי"ב משום עגמ"ג. וגם אינם היסח"ד בעצמם אלא שנומרים (וחשש שיגרמו) להיסח"ד. ומה"ט גם ממנהגא הותרו אחר הצות. (וסרה ראיית שו"ת משיב נבונים ח"ב סמ"א).

אבל באמת משמע שהיסח"ד גופא אינו אסור מדינה, ורק בדבר שנהגו בה, כדמוכח מזה שאיסור ת"ת הוא רק משום משמחי לב או האנק דום כמפורש בראשונים, ולא משום היסח"ד. וכ"כ להוכיח בשו"ת הר הכרמל ס"ט. וכת"ש לשלול דעת האוסרים ענישון משום היסח"ד. [ובדעת האוסרים הענישון משום היסח"ד – ראה שו"ת דרכי נעם או"ח ס"ט, שנקט בלישנא שמשום חומרו ואבלו של יום ראוי למנוע משחיתות שלא להסיח דעתו מן האבל, הרי לנו שלא אסור (לפי טעם זה) מן הדיו. וראה גם בא"א מבושטאש (לענין ת"צ בכלל) שהמחמירים היתה כוונתם רק למיגדר מילתא מקלות ראש. ויש שאסרו מטעמים אחרים והארכנו לקמן בענין זה. ובסידורו יעב"ץ בשער הדלק ארובה ד' (וכן בספרו מו"ק סתק"ד) כתב דלא גרע מטייל ותענוג ומסיחין דעתן מאבילות. ואין הכרח בדעתו שהיסח"ד אסור מדינה, שהרי התיר שם ארובה"ה כשאינו נעשה להתענוג. ויל"ד דכח"ג א"י"ב היסח"ד. וי"ל במש"כ באזוהו מקומן להחמיר בשעת התפלה דייקא, לפי שבשעת קינות חמור טפי, כ"ל].

אמנם, במהרה"א תענית ל, א כתב בטעם איסור ת"ת שלא ישכח מאבלו, וכ"נ בין השיטין בשו"ת דבר שמואל ס"ט לענין לימוד עם אחרים. וכ"מ גם בל' שו"ת דרכי נעם סו"ט. וכ"מ קצת במאמר סתק"ג סק"ב. וכ"ה בחכמת שלמה סתק"ג ס"א. וכ"כ ביסושי"ה ש"ט פ"ב. אבל אין קו דעת כל הראשונים. (ולענין שבאוה"ח עקב ז, יב משמע בטעם איסור לפי שת"צ צ"ל בשמחה. ויל"ח). ובחלקם, אולי י"ל דס"ל שאיסור שמחה גופא הוא משום היסח"ד. ודוחק. והרי לת"ק מותר בדבר שאינו גריל לקרוא ולשנות. וגם מותר לדבר בעסקיו שלא בשעת הקינות (ובמהרה"א שם אכן חידש שם שבשאר עסקים נמי אסור). וכן טייל נאסר רק שלא יבוא לידי שחוק והיתול ולא משום היסח"ד. (אבל ראה שו"ת גן המלך ס' קמה). וגם במלאכה גופא שאסר ממנהגא משום היסח"ד, מצינו גם טעמים אחרים בראשונים (מתורת אבלות גופא – מאירי פסחים ג, נד. ס' הבתים שערי תענית ש"ז. או שאינו מרגיש בתענית בשעת מלאכה – אר"ח ה' ט"ב ס"ב). כלבו ס"ב. וכ"מ סתק"ד. שו"ת תרומה"י סי' קגו. או לאידך גיסא משום תורת המלאכה – אר"ח וכלבו שם. ועוד. וי"א משום דאיקרי מועד – לבוש סתק"ד ס"ב. וראה ליקוטים אשכנזיים מכת"י, נד' בירושלמי ז' ע' נג. וכ"מ במרדכי תענית יומי תרלו, שהביא בתרומה"ד שם, שהוא כיו"ב. וברשי"ת תענית יג, א ד"ה כשאמר, משמע שהוא ככל ת"צ, מדין קדשו צום קראו עצרה" (ראה שם יב, ב – בגמ'). ומש"כ המעי"ב סתק"ג סקמ"א שלא לילך בכנופיא על הקברים משום היסח"ד – הביאו מהשל"ה מס' תענית, ואינו איסור מדינה (ולת מושם טיול), עיי"ש. ואין לה"ד מל' הלבוש סתק"ד ס"ג לגבי פרקמטיא שאסור שלא יסח דעתו, שכ"ל בכלל מלאכה למנהג שנהגו.

אמנם, באבל מצינו שאסור במלאכה ובמו"מ מדינה, והטעם משום היסח"ד – ב"ח י"ד שש"פ ד"ה ואפילו דבר. לבוש שם ס"ב. חכמ"א לכל קסד ס"ב. (וצ"ע מש"כ בשו"ת צבי תפארת סי"ג סק"א שלא נמצא בהדיא שטעם האיסור במלאכה לאבל משום היסח"ד. ואולי כוונתו שלא נמצא בראשונים. אבל כ"ה בשו"ת הרשב"א ח"א סש"ו: כדי שיהא יושב ומחשב באבלה של ירושלים ולהתאונן ולהתעסק בנהי וקנינת כאבל. וכ"ה להדיא ברשי"ת כת"י רש"י על הרי"ף) ובנמוקי מו"ק י"א, ב ד"ה דברים: כדי שלא ישכח אבילותו. וכ"מ בתורה"א להמ"ן ענין האבלות: כדי שיתאבל על מתו. וכ"מ בר"י, הביאו הב"י י"ד שש"פ, לגבי ג"י הראשונים). וכן אסור לו לצאת מביתו שלא ישכח אבולו – שו"ת תרומה"ד ס"ר צ"ב. וכ"ה ברוב"ז אבל פ"ה ה"ט, שמתור לאבל לקרוא דברים הרעים שע"י קריאה זו לא ישכח אבולו ולא יהי' שמח. (ואולי היינו הך, ומשום שמחה נגועו בה). וראה ערוה"ש י"ד שש"פ ס"ט שאסור ללמוד שאר חכמות או כתבי עתים משום היסח"ד. וכבר כ"כ ב"ן מו"ק י"א, ב שאסור לעיין בספרי הרפואות להתלמד דחכמה היא. אבל בת"ב שמונת מעיקר הדיון (לולא בהמנהג)

בשמחתה³²⁴, כמ"ש שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה³²⁵, אסור ליפול בעצבות ח"ו, שהרי כתיב עבדו את הוי' בשמחה³²⁶.

בספר השיחות תש"ג ע' 41 (שפעם באה קבוצה של יהודים מליטא לאדמו"ר הצמח צדק, ואמרו שיש להם קושיות וכו'): האבן זיי געזאגט, אז זיי האבן געזעהן א גרויסן חסיד האט ער שמח"ת געוויינט און תשעה באב געזונגען, און האבן מסיים געווען: מילתא דמתאמרא באפי מאר' לית בה משום לישנא בישא. האט הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק צמח צדק זיי געענטפערט, אז ביי א חסיד איז דער ניגון ניט קיין שמחה און די בכל' איז ניט קיין עצבות. די בכל' איז מרירות. . . תשעה באב בעת החורבן אז ער זעהט ווי עס איז נתיקים געווארן דער חורבן, איז דאך בכלל עצב הי' מותר און גלויבט בקיום יעודי הגאולה, איז פון דעם זינגט ער, דער ניגון איז להתענג על הוי'.

סדר ליל תשעה באב

מסירין הפרוכת מלפני הארון הקודש³²⁷.

אין מדליקים האורות בבית הכנסת רק מה שצריכים כדי לומר קינות ואיכה.

כתב הרמ"א: מתפללים בנחת ודרך בכי כאבלים וכן עושים בקריאת איכה.

אחר שמו"ע אומרים קדיש בתקבל³²⁸, יושבים לארץ³²⁹ וקוראים איכה³³⁰ (בלחש עם החזן) וקינות. אחר קריאת איכה וקינות אומרים ואתה קדוש³³¹, קדיש שלם בלא תתקבל.

במלאכה, ומותר לצאת מפתח ביתו - אין לנו להכריח שאסור לו להסיח דעתו מאבילות. וכבר כתב בשו"ת מהר"ם חלאווה ס"י שאין לנו איסור בת"ב אלא מה שמנו חכמים בפירוש ואין ללמוד מאבל. וש"מ שב"כ בקצרה בחזו"ע בין המצרים ע' שטו. וראה בשו"ת פאר עץ חיים סכ"ד שהאריך מאד בביסוד החילוק בין ת"ב לאבילות בכמה אנפי, ולידיר' בשניהם איכא איסורא דהיסה"ד, אבל גדרם שונה עיי"ש. ואף שהאריך לבסס יסודו, לא נחית לכל הנ"ל. אבל להעיר שבחכמה ומוסר להר"א ענתיבי הל' יו"ט סקע"ח איל בתר איפכא, לענין שתיית טוטיין שאף שבת"ב יש לאסור שלא יסיח דעתו מהאבילות, באבל אין לנו להוסיף צער על צער. אבל נראים הדברים שדבריו אינם מדינא, אלא שכדאי בית אלקינו שיעזר עליו, עיי"ש. וראה רץ כצבי אבילות ס"ד. ודבריו צ"ע.

ואולי יש מקום לקרב הדברים, שכל עיקר איסור היסה"ד בת"ב, את"ל דאסור כבאבל, אינו כפשוטו, שלא יסיח דעתו מזה, שכמעט אא"פ לעמוד בו, וכן גם באבל דל"ש לומר שלא יסיח דעתו מזה כל ז' ימים. ופי' היסה"ד היינו כבתפלין (ולהעיר מאמרי פינחס השלם להר"פ מקאריץ שספ"ב), שנקטו כל הפוסקים (ואדה"ז בכללם - בשו"ע סכ"ח ס"א) כדעת תר"י ברכות יד, א (בדפי הר"ף) ד"ה ולא והרא"ש הל' תפלין סכ"א שאינו נק' היסה"ד אלא כשעומד בשחוק או בק"ר, אבל כשעומד ביראה ומתעסק בצרכיו אע"פ שאין דעתו ממש אין התפלין אי"ן נק' היסה"ד. ומה"ט אין דין היסה"ד בשינה (ראה רשב"א וריטב"א סוכה כו, א. תי' בתרא בתו"י יומא ח, א ותוהרא"ש שם). וההסברה בדבר, שהיסה"ד היינו עקירת הדעת לענין הפכי, ולכן נק' בל' הירושלמי "הסיע דעתו", המורה על העקירה ממקומו הקודם, ולגבי תפלין - העקירה משעבוד המוח והלב (ראה לקו"ש חו"ד ע' 152. חכ"ג ע' 226). ובעניינו, עקירת דעתו היינו שחוק וק"ר ולא רק העדר המחשבה בעניני אבילות. (ולפ"ז י"ל ד"ת"ב שאני מתפלין, שבתפלין אסור גם במטריד עצמו בצרכיו עד שלבבו פונה מיר"ש מחמת טרדתו כמ"ש אדה"ז שם במוסגר (ואולי דמסקפ"ל בד"ז), אבל בת"ב ל"ש ד"ז כל עיקר). וא"ש שמלאכה והכנת צרכי סעודה נאסרו רק ממנהגא, מחששא עעיי"ז יבוא להיסה"ד לגמרי (וע"ד שגם בתפלין מצוה מן המובחר שלא להסיח דעתו כלל). ולפ"ז מובנת גם דעת הסוברים שת"ת נאסר משום היסה"ד, דכיון שהם משמחי לב ה"ז בגדר היסה"ד גמור. ויש להוסיף, שמצינו דין היסה"ד בפרה אדומה קדשים וטהרות וכו', והיינו שמירה שלא יבוא לידי פסול. וגם בתפלין איכא לפרושי דהיינו שמירה מבזיונם ומהאיסורים השייכים בו (שלא יפיח וכו'). וכ"ג בתו"י יומא ח, א, וכ"מ באו"ז סתקפ"ה ובידאים סרס"ט וסעצ"ט. ועפ"ז י"ל, שבת"ב ואבילות היסה"ד הוא השמירה שלא יבוא לשחוק וק"ר ושאר איסורין הנהוגים באבל, וכל שזוהר ונשמר אי"ב משום היסה"ד.

וראה זה פלא, בשיעורי הרב עניני ת"ב סכ"ז ע' נד בהע', שאין איסור היסה"ד באבל, שהרי מותר לו לשתות יין שישכח רישו, ורק באנינות אסור בהיסה"ד. ולפ"ז, את"ל שאחר תצות הוא כמי שנקבר מתו (ואכ"מ) אין למנוע היסה"ד. וא"ש גם מה שאחר תצות לא נהגו באיסור מלאכה. וכ"כ באגרות וכתבים להגרו"ק ע' קז בשם החזו"א שאין איסור היסה"ד לאבל, וה"ו מזה שאיסור לקחת תינוק בחיקו הוא רק שמה יבוא לידי שחוק. וי"ל, דמייירי כשאינו מסיח דעתו עיי"ז. וראה בקיצור דברי סופרים הל' אבילות פלא"א סק"א שתפס עליו כעין ה"ל.

(324) והובא לדינא בשו"ע אר"ח סוס"י תקנן.

(325) ובלקוטי תורה פ' צבאים מז, ב ואילך, משמוע ע"י הבכ"ל בת"ב מעוררים רחמים להיות נמשך אח"כ יגמה"ר באלול.

(326) ראה אצלנו בשו"ת אהר"ת דרב ה"קפ. וש"נ. ולהעיר מהסיפור דהר"ש מונקעס, הובא בלקוטי ספורים (פערלאו, תשכ"ז) ע' נג, ובשינוי נוסח - בשמועות וסיפורים ע' 38. וראה בכי"ב אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשצט.

(327) רמ"א תקנ"ט, ב. ויש שהגו גם להוריד המפה. ונהרא נהרא ופשטי'. וכדמוני שהמנהג בפועל אצלנו להשאיר המפה של בימת קרה"ת. בנוגע ל770 - בווידיאו מתשעה באב שחרית תש"נ וראים שהשאיור המפה. אבל בסטנדר הורידו המפה. וכן מעשה רב בעצמו (יומן משנת תשכ"ז).

(328) טעה ולא אמר תתקבל, וזכר קודם קריאת איכה, יאמר פרק תהלים ואח"כ קדיש תתקבל. אבל לא ישלים אמירת תתקבל אחרי איכה וקינות.

(329) כ"ה בכל בו (סדר התפילה) ובה"מ מנהי ט' באב. ובפתיחתא דאיכה רבתי (פתיחה זי): "יושבין וקוראין קינין ונהי ואיכה".

(330) ואין מברכין עליו.

(331) טעם אמירתו, דכתיב בה "יושב תהלות ישראל", שבתשעה באב (וכן בפורים) לא נשתיר שריד ופליט משונאיהם של ישראל לולא

בספר גירושין להרמ"ק³³²: בליל תשעה באב להיות שאנו מראים אבלות ועצבות היה באפשר שיתעוררו הקליפות, ואבל הוא מקום סכנה ונתן רשות למזיקים, לכן אנו מבטלין אותם, וזהו טעם הזכרת הגאולה בסדר גאולה (וי"ג קדושה) זו [ואתה קדוש]³³³, מפני שאז בטול הקליפות באמיתות בה.

בקריאת איכה יפסיק בין כל פסוק מעט ובין כל פרק יותר מעט ופסוק האחרון שבכל איכה אומר בקול רם.

כשמגיע החזן לפסוק "השיבנו", אומרים אותו הקהל תחילה בקול רם, ואחר כך קורא החזן שני פסוקים אחרונים, וחוזר הקהל ואומרים "השיבנו" תחילה בקול רם, ואח"כ החזן.

כתב הלבוש³³⁴: וכל ימי תמהתי כיון שנוהגים לקרות איכה בצבור . . מדוע לא נהגו באיכה כמו במגילה לכתוב אותה על קלף וספר בפני עצמו כדין הספרים שצריכים לצאת בהם ידי חובתם בצבור . . ואפשר שנהגו כן מפני שהסופרים לא נהגו לכותבם משום שאנו מחכים ומצפים בכל יום שיהפך לנו יום זה לששון ולשמחה ולמועד ואם היו כותבין מגילת איכה היה נראה כמיאשין מן הגאולה ח"י משא"כ במגילת פורים כי ימי פורים לא יהיו בטלים ולפיכך ע"י הדחק נהגו לקרות איכה מתוך החומשין.

בכמה שיחות קודש הובא שברשימות כ"ק אדמו"ר הצמח צדק על מגילת איכה³³⁵ נתפרשו כו"כ פסוקים במגילת איכה שבח ולמעליותא ("ע"ד שהקללות יהפכו לברכות וכו' י"ל ג"כ איכה לעליות"), שהם ברכות נעלות ביותר³³⁶.

מובא בשם הרלו"צ מבארדיטשוב³³⁷ שלעתיד לבוא יברכו שהחיינו על מגילת איכה, ויקראו המגילה בנחת, למעליותא, בתענוג גדול, מה שאין הפה יכול לדבר³³⁸.

המתפלל ביחידות אומר איכה וקינות.

בהנוגע ללימודי יארציית [משניות שלאחר התפלה] בתשעה באב (וכן לאבל תוך י"ב חודש), הנה עד חצות היום הרי לימוד משניות דאחרי התפלה הוא בפרקי דתענית ומועד קטן הידועים [ואין אומרים משנה דר' חנניא בן עקשיא וכו'], ולאחר חצות היום הרי נוהגים בזה כמו בשאר השיעורים היינו שהעוסק בזה בכל ימות השנה שומר עליהם גם בת"ב³³⁹.

הקב"ה יושב תהלתם – סדר טרייש ע' 38. ובערה"ש סתרצ"ג ס"א שכל ענינו ית' תהלת ישראל ולכן בעת שצור לנו ח"י, עמנו הוא בצרה ובכל צרתנו לו צר. ובשו"ת הלק"ט ח"ב ס"ב קלט שהעולם מתקיים בזכות קדושה דסידרא והיא במקום תורה שאסורה בת"ב. וראה עוד לקמן בהערה. ספ"ט.

332 ואולי קאי לשיטת הראשונים שאומרים גם פסוק ובה לציון גואל בליל ת"ב, ראה שבה"ל סרס"ז לבקש רחמים על הגאולה. וכו"ה בתניא רבתי הל' ט"ב. ועד"ז באבודרהם דיני אשרי ולמנצח – משום נחמה. אבל בשו"ע סתקנ"ט ס"ה נפסק שמתחילים מואתה קדוש. ואולי כוונתו לסיום הענין שזוכה ונחל' ונראה וכו' לשני ימות"מ. וראה שלחן גבוה סתקנ"ט ס"ב שהביא בשם הר"י מולכו שכתב שאומרים ואתה קדוש רמו לגאולה שלא יתיאשו העם ובפרט לרמוז לידת משיח. 334 סתקנ"ט ס"א.

335 נדפס בפ"ע, ולאח"ז – באוה"ת נ"ך ח"ב ע' א' א"ל ואילך.

ובסה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 177 הע' 70: ראה בספרו [של הרלו"צ מבארדיטשוב] קדושת לוי שמפרש כו"כ פסוקי איכה למעליותא. ולהעיר שבס' קול בוכים למהר"א גלאנטי (ספר שהובא כמ"פ באוה"ת. ובתורת שמואל הובא בשם קינת סתרים) מפרש ג"כ פסוקי איכה ע"ז הסוד ולמעליותא. ויתירה מזו, שנראה במוחש שרשימות הצ"צ הם הגהות הל' ס"ל.

כן מצינו ספר נחמת ציון (להבא"ח – ש"ל מכת"י בשנת תשד"מ) עד"ז.

336 בתורת כ"ק אד"ש – ראה ד"ה איכה תשל"א (סה"מ מלוקט ח"א ע' קיט ואילך). ד"ה ציון במשפט תשל"ד. ועוד.

337 קדושת לוי השלם ח"ב לקוטים חדשים לת"ב ע' תקכו.

338 וראה גם מדרש אליהו (מאיזמיר) על מגילת אסתר (בד"ה וגדולה – בהוצאת ווארשא תרל"ח: פ, א) שתשתנה קריאתן לטובה דרך ישועה ונחמה.

וראה פירוש בעלי התוספות (איכה א, כב): לכן נכתב ספר קינות [מגילת איכה] להודיע כשם שהוא כל הקללות שנכתבו בידי נביאים הראשונים כן כל הטובות שאמר המקום ע"י הנביאים יבואו וכו' וזש"ה וכו' טוב ויחיל דומום לתשועת ה' לכן נכתב ספר זה באלף בית להיות רגיל בפייהם כשירה.

בזמן בית שני, קראו מגילת איכה בשמחה לזכרון לפנייהם על בית ראשון – ראה פתיחתא דאיכ"ר יז. איכ"ר ג, ה. עט"ז סתקנ"ב. פרי צדיק דברים אות זי. ובפרי צדיק שם, שכמו כן לעתיד לא תתבטל מגילת איכה שהיא מכ"ד ספרים אך אז יהי' להם פירוש אחר שיהי' מורה על טובות ונחמות.

339 אג"ק ח"א ע' שו.

ילכו לביתם כאבלים וכמנודין לשמים במרירות לב ואנחה וכובד ראש³⁴⁰.
אומרים כל סדר קריאת שמע של המטה כרגיל, מלבד הוידי (מדלגים מאו"א תבא לפניך וכו' עד
אנא בכח ולא עד בכלל).
ימעט אדם מכבודו ומהנאתו בתשעה באב בכל מה שאפשר. אבל אין נוהגין לישן על הארץ או
לשום אבן תחת מראשותיו.

יום חמישי, ט' אב – תשעה באב

בנטילת ידיים בבוקר נוטל ידיו רק עד קשרי אצבעותיו ומברך "על נטילת ידיים".
אין מברכים "שעשה לי כל צרכי" עד למחרת.

מי שאינו לובש טלית, אינו מברך על טלית קטן בבוקר. וכדי שלא יכנס עצמו לספק חיוב ברכה³⁴¹
לא יחליף את הטלית קטן עד לפני מנחה ואז יברך עליו.
בשחרית משכימין קצת לבית הכנסת³⁴². ואם יש חשש שע"ז יגמרו לומר קינות ויצאו זמן הרבה
קודם חצות מבית הכנסת טוב שלא ישכימו כל כך.
אין אומרים תחנון משום דמיקרי מועד³⁴³. ולכן מדלגים כל חלקי התפלה שאין אומרים בימים
שאינן אומרים תחנון.

הטעם שנקרא מועד³⁴⁴ לסימן כי אנו מובטחים מה' יתברך שעוד יתהפכו הימים האלה למועדים
ושמחה וימים טובים. ועוד, שכיון שהחושך גורם ליתרון האור, הרי ט' באב בעצמו גורם מועד גדול
לעתיד. וגם, לפי שבו ביום נולד משיח³⁴⁵.

אין מדליקין נר תפלה בביהכ"נ בט"ב שחרית.

סדר תפילת שחרית

אין מתעטפים בטלית ואין מניחים תפילין. ולכן אין אוחזים הציצית ב'ברוך שאמר' ובק"ש.
מתפללין שחרית לימי החול כרגיל ואומרים מזמור לתודה³⁴⁶. רק הש"ץ אומר עננו³⁴⁷ בחזרת
הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. (שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח). הש"ץ אינו אומר
ברכת כהנים³⁴⁸. לאחר חזרת הש"ץ – חצי קדיש. ואין אומרים תחנון ולא סליחות ולא א"ל אך

(340) מהר"ל מנהגים הל' ת"ב. סידור יעב"ץ. סדה"י סדר ט"ב. ועוד.

(341) ראה משנ"ב סי' תקנה ס"ק א.

(342) והוא אחד מחמשה ימים שמשכימים לתפלה: ר"ה יו"כ הושע"ר פורים ות"ב.

(343) וכן א"א צדוק הדין.

(344) וראה לקו"ש חכ"ט ע' 376 בהתייך עם מה שתיבת "מועד" קאי על ר"ח אב (תענית כט, א).

(345) מועד ע"ש העתיד – ראה סדה"י סדר ט"ב. של"ה פ' בלק תורה אור. מאמ"ר סתקנ"ז סק"ד. ערוה"ש סתקנ"ב סי"ד. שת"ב גורם
המועד – של"ה פ' ויצא תורה אור. שבו ביום נולד משיח – שו"ת יד אפרים סי"ט. וכו"ה בלקו"ש חל"ט ע' 8. ועוד טעמים מציינו, ששפך חמתו
על העצים ואבנים (וכ"מ בסה"ש תנש"א ח"א ע' 23 הע' 77), וכן שהאבלות מראה שלא נשתכח מן הלב ושיש תקוה.

(346) שהרי בזמן שבית המקדש היה קיים היו מקריבין תודה גם בט' באב – שוע"ר סנ"א, ס"א.

(347) באם אין עשרה מתענים: הש"ץ אומר עננו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה
שאוכלו פחות מכשיעור. וראה לעיל בלוח שבעה עשר בתמוז.

אם הש"ץ עצמו אינו מתענה – אע"פ שלכתחילה אין לא להיות ש"ץ (אפילו אם הוא אבל ר"ל), כדיעבד אם עבר או אם אין ש"ץ אחר –
אומר עננו בשומע תפילה ובנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (מג"א סתקס"ו סק"ז).

(348) בתשמ"ה היתה הוראה שיאמר הש"ץ (הריב"ק) ברכת כהנים. ובמענה לשאלת הרי"ג אה"כ, כתב כ"ק אד"ש בנוגע לגוף הענין
"כמנהג המקובלים בירוד"ו עתה, הרע"ג ועוד". ועל השאלה "אם ההוראה היום בעת חזרת הש"ץ שחרית... זוהי רק הוראת שעה", ענה
(בסימון בחץ ובעיגול התיבות מלשון השאלה): "זוהי רק הוראת שעה". וכ"כ ביומן הריב"ק שמאה.

אפים. מוציאים ס"ת וקורין ג' גברי³⁴⁹ בפרשת 'כי תוליד בנים'³⁵⁰. חצי קדיש³⁵¹. מפטירים 'אסוף אסיפם'. יהללו ומחזירים הס"ת. קוראים כל הקינות³⁵² ומאריכין עד מעט קודם חצות. אשוי ובאל-לציון, ומדלגים את הפסוק "ואני זאת בריתי". קדיש שלם בלי תתקבל. עלינו. קדיש יתום. משניות (המותרות בתשעה באב). קדיש דרבנן.

אין מלבישים הס"ת בתכשיטי כסף³⁵³.

אין אומרים מי שברך לעולה לתורה בשחרית³⁵⁴, אבל לחולה עושים מי שברך.

נער שנעשה בר מצוה נכון שיעלה לתורה במנחה³⁵⁵.

המגביה את הס"ת יושב על כסא רגיל.

מנהגו לקרות ההפטורה אסוף אסיפם בניגון הרגיל של כל השנה³⁵⁶.

לתשומת לב: נוסח ברכות ההפטורה שבספרי "קינות" הנפוצים אינם כנוסח חב"ד. וניתן למצוא הנוסח המדויק בסידור.

יושבים על הקרקע³⁵⁷ כל זמן שאומרים קינות וקורא הקינות בבכי ויללה כמי שמתו מוטל לפניו. ולא כמקצת אנשים מריקים שמרימים קולם בשמחה בכל מיני זמר וכו' והס שלא להזכיר. ובעונותינו הרבים וכו' באים אנשים לבית הכנסת ולא די שאין אומרים קינות בבכי ובקול מר אלא עוסקים בשחוק וקלות ראש ומשחים ושוחקים בפה מלא כאילו הם עוסקים בשמחת תורה וכו'³⁵⁸.

349 ואין נוהגין לברך דיין האמת.

350 באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא בתורה אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים. (וראה לעיל בלוח שבעה עשר בתמוז בדיני קריה"ת במנחה). ובאמת, בת"ב בשחרית אפשר להקל יותר ולקרוא גם כשאין אפי"ג מתענים. (וכל עיקר השק"ט בפוסקים הוא לענין קריאת ויחל ב' צומות. ובשו"ת רעק"א פסקים סכ"ד אכן כתב לחלק כה"ג בין שחרית יו"ב למנחה. וכו"ה בכ"מ. וכבר העירו שכן מדויק ברמב"ם הל' תפלה פ"ג ה"ח, גם לענין ת"ב. ובשו"ת חת"ס או"ח סי' קנז כתב להקל בת"ב שחרית ומנחה (לענין להעלות לתורה מי שאינו מתענה. ומ"מ ישית בחלקות למו, לענין לקרוא בתורה כשכל הציבור אינו מתענה בת"ב מנחה, בכתבו שהוא רק להלכה, "למעשה צריך מיתון קצת", וש"צ"ע לדינא אם יקראו ויחל". ונראה מדבריו שלא נסתפק רק לענין ת"ב מנחה ולא לגבי שחרית. אבל להעיר שאף דקאי התם רק לענין ת"ב – "מ בכונתו שבאמת דעתו להקל (להלכה עכ"פ) גם בשאר צומות). וגם בשו"ת הצ"צ או"ח סי' קי (במהדו"ח) דן רק בנוגע קריאת ויחל, אף דקאי התם בת"ב. ובין הדברים כותב "גרי קריאת ויחל בד"צ וכ"ש קריאה דת"ב בשחרית הם שייכים רק עבור מה שאירע לאבותינו". וכן בשו"ת דברי נחמ" או"ח סמ"ב שכתב להקשות על הצ"צ, כתב למיסב סברא לחלק בנוגע לת"ב שחרית. וראה גם דברי קהלת (במשלי שלמה לחוברת השלישית ליום כ"ד ס"ב – ע' 102): היעלה על הדעת שבשחרית ת"ב לא יקרא בתורה אם אין 'מתענים בבהכ"נ. (ועיי"ש שמה מוכיח שב"ה גם בשאר צומות). ודלא כשו"ת חלקת יעקב או"ח סרט"ו סק"ב שגם בת"ב שחרית החמיר שצ"ל לכה"פ ג' מתענים. וראה שו"ת משנת יעב"ץ או"ח סמ"ט).

351 כך הלכה רווחת בפוסקים. וכ"כ הרבה ראשונים להדיא. וכן המנהג הפשוט בכל תפוצות ישראל ומעשה רב. והאריכו זה בכ"מ. וראה מה שאסף איש טהור והביא כל המובא בית ה' בנר ציון (סניור) בין המצרים פ"י ס"ז. ואכ"מ.

352 ספר המנהגים ע' 47.

353 כן המנהג בבית חיינו. ולהעיר ממס' סופרים פ"ח ה"ז: ויש שמניחים את [תיק ה]תורה על הקרקע (באבלות) [בעטיפה] שחורה, והובא בטור סתקנ"ט.

354 בנוגע ליולדת וקריאת שם לבת – בכמה אחרוני זמננו העתיקו כדבר הפשוט שלא לעשות מי שבירך לילדת ותניק. וציינו למהר"ל ומנהגי ורומישיא ופירודם. ועוד. אלא שבכל הג"ל נזכר רק בנוגע למי שבירך לעולה. ומסברא, טובא יש לחלק, דלא גרע ממי שבירך שחושש, שפשוט עושים גם בשחרית. ואורבה, יולדת תוך שבעה בחזקת סכנה, ונוגע יותר ממי שבירך לחושאי"ס. ובכלל, מנהגו שלא לאחור קריאת שם לבת. ובבית חיינו אכן נהגו הגבאים לעשות מי שבירך לילדת (שלא שפשוט שאין להביא רא' מהנהגת הגבאים, שלפעמים היתה "שלא ברצון חכמים" ולא מיחו בידם – ראה אג"ק ח"י"ג ע' קנג. שיחת יו"ד שבת תשכ"ג. ש"פ מטו"מ תש"מ. יום שמח"ת תשמ"ג. המך במסיו ח"א ע' מז. ש' ע' קטז. ח"ב ע' רנו. בצל החכמה ע' 117. היכל מנחם ח"ג ע' רמה. רשימות דברים חטריק ח"ב ע' צח. ושוב כעיי"ז כמה שנים לאח"ז – ברישומת ענינים וסיפורים להרב"ש (עשרה בטבת העת"ר). לקוטי ספורי התנועדות ע' 323. ובכ"מ).

355 ראה שו"ת באתרא דרב סי' ישיד. וש"נ.

356 כן מעשה רב. והוא דלא כמ"ש במנ"א סי' תקנט סק"ו ועוד (לאומרו בניגון איכה). ולהעיר, שבסדר טרויש ע' 13 שאומרים בניגון דרשו ולא בניגון שבת חזון, ובדרשו ראיתי מהוגנים שלא משנים גנינה משאר הפטרות רק מקצרים בה.

ובכ"מ כתבו לאומרו בניגון "מלמדי מקרא וברכותי" (או "בניגון המקרא ולא בניגון אחר [שאר] ההפטרות"), ויש שכתבו לאומרו ללא ניגון הטעמים, ויש שכתבו בניגון בכי' (ואולי היינו ניגון הרגיל אבל בכי').

357 בכ"מ, שדוקא בישיבה ולא בעמידה. [ומשכ"ב בט"ז סתקנ"ט סק"ד, דאה"ז אם רוצה לעמוד ודאי אין עליו חיוב לישוב דוקא ולישב על הארץ – א"ז שייך לנדו"ד, ומיידי לענין אבל, וכונתו להוכיח גוף החובה דיישיבה ע"ג קרקע, לפי שהוא ל"ת שבאבל ולא מ"ע שבאבל, עיי"ש]. ואכן, יש שכתבו שבזמן אמירת קינות הוא כבשעה שבאים מנחמים שצ"ל בישיבה. ואכ"מ].

358 ראה לבוש סתקנ"ט ס"ד. נהג כצאן ויסף ס"ז. קב הישר ספצ"ד.

בשעת הקינות אסור לספר דבר ולצאת חוץ, כדי שלא יפסיק לבו מן האבל. וכל שכן שלא ישיח עם גוי. "וכ"ש שרע עלי המעשה במה שקצת נוהגין קלות וזורקין זה לזה בביהכ"נ. ועון גדול הוא דאפילו שלא בט"ב אסור להראות קלות בביהכ"נ וכ"ש בט"ב ובשעת קינות שעם ישראל מקוננים על בית ד' שנחרב ועל עמו שנפזרו בכל העולם"³⁵⁹.

נוהגין לומר הפזמון "אלי ציון" חזן וקהל ובעמידה³⁶⁰.

מי שלא הספיק לגמור קינות לפני חצות ימשיך לאחר חצות.

בספר תורת חיים³⁶¹: "שמעתי מאמ"ו ז"ל שהמחש"ק לא הי' כורך סדר הקינות שנדפס עם איכה, וקנה בכל שנה ושנה מחדש, ובת"ב אחר הקינות הניח הקינה בביהכ"נ הפקר, שאם יכרוך אותו ויקחה לשמרו על שנה הבאה נראה כמתייאש מן הגאולה"³⁶². ויש שכתבו שלעתיד יאמרו כל הקינות בדרך שירה ויתהפכו כל הקינות לשמחה³⁶³.

לאחר התפילה, נכון שכל אחד יקרא מגילת איכה.

אחר התפלה הולכים מבית הכנסת כבני אדם הנזופין למקום ואין נותנים שלום זל"ז³⁶⁴.

אחרי חצות היום (1:03) ואחר סיום הקינות – יושבים על הכסא כרגיל.

"בענין הליכה לבית הקברות הרי אף שנזכרה בספרי הוראה לא ראיתי את כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע נוהג כן, אפשר אחד מהטעמים כיון שאי אפשר לטבול ביום זה מקודם לזה במקוה, ועד"ז מצאתי בנימוקי או"ח תקנ"ט להרה"צ ממונקאטש. ומ"ש שם שיש הולכים מבחוץ, גם באופן זה לא ראיתי נוהג כ"ק מו"ח אדמו"ר, ויש לבאר גם זה ע"פ מ"ש בכ"מ שגם ע"י ההבטה וראי' בבית החיים נעשה איזה קישור ובמילא גם זה יש לקשר עם העדר הטבילה הנ"ל"³⁶⁵.

נוהגין שלא להכין צרכי סעודה עד אחר חצות. אבל אם אינו מתעסק בקינות וכיוצא, יותר טוב להתעסק בצרכי סעודה שלא יהי' מתעסק בדברים בטלים ויבוא לידי שחוק.

לא ילך ויטייל בשוק כדי שלא יבוא לידי שחוק וקלות והיתול³⁶⁶.

בלקוטי שיחות³⁶⁷: להשתדל במשך ימים אלו, ובפרט ביום הת"ב (בהשעות שמתור הניח תפילין), לזכות יהודים במספר גדול הכי אפשרי במצות הנחת תפילין.

בספר השיחות תשמ"ח³⁶⁸: יש להציע . . . אז די וואס ישירי באב [בקביעות שנה ההיא – ת"ב נדחה] פארן . . . אין פארשידענע ערטער בכדי רעדן מיט אידן וועגן אידישקייט בכלל און תשעה באב בפרט – זאלן מיטנעמען א צדקה – פושקע וואס דערמאנט און רופט ארויס נתינת הצדקה, און אויך "מיטנעמען" דברי תורה (מענינא דיומא) וועלכע מ'קען יענעם זאגן בעל-פה, באותיות המתאימות לו בדרכי נועם ובדרכי שלום, "האמת והשלום אהבו"³⁶⁹.

359 ראה קיצור של"ה ריש מס' תענית. מקו"ח רסי' תקנט. יוסף אומן (האן) סתתפ"ו. א"ר סתקנ"ט סק"ז. משנ"ב שם סק"ב. כה"ח שם סק"ג. שו"ת אהל אברהם ג, ב.

360 וכן מעשה רב.

361 סופר סתקנ"ט סק"ב.

362 וכ"ה בספורי חסידים בשם הרה"צ מטשעכנוב.

363 ראה מנהגי קודש רוזין ע' קכח בשם הרה"צ מרוזין. ובכ"מ.

364 וראה שער המלך (על מועדים – נדפס בשנת תקל"ד) שהזהיר על כך שיש שהולכים מביהכ"נ ומיד הוא להם כמו שהולכים לחירות מיוגן לשמחה וממלאים שחוק פיהם, ולא כן הוא. שכל היום כשר למול ערלת לבבו וכל היום דוה לבנו על חורבן בית אלקינו וכו' ולכן יציאתו מביהכ"נ תהא ג"כ בכפיפת ראש ובכפיפת קומה.

365 אב"ק ח"א ע' עז.

366 כ"ה בכלבו סס"ב, והביאו בשו"ע סתקנ"ד סכ"א. ובמהרי"ל ומחז"ו ועוד כתבו, שהרי תורה בטילה משום דכתיב בה פקודי ה' ישרים משמחי לב, ומי יקל ראשו אז לשמוח עצמו בטוילים. ובשלחן שלמה סתקנ"ד סק"ב, דפשיטא שאסור לטייל ולשמוח מה"ט, ובעו"ה העולם אין נוהגין בזה ועושים ת"ב כשמחת תורה ולא פסיק חוכא מפומייהו כולא יומא וכו' עיי"ש.

367 ח"ט ע' 251 (משיחת ש"פ דברים, ש"פ חזון, תשל"ו. וביומן הרי"ג ע"ה משנת תשל"ה – נדפס בהתקשרות גל' תיט – שנמסר לו שהצטטל הנ"ל ע"ד משמרות ללימוד, והוספה בתורה ובצדקה – שבו גם הוראה האמורה – שייך גם השנה (תשל"ה)).

368 ח"ב ע' 575.

369 ובר"ד משיחה הנ"ל (ש"פ דברים תשמ"ח): מהעצות לזה (בענין הצדקה, למשל) – להביא קופת צדקה: כשמביאים קופת צדקה –

מנהג ישראל להרבות בצדקה³⁷⁰ ביום התענית. נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב³⁷¹. אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

סדר תפילת מנחה

תפלת מנחה בשעה מאוחרת. למעשה, ב-770 נהגו להתפלל בשעה הרגילה. ועכ"פ יש להקדים תפלת מנחה שיהא קודם בין השמשות (היינו, לסיימה קודם שקיעת החמה). והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות³⁷². ובתשעה באב בפרט, מחמת הנחת תפילין, כדלקמן.

אין להניח תפילין אחר תחילת השקיעה. ולכן יזהר לסיים תפילת מנחה ולהניח תפילין דר"ת לפני השקיעה. ואם היו עליו מקודם אין צריך לחלצן. ולאחר צאת הכוכבים צריך לחלצן אם הוא ברבים שמא יטעו לומר שמותר להניחן לכתחילה בלילה.

אין ליובאוויטש ביום התענית פלעגט מען דאוונען מנחה שפעט. דאס איז געווען א דיוק. אין מיינ ניט שפעט נאך דער זון אונטערגאנג. נאר אין די שפעטערע שעות, למשל, זייגער אכט אום שבעה עשר בתמוז, און זייגער זיבען אום תשעה באב³⁷³.

נוהגים להחזיר הפרוכת לפני מנחה. וכן מדליקין הנרות כרגיל.

סדר תפלת מנחה

* לובשים טלית (מי שאינו לובש טלית, יחליף הט"ק ויברך עליו) ותפילין של רש"י ומברכים עליהם.

* קוראים את השמע (כל ג' פרשיות).

* שיר של יום (וקדיש יתום).

* אין כאלקינו (וקדיש דרבנן).

* תהילים (וקדיש יתום) וכל השיעורים השייכים לשחרית, ואח"כ סדר תפילת מנחה.

"השיעורים השייכים לשחרית" היינו אותם השיעורים קבועים שלומדים בהמשך לתפילת שחרית, "משא"כ אלו שאין שייכים (לתפלת) שחרית³⁷⁴."

לא צריכים להאריך בדיבורים ולעורר אודות נתינת הצדקה, שכן, יתכן ומיד כשוראים קופת צדקה מבינים שצריכים לתת צדקה בפועל, ליקח הכסף ולהכניס בתוך קופת הצדקה, ובמילא, עושים כן בפועל. משא"כ ע"י הדיבור ע"ד נתינת צדקה – הרי (נוסף לכך שפלוגי עלול להפגע מהרושם שבאים לעורר אודות קיום מצות הצדקה) גם לאחר הדיבור, נשאר עדיין הכסף במקום אחד, הנותן במקום שני, קופת הצדקה (או גבאי צדקה) במקום שלישי, והמקבל במקום רביעי! ומובן, שהפעולה בכל זה צריכה להיות בדרכי נועם ודרכי שלום, באופן שיתקבל אפילו בהרצון דנפש בההמית, ובפרט ב"יום רצון", שלכן, יש להשתדל שלא ליצור רושם שבאים לספר לו דבר שאינו יודע אודותיו, ועכא"כ שבאים לעוררו לתקן הנהגתו וכיו"ב.

370) צדקה זו – לא מכספי מעשר.

371) לפירוש הדברים – ראה בדיני שבעה עשר בתמוז בהערה.

372) בדיעבד, אם נתאחר בתפלתו, אפשר לקרוא בתורה ולהפטיר ולהתפלל מנחה גם בין השמשות. לענין אמירת הש"ץ או"א ברכנו אפשר לאומרה בין השמשות. (ראה שו"ע אדה"ז סתר"ג ס"ח, אפ"י בנוגע ל"ב, שצ"ל קודם צאה"כ ומשמע שביה"ש מותר. וכש"כ בנוגע אמירת או"א וכו', עיי"ש.) [נצ"ע"ק בסיום הסעיף: מבעוד יום. גם יל"ע אם בסידורו (שחזר בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל נמי הכין].

373) לקוטי דבורים כרך א קח, ב.

374) על ברובא דרובא לכל אחד יש שיעורים – ע"פ מענה מז' שבט תשמ"ח – נדפס בליקוט מענות קודש תשמ"ח ע' 53. וסימן קו-מחיקה על חתיבות "האם הכוונה גם לחת"ת?". ובהסבר הענין – במענה מי"ט אדר תשמ"ח (שם ע' 70), שמשלימים לפני מנחה דוקא השיעורים "השייכים לשחרית", כלומר, "שייכים (לתפלת) שחרית". (ובליקוט מענות נשמט הקטע שבכת"ק שבפנים). ואולי הכוונה "שכל שהוא סדר היום אין בו משום ת"ת לאבל". (וראה גם ע"ד באג"ק ח"י"א ע' שו, בנוגע לשיעורי משניות שאחר התפלה, שאחר חצות דינו כשאר השיעורים שהעוסק בזה בכל ימות השנה שומר עליהם גם בת"ב. ואולי הכוונה גם שם לשיעורים קבועים ושלאחר התפלה. וכ"מ מהציון שם להיום יום. וראה לקמן באו"א. שוב נתפרסם שב' מנ"א תשמ"ח (ליקוט מענות ע' 124) נתקבלה תשובה, בנוגע פרסום המענה הנ"ל: "בשמי לא להדפיס בזה כלום כיון שאין אצלי בירור בזה").

באשר לזמן השלמת שיעורי חת"ת במשך היום, ראה לקמן בפנים (ודלא כהבנת השואל שם שאין לומדים אותם כלל בת"ב). ופשוט, שעד"ז הוא במי שרגיל ללמוד "הלכות בית הבחירה" בהמשך לתפילת שחרית דוקא. אמנם, כל שאין הדבר כן, אפשר ללומדים במוצאי היום. ולהעיר משה"ש תנש"ח א"ב ע' 691 הערה 87 (ע"ד הספק אם צריך ללמוד הל' ביהב"ח בעשירי באב, כשת"ב חל בשבת ונדחה), שנזכר שם (בין הדברים) בסגריים ב' אופנים בדבר: "באופן המותר, כמובן, לאחר חצות היום, או להשלים במוצאי היום". ואולי

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו" בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בתשעה באב במנחה אומרים בברכת בונה ירושלים "נחם ה' אלהינו את אבלי ציון וכו'³⁷⁵", וחזרתם "מנחם ציון ובונה ירושלים". טעה או שכח ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), ונחם בבונה ירושלים כיחיד, וברכת כהנים ("אלקינו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

סדר התפלה למנחה: וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קוראים ג' גברי בפרשת ויחל³⁷⁶ ומפטירין בדרשו ככל תענית ציבור, יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו" ו"נחם"), חזרת הש"ץ, קדיש ותקבל, עלינו, קדיש יתום, משניות (כרגיל) וקדיש דרבנן.

המניחים תפלין דרבינו תם שימושא רבא וראב"ד בכל יום, גם בתשעה באב עושיין כן לאחר תפלת מנחה. ואומרים ג' פרשיות שמע, קדש והי' כי יביאך כרגיל.

שיעורי חת"ת: באגרות קודש³⁷⁷ שאין דוחים לכתחילה שיעורי חת"ת למוצאי תשעה באב.

שיעור רמב"ם: במורה שיעור לרמב"ם היומי – "השיעור של תשעה באב ללמוד במוצאי תשעה באב"³⁷⁸.

שיעור הלכות בית הבחירה: באופן המותר, כמובן, לאחר חצות היום, או להשלים במוצאי היום³⁷⁹.

בכמה פוסקים³⁸⁰ הובא שמנהג העולם לומר פסוקי נחמה בערב, ו"אין למנוע אמירתה כדי לקבוע בלב ההמון כי יגאלנו ה' ברחמי ויקיים לנו כל נחמות נביאיו בקרוב".

הכוונה גם שם כנ"ל, שתלוי ברגילותו. וגם יל"פ בפשטות, דלא נחית לדינא כאן, וכדרכו בקדש, ור"ל שהלימוד צ"ל באופן המותר, והיינו איך שתהא ההכרעה בדבר, אחרי חצות או במוצאי ת"ב, וכפי הדין העולה אחרי העיון בפוסקים. ויתכן גם לפרש שהכוונה כאן "באופן המותר, כמובן" – ללמוד בדברים המתירים דוקא. ואח"כ מוסיף אופן (וענין) אחר בנוגע לזמן הלימוד. והל' צע"ק, וכ"ה בר"ד מההתוועדות (ש"פ בלק תנש"א): "אמנם אין מקום (ס'האט קיין ארט ניט) ללמוד אז ענינים שאסור ללמוד בת"ב, אך אפשר ללמוד זאת במוצאי ת"ב, או ללמוד ענינים המתירים בלימוד בת"ב". ובתוכן קצר: "אלא שמצד איסור לימוד התורה בת"ב – פשוט שיש ללמוד הלכות אלו באופן (או בזמן) המותר, או ללמוד ההלכות במוצאי היום".

ומכלל הדברים עולה, שהותרו הן שיעור שרגיל בו בהמשך לשחרית (שהוא ע"ד סדר היום), אף שאינו שיעור שנתפשט בכלל ישראל, ויש להשלים לפני מנחה, והן שיעורי חת"ת שנתפשטו ונתקבלו אצל אנ"ש כחובה גמורה, אף שאינם בהמשך לשחרית. אבל כל שיעור אחר שרגיל בו אבל אינו שייך לשחרית לא הותר. ונראים הדברים, שהוא כעין פשרה והכרעה בין שיטת הטו"ז והמג"א, בההיתר לחזור הפרשה בת"ב (ראה שו"ע סתקנ"ד ס"ד ובנו"ב). וראה סיכום הדעות בכה"ח שם סקכ"ב. וראה שו"ת יהודה יעלה יו"ד שש"ח. ועוד), שבשיעור שנתפשט ונתקבל כחובה לרבים הותר מדין "חובות היום" (ראה ס' המנהגים שירא מנהג ת"ב. לבוש סתקנ"ד ס"ד. ט"ז יו"ד ס' ת סק"א. הגהות מהר"א אזולאי ללוש שם, והב"ד בברכ"י סק"ג בשם מט"מ סתשכ"ב. לחה"פ – הובא בבלי יו"ד שם סק"ג. וראה הררי קדם ח"ב ס' קמה), ובשיעור שרגיל בו בהמשך לשחרית (אף שאין כל אדם אומר אותו – ראה מג"א סתקנ"ט סק"ז. ובנוגע למעמדות – מנהגי וורמיישא שמש ע' קצו. הגהות למנהגי וורמיישא קירכום ע' רעא. ברכ"י סתקנ"ד סק"ב. ועוד. וכן בנוגע לחק לישראל – מועד לכל חי פלאגי ס' סק"צ. וזכ"א אות ט – סתקנ"ד ס"ט, הב"ד בכה"ח סק"ט. ויש שהקלו בזה – ראה אמרי פינחס השלם ח"א אות ת – ע' קמט. וכן נהגו להקל בכ"מ – ראה שו"ת פרח מטה אהרן (האדאס) הגהות לשו"ע סתקנ"ד. וראה גשה"ח פכ"א ס"ה בנוגע מאן דקפיד ללמוד לחם חוקיו בסדר חק לישראל ח"ז כ"סדר התפלה" (ראה ערוה"ה סתקנ"ד ס"ו. שו"ת דברי מלביאל ח"ו ס"ט). וצ"ע בשה"ש תרצ"א ע' 219. גם באג"ק הנ"ל משמע קצת להיתר בכל שיעור קבוע).

(375) מה שאומרים נחם בזמננו בירושלים – ראה לקו"ש ח"מ (ב) ע' 53.

(376) באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים. (וראה לעיל בלוח שבעה עשר תמוז בדיני קריה"ת במנחה).

(377) ח"ג ע' שלא, עיי"ש הטעם.

ולהעיר, שבשיעור תהלים "כיון שאומרה דרך בקשה שרי לאומרה במנחה", ובשיעור תנאי – להעיר מההיתר עד"ז לאלב (ראה ס' המנהגים ע' 77, והארכנו מזה לעיל), וגם בשיעור חומש – ה"ז בכלל "לחזור הפרשה" (רמ"א או"ח סתקנ"ד ס"ד, וע"פ פ"ה ה"ט סק"ג. אבל שם לכאן מיירי ללא פירוש).

והארכנו בכללות הענין, בקובץ הארבעים.

(378) וכבר נתבטו רבים ושלמים בהחילוק בין חת"ת לרמב"ם. ונאמרו בזה כמה ביאורים. וראה בארוכה אצלנו בקובץ הארבעים. ודרך כבעי"ז בהתשרות גל' לו.

(379) ספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 691 ובהערה 87.

(380) ראה ברכ"י או"ח סתקנ"ט סק"ז שהביא מכמה פוסקים לכאן ולכאן. וכתב ששו"ר שכ"ה בס' הכוונות להאריז"ל (הועתק לעיל). והלשון שבפנים – בספרו מורה באצבע ס"ח סרל"ח.

בת"ב יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים³⁸¹) פרשת היום ע"ד. "צום החמישי" (ע"ד שבכל יום אומרים שירו של יום וכיו"ב). ויתירה מזה – התורה היא נצחית גם לע"ל, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים ע"ד הצומות; אלא **שבתורת אמת ותורה אור** – מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר (כמבואר במ"א בענין יעקב ועשו האמורים בפרשה³⁸²), היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים **טובים** לע"ל, ואדרבה – ע"י הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, ה"ז מגדיל השמחה והיום טוב³⁸³.

בספר המנהגים, מנהגי בין המצרים: דער צ"צ פלעגט רופן דעם רוזינער "דער הייליגער רוזינער", וסיפר: דער הייליגער רחינער האט מרחק געווען עצבות ואפילו מרירות, איז בא חסידים געווארען – שטיפעריי. תשעה באב האט מען זיך געשפילט אין בערעלאך³⁸⁴. דערנאך איז געבליבען אז מען זאל עפענען דעם דאך פון בית המדרש אראפלאזען א פעטליע און ווער עס וועט אריינגיין זאל מען ארויפוארפען אף עס די פעטליע און אויפהייבען עס אפן דאך, וכן עשו. דערווייל איז אריין דער רוזינער. די וואס זיינען געווען אפן דאך האבען דאך ניט געזען גענוי האט מען עס אויך אנגעהייבען אויפהייבען אז מען האט עס דערקענט – האט מען עס אראפגעלאזען צוריק. האט דער רוזינער געזאגט: רבונו של עולם, אויב דיינע קינדער האלטען ניט דיין יום טוב, טא נעם עס צו פון זיי.

בר"ד משיחת ש"פ יגש תשכ"ה: וזהו מה שבליובאוויטש היו שעות בת"ב אשר היו בשמחה, ולכאורה ווי איז דאס אויסגעהאלטן דהרי גם תורה שהוא למעלה מזמן ומקום מותר רק ללמוד איזה הלכות (מצד אבלות), ואיך שייך לומר שיהי' שמחה? אלא הוא כנ"ל שאין העיקר הבכי', אלא צ"ל העבודה בפועל ממש, שדוקא עי"ז בונים את הבהמ"ק הפרטי, וכמ"ש באגה"ק שע"י הגאולה הפרטית באים לגאולה הכללית כו'.

כתב בברכי יוסף (להחיד"א)³⁸⁵: כי במנחת ת"ב נולד משיח הנקרא מנחם כו' ומצאתי כתוב דמזה הטעם לא מיחו חכמים על רבות בנות דאחר חצות מתעסקות בכל כחן לכבד הבית ולתקן המטות וכיצא מתקוני הבית וזה מנהג קדום בערי איטאליא לנשים. וינן שדעתן קצרה וחלושי אמונה אדרבא חיזקו ידיהם לקבוע אמונת הגאולה ולא יתיאשו ח"ו. וראה בספרו מורה באצבע³⁸⁶ שכתב: כל מה שאסרו רז"ל בט"ב הוא עד הלילה ואין להקל אחר חצות בשום דבר רק שמקילים לנשים לסדר הבית קצת וזה לקבוע בלבם אמונת הגאולה.

בשער הכוונות ענין תשעה באב: מה שנהגו ביום ט' באב במנחה לומר פסוקים של נחמות וגם לקום ולשבת על הספסלים למעלה, ואדרבא נראה מן התלמוד בבלי כי לעת ערב הציתו אש בהיכל ביום ט' באב ונשרף בעת המנחה, וכפי זה היה ראוי להחמיר במנחה יותר מבשחר, אבל הענין יובן במה שדרשו בגמרא על פסוק³⁸⁷ מזמור לאסף אלקים באו גוים כו', והקשו מזמור קינה מבעי לי',

381) מליכס ב כה, ח-כד. ירמיה לט, ח-י. זכריה ח, יח-יט.

382) לקו"ש ח"ב ע' 341 ואילך לקו"ש ח"ג ע' 145. (עוד)

383) סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 547 הערה 63.

384) להעיר מר"ד משיחת כ' מנ"א תשי"א, עיי"ש.

ובשו"ת דברי ישראל (וועלץ) ח"א ס' קנה, מבאי מה שהתריעו הפוסקים, ומסיים שמ"מ אין לבטל מה שנהגו התינוקות כי לא לחנם נהגו כן.

385) סתקנ"ט סק"ז.

ומצינו כדוגמתו כבר בכלבו הל' ת"ס ס"ב (וכ"ה בארחות חיים הל' ת"ב ס"א (בשינויים קלים). והובא ביוסף אומן (האן) סתתצ"א. ועוד), שאחרי שהביא איסור הרחיצה בת"ב כל היום, ושמי שמיקל לרוחץ מן המנחה ולמעלה עובר על דברי חכמים, כתב: "אבל מנהג קדום שהנשים רוחצות ראשן מהמנחה ולמעלה בתשעה באב והזקנים הראשונים הנהיגו זה ולטובה נתכוונו ועשו סמך לדבר על מה שאמרו באגדה כי המשיח נולד ביום תשעה באב. וכמו שעשינו זכר לחורבן ולאבילות כן צריך לעשות לגואל ולמנחם כדי שלא יתיאשו מן הגאולה. וזה האות לא הוצרך רק לנשים ולכיוצא בהן שהן חלושי כח אבל אנו כולנו מאמינים ובטוחים בנחמות הכתובות שנויות ומשולשות בספרי הנביאים אך הנשים שאינן יודעות ספר צריכות חיזוק". ועד"ז הוא במכתם תענית ל, א. ועוד. ובמאירי תענית ל, א: על שאמרו במדרש שהמשיח נולד בו ביום ורמז לנחמה וגאולה. ושם ל, ב: שלא מיחו בידם חכמים ולא עוד אלא שסועדים בידם וכו' ואין הדבר נאה. וראה הנסמן בהגהות המהדיר לכלבו שם.

וכבר כתב על זה הל' הבית יוסף סוסי' תקנ"ד: ואני אומר כי המנהג ההוא נשתקע ולא נאמר וכל הבל להקל בדבר בין איש בין אשה כופין אותו שלא יעבור על דברי חכמים. וראה גם ד"מ שם.

386) ס"ח סרל"ז.

387) ובר"ד ש"פ עקב, כ"ף מנ"א תשד"מ: מ: להעיר מ"ש בגמרא ש"תשיעי סמוך לחשיכה הציתו בו את האור", קאי על חורבן בית שני. אמנם מכיון שבשער הכוונות מקשו ענין זה עם מ"ש בספר תהלים "מזמור לאסף גו'" דקאי על בית ראשון, מובן, שגם בבית ראשון "תשיעי סמוך לחשיכה הציתו בו את האור".

ותירצו כי בתחילה התחילו האויבים להרוג את בני, ואז חשבו ישראל שלא תהי' תקומה למפלתם ויכלו ח"ו בחרב האויבים, ובראותם שהציתו אש בהיכל לעת ערב שהוא זמן המנחה אז אמרו מזמור ושמחו שמחה גדולה וקיבלו נחמה, כי אם ח"ו לא ה' משליך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים לא היתה תקומה לשונאי ישראל, וכמשז"ל כלה את חמתו ויצת אש בציון כו, ונלע"ד ששמעתי ממורי ז"ל טעם אחר והוא כי אז במנחת ט"ב³⁸⁸ נולד המשיח הנקרא מנחם, כנזכר במדרש איכה רבת.

בר"ד משיחת ט"ו מנחם-אב תשד"מ (מסרט הקלטה): שטייט אין ספר הכוונות א' דבר נפלא, און ברענגט דאָרטן אויך אַראָפּ, אַז וואָס איז דער ענין וואָס מ'זאָגט תשעה באב לאחרי חצות זאָגט מען "נחם", מיט נאָך כמה ענינים של נחמה, "יושבים על הספסלים" – ווי ער ברענגט דאָרטן אַראָפּ – לאחרי חצות היום; לכאורה – ווי ער פרעגט דאָרט די שאלה – האָט דאָך געדאַרפֿט זיין איפּכא מסתברא, אַז וויבאַלד אַז לערב הציתו אש במקדש – האָט דאָך דעמאָלט געדאַרפֿט זיין דער **חומר** בענינים אלו, און דאָ זאָגט מען אַז דוקא דעמאָלט איז יושבין על הספסלים און מ'זאָגט "נחם"? זאָגט ער, אַז דעמאָלט ווען הציתו אש במקדש איז געווען ביי אידן אַ **שמחה גדולה!** אזוי איז דער לשון אין ספר הכוונות. ניט ער זאָגט אַז ס'איז געווען איבער-אַ-יאָר אָדער בזמן הארז"ל וכיוצא בזה; ער זאָגט "**באותו היום**" איז געווען ביי אידן אַ שמחה גדולה. און איז ער מבאר אין וואָס ס'איז באַשטאנען די שמחה, אַז מצד דעם מצב הענינים דעמאָלט איז געווען רחמנא ליצלן די אפשריות פון "כילה חמתו" אויף "שונאי ישראל"; בשעת זיי האָבן געזען בערב, וואָס בערב איז געווען דער חומר הדין, דער חומר העונש, איז וואָס איז געוואָרן? "הציתו אש בהיכל", "כילה חמתו על העצים ועל האבנים" – אַז דעמאָלט איז געווען "**מזמור** לאסף", ווי ער פרעגט אין מדרש תהלים: "**בכיל** לאסף מיבעי לי?" וואָס איז געווען דער "**מזמור** לאסף" – איז געווען וואָס "כילה חמתו על העצים ועל האבנים", זיינען אידן געווען בטוח אַז עם **ישראל חי לעד ולעולמי עולמים!** אמתו אין אַזאָ מעמד ומצב האָט זיך דאָס אויסגעלאָזט צו עצים ואבנים. און כאמור, דער חידוש אין ספר הכוונות איז, אַז ער שרייבט אַז דעמאָלט איז געווען אַ שמחה גדולה ביי אידן, אין דעם תשעה באב פון חורבן בית שני, לאחרי חצות היום! און ס'איז ניט געווען אַ דבר לשעתו – דערנאָך איז דערפאַר געווארן מידי שנה בשנה, אַז לאחרי חצות היום איז "יושבין על הספסלין ואומרים נחם", און דערפאַר איז אויך גלייך אַז ס'ווערט נאָכט, וואָס דעמאָלט אין זמן קידוש הלבנה – לייגט מען דאָס ניט אָפּ אויף שפעטער, נאָר מ'איז גלייך מקדש את הלבנה במוצאי תשעה באב.

בכמה מאמרי דא"ח ושיחות קודש³⁸⁹ נזכר מה שאמרו בגמרא ובמדרש (יומא נד, ב. פתיחתא דאיכ"ד ט) על הפסוק (מ"א ז, לו) "כמעד איש ולויות", ש"בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים³⁹⁰ המעורין זה בזה", "כאיש המעורה בלווי' שלו". וידועה הקושיא³⁹¹, שהרי "כרובים מעורין זב"ז" מורה על גודל החיבה בין הקב"ה ובנ"י, שהוא "בזמן שישאל עושין רצונו של מקום" (ב"ב צט, א), והלא זמן החורבן הוא ההיפך ממש מזה. ונתבאר, ע"פ המבואר בחסידות בכ"מ שכלל שגודל ההעלם, זה עצמו מורה על גודל הגילוי, והיינו הגם שבחיצוניות נראה כגלות וחורבן, בפנימיות הוא תכלית הגילוי ביותר, הגילוי דגאולה העתידה. ולכן, כדאי החורבן והגלות לפי שעה בחיצוניות, בכדי שסו"ס גיענו להגילוי דגאולה העתידה). זוהי הסיבה שכשנכנסו לקדש הקדשים ראו הכרובים כמעד איש ולויות, "כאיש המעורה בלווי' שלו", שזה מורה על הקירוב והאחדות דהקב"ה וכנס"י בתכלית, עד למעמד ומצב ד"הויו לבשר אחד", כי קדש הקדשים נמצא ה"פנימיות" בתכלית הגילוי, ובפנימיות – זמן החורבן הוא עת רצון, שתוקף האהבה הוא בגילוי, ולעין כל, עד לאוה"ע ("בשעה שנכנסו נכרים")³⁹². וע"ד המבואר

388) וראה לקו"ש חל"ט ע"ל 229 ד"ה במנחת, במש"כ בכ"מ (בבאה"ט סתקנ"א סקכ"ה ובפמ"ג שם במ"ז סק"ח ועוד) "במוצאי ת"ב" שצ"ל "במנחת ת"ב". (ובלקו"ש שם נזכר גם שצ"ל בא"ר. אבל בא"ר לפנינו סתקנ"א סקמ"ו כתב בסתמא "בט"ב". ואולי גם בזה צ"ל "במנחת ת"ב").

389) ראה בכ"ז: לקו"ש ח"ב ע"ב 360 ואילך. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רסט. ח"ד ע' שג. ח"ה ע' רה. ר"ד משיחת ש"פ פניחס תשכ"א. ש"פ ראה תשכ"ג. ש"פ דברים תשמ"א. יום ב' דחה"ש תשד"מ. ש"פ עקב תשד"מ. ליל שמח"ת תשמ"ז. ובכ"מ.

וכבר הביאו שכעני"ז מצינו בכ"מ בספרי חסידות הקדומים, ואף קודם לזה – ראה הנסמן היכל הבעש"ט גל' יט. ויש להוסיף לשם: ס' עבודת ישראל להר"ן קמחי (קסא, א). ולהעיר מפלח הרמון להרמ"ע (שער ח מהות והנהגה פ"ט – כג, א).

390) במהות הכרובים שנו' כאן – האיריכו בכ"מ. וראה בארוכה מש"כ הרה"ג הר"ש ש"י קראוס בקובץ לשמוע בקול דברו. וש"נ. (391) ראה רמב"ן וריטב"א ב"ב שם בשם הר"י מינאש, שנעשה להם נס שלא לטובה. ועוד ביאורים – במפרשים.

392) להעיר משמ"ק ב"ב שם שרצה להראות לגוים חיבתן של ישראל. ובפרשת דרכים דרוש כג, שנעשה להם נס לטובה שרצה הקב"ה להורות לנו, דאכתי תביבותי' גבן והשרה שכנינו בינינו להורות שהוא מצטער בצרותינו. ואפשר שכדי שידעו הגוים שהקב"ה נתרצה לישראל הוצרך להראות להם שהשכינה עמנו. וביעורת דבש ח"ב דרוש יג כתב, שלפי הירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) החורבן ה' ב"ר"ח אב, וחל בשבת, וא"כ היתה השכינה שורה בנו.

במה שבשעת שריפת ביהמ"ק "שמחו שמחה גדולה", לפי שהקב"ה כילה חמתו על עצים ואבנים, שבזה מתבטאת אהבתו העצמית של הקב"ה לכנס"י, שגם כאשר נמצאים בתכלית הירידה, מציאותם קיימת לעד ולעולמי עולמים (אלא, שבזמן החורבן היתה הפנימיות בגילוי רק בקדה"ק, ובעולם כולו ה' חורבן וגלות). ומכיון שבאותו זמן היתה תכלית אהבתו העצמית של הקב"ה לבני" בגלוי, לכן ה' אז זמן הכי מתאים ומוכשר ומסוגל לעשות תשובה.

ובעומק יותר, שהוא ע"ד מארז"ל חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך, דמכיון שבזמן הגלות כנסת ישראל היא כאשה שהלך בעלה למדינת הים, לכן, לפני יציאתו של הבעל (הקב"ה) לדרך היתה הפקידה³⁹³, ולכן היו אז הכרובים כמעד איש ולויות (אלא שהפקידה שהיתה אז היתה בהעלם, ובגילוי ה' החורבן והגלות, והכוונה בזה היא, שע"י העבודה שבזמן הגלות, ובפרט ע"י עבודת התשובה, תהי' הפקידה בגילוי בבנין ביהמ"ק השלישי). ויתרה מזו, שגם כשכבר יצא הבעל לדרך, ה"ז רק בחיצוניות, אבל בפנימיות הענין לא הלך הבעל למדינת הים, אלא נמצא ביחד עם אשתו. ויובן ע"פ תורת הבעש"ט שב"מקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא", וממילא אפילו בשעה שבני" נמצאים בגלות, נמצאת מחשבתו ית' כביכול עם בני", וכן גם אצל בני" שבפנימיותם "לבי ער" להקב"ה (ולכן "היתה כאלמנה" בכ"ף הדמיון, ולא אלמנה ממש ח"ו). ומכיון שכן הוא בפנימיות, ה"ז פועל על החיצוניות ג"כ (ולא שמבטלת את החיצוניות, כ"א שהפנימיות היא העיקר, והחיצוניות טפלה אליו), באופן שהחיצוניות נגדרת אחרי הפנימיות, שבגלות (חיצוניות) גופא נרגשת הפנימיות (גאולה). וההסברה בזה: ע"פ הידוע שהגלות נמשלה לעיבור והגאולה ללידה, וכמו שלמטה, לאחרי הפקידה נעשה יצירת הולד, אלא שבתחילה הוא בעיבור בבטן אמו (בהעלם), ובמשך זמן העיבור הולך וגדל עד שמגיע זמן הלידה שאז יוצא לאויר האור (בגילוי) – עד"ז הוא למעלה, שבשעת הפקידה שברגע שלפני התחלת הגלות נעשה מיד המשכת האור (יצירת הולד) גם למטה, אלא שההמשכה היא בהעלם, באופן דגלות (עיבור), ובמשך זמן הגלות הולך וגדל מיום ליום, עד שבקרב ממש תהי' הלידה והגילוי בגאולה העתידה.

בכ"מ בשיחות קודש³⁹⁴ הובא הסיפור שבירושלמי ומדרש³⁹⁵ בקשר ללידת³⁹⁶ משיח בתשעה באב מיד לאחר החורבן³⁹⁷, שהי' יהודי שחרש שדהו וגעתה פרתו³⁹⁸, ועבר לפניו ערבי שהי' מבין

393) ומכיון שהפקידה היתה לפני יציאתו של הבעל (הקב"ה) לדרך, נעשה יצירת הולד לפני החורבן, וברגע שלאחרי החורבן נולד מושיעו של ישראל.

394) ראה בלקו"ש ח"ה ע' 149 הע' 51. ח"ט ע' 511. חכ"ז ע' 364. חכ"ט ע' 14. סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 574 ואילך. תשמ"ט ח"ב ע' 611 ובהערה 27. תנש"א ח"ב ע' 721 ואילך. שם ע' 744 ובהע' 114. ר"ר משיחת אחש"פ שקי"ב. ש"פ צו תשי"ד. כ" מ"א תשכ"א. מ"טו"מ תשכ"א. מוצש"ק י"ד שבט תשל"ל. ד"ה ושנתנו תשל"ח. אחש"פ תשמ"ב. וראה אג"ק ח"ג ע' קסו. ח"ט ע' עט. ועוד.

395) ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד. איכ"ר פ"א, נ"א. וראה במדבר"ר יג, ה "בכל מקום שנאמר ויהי צרה והיה שמחה אתיבון ליה . . . והכתוב (ירמיה לח) והיה כאשר נלכדה ירושלים אמר להם אף היא אינה צרה אלא שמחה שבו ביום נולד מנחם".

396) בנצח ישראל למהר"ל פכ"ו: לידה זאת אינה לידה ממש נשמית כמו שהיה ענין כל לידה, כי אין החכמים מדברים מענין הגשמי כלל, רק מופשט מן הגשמי. ורצונם לומר שנוול המשיח, דהיינו מצד עצם כח המשיח שהוא נמצא בעולם. זה כי קודם שחרב הבית לא שייך משיח בעולם כלל . . . וכאשר חרב הבית, אז יש בעולם כח מה שלא היה קודם . . . סוף סוף נולד שם משיח, שלא היה דבר זה קודם, כי קודם אין ראוי שיהיה המשיח כלל בעולם. ועד"ז כתב האברבנאל בספרו ישועות משיחו ח"ב פ"א: שלא נולד משיח בפועל כשחורבן בהמ"ק אבל עלה במחשבה ית' להולידו ולהביאו בזמנו שהיתה לידתו בכח לא בפועל. והובאו בכה"ש תנש"א ח"ב ע' 744 בהע' 93. וראה גם בספר בית אלקים המבט"ט שער היסודות פ"ב.

אבל בכ"מ שנוול המשיח. וראה יפה מראה לירו' שם. ועד"ז ביפה ענף השלם לאיכ"ר שם – נסמן בלקו"ש ח"ט ע' 8 הע' 12 ובסה"ש תנש"א ח"ב ע' 722 הע' 13) כצ"ל שנוול משיח (ורחצה שם הפי' שנוול היינו במחשבה, או שר"ל ששמן היום הואו בכל דור ודור נולד אדם ראוי להיות משיח אם יהיו ראויים). וראה זכר דוד מ"ג פ"ג שהשיג על האברבנאל והוכיח שהדברים כפשוטן.

ובלקו"ש חכ"ט שם הע' 62: ואף שאומר "דאתילידי פריקהון דיהודאי" (ואיך שייך שיהי' מוכן תיכף לגאול את ישראל) – הרי מצינו דוגמתו קודם המבול דביום שנוול עזר לאמו וכו' עיי"ש. ועד"ז הוא בכה"ש שם בשוה"ג. וראה גם יפ"מ לירושלמי שם. ובר"ד משיחת אחש"פ תשמ"ב: לכאורה אנו מובן – איך יכולה להיות הגאולה מיד לאחר החורבן, והרי מושיעם מל ישראל היה אז תינוק בן יומו! אך הענין הוא, דכיוון שעניינו של משיח הוא יחידה הכללית – למעלה ממדידה והגבלה לגמרי, הרי כאשר מדובר אודות משיח, אפילו אם הוא תינוק בן יומו – אי"ז סתירה לענין הגאולה כו' מאחר שזהו ענין שלמעלה לגמרי מכללות המדידה והגבלה דזמן ומקום! אמנם, בכה"ש תנש"א שם: "נולד מושיעו וגואלו של ישראל, ולא עוד אלא שגם לאחרי שנעשה גדול, כולל ובמיוחד גדלות רוחנית". ובהערה שם: "אחש"פ תשמ"ב: יתור לומר שגם אז נכלל ב"נולד משיח של ישראל" – שאין הכוונה להציאה לאוויר העולם, שאז בפועל אינו מושיעו של ישראל" אלא להתגלות (דוגמת לידה כפשוטה) ד"מושיעו של ישראל", שכבר ראוי ומוכן לגאול את ישראל בפועל ממש". וראה רשימה קצרה משיחת ש"פ דברים תש"ל – בס' משבחי רבי ע' 164.

397) בית שני – כ"ה ביפה ענף למדרש ויפה מראה לירושלמי. וכ"כ באור יקר לרמ"ק דלקמן.

398) בר"ד משיחת הושיע"ר תנש"א שהיתה פרתו של הערבי, עיי"ש הביאור. (והוא לפי הגי' בילקוט מכירי משלי בסופו). ומה שגרמו ע"י צעקת שור דוקא, לרמוז גם על משיח בן יוסף שנא' בו בכור שורו הדר לו, שמשיח בן יוסף יקדים לחרוש כל העולם

שיחת בהמות, ואמר לו שמצעת הפרה יודע הוא שעתה חרב ביהמ"ק, וכאשר מיד לאח"ז געתה פרתו פעם שני', אמר לו הערבי שעתה נולד מושיעין של ישראל ("יליד מלכא משיחא" דאיתייליד פריקהו דיהודאי"), ואמר לו ומה שמו, א"ל מנחם שמו. ונקודת הענין, שכבר ברגע שלאחרי החורבן³⁹⁹ מוכן וממתין המשיח לגאול את עם ישראל. ואחד הטעמים, שכשמאיזה טעם שיהי' יש ענין בלתי רצוי הקב"ה מביא בהקדם עידוד חזק שלא יפלו ח"ו ברוחם וכו'. ויתירה מזו, שמכיון שלידת משיח היתה ברגע שאחר החורבן, מובן שהתחלת העיבור שלו היתה תשעה חודשים לפני החורבן, וכמרז"ל שהקב"ה מקדים רפואה למכה. ומאז בכל דור ודור⁴⁰⁰ ישנו המשיח שבודד שממתין ומצפה לגאול את עם ישראל. ובפנימיות הענין: ידועים דברי הילקוט שמעוני "עלה אריה במזל אריה והחריב את אריאל . . על מנת שיבא אריה במזל אריה ויבנה אריאל", שמטרת החורבן אינה אלא הכנה ועל מנת לבנות ביהמ"ק השלישי (סותר על מנת לבנות), ולכן, לא רק שברגע שלאחרי החורבן מוכן משיח לגאול את ישראל, שביחד עם החורבן ישנה הכנה, התחלה ואפשריות הגאולה (וכמובן ההכרח לזה בפשטות⁴⁰¹): כיון שכשבנ"י עושיין תשובה מיד הן נגאלין מוכרח שמשמיה יהא מוכן מיד ברגע שלאחרי החורבן בכדי שתוכל להיות הגאולה⁴⁰²), אלא יותר מזה, שהחורבן והגאולה אינם בהפסק זמן, בהפסק רגע ביניהם, שתיכף ממש לחורבן היתה למטה התחלת הגאולה, נולד מושיעין. כלומר: כלומר אצל בני"י לא שייך ענין של חורבן בפני עצמו, כי התורה היא תורת חסד, וא"כ כאשר ישנו ענין של חורבן הרי יחד עם זה באה מיד גאולה וזוהי הכוונה הפנימית של החורבן והגלות – בכדי שעל ידו יוכלו לבוא לענין הגאולה. וזמן לידת משיח הוא דוקא בשעת תכלית הירידה, בשעה שהציתו הנכרים אש בהיכל, כי כשהחושך גדול ביותר ה"ז גופא רא' לגודל הגילוי, ולכן דוקא בשעה זו נולד משיח הנקרא מנחם, ונתגלה פנימיות האהבה והחיבה דהקב"ה לישראל, ועד ש"אז אמרו מזמור ושמחו שמחה גדולה וקבלו נחמה".

ו"בכל ט"ב נולד משיח, כמ"ש בו אני היום ילדתיך, היום אם בקולו תשמעו כו', אך זהו למעלה מעלה בבחי' הרוחני' דנשמו' באבי"ע עד ג"ע התחתון דעשי', אבל לא בא ונמשך למטה בגילוי בגשמיו⁴⁰³. וכן מבואר בשיחות קודש, שענין זה – לידת משיח – חוזר מחדש בכל שנה (ובכל שנה באופן נעלה יותר) בתשעה באב, וכיון שביום הולדת של אדם מזלו גובר⁴⁰⁴, הרי שבתשעה באב גובר מזלו של משיח צדקנו, וזהו יום מסוגל לגאולה האמיתית והשלמה. וכל זה נוגע להלכה למעשה, כמבואר בכתבי האריז"ל שהסיבה לאמירת תפלת נחם במנחת תשעה באב – "כי אז במנחת ט"ב נולד המשיח הנקרא מנחם", ומטעם הנ"ל אומרים ברכת הלבנה (הקשורה במיוחד לגאולה) במוצאי ת"ב דוקא "כי בט' באב נולד משיח".

בר"ד מליל ב' דחה"ס תשנ"ב: בתשעה באב מחפשים עצות כיצד להפטר מכל עניני תשעה באב, ועד להפיכתו "לששון ושמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו" כפי שהי' בתשעה באב האחרון [תנש"א].

בשיחת יום א', עשירי באב – תשעה באב נדחה (לפני תפלת ערבית) ה'תנש"א, נדפסה בספר השיחות תנש"א⁴⁰⁵, בהערת המו"ל: בשעה 8:35 בערב נכנס כ"ק אדמו"ר שליט"א לבית הכנסת ואמר

(אגדת אליהו לירושלמי שם).

399) וביפה ענף לאיכ"ר שם, מה שלא נולד לפני החורבן, דמינכרא מילתא שנולד לגאולה משא"כ אילו נולד מתחילה.

400) וראה פרי צדיק (ר"ח אב): וכן כל דור נולד בחינת משיח בת"ב ותיכף ביום החורבן כשנכבשו בבוקר מיד עלה הרהור תשובה בלבם ואחר כך לעת ערב כשנשרף ההיכל מזה נולד בחינת משיח.

401) עוד טעמים שנולד מיד: כדי להודיע לו שהוא המשיח ועל ידו נגאלים ישראל, וצועק על צרתם של ישראל בגלותם והקב"ה רואה בצרתו ובעבורו מרחם על ישראל. ועוד, שכיון שקדם מלך המשיח לצאת לאויר העולם ביום החורבן כבר ניתן מתנה גמורה לעם ישראל וצריך לגאלם, דמשמיה מיהב יחבי מישקל לא שקלי, וצריך לפדותם אף שיהיו דור שכולן חיב. ועוד, שיראו שרי אוה"ע שכבר הכין והזמין משיח לישראל לגאולם, ולכן מקילים השעבוד, באומנם למחר כשיפדו מידיו מה תהא עלינו, וזה לטובתם של ישראל – אגדת אליהו ליר' שם.

402) וכ"כ באור יקר להרמ"ק פ' לך ש"ב ס"ד (ע' קלט) שלא הי' ראוי שישלחו אוה"ע בישראל אלא יום אחד ולכן נולד גואלנו מיד כדי שאם יזכו נגאלנו מיד. ועיי"ש בארוכה בפ' המדרש. ובסי' יעב"ץ הל' ת"ב: שמדי הי' ראוי לחזור ולהבנות ביהמ"ק אם היו ראויים.

403) מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ח"א ע' קב – נסמן בלקו"ש ח"ט ע' 8 הל' 12 ובסה"ש תנש"א ח"ב ע' 722 הע' 13. וראה גם מאמרי אדהאמ"צ קונטרסים ריש ע' 71.

404) כולל מזל מלשון "ונחלים", שממזלו של משיח (שישנו בכל דור ודור במצב שראוי לגאול את ישראל תיכף ומיד) נולד ונמשך לכל ישראל (ובפרט בניצוץ משיח שבכא"א מישראל). וזה צריך לעודד אצלו התגברות בעבודתו להוסיף מצוה אחת שתכריע הכף "וגרם לו ולהם תשועה והצלה".

שיחה. ואח"כ נתן לכאור"א שטר של דולר ע"מ לתת אותו או (חילופו) לצדקה ובהוספה מדילי'. ואח"כ התפללו תפלת ערבית. ולאחרי התפלה התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן ניגון הקפות דאביו ז"ל.

מיומן עשירי באב (ת"ב נדחה) תנש"א (כפי שנכתב בשעתו): על תפילת ערבית הכריזו שתהי' ב-8:50. בשעה 8:37 יצא כ"ק אדמו"ר שליט"א בפתאומיות מחדרו ויצא מג"ע התחתון וניגש **לבדו** למעלית. א' שנכח שם רץ מיד ופתח את דלת המעלית וכ"ק אדמו"ר שליט"א נכנס ובינתיים הצטרפו גם המזכירים, ונכנסו אחרי הרבי למעלית. למטה, בפרוודור הכניסה ל'זאל' אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א להרלי"ג בזה הלשון בערך: "איך וועל זאגן אפאר ווערטער דערפאר בין איך אראפ פריער". בינתיים קמה מהומה דקדושה, כל הת' מהזאל למעלה הגיעו במהירות למטה וכל הקהל הלך אחרי כ"ק אדמו"ר שליט"א לעבר בימת התפילה (כאשר לרוב הקהל שלא שמע שהרבי מתכוון לומר שיחה עדיין לא היה ברור מה קורה בדיוק, וכל זה הוסיף לדריכות מה הולך להיות). כ"ק אדמו"ר שליט"א הגיע למדריגות ובמקביל סידרו את הסטנדר שעמד מוכן לתפילה, והעבירוהו למקום אמירת השיחה. כ"ק אדמו"ר שליט"א המתין מעט, עלה וניגש לסטנדר ופתח בשיחה. השיחה ארכה כ-17 דקות. ומיד בסיומה (ב8:56) – כפי שהזכיר בשיחה שיש ענינים ששייכים עוד **לפני מעריב** – ירד לחלק שטרות לצדקה. לאחר שהמבדיל גמר ברכה אחרונה, התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א במפתיע לנגן את הניגון דשמחת תורה (המיוחס לאביו ר' לוי יצחק זצ"ל), וכל הקהל הצטרף בהתלהבות עצומה. כשקרר למדריגות עודד בידו בתנועה של שמחה גדולה מאוד וכו', וכן עודד בדרכו. (לא קידשו את הלבנה, כיון שהיתה מכוסה בענינים). מאליו מובן, שגם לאחר צאת כ"ק אדמו"ר שליט"א לא פסקה השירה, ואדרבה הלכה וגברה. הקהל יצא בריקודים סוערים מתוך שמחה רבה גלויה ופנימית, בהמשך לשיחה וכו' והניגון דשמח"ת. רק כעבור זמן ארוך ניגש הקהל לאכול סעודה לאחר הצום.

מתוך מאמר שכתב אחד התמימים לאחר מכן: כתמימים הנמצאים אצל הרבי שליט"א וחיים עם השיחות והאווירה הגאולתית המיוחדת שהוא משרה עלינו, הרגשנו שכל הענין הזה של תשעה באב (שנדחה ליום ראשון) לא כל כך 'משתלב' פה... הרבה יותר הרגשנו את שבת חזון – בה הרבי מעורר תמיד לשלול כל ענין של היפך השמחה. אבל בשנה הזו ראינו את זה בצורה מיוחדת, כשבמשך ההתוועדות הרבי חזר שוב ושוב על הווארט (שבמוגה הוא מופיע רק פעם אחת, אבל בהתוועדות זה היה הציר המרכזי) "כל האוכל בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי", כשהרבי מדגיש כי בשנה זו זכינו לאכול בתשיעי, ובמילא נזכה ל'**כאילו** התענה" שיתבטל כל הענין של הצום וכו'. הרבי האריך אז גם במעלה של חמשה עשר באב והשמחה הגדולה שצריכה להיות בו, כשהוא מקשר זאת לשמחת סיומי המסכתות של ימים אלו. ראו כיצד הרבי מחפש לעסוק רק בענינים של טוב ושמחה. זכורני שלאחר מכן, ישבנו בסעודה מפסקת בשבת קודש ב-770 ובאווירת ההתוועדות כולם החלו לעשות כמה שיותר סיומים (מי על מסכת משניות ומי על פרקי אבות, העיקר לערוך עוד ועוד 'סיום' ולהוסיף בשמחה...). כשהגיעה שעת השקיעה, כבר לא יכלו עוד לאכול – אבל עדיין המשיכה השמחה והריקודים הסוערים, ממש כמעט עד כניסת הצום... גם בצום עצמו ראינו הנהגה מיוחדת שלא היתה מעולם, כשמיד אחרי איכה הרבי סימן על חלוקת דולרים, ובעוד שבכל פעם, היו מוכנים הדולרים מראש, כעת רק יצאה השבת והרבי עמד וחיכה (כשכמובן בינתיים אי אפשר לשיר...) עד שילכו להביא את הדולרים לחלוקה. למחרת אחרי שחרית, התקיימה חלוקת הדולרים הרגילה של יום ראשון. אני זוכר כיצד אנחנו יושבים בזאל הקטן, בשעת אחר-צהריים של תשעה באב, ופתאום מתקבלת הידיעה שהרבי ירד למטה, אנחנו מסתכלים בשעון ורואים שעוד לא הגיע הזמן לתפילת מעריב. כמובן אנו רצים מהר למטה ורואים את הרבי עולה לבימת התפילה ומסמן על רצונו לומר שיחה – גם זה היה הלם גדול, לא היה תקדים להנהגה זו. בשיחה עצמה שוב הרעיש הרבי אודות הענין של משיח, שיום זה הוא "יום לידתו". אם חשבנו שבכך תמו ההפתעות, נכונה לנו הפתעה נוספת – כשאחרי השיחה, שוב סימן הרבי על רצונו לחלק דולרים, כשחלוקה זו היתה **השלישית באותו יום!** דבר שעד אז, לא קרה מעולם... אחרי מעריב והבדלה החל הרבי במפתיע בשירת "ניגון ההקפות" לאביו רלוי"צ, כשהקהל כולו נסחף בריקודים סוערים במשך שעה ארוכה, כשזמן רב לקח להיזכר כי בעצם צמנו היום וצריכים ללכת לאכול משהו... ראינו איך הרבי משתדל לצמצם את הענינים הבלתי רצויים של הצום (אך כמובן, בגבולות הברורים של השולחן-ערוך) למינימום האפשרי..."

מוצאי תשעה-באב, אור ליו"ד מנחם-אב

צאת הצום⁴⁰⁶ [וזמן תפלת ערבית] בשעה: 8:48.

אין לאחר תפלת ערבית משום טירחת הציבור שהרבה אנשים שהתענית קשה להם ובפרט מעוברות ומניקות, ותענית ציבור אין צריך תוספת.

זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים **קטנים**. ואף שמן הדין די בכוכבים בינונים⁴⁰⁷ – לפי שאין אנו בקיאים בהם⁴⁰⁸ צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים⁴⁰⁹. ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע כמה דקות אחר כך⁴¹⁰.

נוטלים ידים ג"פ בסירוגין בלי ברכה [ונועל מנעליו⁴¹¹ ורוחץ פניו ופיו⁴¹²] לפני קידוש לבנה כמו במוצאי יו"כ⁴¹³.

בספר סדר היום: ילך לביתו ויקבל תנחומין על אבלותו ויאמין באמונה שלימה שאלקינו יתברך ויתעלה ינחמנו מאבלנו כאשר הבטיח ע"י נביאיו.

אחרי מעריב, קידוש לבנה⁴¹⁴ – בחגירת אבנט ובסידור. [בנוגע אכילה לפני קידוש לבנה – ראה בהערה⁴¹⁵].

בפרי עץ חיים⁴¹⁶ בהגהת צמח: שמעתי בדמשק ששאלו להרח"ו ז"ל למה אומרים ברכת הלבנה במוצאי תשעה באב והשיב לי לבשר ללבנה ולישראל כי כשנחרבה הבית וגלו הרי הם עתידין להתחדש כמותה הרי ישראל והשכינה עתידין להתחדש וזהו בשורה אז וגם כי בט' באב נולד משיח.

ממכתב מוצאי ת"ב תשד"מ⁴¹⁷: מנהג ישראל תורה היא לקדש את הלבנה **דוקא** במוצאי תשעה באב, ומפורש הטעם בכ"מ, כי בשו"ט היא כי ישראל והשכינה עתידין להתחדש כמותה, וגם כי במנחת ט"ב נולד המשיח.

ובספר השיחות תש"נ⁴¹⁸: ולהעיר ממנהג ישראל לקדש הלבנה במוצאי תשעה באב, די"ל שלאחרי שנתברר בט"ו באב שבטלה הגזירה בתשעה באב, יש מקום לקדש הלבנה תיכף במוצאי תשעה באב, שקידוש לבנה מורה על קידוש ועלי' בלבנה, ובישראל הדומין ומונין ללבנה. ולהעיר מהמובא בספרים שקידוש לבנה הוא סגולה לאריכות ימים ולנסיעות כו' (וי"ל הטעם ע"פ מ"ש בפנים בנוגע להוספה באריכות ימים הבאה ע"י הוספה בלימוד התורה מט"ו באב ואילך).

בתשעה באב לעת ערב הציתו אש בהיכל ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי. ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר⁴¹⁹ ולשתות יין בליל עשירי ויום עשירי עד חצות היום. ומכ"ש שלא יהיה שם

406 זמן כוכבים בינונים לאדה"ו.

407 פסקוס בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגודל גופם ברקיע ובאורם.

408 והארכנו בזה בקובץ אה"ת ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלחן הבד"צ שבועות תשע"ה.

409 ובסדר הכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקין [במדינות אלו] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

410 והעיר המזכיר הריל"ג ע"ה, שבפעם הראשונה שהרבי רצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר לי לגשת להרה"ח ר' שמואל הלוי לויטין, פאטור שהיו רב פוסק דינים, ולבקש שישכים להתיר להתפלל ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחרי שיהי' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן הי' – ואולי יותר מפעם אחד – שהורה להכריז הנ"ל.

וראה אצלנו בשו"ת באתר דרב סי' ג' רג. ושנ"ת.

411 הלכות ומנהגי מהר"ש מנוישטט סת"ג. וכ"ה בפמ"ג סתקנ"ד בא"א סק"א לענין קדוש לבנה.

412 בנוגע לקדוש לבנה: פניו – בעבודת הקדש להחיד"א במורה באצבע סר"ט. ופיו – בלוח כולל חב"ד.

413 אג"ק ח"כ ע' רפד.

414 ואין לדחות קידוש לבנה ליום אחר (נוסף על הטעם שבכתהאריז"ל כדלקמן בפנים) דשהווי מצוה לא משהינן.

415 פשטות הלשון בס' המנהגים אודות מוצאי יוה"כ משמע כהדעות שיש להדר לאכול לפני קידוש לבנה. וראה גם ר"ד דים א' דחנה"ס תש"ל. וכן נהגו במוצאי יוה"כ עד תש"א. אבל בפועל נוהגים כעת דלא כנ"ל. ולהעיר גם מאג"ק מוהרי"צ ח"ג ע' רכח.

416 שב"ג – כוונת ט"ב ובין המצרים בסופו. וכ"ה במשנת חסידים סוף מס' תמוז

417 לקר"ש חל"ט ע' 229.

418 ח"ב ע' 614 הערה 66.

419 בתבשיל של בשר – לפענ"ד מקום להרוצה להחמיר שלא לאכול תבשיל ש"ב.

כלי שיר עד אחר חצות יום עשירי. וה"ה שלא לרחוץ במרחץ ולספר ולכבס עד חצות. ובקביעות

ואפרש שיחתי: הנה, במאמר "סתקנ"ח סק"א (הו"ד במשנ"ב בבה"ל שם ד"ה שלא לאכול וכן בכה"ח סק"ד) – כתב להתייר במוצאי ת"ב בתבשיל ש"ב. אבל למעשה לדין צעק לומר כן, שהמאמר מתבסס על פס"ד המחבר בשו"ע סתקנ"א ס"י שמתור בתבשיל ש"ב בטה"מ, וממילא כש"ב במוצאי ת"ב. אבל לדין גם בטה"מ אסור וכפס"ד המג"א שם סק"כט. ועוד, דאנן קייל"ן גם בנדרים לאסור בתבשיל, כמ"ש בשו"ע יו"ד סרי"ג סק"א, ודלא כמחבר שם ס"ט, כמ"ש במג"א שם (אף שלכא"ו בשו"ע שם קאי ברוטב, ואילו דין תבשיל ש"ב נתפרש שם ביו"ד סרט"ז ס"ט ולא העיר בזה הל"ך מאומה. אבל כ"כ שם בפרישה סרט"ז סק"ז). ובמג"א קאתי עלה הן מחמת לשון בג"א, והן שבאומר קונם בשר שאני אוכל אסור גם לחמבר בתבשיל ש"ב (ראה במחה"ש. ובשמן המאור למג"א שם כתב כוונת המג"א דדמי לגבינה אחר בשר, שהמנהג גם בתבשיל ש"ב. וראה עד"ז באמרי דוד לט"ז סתקנ"א סק"ט). ואין טעם לחלק בין מנהג כשר דמוצאי ת"ב למנהג שבט"ה הימים לענין ד"ז, שהרי ג"ז מנהג טוב שבכלל כל יחל, עכ"פ מדרבנן. והנהג, נחלקו ממחמיר ע"ע אם אסור גם בתבשיל וכלים ב"י. ואכ"מ. ולכא"ו תיקיט מהקלים מדין נדר, לדין שגם תבשיל ש"ב בכלל. וכה"ק בתורת זבח לבעל קיצצו"ע ס"מ בהעלה שלמה סק"ג. וראה גם שו"ת אבני צדק מהר"ח יו"ד סצ"א. וצ"ל, שהוא רק במקום שמעיקרא כן המנהג).

ועד"ז במש"כ במאמר שם בנוגע לכוש"ב – ומ' שתלוי זב"ז – ג"ז רק ע"פ פס"ד השו"ע. אבל אנו בדין, היוצאים ביד רמ"א, זהירים כבוש"ט – ואפי' בהבדלה – ליתנו לתינוק.

ומזה מובן שאין להוכיח גם מה"ח, שהוא למנהגם. (אמנם, ראה שם שהצביע ציו"ל לסתקנ"א סק"ב, והוסיף "ודוק", והרי שם הביא גם דעות המחמירים), אבל על המשנ"ב קשיא טובא.

והוכחתו משו"ת מהר"ל – כמובן אין בזה כדי הוכחה, יעו"ש.

ואדרבה, מקושיית האחרונים שהביא בנוגע לסקינן של שחיטה בת"ב אחר חצות – י"ל דמוכח שלא שמיעא להו לתירוצו. וראה מג"א סתקנ"א סק"כ"ו ופמ"ג ויא"פ שם. סתקנ"ט סק"ד וט"ז סק"ח ועוד. פמ"ג בא"ה סתקנ"ד סק"א. ולא העמידו הדברים דקאי באופן שמבשל הש"ב בכדי לאכול תבשיל ש"ב. ואדרבה מזה שנקטו הפוסקים שלמנהג כשר מצניעים סקינן של שחיטה גם בעשירי, מוכח שגם בתבשיל ש"ב אסור (ראה עד"ז אמרי דוד שם לענין גוף האיסור בתבשיל ש"ב מר"ח עד התענית. ושם לענין רוטב). אבל יו"ל בקל, שהרי המנהג הלצניע סקינן של שחיטה מר"ח קאי גם למתירים תבשיל ש"ב.

[ובמוצאי ת"ב נדחה – י"ל דתליא בפלוגתא באם מותר לשתות בעצמו מכוס הבדלה. והנה, בדגומ"ר ר"ל ולהוכיח מהר"ל הנ"ל היתירו. והמשנ"ב לשי' – אכן מיקל בזה ג"כ. אבל כו"כ כ' להחמיר. וראה במקומו אצלנו בלוח בקביעות שת"ב חל בשבת. אמנם, היינו בדרך ק"ו, שאם אסרו אפי' בכוש"ב ובתשי"ל של חובה – כש"כ בתבשיל ש"ב. אבל אין ראי' להיפך, שלמתירים יין הבדלה בת"ב נדחה – ה"ה להתייר בתבשיל ש"ב. ופשוט. וכשחל עשירי בע"ש, מקום להקל יותר, ש"י"א שלכבוד שבת מותר גם בבשר ויין, ראה שו"ת מור ומהלכות פוסק באהל ברכות והודאות סל"ט (ז, ג) בשם הרה"צ הרלו"צ במאדריטשוב, הובא באר"ח ספינקא סתקנ"ח סק"א. אבל שאר הפוסקים לא כ"כ].

ואף שלא מציונו מי שחולק על המשנ"ב – כבר נת' שכל דבריו מבוססים על המאמר, ומכיון שד' המאמר הם ע"פ פס"ד השו"ע – נפל האיסור ונפל הבנין (בשגם שגם המחבר גופא כ"כ רק בשם יש מי שאומר. אלא שבה"ל שהוא לפי שלא מצאה במק"א – ראה שמן המאור שם. וכן בשמן המאור דלקמן. וראה גם הגהות הרש"ש למג"א סתקנ"א סק"כט. וכ"כ בכה"ח שם ס"ק קמא. השומר אמת אדאדי קונט' מקום שנהגו דיני ת"צ ס"ד).

ובדוחק י"ל, שכיון שמוצאי ת"ב קיל טפי (ראה מג"א סתקנ"ח סק"א ובפמ"ג בא"ה) שם) הלא החמירו דק כדי כן. ואכתב צ"ב, דליתסר מדיני נדב"ש עכ"פ, וכנ"ל. ובפרט, בליל מוצאי התענית גופא דאיכא גם משום אבלות ועיינוי של יום, לענין בשר ויין עכ"פ (ראה לענין ת"ב נדחה, ברמ"א סתקנ"א סק"א ובמג"א סק"ג. ושם שהוא כמוצאי תענית של תשובה. ובמחז"ו סרס"ו וסידור רש"י תת"ח: משום אנינות הלב ותוקפו של צום. וה"ז ע"ד דעת הפוסקים שאסרו בעשירי רק בבשר ויין והתיירו כיבוס ותספורת, ונימוקם שאף שהאבלות נמרה בליל עשירי, בשר ויין לאו משום אבלות נגוע בה, שהרי אבל גופא מותר בבשר ויין, וטעם האיסור בבשר ויין, שבו בוטל התמיד ונסוך היין, וגם שאין שחמה אלא בבשר ויין, וכדי להרבות אבל שאם יאכל או ישתה ישכח רישו ומצוה שיוזכר חורבן הבית ויצטער, וכ"ז שייך גם בעשירי, ולחלק מהטעמים – גם בתבשיל ש"ב. וראה שו"ת סק"ח).

ומציונו בשו"ת מהרש"ל סצ"ב: מאחר שקיבלו עליהם כל ישראל נעשה חובה וכו' בעשירי שהוא בעל מיצרא דט"ב ובו נשרף עיקר הבית כש"ב, **דלא גרע** מהני ימי דהן מר"ח שנהגו בו איסור אע"פ שאינם בשבוע שחל ט"ב וכו' א"כ **כש"כ בעשירי**. (והרי נהגו כמהרש"ל לאסור גם ברחיצה וכיבוס ותספורת, ומה"ט גופא). ולדבריו ק"ו פריכא הוא, שאין ללמוד מהיתר תבשיל ש"ב מר"ח, דהא בעשירי גרע טפי. ועכ"פ, גם לדין דמוצאי ת"ב קיל טפי, ליכא מוצאי ת"ב, דדיו לבא מן הדין להיתר סנינון, ואנן קייל"ן להחמיר מר"ח בתבשיל ש"ב. (ולהעיר ממט"י עייאש סתקנ"א סק"ד שבסעודה המפסקת אסור בתבשיל ש"ב מדינא).

ומיש הו"א, דתליא בפלוגתא אם בתבשיל ש"ב אסור לבני אונן (ראה ברכי' יו"ד ששמ"א סק"ב). הגהות רע"א שם. יד שאלו שם. פת"ש שם סק"ג. והביא שם שו"ת נוב"י תנינא יו"ד סרי"ב. תשובה מאהבה ח"ג בהערות יו"ד ששמ"א (ע"ד). שמן המאור או"ח סעי"א למג"א סק"ד. הגוא"ל מרגולית יו"ד אונן ס"ד. מהר"ש אסנת ח"א יו"ד ששנ"ו. וראה שו"ת יו"ד סק"ט סתקנ"א סק"ב. ובלקט שו"ת יו"ד ע"א 85: ואונן אינו אוכל אפי' רוטב מן הבשר או עברו שבת (שהוא בתבשיל עם הבשר), והה"נ כאן באבלות ש' מוצאי תענית. אבל אינו, דישאי באונן שאינו בכלל מנהג איסור, ונאסר בבשר רק כדי שלא ימשך באכילתו וימנע מלהתעסק בצרכי המת (ראה נוב"י שם), אבל כאן ה"ז כשאר דברים המתירים ונהגו בהם איסור, דזומה ממש לאיסור מר"ח עד התענית, וכנ"ל, אין בבשר ויין דין אבלות, שהרי אבל מותר בזה.

ולאידך, במוצאי תענית של תשובה לא מציונו להחמיר בתבשיל של בשר, רק בבשר ויין גופא. ועד"ז לא אישתמיט בשום דוכתא שהמחמירים בבשר ויין מ"ז תמוז ותימרו גם בתבשיל ש"ב (אף שפשוטות המג"א סתקנ"א סק"ב) (אף שפשוטות המג"א סתקנ"א סק"ב). ובלקט שו"ת יו"ד ע"א 85: ס"י להקל בתבשיל ש"ב "בימים הנוכחים" (דקאי אמש"כ בס"ט שם, למר כדאית לי' ולמר כדאית לי'), כתב דלמעשה נהיגי להחמיר בכלוהו. אלא שתלוי בג' הטעמים שבמג"א שם, שאם משום מנהג המקום, הרי לא נתפסת המנהג להחמיר מ"ז תמוז בכלל). ואיכא למימר נמי, דשאני תענית של תשובה שהיא בדרך ענינו ולצעורי נפש' קמכוון והא אצטער (כבאר"ח הל' ת"ב ס"ד בכלכו הל' ת"ב סס"ב, ונתקב במג"א שם), ונימא דשאני משהו כהוא בתבשיל ש"ב, שהוא עד"ז, ול"ד למור"ח עד התענית שהוא בגדר מינוט שמחה. אלא שכל עיקר חילוק זה לא נתפרש בפוסקים, ומסתבר דכי אהדדי נינהו, ועכ"פ לענין דין נדרים. ועד"ז, יש מקום בראש לחלק, בין מנהג מר"ח, שהוא מנהג הרבים, למנהג כשר במוצאי ת"ב, שאינו חתל הכלל. אלא שלמעשה נתפסת מנהגם גם בזה (ראה בט"ז סתקנ"ח סק"א: כבר נתפשת בכל המדינות האלו והיינו לערך ארבעים שנה). ול' הב"ח שגזרו על הציבור לנהוג כן. (אבל בשכנה"ג בהגה"ט סק"ב כתב שלא ראיתי שגזרו כן על הצבור, ומנהג פשוט בכל העולם מלבד קצת יחיד סוגלה שאוכלים בשר ושותים יין בליל עשירי. ובפשוטות תלוי

שנה זו כשחל ט"ב ביום ה' שאז יום עשירי הוא ערב שבת – מותר לרחוץ ולספר ולכבס גם קודם חצות⁴²⁰ לכבוד שבת. אבל שאר מנהגי אבילות, כגון שמיעת כלי זמר, לאכול בשר ולשתות יין, אסורים גם בשנה זו עד חצות היום⁴²¹.

קטן שהגיע לגיל שלש שנים בימי בין המצרים: הנה, גזיזת השערות יש לדחותה לאחר בין המצרים. והיינו, בעשירי באב אחר חצות היום [ובקביעות שנה זו שת"ב חל ביום חמישי – בערב שבת, עשירי באב בבוקר].

האחרונים קיבלו "מקומי עד שכבי קומי" – פירוש מזמן אמירת קומי רוני בלילה (במגילת איכה) בט' באב⁴²² ועד זמן שכבי עד הבוקר (במגילת רות) בשבועות, צריך להיות קומי רוני בלילה – להוסיף בלימוד התורה בלילות.

יום ועש"ק פרשת ואתחנן, יו"ד מנחם-אב

בשיחת ש"פ דברים תנש"א: היות אז די ימים שלאחרי תשעה באב – ביז חמשה עשר באב – זיינען א המשך צו תשעה באב – איז טאמערן משיח וועט זיך ח"ו פארהאלטן אין די הימים הבאים – איז מען מציע אז מ'זאל ממשיך זיין מאכן "סיומים" ביז חמשה עשר באב, ועד בכלל.

ביוסף אומץ (האן)⁴²³: אחר שעבר תשיעי ועשירי יסיח אדם דעתו מן החורבן ויזכור לנחמה וכו' שהאבלות אחר זמנה היא איסור.

משחרב בית המקדש תקנו חז"ל שבכל שמחה יהא בה זכר לחורבן⁴²⁴, כמו שכתוב: "אם אשכחך ירושלים וגו' אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי".

משחרב בית המקדש תיקנו חכמים שבאותו הדור וגזרו שלא יבנה לו ישראל בניין מסוייד ומצוייר כבנין המלכים, ולא יסייד את כל ביתו בסיד, אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומניח בו אמה על אמה כנגד הפתח⁴²⁵ בלא סיד, כדי לזכור החורבן. ומה שלא נהגו כן עתה לא ידענו טעם ברור⁴²⁶. דין זה חל גם על המשפץ בית דירתו, שישייך מקום בגודל אמה על אמה, במקום גלוי מול דלת הכניסה לבית, בלי סיד, צבע או טפט⁴²⁷. וכן הצובע ביתו – ישייר אמה על אמה. ונחלקו הפוסקים האם מותר לכסות מקום זה.

וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמח בהן ואסור לשומען מפני החורבן. ומכל מקום, לצורך מצוה מותר. וכן כתבו הפוסקים להתיר כשהמטרה לעורר הלבבות לעבודת השם. ויש שהתירו גם אם שומעים בכדי להפיג עצבות. והרבה נוהגים להקל לנגן ולשמוע מוזיקה גם לשם תענוג והנאה. ומצינו שכתבו הפוסקים ללמד זכות עליהם בכמה אופנים. אמנם, שורת הדין היא כנ"ל⁴²⁸.

במנהג המדינות – ראה גם במח"ב סק"ד). ומסתבר דלא מהני התרה למנהג כשר דעשירי, אחרי שכבר קיבלום עליהם. ועוד זאת, שבמקו"ח בקיצור הלכות רס"ל תקנה הביא מתורת חיים שאין לאכול בליל עשירי רק פת פיורים. וכבר כתב בטור סתק"ח שאוכלים רק להשיב הנפש שיהא קרוב ליינו. ומקורו מראב"ה סתתפ"ו (ובב"ח שם דהיינו שגם בשאר מאכלים יאכל רק להשיב הנפש. אבל בט"ז סק"א שא"צ למעט באכילת שאר דברים. וכ"מ בראב"ה שם). ואף שלא נהגו כן, מסתיין להחמיר בדאפשר בתבשיל ש"ב. (420) ואפילו במוצאי ת"ב אם הוא לכבוד שבת – ראה בשו"ת באתרא דרב ס' ל'דנו.

421) להעיר מהמסופר שבמוצאי ת"ב תשל"ב – כקביעות שנה זו – רמז כ"ק אד"ש לא' שעדיין אסור לשיר (שיחות קודש ע' 596).

422) אבל פשטות הגמ' סוף תענית שמת"ו באב מוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה. ובמג"א סרל"ח סק"א הביא מהעולת שבת "מט"ו באב עד ט"ו באייר". וראה לקו"ש ח"ד ע' 206 וחי"ט ע' 447 ד"ה בנתנם, דלא פליגי ומוסיפים על הש"ס, עיי"ש דוגמא לדבר.

423) סתתצ"ג ואילך.

424) וראה שו"ת באתרא דרב ס' כא"ר יכז במה שלא נהגו ליתן אפר על ראש החתן, וכן לא באמירת אם אשכחך.

425) יש שכתבו שצריך לשייר בכל חדר וחדר. אך לדעת רוב הפוסקים, די שיהא כנגד הפתח בכניסה לבית.

426) וכתבו הפוסקים, שמה שלא נהגו כן עתה לא ידענו טעם ברור. וראה גם משנ"ב ס' תקס סק"ב. דע"ת שם. ועוד.

וראה אצלנו בהלכה יומית אות שמד. שו"ת באתרא דרב ס' ה'תצח.

427) ואינו מועיל להחסיך משלימות היופי של החדר באופן אחר, וצריך להיות דוקא אמה על אמה ללא סיד בקיר כנגד הדלת.

428) ראה בכ"ז בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' טו"תקמד.

אמרו חז"ל שאסור⁴²⁹ לאדם שימלא שחוק⁴³⁰ פיו בעולם הזה⁴³¹ שנאמר: "אז ימלא שחוק פינו". ומכל מקום, כשהיו החכמים מסתכלים בבירור נחמת ירושלים היו שמחים ושוחקים.

בספר השיחות תנש"א⁴³²: לפרסם בכל מקום ומקום שעומדים בסיום וחותם דמעשינו ועבודתינו ובהתחלת התקופה דתשלום השכר, ובהתאם לכך צריכה להיות העבודה גם בענינים השייכים לימות המשיח, החל מלימוד התורה בעניני משיח וגאולה וביהמ"ק, ועוד ועיקר – מתוך מנוחה והתיישבות, שמחה טוב לבב, כולל גם ע"י עריכת התוועדות של שמחה, ובמיוחד בשייכות לשמחת נישואין ושבטת ימי המשתה, מעין דוגמא והכנה לקיום היעוד "אז (לעמיד לבוא) ימלא שחוק פינו", אשר, בדורנו זה שגשגי הדור, כ"ק מו"ח אדמו"ר, ששמו השני יצחק, ע"ש הצחוק והשמחה, הוא נשיא השמיני ("אז" בגימטריא שמונה) להבעש"ט, נעשה הענין ד"ימלא שחוק פינו" (לא בלשון עתיד, "אז", אלא) בלשון הווה.

כתב השל"ה⁴³³ בביאור דברי המדרש "עתידין ישראל לומר שירה לע"ל": "כלומר עתידין כשיתבשרו להגאולה יאמרו שירה על מה שעתידי לבוא דהיינו על הנסים שיבואו שיתבשרו עליהם יקדימו לשורר מיד ויהיו בחוזק אמונתם כאילו נעשה כו".

בספר השיחות תשנ"ב⁴³⁴: כשם שביציאת מצרים "מובטחות היו צדקניות שבדור שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תופים ממצרים", כך גם בהגאולה מגלות זה האחרון, שנשי ישראל הצדקניות צריכות להיות מובטחות **ובודאי מובטחות הן** שתיכף ומיד ממש שם הגאולה האמיתית והשלימה, ועד **במתחילת תיכף** (ברגעי הגלות האחרונים) **בהשירה** [ובהערה פה: בתכלית הצניעות, כמובן וכו'] **ובתופים ובמחולות, על בוא הגאולה האמיתית והשלימה!** ובפרטיות יותר: ביחד עם התפלה, הבקשה והדרישה מהקב"ה שביאי את הגאולה תיכף ומיד ממש, שהיא מתוך רגש של **צער ומרירות** ("מרים על שם המירור") על אריכות הגלות, שבאה לידי ביטוי בהצעקה מקרב ולב עמוק **"עד מתי, עד מתי, עד מתי! ... חדורות הן (גם ובעיקר) ברגש השמחה, ושמחה גדולה ביותר שבאה לידי ביטוי בהשירה, מצד גודל הבטחון ש"הנה זה (המלך המשיח) בא", וכבר בא!**

בספר השיחות שם⁴³⁵: בנוגע להתפלה על הגאולה האמיתית והשלימה (ובפרט לאחר ששכר "כלו כל הקיצי" ונשלמו כל עניני העבודה, כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו) – שנוסף על רגש הכוסף והתשוקה והגעגועים להגאולה (עד עתה), צ"ל **עכשיו** גם ובעיקר רגש **השמחה** מזה שהגאולה באה בפועל ממש ברגע זה ממש.

הרואה [המקומות בהם היו מקודם] ערי יהודה בחורבן [שבודאי כמה מהם נמצאים בין לוד וירושלים] מברך "ברוך דיין האמת" בלא שם ומלכות⁴³⁶, ואומר: "ערי קדשך היו מדבר" וקורע⁴³⁷. הרואה ירושלים⁴³⁸ בחורבנה מברך "ברוך דיין האמת" בלא שם ומלכות, ואומר: "ציון מדבר היתה ירושלים שממה"⁴³⁹ וקורע [עוד הפעם]. ראה ירושלים תחילה וקרע, אינו קורע עוה"פ על ערי יהודה.

כשרואה [מקום] בית המקדש [היינו כיפת הסלע או כותל המערבי – מה שרואה תחילה], מברך

429 והוא ממדת חסידות – ראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשצט.

430 (האיסור רק ב"שחוק", הרגשת השמחה ביותר, ולא בשמחה גרידא, ובזה גופא – רק בממלא פיו שחוק. וראה לקו"ת במדבר יח, ד. מאמרי אדה"א תקס"ח ח"א ע' תקח. אוה"ת שה"ש ח"ב ע' תשט. ד"ה אלפיים שנה תשי"א. ובשיחת אחש"פ תשי"ז, שלמלא פיו שחוק היינו שמחה בלב". וכע"ז באוה"ת בראשית ח"א ע' מ. שם ח"ד ע' תשצד.

431 ונחלקו הפוסקים בנוגע לשמחה של מצוה – ראה אצלנו שם. וראה שיחת יום ב' דחה"ש תשמ"ח. ובשיחת פורים תשכ"ח – באו"א. (432 ח"ב ע' 808. ונעתק כאן בקיצור. ונת' אצלנו שם.)

433 חלק תושב"כ פרשת בשלח (נעתק בסה"ש תנש"א ח"א ע' 300 הע' 153) בביאור דברי המדרש "עתידין ישראל לומר שירה לע"ל". (434 ע' 307)

435 (435 ע' 320. ובהערה 142 שם, בנוגע לשמחה: שפורצת גדר – לא רק פריצת גדר הגלות, אלא גם ובעיקר פריצת גדר הגאולה, שהגאולה עצמה היא באופן ד"נחלה בלי מצרים" כו' עיי"ש.)

436 (436 כ"כ בב"ח או"ח סתקס"א ד"ה מצאתי בשם ליקוטים, והב"ד במשנ"ב שם סק"ו וכה"ח סק"ה. שערי צדק שער משפטי ארץ פי"א ס"ז. פאה"ש פ"ג ס"ב. וכה"ה ביומן כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"י ב' מנ"א תרפ"ט: קרענו את בגדינו ובירכנו ברכת דיין אמת. אלא שלא נתפרש שם שהוא ללא שו"מ. וראה שו"ת אג"מ יו"ד ח"ג סי' קכט סק"ה. ולהעיר מאג"ק דלקמן: ברכות אלו.)

437 (437 ראה שו"ת באתרא דרב סי' ב'תקנג.)

438 (438 קאי על ירושלים העיר העתיקה. בנוגע לעיר החדשה – פלוגתא בדבר.)

439 (439 כ"ה בלשון הפסוק (ישעי' סד, ט). וכלה"ב – כ"ה במו"ק כו, א ובפיר"ח שם ורי"ף (ושם: ירושלים מדבר שממה) ורא"ש ומרדכי שם,

"ברוך דיין האמת" בלא שם ומלכות, ואומר: "בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה", וקורע [שוב פעם].

צריך לקרוע צד שמאל של בגדו העליון ושל חולצתו, אבל לא יקרע את הטלית קטן או בגד התחתון (גופיה). הקרע צ"ל בגודל טפח. הקריעה צ"ל מעומד. יכול לקרוע אותו הבגד כמה פעמים, ויבדיל בין קרע לקרע כשיעור ג' אצבעות.

כל הקרעים האלו – בידו (ויכול להתחיל ע"י סכין) ומעומד.

גם בימים שא"א בהם תחנון – קורעים. אבל לא בשבת ויו"ט.

היה הולך ובא לירושלים, הולך ובא – תוך שלושים יום, אינו קורע קרע אחר. ואם לאחר שלושים יום, חוזר וקורע (והוא הדין בערי יהודה ובמקדש).

אחד האיש ואחד האשה שוים לענין קריעה, אלא שהאשה קורעת התחתון ומחזירתו לאחריה, וחוזרת וקורעת העליון, כדי שלא תגלה את לבה ויבואו האנשים העומדים שם לבוא לידי הרהור.

אין להקל בימינו בדינים אלו. ואדרבה – ראה באגרות קודש⁴⁴⁰ "ועתה נוגע עוד יותר להוציא מדעת האומרים שהחלטת U.N. בשנת 1948 ביטלה ברכות אלו"⁴⁴¹.

בספר השיחות תשמ"ח⁴⁴²: ענין השמחה קשור ושייך **להגאולה**: שמחה בתכלית השלימות – תהי' בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, שאז **יבטלו** כל הענינים הבלתי רצויים, ועד כמ"ש "ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים", ואדרבה, הענינים הבלתי-רצויים עצמם **יהפכו לטוב**, שע"י יתוסף בענין השמחה ביתר שאת וביתר עוז, בתכלית השלימות, "שמחת עולם על ראשם". ואולי י"ל שענין זה מרומז בתיבת "**שמחה**" – ששרש התיבה היא "**שמח**", והרי ג' אותיות אלו הם גם השרש דתיבת "**משיח**". . . ובהמשך לזה באה הצעה ובקשה מיוחדת – **(להוסיף בענין ה)שמחה כדי להביא את משיח צדקנו והגאולה האמיתית והשלימה בפועל ממש**. ובהקדמה: במשך כל הדורות דומן הגלות ציפו בני"ו והתפללו בכל יום ויום לביאת המשיח, ועאכו"כ צדיקי ונשיאי ישראל שאצלם היתה התשוקה והגעגועים כו' לביאת המשיח בתוקף הכי גדול, וכמה מהם מסרו נפשם לדחוק הקץ (למרות האזהרה שלא לדחוק את הקץ), כידוע בדברי ימי ישראל: אבל אעפ"כ, אין זה מגיע לה"שטורעם" ע"ד ביאת המשיח שהתחיל כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בהכרזתו הידועה ב"קול קורא" שנדפס בשעתו (לפני יותר מארבעים שנה) בהקריאה והקדושה – "**לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה**" – לאלתר דייקא, תיכף ומיד ממש . . . אמנם, מאז ההכרזה "**לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה**" וה"שטורעם" להביא את המשיח – עברו כבר עשרות שנים, ומשיח צדקנו עדיין לא בא... א"כ נשאלת השאלה: מה עוד לעשות שלא עשו עדיין?!... ויש לומר, שהדבר שעדיין לא עשו בשביל להביא את המשיח הוא – **עבודת השמחה הרצויה בשביל להביא את המשיח**: נוסף לכך ששמחה פורצת כל הגדרים, גם גדרי הגלות, יש בשמחה סגולה מיוחדת להביא את הגאולה – כמבואר בהמשך שמח תשמח . . . שהשמחה של המצוה מגעת למעלה יותר מהמצוה עצמה, ועל ידה דוקא מעוררים השמחה העצמית דלעתיד לבוא. ואף שבדאי היתה שמחה של מצוה בכל הדורות שלפנ"ז . . . מ"מ, בשמחה של מצוה עיקר ההדגשה היא על **(אופן) העבודה**, שהעבודה צריכה להיות בשמחה, ואילו המדובר כאן אודות

וכן גם בטור (אבל בדפוס ונציא ש"י – כבשו"ע). וכ"ה בשאילתות פ' ויחי שאילתא לה. וכן בתורת האדם לרמב"ן (וכ"כ בתפלה על חרבות ירושלים שלו, נעתק בסוף פירושו עה"ת, שכך עשה), הל' שמחות למחר"ם (אבל בכמה דפוסים: וירושלים), אשכול, רי"ץ גיאת הל' אבל, המאורות (ושם: וירושלים. וכ"ה במאירי וס' הבתים שערי תענית ש"ז), פסקי רי"ד (ושם חסר תיבת ירושלים) ורי"א, כפתור ופרח פ"ו, רי"ו גי"ח ח"ב (ושם נעתק רק ציון מדבר היתה).

אבל בשו"ע או"ח סתקס"א ס"ב: "ציון היתה מדבר שמחה". וכ"ה בלבוש שם. וכן העתיק באבל השטים דיני קריעה סט"ז ועוד.

וברמב"ם תעניות פ"ה הט"ז בנוסחת הדפוסים שלפנינו: ירושלים מדבר וגו'. אבל בדפוס ונציא ש"י"א ושל"ב הובא כלה"ב. ובכמה כת"י דפוסים יש שם דילוג בכלל. וראה קרית מלך שם שהג"י ברמב"ם כבפסוק.

וכן תיקן בהגהות לבו"ש על השר"ע. וכ"ה בגליון המשנ"ב. וכן העתיק בטור ברקת וערוה"ש שם ועוד.

(440) חט"ו ע' תנב (משנת תשי"ז).

(441) וראה גם שיחת שבת הגדול תשל"ל.

ובאג"ק כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ח"ב ע' ה: עס שטייט אז מייא דער זעהט ירושלים דארפמען רייסין קריעה (און איצטערדיקין ירושלים ואס מייא האט דארטין אנגיבויט די טיאטערס און אז וייטער מאגמען 2 מאהל רייסין). =כתוב שכשרואים ירושלים צריכים לקרוע. ועל ירושלים העכשווי, שבנו שם התיאטרונים וכדומה מותר לקרוע פעמיים].

השמחה להביא את המשיח – הוא על השמחה כשלעצמה, שמחה בטהרתה, עבודה של שמחה לשם מטרה ותכלית דביאת המשיח . . והעיקר – שבמקום אריכות הדיבור והשקו"ט כו', יתחילו במעשה בפועל: לצאת בקריאה והכרזה ע"ד הוספה מיוחדת בשמחה כדי להביא את המשיח, ובודאי שע"ז יביאו את המשיח בפועל ממש, ובזריזות הכי גדולה, "לא עיכבן כהרף עין", ואדרבה – ינסו ויונכחו!!

העברת הסדרה שמו"ת – פ' ואתחנן.

הדלקת נרות שבת קודש בשעה: 7:57 (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש פרשת ואתחנן, שבת נחמו, י"א מנחם-אב

בשעת קריאת עשרת הדברות עומדים ופניהם אל הספר תורה.

"שבת שאחר תשעה באב מפטירין נחמו נחמו עמי . . מפטירין בנחמות ישעיהו באחר תשעה באב עד ראש השנה", "שבע דנחמתא" – שאז מתחילה הנחמה ("נחמה בכפלים") על החורבן והגלות ע"י (ההפטרה בדברי הנביאים ע"ד הבטחת הקב"ה על) הגאולה האמיתית והשלימה.

הסדר ד"שבע דנחמתא" הוא באופן שהולך וניתוסף בענין הנחמה מצד בקשתם של ישראל שאינם מסתפקים בנחמה שלפני זה, כידוע מה שכתוב באבודרהם שההפטרות ד"שבע דנחמתא" הם באופן של שקו"ט בין הקב"ה לכנס"י, שלאחרי ההפטרה הראשונה "נחמו נחמו עמי", ש"הקב"ה אומר לנביאים נחמו נחמו עמי", משיבה כנס"י "ותאמר ציון עזבני ה'", כלומר, "איני מתפייסת מנחמת הנביאים", ו"הנביאים חוזרין ואומרים לפני הקב"ה הנה כנסת ישראל לא נתפייסה בתנחומין שלנו", "עני' סוערה לא נוחמה", ו"על זה חוזר הקב"ה ואומר אנכי אנכי הוא מנחמכם וכו'".

שבת נחמו היא השבת הסמוך לתשעה באב וישמחו כל העם ויבטחו לנחמת ביאת הגואל⁴⁴³.

נהגו לעשות סעודה בשבת שלאחר תשעה באב. ועושים אותו כיום טוב והיא מצוה גדולה שהוא יום נחמה. וראוי להתענג בו יותר מבשאר שבתות השנה. וכל השמח בו זוכה בנחמת בנין בית המקדש⁴⁴⁴.

בר"ד משיחת שבת נחמו, ט"ו באב, תשל"ז: מ'האט דאך גערעדט פריער וועגן דעם עילוי פון שבת נחמו אז דאס איז די נחמה בכפלים שלאחרי הירידה דת"ב, און אויך וועגן דעם עילוי פון ט"ו באב, וואס דאס קומט גלייך נאך די ירידה פון ת"ב, און אויף דערויף זאגט די משנה לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב . . און איצטער איז דא מערניט ווי דער מנהג ישראל אז בט"ו באב זאגט מען ניט קיין תחנון . . איז דאך אבער פארשטאנדיק גודל הענין פון מנהג ישראל דוקא, דערפון וואס ס'איז מבואר גודל מעלת ההקפות (אז) מצד דערויף וואס דאס איז א מנהג ישראל . . וואס דערפון איז אויך פארשטאנדיק בנוגע צו דעם ענין פון ט"ו באב ווי דאס איז בזמן הזה, אז מצד דערויף וואס איצטער איז דאס מערניט ווי א מנהג ישראל, איז דאס אן ענין נעלה ביותר ע"ד מעלת ההקפות. און דער ענין פון ט"ו באב איז דאך פארבונדן מיט א שמחה גדולה ביותר, ביז אז דאס קומט אראפ אין א ענין של ריקוד, "בנות ישראל יוצאות וחולות כו'", וואס דער ענין פון ריקוד באווייזט אויף גודל מעלת השמחה . . א גרעסערע שמחה, וואס קומט אראפ אין ריקוד דוקא. און אין ריקוד גופא קען זיין א ריקוד וואס איז במדידה והגבלה, און ס'איז דא א ריקוד וואס ער איז אין אן אופן פון בל"ג. וואס לכאורה איז ניט פארשטאנדיק ווי אזוי קען זיין ביי אן אדם מובגל אן ענין של ריקוד אין אן אופן פון בל"ג? איז דער סימן אויף דערויף – דער ענין העיגול א מחול, וואס דאס באווייזט אויף אן ענין של בל"ג . . און אזוי ווי ביי חסידים האט מען דאך מתיר געווען זינגען און אפ' טאנצן בשבת – זאל מען איצטער זינגען א ניגון, צי "לכתחילה אריבער" אדער "ופרצת" אדער אן אנדער ניגון אן ווערטער, און זינגען דאס אין אן אופן פון בל"ג כו'. און ניט אז מ'זאל דאס זינגען אין אן אופן פון "ויפתוהו בפייהם ובלשונם וגו' ולבם לא נכון עמו", אז בשעת מעשה טראכט מען וועגן דעם עסק און וועגן דאלארן און וועגן דרייעריי וכו', נאר מ'זאל זיך אריינלייגן אין דעם ניגון עכ"פ אין די פאר מינוט וואס מ'זינגט אים און ניט טראכטן וועגן אנדערע זאכן. און יעדערער זאל ארויסגיין פון זיין גלות פנימי, וואס מ'איז שקוע אין דעם בוץ און מ'האט דערפון הנאה, כידוע דער משל פון כ"ק מו"ח

(443) מהרי"ל.

(444) ריטב"א תענית ל, ב. דרשות ר"י אבן שועיב (תל' הרשב"א) פ' ואתחנן. יוסף אומץ (האן) סתתצ"ד.

אדמו"ר. און פון דעם "אם לא תדעי לך היפה בנשים" (המדובר לעיל) בהמאמר זאל מען קומען צו דעם ענין פון "עד דלא ידע", אז ס'זאל זיין א שמחה למעלה ממדידה והגבלה. (חסר הסיום).

בספר השיחות תשמ"ח:⁴⁴⁵ בעמדנו בשבת נחמו, בסמיכות ממש ליום טוב דחמשה עשר באב, זמן המוכשר ומסוגל ביותר לתיקון כללות ענין החורבן והגלות – יש להוסיף ("דמוסיף יוסיף") ביתר שאת וביתר עוז ב"מעשינו ועבודתינו" הממהרים ומזרזים את הגאולה, להוסיף עוד פעולה ועוד פעולה כדי להחיש ביאת משיח צדקנו בפועל ממש.

ובפרטיות יותר – להוסיף בלימוד התורה ("מוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה"), נגלה דתורה ופנימיות התורה ו"גדול תלמוד שמביא לידי מעשה" – תוספת הידור בקיום המצוות, כולל ובמיוחד – מצוות הצדקה, השקולה כנגד כל המצוות . . ובאותיות פשוטות: לכל לראש – וממילא צריך כאו"א לעשות חשבון צדק בנפשו בנוגע ללימוד התורה, נתינת הצדקה וכללות המצוות, האם עבודתו היתה כדבעי, כפי החיוב על פי דין, ללא חסרון. וגם לאחרי שמשלים את החסר ובאופן של שלימות – אין להסתפק בזה, אלא צריך להוסיף עוד יותר, הן בכמות והן באיכות [ובהערה: ולדוגמא: בלימוד התורה – להוסיף הן בכמות זמן הלימוד, והן באיכות הלימוד, באורך רוחב ועומק כו'. ובצדקה – להוסיף הן בכמות הממון, והן בענין דסבר פנים יפות, ובכמות הממון גופא – לא רק לפי ערך ההוספה בעשירות שלו שסכום ה"מעשר" גדול יותר, אלא גם הוספה מ"מעשר" ל"חומש", להוספה יתירה מ"חומש" כו'] . . והוספה זו הולכת ונמשכת (ואדרבה – בעילוי אחר עילוי) במשך כל התקופה ד"שבע דנחמתא" (עד ראש השנה, שבו יומשך חיות חדש ונעלה יותר כו'), כלומר, אין זו הוספה חד-פעמית, אלא הוספה באופן של קביעות, מיום ליום, במשך כל ה"שבע דנחמתא" . . דבר ברור הוא שדורנו זה הוא דור האחרון של הגלות ודור הראשון של הגאולה – דוגמת הדור שנכנס לארץ לאחר חמשה עשר באב שבו "כלו מתי מדבר", ואז נעשו "כולם שלמים ועומדים להכנס לארץ מאותן שכתוב בהן (בפרשתנו) חיים כולכם היום". ולכן בעמדנו בסמיכות ממש לחמשה עשר באב, שבו מודגש ביותר שנמצאים בסיום הגלות ד"מדבר העמים" ו"עומדים להכנס לארץ" באופן של גאולה נצחית שאין אחר גלות – צריכה להיות הדגשה והוספה מיוחדת בכל הקשור לקירוב הגאולה, כולל ובמיוחד – הצפ"ה, הבקשה והתפלה על הגאולה (ע"ד ובדוגמת תפלת משה, **תקט"ו תפלות**, כדי לפעול הכניסה לארץ באופן של גאולה נצחית). על כל אחד ואחת לעשות חשבון צדק בנפשו: מה עשה עד עתה לקירוב הגאולה?... ובפרט על ידי התבוננות שמשח צדקנו עומד ומצפה בקוצר רוח לגאול את ישראל . . לאחרי שכאו"א ואחת ישלים את התלוי בו להחיש את ביאת המשיח, ומכיון שמשח צדקנו בכבודו ובעצמו עומד וממתין לפעולה שלו, הרי מובן גודל האחריות המוטלת עליו, ביחד עם גודל הזכות כו'.

בספר השיחות תשמ"ט:⁴⁴⁶ ה"נחמה בכפלים" שבהתחלה ו"ראש ה"שבע דנחמתא" הו"ע כללי **שלמעלה** מכל פרטי הדרגות ד"שבע דנחמתא", ונמשכת בכולן, שבכאו"א מהן הנחמה היא "בכפלים" . . בנחמה בכפלים נכללת גם הנחמה הכי נעלית שאין למעלה ממנה – נחמה ממהותו ועצמותו ית' . . מובן שה"כלי" לקבל נחמה זו, שתומשך ותתגלה ותחדור בפועל ממש, הוא, על ידי עבודה דוגמתה באופן ד"כפלים לתושי", הן בנוגע לעצמו, והן בפעולה על הזולת, היינו, שעבודתו בעצמו היא באופן ד"כפלים", ועבודתו עם הזולת היא באופן ד"כפלים".

פרקי אבות פרק ג'⁴⁴⁷.

מוצאי שבת קודש בשעה 9:01.

יום שלישי, י"ד מנחם-אב

במנחה אין אומרים תחנון

(445) ח"ב ע' 581 ואילך.

(446) ח"ב ע' 629 ואילך.

(447) ראה לעיל בלוח לש"פ חוקת-בלק בהערה שנהוג להחמיר שלא לבטא האזכרות שבפסוקים בשעת הלימוד כשאנו פסוק שלם. ובפרק זה – במשנה ג פסוק "יודבר אלי", ובמשנה ז – פסוק "אלקים נצב" ו"בקרב אלקים", ופסוק "אז נדברו", ובמשנה יד – פסוק "כי בצלם" ופסוק "בנים אתם" אינם בשלימות.

יום רביעי, חמשה עשר באב

אין אומרים תחנון

"לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב כו"

מהטעמים לכך בגמרא: א. יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. ב. יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל. ג. יום שכלו בו מתי מדבר. ד. יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל ואמר לאיזה שירצו יעלו. ה. יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה. ו. יום שפסקו מלכרות עצים למערכה.

בגמרא⁴⁴⁶, ש"מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה כו' מכאן ואילך דמוסיף יוסיף", ופרש"י: "מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו". וענין זה מובא גם להלכה⁴⁴⁸: "ויש לאדם להתחיל ללמוד בלילה מט"ו באב ואילך", ו"מט"ו באב ואילך יוסיף מעט מעט".

בביאור הענין "שבו בנות ירושלים (וי"ג: ישראל) יוצאות וחולות בכרמים" – ראה בהערה⁴⁵⁰.

בספר השיחות תנש"א⁴⁵¹: "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב", גרעסער פאר דער שמחה פון "מועדים לשמחה" אין די שלש רגלים. . . און גרעסער אפילו פון דער שמחה "עד דלא ידע" פון פורים און די שמחה פון שמחת תורה בשנים שעברו.

נוהגין שמחמשה עשר באב ואילך מברכים ומאחלים "כתיבה וחתימה טובה" (שהיא גם הגמטריא ד"חמשה עשר באב").

בשלשלת היחס (בתחילת לוח "היום יום") תש"נ: "מורה לפרסם הוראת חז"ל דמט"ו באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו".

בפע"ח (דרוש על ט"ו באב): "ט"ו באב . . . שהוא [שלימות] מילוי הלבנה". ובמאמרי חסידות נתבאר שעיקר הי"ט הוא כי אז הוא שלימות מילוי הלבנה. והענינים שאירעו בחמשה עשר באב הם כמו תוצאות מענינו העיקרי של יום זה – שלימות מילוי הלבנה.

ברשימות הצ"צ למגילת איכה ש"בט"ו הוא עיקר שלימות הלבנה, וט"ו באב בפרט יש לו בחי' גבוה יותר משאר ט"ו בחודש. . . כל שהירידה למטה יותר. . . עי"ז העלי' יותר. . . ולכן עד"ז לפי שבת"ב עיקר ירידת המל', פני לבנה כו', ע"כ העלי' שלה בט"ו באב גבוה יותר כו'. ונתבאר בכמה מאמרי דא"ח.

משיחת ש"פ דברים תנש"א⁴⁵²: בקשר מיט חמשה עשר באב . . . איז כדאי אז מ'זאל מאכן בכל מקום ומקום א התוועדות גדולה בשמחה גדולה, צוזאמענקלייבן אידן, אנשים נשים וטף, און רעדן דברי תורה, ומה טוב – מאכן א "סיום" מסכת, און געבן א נתינה לצדקה, און אנגעמען החלטות טובות צו מוסיף זיין בכל עניני תורה ומצוות ובכל ענינים טובים. . . ובהדגשה – א התוועדות מתוך שמחה וטוב לבב, בהתאם צו דעם וואס "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב", ביז מיט א שמחה הכי גדולה, בדוגמא ווי שמחת נישואין, וואס דערמיט איז פארבונדן די שמחה וי"ט גדול פון ט"ו באב (שבהן בנות ירושלים (וי"ג: בנות ישראל) יוצאות כו' וחולות בכרמים כו').

בריבוי שיחות קודש נתבאר מעלת חמשה עשר באב וההוראות מזה בעבודת ה'. כאן הובאו כמה נקודות:

יום טוב גדול ביותר: כל אחד מישראל צריך לעשות כל התלוי בו שמיד בתחילת ובראשית היום של ט"ו באב יהי' ניכר ש"לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב כו" כמבואר ענינו גם בהלכה שמט"ו ואילך צריך להיות הוספה בלימוד התורה וכו' (תשמ"ז).

(448) סוף מס' תענית.

(449) רמ"א יו"ד סרמ"ו סכ"ג. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ה"ח.

(450) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1336. ח"ט ע' 261. ח"י"ט ע' 80. חכ"ד ע' 57.

בהשאלה בהחיתר מצד צניעות וכו' – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תו וסי'ו קסו. וש"נ.

(451) ח"ב ע' 735.

(452) סה"ש ע' 721 ואילך.

מעלת היום: בכ"מ הובאו דברי המהרש"א ש"ביום שמחת לבו – זה בנין בית המקדש "אחמשה עשר באב קאי, שטעמי שמחתו אתלויים בבנין המקדש; מעלת היום טוב דחמשה עשר באב לגבי שאר ימים טובים – להיותו לאחרי גודל הירידה דתשעה באב, ענין החורבן והגלות, אשר, ירידה זו היא צורך עלי', עד לעלי' הכי גדולה – גאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, ובחמשה עשר באב מאיר מעין הגילוי דלעתיד (ביטול הירידה דתשעה באב, ויתירה מזה – שנהפך לששון ולשמחה וליום טוב), ולכן נעשה יום טוב גדול יותר מכל שאר הימים טובים (תשמ"ח); הטעמים שבגמרא שלא היו יו"ט כחמשה עשר באב הם ענינים שבניגוד והיפך הדברים שאירעו בתשעה באב (חכ"ד; תשמ"ז); יש בו עילוי לגבי ט"ו באב שבשנים שעברו, מכיון שבינתיים ניתוסף במעשינו ועבודתינו (תשמ"ט); מתחילה ההכנה לחודש אלול, שמתחילין לברך ברכת כתיבה וחתומה טובה (ש"פ עקב תש"נ); מאיר בו הגילוי דפנימיות עתיק, והמעבר מתכלית הירידה דת"ב לתכלית העילוי דפנימיות עתיק הוא ענין שבאין ערוך כלל, ללא סדר והדרגה כלל, וגם יהודי פשוט שאין לו ידיעה כלל אודות פנימיות עתיק, מבין בפשטות ש"ארי' שאג" קאי על עצמות ומהות, וא"כ יודע הוא בפשיטות שישנו הגילוי דעצמות ומהות, למעלה מהגילוי דבחי' פנימיות עתיק (ש"פ ראה תשמ"ב); עבודת התשובה שבדרך דילוג דט"ו באב היא בתכלית העילוי, שלא ע"פ סדר והדרגה כלל, וזוהי הנתינת כח לעבודת התשובה דחודש אלול שהיא עבודת התשובה ע"ד הרגיל ע"פ סדר והדרגה (שם).

עריכת התוועדות: כדאי שיעשו בכל מקום ומקום, לאנשים נשים וטף, התוועדות גדולה בשמחה גדולה, בהתאם לכך ש"לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב", עד לשמחה הכי גדולה, בדוגמת שמחת נישואין (תנש"א); מן הראוי שההתוועדות תהיה באופן של "משתה ושמחה" על ידי אכילה ושת' ועד לסעודה ממש (תשמ"ט); מובן ופשוט שהשת' צריכה להיות מתוך זהירות שלא תביא בלבול הדעת והמוחין, אבל לאידך גיסא, צריכים לשנות משקה "המשמח אלקים ואנשים", רק שהשת' היא בכמות קטנה ביותר, עם כל ההגבלות בזה (שם); בהתוועדות ידברו דברי תורה, ומה טוב – לערוך "סיום" מסכת, לתת נתינה לצדקה, ולקבל החלטות טובות להוסיף בכל עניני תורה ומצוות ובכל ענינים טובים (תנש"א); להוסיף ולהרבות בהתוועדויות של שמחה בהתחלת היום, במשך היום, בסיום היום ובמוצאי היום, כולל גם ההמשך והשלימות בימים הסמוכים, ובאם יהי' צורך – אפשר להשלים ולערוך התוועדות בשבת שלאחרי זה (תשמ"ט); אפילו אלו שעשו התוועדות רק שהם מסופקים אם זה הי' כדרוש או שהי' אפשר לעשות יותר, יש לפשוט את הספק בפשטות, על ידי שעושים מיד עוד התוועדות באופן של כפליים לתושי' (שם).

הוספה בתורה ובאריכות ימים ושנים טובות: בהתוועדות יש לעודד ולחזק איש את רעהו להוסיף בלימוד התורה, "מכאן ואילך דמוסיף יוסיף", "מוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו" – להוסיף הן בנגלה דתורה והן בפנימיות התורה (תשמ"ט); ההוספה בלימוד התורה שייכת גם אצל נשים (בפרט בהלכות הצריכות להם) וגם אצל טף, תינוקות של בית רבן ובפרט בימי הקיץ בהן הם שוהים במחנות קיץ (תש"נ); כדאי ונכון לפרסם ולהכריז בכל מקום ומקום את הוראת חז"ל ש"מחמשה עשר באב ואילך דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו". (שם); ובפשטות – שגם כשהגיע לגיל ק"כ שנה, הרי, ע"י ההוספה בלימוד התורה ניתוסף אצלו אריכות ימים ושנים טובות – עד ק"פ שנה, כשנות חייו של יצחק, שזוהו מספר השנים הראוי להאבות (ועל ידם – לכל בני ישראל) (שם); ה"הכרזה והפרסום" צריכים להתחיל בו בעצמו, ובכך יתעורר כל אחד להוסיף בלימוד התורה, בכמות ובאריכות, וכמו כן יפרסם ויעורר את בני ביתו, ואת כל יהודי שיכול להשפיע ולעורר אותו (שם); ההכרזה והפרסום בנוגע להוספה בלימוד התורה צריכה להיות מתוך הדגשת המשך הענין – שעל ידי זה "יוסיף חיים על חייו", הדבר יחזק יהודים להתמסר ללימוד התורה באופן של "כל עצמותי תאמרנה" בהתעמקות ונעימות ("געשמאק"!) (שם); נוסף לכך שגם עד עתה יש לכל אחת ואחת קביעות עתים בלימוד התורה, בודאי שהקדוש ברוך הוא נותן את היכולת והכח להוסיף בלימוד התורה, ועבודתו של האדם היא להמשיך ולגלות היכולת והכח בפועל ממש (תשמ"ט); כדאי לנצל את ההוראה מחמשה עשר באב – להוסיף במיוחד בשיעורי תורה ברבים, על ידי יסוד שיעורים חדשים במקומות שעדיין לא קיים בהם שיעור, ולחזק ולהרחיב השיעורים שכבר קיימים (תש"נ); ובהוספה גופא – כמה וכמה דרגות בעילוי אחר עילוי: כללות העבודה על דרך הרגיל צריכה להיות באופן של הליכה, ועד להוספה באופן של חידוש. ומזה מובן, שכאשר מדגישים ענין של הוספה בזמן מיוחד – הרי זו הוספה שלא על דרך הרגיל, באופן שבאין-ערוך! (תשמ"ח); גם אם יש לאדם דאגות הפרנסה וכיוצא בזה הרי הוא מקבל החלטה שהדבר לא יפריע לו להוספה בלימוד התורה,

ועל ידי עצם ההחלטה בזה – הקדוש ברוך הוא מברך אותו, שמלכתחילה לא יהי' לו דאגות ולומד תורה במנוחת הנפש ומנוחת בגוף, ובפרט שכך צ"ל ע"פ דין שכל יהודי ראוי לקבל ע"פ דין והלכה "כסעודת שלמה בשעתו", ואף יותר מכן באריכות ימים ושנים טובות, מתוך בריאות הגוף והנשמה (תש"נ).

בספר השיחות תשמ"ח⁴⁵³: על ענין עיקרי זה – שגם "מי שאינו מחכה לביאתו... הוא כופר... בתורה ובמשה רבינו" – לא שמים לב (כראוי), ולכן, יש צורך "להרעיש" ע"ד החיוב וההכרח **לחכות לביאתו**, "אחכה לו בכל יום שיבוא", ו**כהודעת** כל אחד ואחד בתפלתו לפני השם "לישועתך קוינו **כל היום**", לא רק בכל יום אלא גם כל היום". ופשוט, שכיון שמפורש הדבר בתורה, אין כל תועלת להתעלם מזה, ר"ל, כי "דבר אלקינו יקום לעולם".

בספר השיחות תנש"א⁴⁵⁴: ע"פ האמור לעיל ע"ד הדגשת ענין הגאולה (במיוחד) בזמן זה – מתעוררת תמיהה הכי גדולה: **היתכן שמבלי הבט על כל הענינים – עדיין לא פעלו ביאת משיח צדקנו בפועל ממש?!**... דבר שאינו מובן כלל וכלל! ותמיהה נוספת – שמתאספים עשרה (וכמה וכמה עשיריות) מ ישראל ביחד, ובזמן זכאי בנוגע להגאולה, ואעפ"כ, אינם מרעישים לפעול ביאת המשיח תכף ומיד, ולא מופרך אצלם, רחמנא ליצלו, שמשיח לא יבוא בלילה זה, וגם מחר לא יבוא משיח צדקנו, וגם מחרתיים לא יבוא משיח צדקנו, רחמנא ליצלו!! גם כשצועקים "עד מתי" – הרי זה מפני הציווי כו', ואילו היו מתכוונים ומבקשים וצועקים **באמת**, בוודאי ובוודאי שמשיח כבר היה בא!! מה עוד יכולני לעשות כדי שכל בני ירעישו ויצעקו באמת ויפעלו להביא את המשיח בפועל, לאחרי שכל מה שנעשה עד עתה **לא הועיל**, והראי', שנמצאים עדיין בגלות, ועוד ועיקר – בגלות פנימי בעניני עבודת השם. הדבר היחידי שיכולני לעשות – למסור הענין אליכם: **עשו כל אשר ביכלתכם** – ענינים שהם באופן דאורות דתוהו, אבל, בכלים דתיקון – **להביא בפועל את משיח צדקנו תיכף ומיד ממש!** ויה"ר שסוכ"ס ימצאו עשרה מ ישראל ש"יתקשרו" שהם מוכרחים לפעול אצל הקב"ה, ובודאי יפעלו אצל הקב"ה – כמ"ש "כי עם קשה עורף הוא (למעליותא, ולכן) וסלחת לעווננו ולחטאתנו ונחלתנו" – להביא בפועל את הגאולה האמיתית והשלמה תכף ומיד ממש.

בספר השיחות תשנ"ב⁴⁵⁵: בלשון חז"ל "כל ימי חייד להביא לימות המשיח": "כל ימי חייד" – פירושו בכל רגע ורגע שהאדם חי, הן ביום והן בלילה, הן ער והן ישן, שגם אז הוא חי ע"י נשימת האויר ("כל הנשמה תהלל י-ה", "על כל נשימה ונשימה שאדם נושם כו") שמוכרח להיות בכל רגע ורגע (משא"כ אכילה ושתיה). ו"כל ימי חייד להביא לימות המשיח" – פירושו שהחיות שלו (בכל רגע ורגע) הוא בהבאת ימות המשיח, כלומר, לא רק בשעה שחושב ומדבר ועושה פעולות להבאת המשיח, אלא עצם חיותו ("חייד") הוא להביא לימות המשיח.

(453) ח"ב ע' 534.

(454) ע' 474.

(455) ע' 131.

קיצור דיני שכחה וטעות בין המצרים ותשעה באב תשפ"ג

טעות	נזכרה	הדין
תפלת העמידה – שחרית ומנחה • שבעה עשר בתמוז ותשעה באב		
שכח השליח ציבור להוסיף עננו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	חוזר ואומר עננו ומתחיל שוב ברכת רפאנו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	אומרה ב"שמע קולנו" כיחיד המתפלל, וחותרם "העונה לעמו ישראל" בעת צרה ושומע תפלה". ¹
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפילה"	אומרה כברכה בפני עצמה לאחר ברכת "שים שלום"
	לאחר שסיים חזרת הש"ץ	אינו חוזר
שכח היחיד ולא אמר עננו	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפלה"	אומרה (ללא חתימת הברכה) אחר "אלקי נצור", לפני "יהיו לרצון" השני
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²	אינו חוזר
אחר שאמר "בכל עת צרה וצוקה" לא חזר לומר "כי אתה שומע תפלת וכו"	לאחר שאמר "ברוך אתה ה"	חותרם "שומע תפלה" ויצא ³
סיים "בא"י העונה לעמו ישראל"	תוך כדי דיבור	אומר "שומע תפלה"
	לאחרי כדי דיבור	חוזר ומתפלל ברכת "שמע קולנו" ⁴
אמר עננו בין גואל לרופא בברכה בפני עצמו כש"ץ	-	אינו חוזר ואומר בשמע קולנו
ראש חודש אב – תפלת העמידה • ערבית, שחרית, ומנחה		
שכח ⁵ ולא אמר יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"יעלה ויבוא" וממשיך "ותחזינה" ⁶
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים ערבית: אינו חוזר ⁷
	קודם "יהיו לרצון" השני	חוזר לרצה ⁸ ערבית: אינו חוזר ⁹
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²	חוזר ¹⁰ לראש התפילה ¹¹ ערבית: אינו חוזר ¹²
	בשחרית: לאחר שהתפלל מוסף	אינו חוזר ¹³

הערות

3. וכן הדין אם מסופק¹.

1. ואם חתם ב"שומע תפילה" בלבד יצא.

2. והסיח דעתו מלומר תחנונים.

טעות	נזכרה/ה	הדין
תפלת העמידה – מוסף		
אמר "אתה יצרת"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר ⁷
התפלל מוסף לשלש רגלים	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁸	חוזר ⁹ לראש התפלה
התפלל ברכות אמצעיות של חול ⁸	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "חונן הדעת"	חוזר ל"ראשי חדשים"
	קודם "יהיו לרצון" השני	אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁹	אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפילה ⁹
	לאחר "יהיו לרצון" השני ¹⁰	חוזר ⁵ לראש התפילה ¹⁰
חתם "מקדש השבת" וישראל וראשי חדשים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים" ויצא
	לאחר כדי דיבור	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ¹¹	חוזר ⁵ לראש התפלה ¹¹

הערות

- אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"רצה".
- וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון... שיבנה וכו'".
- בתפלת שחרית אם כבר חלץ התפילין – נכון שיניחם שוב. אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם שכח יעלה ויבוא בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין¹². ואם שכח יעלה ויבוא במנחה ולא נזכר עד שהגיע זמן תפלת ערבית במוצאי ר"ח מתפלל פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה¹³.
- ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'טנ.
- אם חתם "מקדש ישראל וראשי חדשים". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו. אם חתם "מקדש השבת" וישראל וראשי חדשים", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור – חוזר ל"ראשי חדשים".
- ואם מסופק אם התפלל של חול או מוסף של ר"ח יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו¹⁴.
- ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.
- ואם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

טעות	נזכרה/ה	הדין
חתם "מקדש ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²	חוזר ² לראש התפלה
ברכת המזון		
אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ¹¹
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "שנתן ראשי חדשים" ¹²
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר ¹¹
	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
הזכיר חג בעלה ויבוא	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "שנתן ראשי חדשים" ¹²
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר ¹¹
	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים" ¹¹
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני קיין" וחוזר ל"ובנה ירושלים" ¹³
	לאחר שסיים "המחזיר שכינתו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית ¹¹
מעין שלש		
שכח ולא אמר "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ואינו חוזר ¹⁰

הערות

12. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון". ואינו חותם.
13. אם סיים ואמר "בונה ברחמיו ירושלים" יצא.

11. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

טעות	נזכרה/ה	הדין
תשעה באב • תפלת העמידה – ערבית ושחרית		
טעה ואמר נחם	-	אינו חוזר ¹⁴
תפלת העמידה – שחרית ומנחה		
שכח ולא אמר "עננו" – ראה בתחילת הטבלא.		
תפלת העמידה – מנחה		
שכח ולא אמר "נחם"	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ירושלים"	אומרו (ללא חתימת הברכה) קודם "ותחזינה" ¹⁵
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "המחזיר שכינתו לציון"	אומרו (ללא חתימת הברכה) קודם "ועל כולם"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "הטוב שמך ולך נאה להודות"	אומרו (ללא חתימת הברכה) קודם "היו לרצון" השני
	לאחר "היו לרצון" השני ²	אינו חוזר
חתם "בונה ירושלים"	תוך כדי דיבור	חותם "מנחם ציון ובונה ירושלים"
	לאחרי כדי דיבור	אינו חוזר

הערות

14. וכן בשאר ימות השנה. ולא ברכה לבטלה.

15. ואם אמרו קודם "את צמח" ובברכה בפני עצמה, לא הוי הפסק

מקורות וציונים לטבלא דיני שכחה וטעות

היא, וה"ר ממש"כ המג"א סי' קיט סק"ז שש"צ ששכח לומר עננו אומרו בש"ת וחותר בשניהם. אלא, שאין ראי' משם, דהתם טעמא מאי שש"ת כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית יג, ב ד"ה בשומע), ויש בכלל מאתים מנה (וראה גם א"א מבוטשאטש או"ח סי' תקסו. ולפלא שלא הביא ד' המג"א. ועיקרי דבריו אינם מובנים שלא מצינו כה"ג בטוש"ע), ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחוד נמי יצא. אבל איפכא לא שמעינן, שאין בכלל מנה מאתים. וכע"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. (ולהעיר שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"ז פסק כוותי' שם ס"ה). והעיקר, שדברי הרמ"א ברור מללו שהוא בגדר שינוי מטבע.

ובאמת מצינו בסי' רבינו שלמה הנדמ"ח בשם הגאונים שגם היחיד חותר בשתים. אבל בשו"ת מהר"ל החדשות סנ"ה לגבי אלו החותרים בשתים ד"רובא דעלמא טועים", ושם שהחותרים בשתים דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי', אין ראי' משם כנ"ל.

ובשו"ת יבי"א ח"ז סי"ג דרך אחרי ד' שו"ת עין אליעזר בסברות כעין הנ"ל, והוסיף להטעים שאי"ז שינוי לפי שכך מטבע חתימת הברכה לש"צ. וכסברתו כ"כ בשו"ת ר' עקיבה יוסף או"ח סי' קעט (ומש"כ המהדיר שם בשם א"א מבוטשאטש הנ"ל – אינו, דהתם מיירי בחתם בשתים).

אבל לכאור' אינו, שהש"צ חותרם כך על ברכה אחרת, ברכת עננו, וכאן איירינן מדין ברכת ש"ת, שלא מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשגם, שגם הש"צ לא יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העונה וכו'", כמשמעות המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל גם מילי דתענית, ומינה איכא למישמע שבהיפך לא יצא. אבל יל"ד, שעיקר דבריו לגבי ברכת עננו ולא מחמת ברכת ש"ת. וראה הגהות לבו"ש שם. ולהעיר גם שכו"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו שיחתום בש"ת לחוד לפי שגם למג"א יצא בדיעבד בכה"ג, ומשמע מדבריהם שבהעונה

א. בשו"ע אדה"ז סי' קיט ס"ה: העונה בעת צרה ושומע תפלה. אבל נראה פשוט שהוא לפי הנוסח שבעננו חותמים רק "העונה בעת צרה". אבל לנוסח אדה"ז בסידור, כדעת הטוש"ע רס"י תקסו, שגם בעננו חותמים בהוספת "לעמו ישראל" (וראה בארוכה בענין זה בויצבור יוסף בר ח"ג פי"ד) פשוט שכצ"ל גם בזה. ולית דין צריך בושש. ושו"ר שהעיר בזה על לוח כולל חב"ד בס' בצאתי לירושלים שלזינגר בחלק השו"ת ס"ד במכתב לכ"ק אד"ש. (והמענה אליו נדפס באג"ק ח"כ ע' רפג, ודן רק בפרטים אחרים שבמכתבו).

ב. גג"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר "כי אתה ה' העונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין ודומה לחתימה. וראי' פשוטה, מברכת הבינו לגי' רמב"ם ר"ף מחז"ו ועוד. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ג סי"ז. וראה יתר על כן בשו"ת שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' קע.

ג. וה"ט, לפי ששינה ממטבע שטבעו חכמים, וכדמוכח בל' הרמ"א סתקס"ה ס"א. וקאי אנוסח חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוש ס"ב. וראה גם בביהגר"א שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא כא"ז סק"ג וערוה"ש ס"ב שפי' בד' הרמ"א דקאי אגוף אמירת עננו ביחיד המתענה). ובחיי"א כלל קלב סי"ד שהחותמים בהעונה וכו' טועים טעות גדול. וכ"פ בשו"ת מעט מים סע"ח, שאין העונה בעת צרה בכלל ש"ת, עיי"ש.

וכן נקטו גדולי ההוראה – ראה שו"ת משנ"ה ח"א ספ"ח. הליכות שלמה פי"ג ס"ח. שמעתתא דמשה סתקס"ה ס"א. ובשם הגריש"א – שערי שמחה יזדי ס"א. ובשם הגר"ק – אשי ישראל פמ"ד ס"י. וראה גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פי"ג ס"א. שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלב. ורבות אפרים ח"א שש"צ.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי טעמי, חדא שסמך אמ"ד שגם המשנה ממטבע שטבעו יצא. ועוד שכתב דחדא מילתא

לשם), וברמב"ם כתב בשינוי, שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגרס בירושלמי באו"א (ראה עלי תמר ירושלמי שם). וכמה מפרשים פי' בירו' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד, ולא ששינה המטבע, והיינו שגרסו כך בחתימת הברכה. ואיך שיהי', שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחמת ירושלים היינו בנינה. ודוגמא קרובה לנדו"ד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתים – ראה ברכות שם. ובאמת, ברא"ש ברכות פ"ז סכ"ב כתב בשם יש מתרצים, שמנחם עמו ובונה ירושלים הוי חתימנה בשתים, ורק מנחם עמו בבנין ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ז חתימה בשתים ורק מנחם ציון בבנין ירושלים חד היא. וראה בשו"ת שואל ונשאל ח"ה סי' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים].

וכמה נתחבטו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או ויום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא יד"ח, אף שבכולם ודאי חד ענינא הוא. (ול"ד לחתימת "שאותך לבדך ביראה נעבוד", שג"ז מטבע שטבעו, ויסודה בירו' יומא פ"ז ה"א, ונז' בכמה דוכתי. ובאמת בפאה"ש הל' א"י ס"ב סי"ז כתב גם בזה ששינה ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורס סוכת שלום בשבת, שג"ז מטבע שטבעו, וג"ז מירושלמי, הביאו הראבי"ה סל"ג וסוסי' קצו, והטור או"ח סרס"ז ועוד. וכל עיקרו תלוי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא יד"ח).

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית יג, ב ד"ה אלא. ובאמת, ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי שמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת – ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב סי' קפה.

לחוד ודאי לא יצא. וכ"מ באפיקי מגינים סי' קיט סקי"ב. ומש"כ בסידור יעב"ץ לפני עננו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ – יל"ד שכוונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא).

ובלא"ה, גוף הסברא צ"ב, שמה יועיל שהוא מטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממטבע הברכה, ול"ד לפלוגתת הפר"ח וכנה"ג בטעה ביו"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן – שאמר מטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמחוייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאטי' דדיני חתימה בשתים לדין משנה ממטבע, שלא הרי זה כהרי זה, שבדיני חתימה בשתים, "חדא מילתא" היינו שהענינים קרובים זל"ז (ראה ברכות מט, א ובראשונים, וראה מאירי שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה), וע"ד דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין ודוגמת החתימה, אבל בדין שינוי מטבע, גדר חדא מילתא (ראה ט"ז או"ח רס"י רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפי' אם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש על הגפן במקום על המח' דודאי לא מהני, אף שבחותם בשניהם אי"ז חתימה בשתים (אבל התם ה"ט דארץ היא דמפקא מזון ופירות וכו'. ועכ"ז, פשוט שגם בחותם על הארץ לחוד לא יצא). וה"נ לא סגי במקדש ישראל לחוד, עכ"פ בקידוש (ראה מג"א סתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתים דירושלמי הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למש"כ הלבוש סי' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מח' המתים, שכחתימה אריכתא דמאי ואי"ז חתימה בשתים דחדא מילתא היא – שבודאי לא מהני כשיחותם מוריד הגשם במקום מח' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישיית דברהמ"ז, דחדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד' הירושלמי ברכות פ"א ה"ו שיצא (וראה פני משה למהר"ם חביב ומגיד תעלומה

אם התפלל י"ח ברכות של חול או ז' ברכות של שבת שאז יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. ולכן אין להביא רא' משם לנדוד"ד במי שמסופק אם אמר יעו"י שספק אם חוזר (כנ"ל), שאדרבה יש לומר שההרגל הוא שאין אומרים יעו"י בתפלת י"ח וחזקה מה שהוא למוד מזכיר. ואף שיש לפקפק בסברא זו כמ"ש המג"א בתחילת דבריו שם בשם הדרכי משה דלא אמרינן חזקה שאמר כמו שהוא רגיל אלא בדבר שנתרגל בו הרבה משא"כ ביעו"י דלעולם לא מצינו ל' יום שאינו מזכיר יעו"י לא מקרי הרגל, מ"מ למעשה המסקנא במג"א שם ושאר הפוסקים שחוזר שעיינינו רואות שההרגל להתפלל בלא יעו"י. וכן האריך בשו"ת צ"צ או"ח סי' ג סק"ז לא רק מטעם שחזקה מה שהוא למוד מזכיר, אלא גם שמצד הספק גופא חוזר ומתפלל, עיין שם בארוכה.

וצל"ע על מש"כ בנתיב החיים על דה"ח שיתפלל בתורת נדבה, ולא הביא מקור לדבריו אף שסתימת רוח"פ שחוזר ומתפלל בתורת חובה. [וגם לדעת נתיב החיים פשוט שצריך להתנות שאם לא הזכרתי יעו"י תהא לחובתי ואם הזכרתי תהא לנדבה]. ונפק"מ מזה, בשויו"ט שאין מתפללים נדבה, שבודאי צריך לחזור.

ורא' לזה, שהרי במג"א סי' תכב כנ"ל העלה שחוזר ועכ"ז בסי' רסח הביא הספק שבכל בו. ועיין שם שציינ גם למש"כ בסי' תכב. ויש מקום לפרש בדברי המג"א שמציין לדבריו בסי' תכב לומר שלמעשה גם בשבת חוזר. אבל בדעת אדה"ז א"א לומר כן, שהרי העלה הדבר בספק בסי' רסח. ע"כ צ"ל בדעת אדה"ז שיש לחלק בין ר"ח שפסק המג"א לדינה שחוזר לדין שבת שנשאר בספק. גם בכל בו גופא מוכרח שיש חילוק בין שויו"ט לר"ח, שכתב שם בנוגע לשויו"ט שאין מקום לספק לפי שהוא ברכה בפנ"ע. ועיין בב"ח מה שפירש בדבריו. ואכמ"ע.

ה. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשכד.

ו. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

ז. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' י'תשלו.

(ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת עננו הדיחיד, שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכוללן בש"ת, ולא שחל על היחיד חובת ברכה, וחתימת הברכה היא ש"ת. או כלך לדרך זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתימת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי). וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחווה הראשונים (ראה רי"ו נ"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בלקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דידן, ושכן עיקר. ועוד ועיקר, שאא"פ לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלאו מר בר רב אשי חתים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש ממה שהנדזו בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהרי"ל, שונכתבו ע"י מי ששימשו וכו' - ראה הסכמת הגר"ח מוואלוזין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ). וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכ"ה בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדרבה.

ד. כך נקטו רוח"פ וכ"ה הכרעה למעשה במג"א סי' תכב סק"ד. וכ"ה בלוח כולל חב"ד דיני חול המועד סוכות. וקצות השלחן סי' מז ס"ה (לענין ברכת המזון ביו"ט שחוזר). וכ"ה בפשיטות בסידור תהילת ה' במקומו, והוא מהדה"ח. ולא הובא שם כלל מש"כ בנתיב החיים להעיר על דה"ח. ודלא כמי שכתב שלדעת אדה"ז בסי' רסח ס"ט שגם בספק אם אמר יעלה ויבוא יש להסתפק אם צריך לחזור (ויתפלל בתורת נדבה ובשויו"ט אינו חוזר).

דהנה, בשו"ע אדה"ז סי' רסח ס"ט הביא מה שכתוב בכל בו סי' יא שאם הוא מסופק אם הזכיר של שבת יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. אבל שם גופא מחלק בין אם התפלל י"ח ברכות ומסופק אם הזכיר שבת שאין ספק שצריך לחזור ולהתפלל שמן הסתם לא הזכיר כיון שאין כן הרגלו של אדם, למי שמסופק

ח. שוע"ר סי' קח סי"ז.

ט. ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' כו'תלג.

י. ה"ז בגדר מזכיר מאורע שלא בזמנו שנחלקו הפוסקים. ולמעשה, גומר תפלתו ומתפלל תפלת נדבה. אבל בתפלת מוסף שאין מתפללים נדבה בהכרח שיגמור תפלתו. אמנם, בנזכר קודם חתימת הברכה ודאי יחזור לראש הברכה לאפוקי נפשי' מפלוגתא ושתהא תפלתו כהוגן אליבא דכו"ע. וגם באמר כבר שם השם – כיון שי"א שמחזירין אותו, חותם למדני חוקיך.

יא. עפ"י שוע"ר סי' רסח ס"ט. משא"כ אם מסופק אם אמר יעלה ויבוא שחוזר - ראה לעיל הערה א.

יב. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כג'שיב.

יג. כבשח באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ז סקכ"ה מטעם אחר, עיי"ש.

יד. וראה חשוקי חמד בכורות ג, א בארוכה.

טו. מג"א סר"ח, סקי"ז. משנ"ב שם סקנ"ח. כפה"ח שם סקס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.